

HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

Brief van **Potgieter** aan **Busken Huet**, bij de toezending van Labruyère's *Caractères*.

E. J. POTGIETER

BRIEVEN AAN C[D] BUSKEN HUET

UITGEGEVEN DOOR G. BUSKEN HUET.

TWEEDE DEEL

1869

HAARLEM — H. D. TJEENK WILLINK & ZOON — 1902

VOORBERICHT.

Daar het aantal teruggevonden brieven grooter is dan aanvankelijk werd vermoed, zal op dit tweede deel een derde en laatste deel, van nagenoeg denzelfden omvang volgen.

Ik breng hier nogmaals mijn dank aan Mr. Quack, die ook over dit deel een wakend oog liet gaan, en voeg er bij dat de bibliotheek der Universiteit van Amsterdam, aan welke Potgieter, als men weet, zijn boekverzameling vermaakte, in de gelegenheid stelde uit die verzameling een exemplaar van den *Java-Bode* te vergelijken, vollediger dan dat hetwelk zich in mijn bezit bevindt.

G. Busken Huet.

Parijs, Maart 1902.

I

Amst., 12 Jan. 1869

Lieve Vrienden!

Oudejaars Avond reden wij klokke zeven uren door de Kalverstraat naar het Grand Théâtre van Lier. „Het pad der boozen", — Gij weet, zoo heet de weg van den Dam naar de Munt — was weinig bezocht, de vrome schare was ter kerke gegaan — de niet vrome duchtte misschien den stofregen, de saaiste van allen. De winkels waren schitterend verlicht, maar ledig, slechts bij de oesterkoopers heerschte leven, oudejaarsavond is een goudmijn voor wat Van Laar en Luneman heet, voor wat in weekdieren doet, — een gemoedelijk gedistingueerde oudejaars-reunie pleegt met een oestertje te worden besloten. Het wemelde van witte hemdsmouwen in die voorhuizen, wier tal van gasvlammen het bruin der kastanjes en het geel der Chinasappelen niet onaardig deden uitkomen — sedert de oesters f 4 of f 5 kosten is de Spaansche fruitverkooper een heer geworden en dragen ook zijn ondergeschikten, *on festivals*, heeren hemden. Apropos van oesters, Couwenberg, onze aatste oede graveur, vroeg mij dikwijls

waarom de oesters op de genreschilderijen der zeventiende eeuw een zoo groote rol spelen, waarom van Mieris en Metzu die door de meisjes den minnaars doen aanbieden? Als Gij het weet, schrijf er eens een stukje over in Uw misdeeld feuilleton van 't welk Harthoorn [1] nu alleen den last draagt.

Het zaaltje was goed bezet, leve eene groote stad, die zelfs op Oudejaarsavond menschen genoeg oplevert, die niet door relatie, famille of principes gebonden zijn thuis te blijven om zich *en petit* of *en grand comité* te vervelen, tot de klok twaalf slaat en de gastheer een toost uitbrengt zooals Van Gorkom of De Veer dien in hun H. Sylvester doen slaan. De opregtheid gebiedt mij intusschen er bij te voegen, dat een goed gedeelte der dames Oostersch waren, — hola, de criticus van Da Costa's lier met eene snaar zou mij op de vingers tikken dat Oostersch en Hebreeuwsch twee zijn. Onder die Israelitische Dames was Mevrouw F., de vrouw van den Oostenrijkschen bankier nog altijd de mooiste. De meest opgemerkte daarentegen was Juffrouw D. op een en dertigjarigen leeftijd — hare ouders, zeide mij een harer geloofsgenooten, geloofden hare kans al verkeken, — toch zoo laat verloofd met een zeer rijken maar zeer leelijken bekenden bankierszoon R, *jouissant du joli sobriquet*, *pardon Madame*, *de K.. et K...* Hij gaf haar tot St. Nicolaascadeau f 100.000 Inschrijving Werk. Schuld op 't Grootboek

A ce prix là on accepte même K.. et K...

Wat ons naar Van Lier lokte zou er ook U zelfs op Oudejaarsavond hebben gebragt, de weelde van eens weer goed fransch te hooren, het genot eens weder parijsche acteurs te zien. Men moet haast zoo oud zijn als ik ben om zich te herinneren dat wij hier eens een goede fransche Opéra Comique, later een soms uitstekende troep Van den Mister (?) hadden.

---

[1] S. E. Harthoorn, die in den *Java-Bode* een historische studie over de stichting van Batavia had geplaatst.

Sedert kwam de vooruitgang van koek en een zoopje, van cigaar en een glas punch, en het Duitsche element begon U in het gezigt te blazen, tot het ten leste met Bockbier triomfeerde! *Un bon vent nous amenait* eene bonte verzameling artisten van allerlei *théâtres*, die te zamen *en vacances* lust hadden gevoeld het *pays de canaux et canards* eens op te nemen en ondervindende *qu'il fait cher vivre chez la canaille*, beproefden de reiskosten met eene enkele vertooning goed te maken.

Voici le menu.

Mlle Samary (daar achter staat Dortet. Wat beduidt dat? Is dit een eigennaam of een *emploi?*) *du théâtre du Gymnase*

Mlle Genat	*du*	*théâtre*	*de la Gaîté*
Mad. Vernet	„	„	*du Palais Poyal.*
M. Baptiste Braux	„	„	*des Bouffes.*
M. Guerin „	„	„	*Français.*
M. Depay	„	„	*Impérial de l'Odeon.*
M. Guyot	„	„	*des Varietés*

Welk een pendant van de aardigste bladzijden uit den *Wilhelm Meister* zoude een tafereel van het leven dier luidjes kunnen geven! Hoe jammer dat er, om dien wensch te verwezenlijken, maar een kleinigheid wordt vereischt, die tot geen prijs te koop is, de pen namelijk van den jongen Johann Wolfgang (nog niet Von) Gœthe.

Les Jurons de Cadillac — firent asseoir leur monde — het was een farce — maar die ons in Mlle Genat een bevallig actrice leerde kennen.

Toen werd de hoofdschotel gediend:

Le Supplice d'une femme.

par M.M. E. de Girardin et Alex Dumas fils — *du haut goût.*

Verbeeld U de ondankbare données.

Dumont, een bankier te Parijs, is voor zeven jaren uit geldelijke moeijelijkheden gered door Alvarez, een zijner vrienden, — een jaar na die redding is hem uit zijnen

vroeger kinderloozen echt met Mathilde, een dochtertje geboren, Jeanne, door een meisje dat *la petite Marie* op het affiche is gedoopt, allerliefst gespeeld.

Alvarez is sints geruimen tijd de associé van Dumont, hunne zaken gaan allervoorspoedigst, de vader is gelukkig in het bezit en de ontwikkeling zijner Jeanne, slechts eene wolk verduistert zijn hemel. Mathilde is *souffrante*, *nerveuse, languissante.*

Mlle Samary, die deze rol vervulde, is eene mooije vrouw en wat meer zegt, eene volleerde actrice.

Wij vermoeden maar te spoedig wat die vrouw neêrdrukt. *Une femme du monde*, *une mauvaise langue*, *son amie* Mme Larcey vertelt haar wat anderen van haar zeggen — en hare houding verraadt, dat niet alles laster is. Dumont proponeert een uitstapje naar Italie om hare geschokte gezondheid te herstellen, om haar wat op te beuren, aarzelend geeft ze hare toestemming. Eene explicatie van Mathilde en Alvarez volgt — hij heeft haar, toen hij zijn vriend voor jaren redde, verleid, hij heeft haar, zweert hij, nu hartstochtelijker lief dan ooit, zij kieze tusschen hem en Dumont. De arme vrouwe stelt hem gerust met een afgeperst: *Je t'aime!* al moest hem haar aarzelen doen twijfelen: Dumont, *qui fut longtemps*, *qui est encore dupe*, deelt Alvarez zijn reisplan meê; gedurende zijne afwezigheid moet deze de zaken bestieren enz. enz. Een briefje van Mad. Larcey maakt aan de valsche positie een einde *et l'époux outragé* wreekt zich door..... Alvarez te dwingen tot de infame rol hem door het opeischen zijns kapitaals uit de zaak tot den bedelstaf te brengen en......

Mathilde te veroordeelen, naar hare ouders te gaan om boete te doen.

Et Jeanne!

Het kind van Alvarez en Mathilde verkiest bij Dumont te blijven en als *le petit père* het vertelt heeft, dat het met

hem alleen leven zal en het vraagt: *Maman reviendra plus tard?* dan is het slotwoord: *Peut être!*

De vertooners van zoo velerlei tooneelen, blijkbaar te hooi en te gras zaamgeraapt en die toch zonder souffleur speelden en geen oogenblik haperden, hadden zoo goed voldaan, dat zij bij het eindigen der voorstelling de verklaring, dat zij nog eene *représentation* zouden geven, daverend hoorden toejuichen.

Wij waren er Zondag 3 Jan. weer. *Un Drame de la Rue de la Paix, — et quel drame!*

Het stuk opent met eene photographie van het bureau van een *Juge d'Instruction de je ne sais quel quartier de Paris.* De teekening is allerkeurigst: *Monsieur le Juge*, zijn klerk, een verspieder, een *mouchard par fantaisie*, een man, te zwak om in het werkelijke leven op te treden, maar die zijn lust vindt in het opmerken, het gâslaan, het bestudeeren van anderen, — met de helft van het talent die aan dat interieur en die figuren besteed is, zou een romanschrijver ten onzent fortuin maken.

De zaak, die den *Juge d'Instruction* en den *mouchard-amateur* om strijd bezighoudt, is eene afgrijsselijke gebeurtenis, U mogelijk uit de dagbladen bekend. Julie Vidal — geloof ik, eene jonge Italiaansche, korten tijd gehuwd met een vermogend *Agent d'affaires*, heeft eenige dagen *à la campagne* doorgebragt, is 's morgens vroeg onverwacht in *la Rue de la Paix* te huis gekomen, — *n'y voit plus de portier*, *elle a frappé*, *mais frappé*, *à la fin la justice a fait ouvrir la porte de ses appartements*, zij vindt haar man vermoord — met bevende vingers heeft hij vermeld *qu'il est victime d'un lâche attentat*, *l'assassin s'appelle.....*

Daar heeft de dood hem verrast, opdat de Letterkunde een leelijk drama meer zou hebben, — stijl der teleologen — heeten de menschen, die op alles raad weten, niet zoo? Een excéntrisch persoontje, eene karikatuur, M. Hector des Mou-

ches, brengt eenige verademing in die benaauwende wereld. De rijke jonge dwaas wil *coûte que coûte* een beroemd man, een romanschrijver, een andere Balzac worden, hij heeft zich een introductiebrief aan den *Juge* weten te verschaffen, hij beziet, hij beproeft zijn stoelen, zijn tafel, zijn inktkoker, hij slaat den klerk en den mouchard ga, *il finit par sauter sur les chassis pour prendre la mesure des croisées.*

Du realisme!

Mlle Samary treedt op, als de jeugdige weduwe, als Julie Vidal, de rouw stond der volle gestalte zeer schoon.

Le Juge verwacht een jong mensch van dubieuse reputatie, die verdacht wordt van den moord te hebben gepleegd, zou Julie dat tooneel ongezien kunnen, mogen bijwonen? *Juges* uit het werkelijke leven zouden neen zeggen, maar de onze is *sur la scène*, het wordt toegestaan.

De jonge man verschijnt en het Fransche leven onzer dagen wordt met al zijn *points noirs* geschilderd, hij leeft *comme tant de jeunes gens de nos jours, tantôt dans l'opulence, tantôt dans la misère* — spelende aan de beurs, gunsteling van schoone vrouwen etc. etc.

Hier verrast hetzelfde ten onzent zoo schaarsch betrappen der natuur op de daad, keer op keer.

LE JUGE. *Etes-vous l'amant de Mad. d'Hermant?*

LUI. *J'aurais du l'être mais ces dames partagent tant leurs faveurs....*

Een andermaal vraagt de rechter hem, als hij verklaard heeft om negen ure des avonds bij Vidal te zijn geweest, waar hij om tien ure was?

Het antwoord laat zich geen oogenblik wachten:

Et vous?

De onbeschaamdheid deed eene werking als ik zelden bij een publiek waarnam — een omzien was het stom van beide, verontwaardiging en verbazing.

Gij zijt veel te snugger om den gang van het stuk niet te raden. Inderdaad, Julie verlieft ondanks zijne impudenties, eer zij het weet, op dien raadselachtigen jongen man, in wiens wereld de *mouchard-amateur* haar overhaalt af te dalen om den schuldige te straffen en tot bekentenis te dwingen. Zonderlinge schrijvers die zich eene heldin droomen en er zulk een weerzin-inboezemend schepsel van maken. *La vengeance est le plaisir des Dieux* en vrouwen mogen het voor lief nemen, dat men haar in dit opzigt met Goden gelijk stelt, als het er op aankomt, de schim eens vermoorden echtgenoots te verzoenen — maar daartoe de hulde aan te nemen van hem dien men een moordenaar gelooft, maar den zoetsten aller hartstogten uit zulk een gruwelpoel te doen ontluiken, *cela serait intéressant si ce n'était aussi impossible qu' horrible!* Intusschen is het dien heeren te vergeven, dat zij tegen onmogelijkheden niet opzien, zij leggen het tegen geenerlei onwaarschijnlijkheden af. *Il faut un peu de comédie dans le drame* en de *mouchard-amateur* herschept zich in een Italiaanschen Graaf om Hector des Mouches beet te hebben, zij zullen zamen een roman schrijven *sans pareil.* De *charge* is wezenlijk aardig.

Toch blijft schuldig of onschuldig? de hoofdvraag en het pleit voor de gaven der auteurs dat wij die blijven doen — en dat wij Julie niet verfoeijen, dat wij haar beklagen als zij de declaratie aanhoort, als zij hem vergunt te hopen.

Daar keert de *mouchard-amateur* weêr, daar waarschuwt hij haar..... Het baat hem niet, zij zal den verdachte hare hand geven.

„Laat er mij dan tenminste getuige van zijn, hoe hij zich houdt als Gij hem bekent, dat Gij de weduwe Vidal zijt."

Luisteren en beluisteren was van ouds op het tooneel aan de orde, de begrippen zijn in de wezenlijke wereld doorgaans minder opgeschroefd dan op de planken, maar tusschen

de schermen vindt men in die meidengewoonte nog niets ignobels.

„Laat den moorddolk op tafel liggen," roept de snuffelaar naar schuldigen, „en Gij zult zien, dat ik gelijk heb."

De jonge man verschijnt, Julie beschuldigt zich zelve van het geveinsde onedelmoedige, bijna verraderlijke dat er school in haar gedrag, zijn kennis te zoeken, zijne hulde te ontvangen, zijn hart te winnen, vermoedende dat hij haar man heeft — —!

„Ik ben de Weduwe Vidal," roept zij uit, in het volle vertrouwen dat hare *vendetta* zich bedrogen heeft.

„*Non*," klinkt het somber, „*non*," deinst de minnaar achteruit, en zuivert zich van de verdenking, dat hij Vidal zou hebben vermoord om den wille van het geld, dat hij dezen voor mislukte speculatien schuldig was, Vidal is gevallen in een worsteling, waartoe zijn schimp, zijn trots aanleiding gaf.

Toch grijpt hij naar den dolk, toch doorsteekt hij zich, valt aan hare voeten. *Pardonnez-moi* smeekt hij, stervende, zij zwijgt, zij knielt bij zijn lijk, als wij niet in het théâtre waren, zou zij bidden.

Ik had mij dan toch niet bedrogen, triomfeert de *mouchard* van achter de schermen.

Un adultère! Un meurtre! Le supplice et le drame! faut-il donc descendre si bas pour nous amuser ou nous émouvoir?

Het is jammerlijk, mijne heeren realisten of Ge tenminste consequent waart, of Gij in de modder modderig bleeft. Maar neen! zoo diep kunnen Uwe *soi-disant* helden niet vallen, of zij droomen van *une passion régénératrice.* Het is wel de moeite waard ons voor allerlei gruwelen belang in te boezemen, als Gij ten slotte met Fleur de Marie toch moet getuigen:

„*Allez — il doit être bien agréable d'être honnête!*"

Alfieri beweerde dat slechts uit een vijf en twintigtal toe-

standen stof voor een treurspel viel uit te kiezen, zou het gebied van het drama even begrensd zijn? Wie het gelooven, niet ik. Hoe ondragelijk zou het leven zijn, als het zoo weinig verscheidenheid aanbood. Bovendien, hoe valt zelfs het kleinste thema te varieeren. Wij genoten er de bewijzen van in de behandeling *d'un soupçon de jalousie* in *Une Tasse de Thé* en *Un Caprice*, het eerste *à portée de tout le monde*, het laatste *pour un public d'élite.*

Un spectacle ennuyeux est chose assez commune,
Et tu verras le mien sans quitter ton fauteuil,

zou ik U willen toeroepen, U opwekkende Musset te herlezen, dat boek is toch wel overgekomen?

Liever echter zeg ik, *organisez un petit théatre de société* speel het *à trois*, Gij zult ons dan het voorregt, Mlle. Samary spoedig weer hier te zien, niet al te zeer benijden.

De Uwe.

II

Amst. 14 Jan. 1869.

Lieve Vriend!

Quand on compte sans son hôte
L'on se trompe fort souvent,
Et nos Belges patriotes
L'éprouvent à chaque instant

liet Durand of Froment ou *quelqu'autre Français en exil* die door Willem I betaald werd, om onze vaderlandsliefde warm te houden, ons in 1830/31 zingen.

Of ik er ten minste uit had geleerd, niet op den dag van morgen te rekenen. Eergister avond had ik tijd en schreef U eenige dwaze bladzijden over een fransch tooneeltje waarmede

wij het Nieuwjaar begonnen. Gister, dacht ik, zou ik wel gelegenheid hebben, dezen af te pennen.

Maar ik rekende buiten den waard.

Saartje is dezen winter des Woensdags geregeld ten onzent, daar Sophie met haar des middags van half drie tot vier ure de voorlezingen van Dr. Doorenbos over de Nieuwere Geschiedenis bijwoont. Dan komt gewoonlijk des avonds eene der Jufvr. G. Er wordt op de voorkamer muzijk gemaakt en ik kom van de mijne als mijn werk af is.

Mais je comptais hier sans nos hôtes.

De Jufv. G. gingen *en corps* een afscheidsfeestje bijwonen ter eere van hunnen Oom en Tante X. gegeven, de sukkel heeft eindelijk weer een beroep in dubbelen zin des woords. Jonkheer van P. is collator der gemeente van N. in Groningen, geloof ik en heeft X. (ook zijne boeren?) gelukkig gemaakt door hem te benoemen. Het verheugt mij voor man en vrouw want op vijftigjarigen leeftijd te moeten rondkomen met een achttienjarige dochter van de kruimkens die A. W. Sijthoff zijnen vertalers gunt, is toch zelfs voor X. wat hard. Zeg nu niet barweg: *Soyez plutôt maçon*, want *il n'en a pas le talent.*

Saartje bleef dus alleen, Doorenbos had over de Guises gelezen, het dwarrelde haar door het hoofd van Claudes, François en Henris; wilde ik wat orde brengen in dien bajert? Henri Martin stond op de boekenplank achter den rug van het arme kind, mogt ik neen zeggen? Welk een schat is een goed boek, met ons drietjes genoten wij de heerlijke bladzijden, ik zag ten leste het schilderij van Delaroche voor mij. Toen kwam de strijd: zou ik schrijven, of *Henri III* van Dumas uit het andere kastje krijgen. Ik beproefde het eerste, maar onder het praten ging het kwalijk — *Comment je devins auteur dramatique* worstelde met „Hoe ik een conservatief blad stichtte," — ik verscheurde het halve zijdje, ik las voor.

Arme Dumas! hoe legde hij het af bij wat mij van voor dertig jaren van hem heugde. Zijne personen praten alsof zij al de kennis van munten, en speelgoed en heraldiek dier dagen, door den auteur pas verworven, moesten luchten. Wat is een goed boek toch eene zeldzaamheid, dacht ik, naar Henri Martin omblikkende.

Ben ik niet naïef te gelooven dat Gij belangstelt in al de beuzelingen die ik U overbrieve? *En simplesse, qu'en dis-tu?*

Ik had plan U het Januarij-nommer van de *Gids* per mail te zenden, doch Noordendorp verzekert mij, dat Uw uitgever verscheiden exemplaren per die gelegenheid ontvangt. Gij hebt dus gelegenheid genoeg, dit nommer direct door te snuffelen.

Vous verrez quelle figure que vous y faites! Eerst komt Gij op de proppen als romancier in Mullers *Nieuwe Lectuur*, vervolgens wordt Gij een „superieur man" geheeten (in gezelschap dat mij „superieur mishaagt"), eindelijk blijkt Gij de nederlandsche Criticus onzer dagen (Album); het laatste verbeeld ik mij, die hulde van een jong mensch van talent, De Lange van Alkmaar, zal u aangenaam zijn. Hoe jammer dat hij, terwijl hij schreef, nog onder den indruk van het Congres, verzuimde den Vlamingen den goeden raad te geven vijf jaren fransche litteratuur te studeeren, ter vorming van hun smaak.

De Cock en Vuylsteke hebben er om het zeerste behoefte aan.

Welk Uw oordeel over dat Nommer zijn moge, Gij weet niet, welk genoegen het mij deed, eindelijk weer anders over U te hooren spreken (en zwijgen!) dan toen ik U den 26sten Nov. en 2 Dec. mijne sombere brieven schreef. Zijn ze U hard gevallen, harder viel het mij, de wijze van Uwen omzwaai niet te kunnen, niet te mogen verdedigen. Gij ziet dit nog niet in. Mevr. de Staël heeft gelijk dat er dingen zijn, die men nooit voelt, *si l'on ne les sent pas d'abord.* Ik schets daarom maar met een enkel woord de vergelijking met Kuenen

en met Réville, — Gij gingt toen met vasten schred verder, zij verkozen op een hellend vlak te blijven stilstaan. Ik negeer mijn alleenzaligmakend liberalisme, als Ge mij dat verpersoonlijkt in het Ministerie van den dag, en den Thorbecke van 1868 — maar ik blijf aan beginselen gelooven en scheer Gladstone niet over één kam met Bismarck — al moet de eerste, Minister geworden, meer met de omstandigheden rekenen dan toen hij opposant was.

Weet Gij wel, dat Gij een sophist van de eerste grootte dreigt te worden, als Gij meer artikelen schrijft als *Conservatieve Politiek?* [1] Aardig om te lezen, heel aardig en toch woordenspel, meer niet. De kritiek kan niets stichten, niets voortbrengen, maar ik houd het toch met haar, want als zij de op het kussen geraakte opposanten blijft opmerkzaam maken dat de wereld verder valt te brengen dan zij het haar deden, is haar rol toch zoo onbeduidend niet en valt alle vooruitgang ten slotte aan haar te danken.

Gij zijt het moede geworden, haar tolk te zijn, Gij hebt ook eens willen besturen. — Gij hebt er reeds te veel voor geleden dan dat men U geen succes met den *Java-Bode* zou toewenschen. Ik doe het van harte, ik doe het te meer, omdat ik zeker ben — — dat van mijne zijde de vriendschap onder al dat verdriet niet geleden heeft. Het heeft mij overtuigd hoeveel ik van U houde!

Stellig heb ik de studie van Harthoorn over het *Ontstaan van Batavia* [2] met genoegen gevolgd, ik zou dit gedaan hebben, ook al ware er van een andere hand beurtelings een geestig of aardig opstelletje in geplaatst, dat haar in de schaduw had gesteld. Er is een publiek dat zich daarmede had gevleid — een uitgever, die het had gehoopt — maar ik wilde over Harthoorn's aanvrage schrijven.

---

[1] *Java-Bode* van 2 December 1868 (mail-editie).

[2] Als Feuilleton in den *Java-Bode* geplaatst.

Er bestaat een dun boekske van v. Haren over Camphuis; zijn opstel over Japan heb ik eens in het fransch gelezen, maar Fr. Muller ligt met rhumatiek te bed, en ik kan dus niet voor de volgende mail definitief berigten, wat ik in staat zal zijn te zenden.

De kronijk van Hoorn, van Velius, „een niet onvermaard Gewest" zegt Kok, is van 1608 meen ik — het is dus mogelijk, als de man lang geleefd heeft, dat hij ook een leven van Coen pende, maar waarschijnlijk is het, dunkt mij, niet. *Nous verrons toutefois.*

Voor den bedaarden ouden Heer die U schrijft, — stijl der zetters van v. Asperen van de Velde — droogt de inkt niet gauw genoeg en zengt hij het dunne blaadje papier voor het turfvuur, door een paar stukjes steenkool tot wat feller gloed aangezet. Och ja, lieve Vriend! wij stoken, het vriest genoeg om den banketbakkers ruw ijs te bezorgen en Zondag en Dinsdag was het heerlijk weder. De zon scheen prachtig in het bladerlooze Vondelspark, de statue schitterde in den bleeken schijn, het Bijbeldicht en het Hekeldicht, vooral de Muze van het laatste, kwamen in den stralenvloed schoon uit. *Vondel met Roskam en Rommelpot* is eindelijk afgedrukt en de Inleiding evenzeer; mogelijk brengt U de volgende mail eene proeve. Nijhoff zou het boek gaarne het licht doen zien om het publiek en mij te binden. *Qu'à cela ne tienne*, er zijn menschen die anders niet voortmaken. Wie daar onder behooren, niet René van den Brink, die voortgaat met voor mij op te sporen en zaam te brengen, dat het een lust is te zien! Wat schuilen er toch in de besten onzer velerlei menschen! Zoudt Ge geloofd hebben, dat van den Brinks briefwissel met zijne eerste vrouw, Julie Simons, een der liefste idyllen is, die ik ooit heb gelezen? En Gij, die meendet hem in dien wilden kop van Frans Hals te hebben ontdekt!

Ik verlang naar dat opstel van Meinsma [1], komt het U ter hand, zendt het mij dan met de Sévignétjes maar over de post. Op gelegenheden wachten geeft niets dan teleurstelling. Dezer dagen verzocht ik den Heer A., associé der HH. Busingh Schroeder ten Uwent voor Gideon de jockeyzweep meê te nemen. *Er würde es gerne thun „aber ich habe soviele Douanen zu passiren!"* Hêt is onheusch, — *mais qu'y faire?* Het paard is nog altijd, beste Gie! in de weide of op stal, maar waar het zij, grijpen laat het zich niet. Zeker is het een flink dier, van Arabisch ras, denk ik, daar het van geen tuig weten wil. En toch, er aan gelooven moet het, als het maar eens binnen het bereik van mijn greep komt.

Uw broeder Charles, dien ik Uwe brieven ter lezing geve, daar Gij noch ik voor hem geheimen hebben, nam nota van de boeken, die Gij verlangt. Ik zal U het boek van De Groot door Hamaker uitgegeven, gaarne doen geworden, — maar dan ook zorgen dat Gij het ingebonden ontvangt. Die insecten en kruipende beesten zijn toch een wezenlijke *drawback* in zoo heerlijk een klimaat.

A. van Humboldt heeft in zijne *Ansichten der Natur „das nächtliche Thierleben in Brazil"* heerlijk geschilderd, maar misschien is het ook *vu de loin plus beau que de près?* Of heeft Hazlitt gelijk, als hij beweert, dat men in een warme luchtstreek minder afschuw gevoelt van de aanraking eens levens buiten ons? dat hij in die zoele lucht het met allerlei beestjes voorlief neemt, begrijpende of liever gevoelende, dat zij tot het groote gezin behooren? De Engelschen noemen de dieren zoo aardig *our dumb brethren, perhaps You can speak by experience of our creeping sisters.*

Er is mij nooit magt over U gegeven, maar misschien heeft mijn prikkelen bijgedragen tot de *Litterarische Fantasiën* die

[1] Over *Lidewyde.*

lang zullen leven. Of ik U thans mogt aansporen de eerste indrukken van Uw verblijf onder dien hemel in schets te brengen, later zal het voor U alle aantrekkelijkheid met de nieuwheid hebben verloren. *Familiarity breeds contempt*, leg er dus dadelijk de hand aan.

De *Java-Bode* begint reeds hier nu de opmerkzaamheid te trekken, hoe veel meer zou deze het doen, als Gij zulk een feuilleton ook liet overdrukken.

Gij krijgt waarschijnlijk naauwkeuriger berigten van den toestand van Koorders, dan ik U mede kan deelen, maar wat ik weet, schrijve ik er niet minder om. Hij schijnt veel te lijden — deze beweert, dat hij krankzinnig, gene dat hij reeds naar Meerenberg is, maar tehuis of in 't gesticht, zijn toestand is deerniswaardig. Gedoemd door zijn bloedspuwing zwijgend redevoeringen aan te hooren, waaronder er waren die hij gaarne zou hebben wederlegd, die hij het gemakkelijk had kunnen doen, gedoemd in de vergadering te zitten om ten minste te stemmen als een der vele nullen — des avonds te Bennebroek tehuis gekomen verteerd van ergernis, woede, spijt, radeloos heen en weer te loopen met de koorts in het hoofd — aan typhus lijdende niet stil neer te liggen, maar krankzinnig te worden! Het is eene tragische figuur die ik zou willen schetsen als ik aan zijne goede trouw geloofde!

Alberdingk Thijm heeft in *Felix* voor stoelen en banken zijn alleraardigst opstel over Jacob van Campen, den schilder der Graauwtjes, gelezen. Réville had eene volle zaal bij zijne beschouwing van Emile Augier en Victorien Sardou. Hij bepaalde zich ditmaal tot den eerste, bijzonder *la Contagion* en *Gabrielle*. Het moet zeer moreel zijn geweest, moreel *à outrance*, want het *Handelsblad* verzocht hem een volgenden keer toch ook iets van de letterkundige waarde dier stukken te zeggen. Hij zal er zich wel voor wachten, *quelle mine pour la morale que les Benoîton!*

Uw artikel: *Voorloopige repliek* is hier zeer gewaardeerd en contra van der Hoeven [1] hebt Gij, bij vriend en vijand, den wil van de reis gehad. Wat *de Vrijheid als in Japan* betreft *c'est autre chose.* Lieve hemel, waar zou het heen als wij uit zucht om alle gemoedsbezwaren te eerbiedigen, geloofsscholen kregen zooals Katholieken en Orthodoxen die wenschen? Uw bezwaar, dat zij nu modern zijn, kan niet ernstig gemeend wezen. Dat modern is immers slechts de uitdrukking van het op dit oogenblik geavanceerdst gedeelte der natie? Blijft dat het niet langer, welnu, de nuance zal ook gewijzigd worden, maar conservatief of liberaal, elk wijs bestuur zal er prijs op moeten stellen eene aankomende burgerij te hebben op de wetenschappelijke hoogte des tijds, hoeveel die wetenschap als alles hier beneden ook te wenschen overlate. Fock moge honderdmaal een ploert wezen, vergeleken met den scheefneuzigen patricier Messchert van Vollenhoven, in dat opzigt heeft hij mijne sympathie; een stap verder slechts en hij geeft ook het woordeke, het logentje, neutraal op, — hij noeme rondweg het onderwijs waar de Regeering naar streeft, het wetenschappelijke.

Hier zie ik U voor mij, die discussie in de Eerste Kamer lezende, wanhopig uitroepende:

Waar zijn mijne bondgenoten? Toch hadden zij Uwe *Conservatieve politiek* gelezen.

Jan ten Brink heeft afscheid genomen van *Nederland* als Mr. Alexis van Staden — volgens het verlangen van Schimmel schrijft Doorenbos nu een boekenverslag in dat tijdschrift. Als ik Brouwer op Tweeden Kersdag goed heb verstaan, dan heeft ook deze, over Gramberg, daarin de hand gehad en hij is niet ongezind verder voor *Nederland* te werken.

Schimmel is bezig er eene novelle voor te schrijven — hij

[1] H. A. van der Hoeven, door B. H. als dagbladschrijver besproken in den *Java-Bode* van 28 November van 1861. (Mail-editie).

wilde, dat ook ik de behulpzame hand leende. Ik heb hem gezegd, dat ik, bij de liefde naar rust die mij onderscheidt, vooreerst aan ***Bakhuizen van den Brink*** genoeg had. Bovendien, zoo gemakkelijk als het dien heeren valle, uit gebetenheid op *de Gids*, ***Nederland*** voor een tijd op te beuren, desnoods Westrheene den bons te geven en Doorenbos in zijn plaats te zetten, er wordt een kern van jongelui vereischt, om duurzaamheid van nieuw leven te waarborgen. En waar die te vinden? Gezwegen dat ik die hulp dan nog liever aan Quack toewenschte, wiens eerste Nr. inderdaad beter is.

Zeg nu nog, dat ik verflauwe in het schrijven van zamenspraken zonder zin! Vele groeten van Sophie aan U drietjes.

Als altijd De Uwe.

PS. Harthoorn heeft gelijk. Achter de kronijk van Velius staat een leven van J. P. Koen. O beschaming der gissende kritiek! Ik zal zien of ik het zenden kan.

De Uwe.

Mevrouw Douwes Dekker blijve U aanbevolen. Spoor een Nabob op die de kleine kas stijft!

III

Amst. 20 Jan. 1869.

Lieve Vriend!

Er is hier, sedert ik U den 12den dezer zoo uitvoerig schreef, niets belangrijks voorgevallen en toch wil ik niet van de zoete gewoonte afwijken, telkens als er gelegenheid is, met U te praten. Leg dus dezen ter zijde, als Gij iets beters te doen hebt en neem den epistel in een ledig uur ter hand. Koen's leven door Velius gewordt U met dezen onder kruis-

band, wilt Gij het uit mijnen naam Uwen vriend Harthoorn aanbieden? Ik heb sympathie voor zijn streven, ik zou er de groete van Quack willen bijvoegen, die zich het uur zijner kennismaking met dezen met genoegen herinnert.

Quack was gister hier. Het ging hun beidjes in Utrecht goed in een heel klein kringetje; van zijn collegas vond hij Oosterzee en Doedes nog de dragelijkste. Hoe beklaag ik hem! dat is toch ook op den duur zijn wereld niet. Opzoomer was hem bitter tegengevallen; hij had er een intellectueelen *parvenu* in leeren kennen. Natuurlijk liep het gesprek ook over U. Uw artikel *Konservatieve Politiek* had hem leed gedaan. Voor zulke aardigheden staat Gij te hoog. „Dat Huet op zijn standpunt die ellendige benamingen konservatief en liberaal over boord wierp, kan ik mij begrijpen — maar dat hij gemeene zaak maakt met dien troep! Ik heb een hunner eerste mannen, Dr. A. Vrolik, aan het werk gezien, — wat was het dan negatie aller beginselen?"

Overlooper als ge zijt, toch laten wij U niet los. Wilt Ge een bewijs uit het *Deventer Weekblad* [1] van 13 dezer? Het geldt de Nederl. Indische spoorwegen, waarover de *Tijdspiegel* van deze maand een virulent artikel heeft, waarover de discussie in onze Tweede Kamer spoedig zal beginnen. Er is sprake geweest van Stieltjes' waarschuwende stem van vroeger en de weinige acht daarop geslagen en de miskenning, den smaad, waaraan hij ten doel stond.

Uit een en ander kon ik toen reeds afleiden, hoe het met de eigenlijke liberaliteit der Nederlandsche *liberalen* stond; en ik behoef wel niet te zeggen, dat ik den jammerlijken indruk toen daarvan verkregen, sedert door de liberale schreeuwers en Champagne-leugens van Nieuw Abdera en zijn beginselloozen gemeenteraad slechts op nieuw versterkt werd. Indien er daarom ook ééne geldige reden ter verklaring van Huets deerniswaardigen misstap te bedenken valt, het is wel

[1] Het blad van Van Vloten.

die, dat hij, in arrenmoede, eindelijk den brui gaf van een dergelijk liberalisme, van welk ook hij al de wrange vruchten gesmaakt had. Dat die misstap daardoor nog niet verschoonbaar wordt, staat vast. Men mag zelf zijn beginselen niet verzaken al ziet men dat door vermeende medestanders doen. En zoo zal men mij daarom ook nog nimmer anders dan in het kamp der liberalen vinden, welk een Jan Salie- en oude wijvenbende daarin voor 't oogenblik, in Staat en Kerk en wetenschap, niet alleen te Deventer, maar over 't algemeen den toon geve.

Is het beleefd, iemand zoo hem zelven op te disschen, voor te snijden, te laten... savoureeren? Maar het is nu eenmaal in de lucht, — men kan u niet met vrede laten.

Zondag — wees gerust, er komt geen derde *plat*-Huet — Zondag hebben wij bij R. gegeten met de Schneevoogts, de Beckers enz.; ik heb mij met den Heer Becker, een verzamelaar van allerlei kunst, een hartstogtelijk liefhebber bijzonder geamuseerd, en zoo iets piquants bij veel interessants niet mag worden gemist, er was immers ook Prof. Kühne, de jonge physioloog, de geincarneerde dispuut-lust, de *Berliner* van top tot teen — hoe breedgeschouderd, hoe kolossaal dik de levenslustige kwant zijn moge! Dat ware iets voor U geweest, de *Nibelungen*, Gervinus, Händel, de Aesthetiek, alles vloog in de kaars, de wereld had kunst genoeg zoo slechts Beethovens symphoniën, natuurlijk bovenal de negende, haar overbleven! Onloochenbaar is hij geschikt wat gist in ons duf beslag te brengen — slechts wenschte ik, dat hij meer degelijke mannen tegen zich over had. Als eerste, als schier eenige, vrees ik voor de gevolgen zijner eenzijdigheid.

Alle candidaten, ter vulling van den leerstoel door Martinus v. d. Hoeven opengelaten, zijn successievelijk geëcarteerd, noch Hingst noch Feith noch Mom Visch, noch Coninck Liefsting heeft meer kans; de eenige door de Juristen aanbevolen candidaat is van Tienhoven, de schoonzoon van Hacke van Mijnden.

„Gezag en vrijheid!" luidt de troonrede van Napoleon III, ik ken iemand, die zoo hij op dit oogenblik niet konservatief was, de woorden zou varieeren: „het gezag voor mij, de Sphinx, alleen; gij overigen gaat zien wat er van de vrijheid overblijft!"

Wij zien verlangend naar Zondag uit — *Then the mail is due.* Het is aardig dat wij toevallig juist op dien stillen dag van U hooren. Weest hartelijk van Sophie en mij gegroet. Uwe lieve zuster heeft haast hare twee deelen af, en zal zeker meer schrijven.

Gideon! heden is weder een paard aangeboden. Het was een sleepersknol. Vort, beestje.

De Uwe.

Evenmin als *a race horse* is Van Haren nog te vinden geweest.

Pak die zaak der spoorwegen in de *Java-Bode* eens aan, dat zal practisch zijn.

IV

Amsterdam, 26 Januarij 1869.

Lieve Vrienden!

Al vroor het eenige graden, Ge wildet van geene vigilante weten, en wat nog zonderlinger was, denzelfden weg naar de Leidsche poort dien wij in Mei '68 zwijgend aflegden, gingt Ge op 24 Januarij '69 vrolijk en U verlustigend. De wonderen hielden niet op, de schare om ons heen was niet schilderachtig als die welke op Paaschmorgen in Gœthes gedicht de vunze stad uitstroomde, om de zoete lentelucht te smaken, het was een zeer gemengde, nederlandsche, amsterdamsche burgers, juist niet poëtisch in hun zondagsplunje, bekende

zelfs Geel, en toch Ge hadt er vrede mee, Gij verlustigdet er U in. Prachtiger hemel, vuriger zon dan zich over ons welfde, dan ons bescheen, hadt Gij genoten, maar dat bleeke blaauw was even liefelijk als dat bleeke goud, geen windje bewoog het dorre geboomte dat ons ontving, het was niet koud, niet leelijk, in het Vondelpark, al misten wij er zelts wolkenschaduw! Wij hadden pret als Gideon, schoon onze lach bij den zijnen niet halen mogt, want op dat vijvertje van het standbeeld, en over het spiegelend vlak dat voortkronkelt zoo verre de blik reikt, wemelde het van vergenoegdheid, oud en jong reed schaatsen. Elders moet men om dat genoegen te genieten, of zelf op het ijs gaan als aan den Amstel of van verre in de diepte aan uwen voet als te Utrecht er op neêr staren, hier is de oever vlak, tot aan het kristal toe. Ge knooptet met den vlugsten rijder een praatje aan, dat Ge honderd schreden verder voortgewandeld met hem die intusschen den vijver was rondgereden, voortzettet. Het standbeeld, bekoorlijk van aanblik, met palm omgeven, valt thans van de vier zijden, door het afslingerend klimop te naderen; geen wanorde meer, als toen wij er laatst zamen waren; het hekeldicht mogt er in dat bleeke licht heerlijk uitzien, wij bewonderden de stroeve lijnen, maar tot satire voelden wij ons niet uitgelokt. Gideon gaf ons een beter voorbeeld, hij moest meê op het ijs, meêdoen in de vreugd! En wij gaven hem zijn zin en verlustigden ons in zijne fantaisie, die al droomde van een baan, die ons den Amstel brengen zou — die al meende dat wij tot de hooge boomen in het verschiet over het ijs zouden voortwandelen. „Het gaat nog niet, Gi!” hoorde ik U zeggen, lieve Vriend! maar het zal er wel toe komen, en Gij vraagt, lieve Vrienden! waar de rozen hadden gestaan, die Zocher in Amsterdam vergiffenis bezorgden voor de leelijke Beurs die hij ons bouwde. En wij wezen U eilandje bij eilandje, met een enkelen blik te meten, maar die zich grooter

voordoen dan zij zijn, als dat jonge hout in zijn bladerdos heel wat lijkt.

En Gijlieden die zooveel zaagt, waar de natuur alles, maar de mensch niets deedt, Gij waardeerdet die pogingen eener burgerij, der smalle gemeente eenig natuurgenot te bezorgen, Gij lachtet niet langer om het taaije geduld, Ge hadt het zoo schaarsch elders gevonden, zelfs de vergenoegdheid met dat weinige, die „glundere" oogjes, ze hadden hun prijs — hoe weinig geluk zou er worden gesmaakt, als alleen Volkomenheid het schonk, hoezeer het streven naar deze tevens pligt en lust blijft.

Den 27sten voortgezet.

Ik weet nog niet of waken droomen
Dan of droomen waken is,

maar slechts weet ik te goed, lieve Mevrouw! dat Uw droom van Sophie's overkomst, en haar bezoek in de poffertjeskraam veel aardiger is dan de mijne. Wij ontvingen dien Zondagmiddag aan tafel, en hebben ons in de afwisseling Uwer tafereeltjes verlustigd. Vooral die poenige mevrouw:

„ik gaan zitten!"

is onbetaalbaar.

Mijnheer heeft toch nog tijd gevonden om te schrijven, dat ik *zeer* waardeer, al begrijp ik mij niet dat een vernuft als het zijne aan de courant zooveel tijd besteden moet. Wordt Gij daar ook voor het materiëel, correctie enz. in aanspraak genomen? Ik acht de Javaansche drukkerijen daartoe te goed ingerigt.

Gij wenscht dat Quack U een jaar rustig aan het werk late, en eerst dan zijn oordeel over U zegge.

Top, ik acht dien wenk ook mij gegeven, al ons pruttelen zou niets baten, zoo lang Ge meent dat wij gelooven, de

deugd en de waarheid in pacht te hebben. Ondeugd! is dat de eigenschap der kritiek?

Bovendien, Gij hebt voor eerst aan de taaije sermoenen die Keuchenius U houdt, genoeg — als hij zoo doorgaat, blijkt hij geen portuur voor de gladste pen ter wereld.

Heb dank voor het exemplaar van Meinsma's beoordeeling van *Lidewyde*. Het heugt mij dat Gij me in de Kalverstraat zeidet:

„Maar ik behoef Rúardi niet te weêrleggen, die *Commis-voyageur* weêrlegt zich zelven!"

Hoe kunt Ge dan nu vrede hebben met een oordeel dat U het doel toekent der Nederlandsche natie tot hare opbouwing zooveel liefelijkheden te hebben toegevoegd?

Koorders is eergister nacht overleden — ben ik inhumaan als ik het slechts om zijn vrouw en zijn kind betreur? Ik geloof het niet, want trots den lof hem door Veth voor zijn houding in de Kamer toegezwaaid, ik zou het geen blijk achten van groote gaven onzer partij bedeeld, wanneer het gemis van gaven als de zijne door haar moest worden betreurd. Mijn standaard is hoog he! magtig?

Wij hebben Zondagavond de *Nibelungen* van F. Hebbel zien vertoonen, het stuk ware beter *Siegfried* getiteld, daar het met den dood van dezen sluit en Chriemhilde's wraak slechts in hare kreten bij zijn lijk voorgevoelen doet. De twee eerste bedrijven lieten het publiek koel, noch Siegfried's sterkte, waarvan ons het gooijen met steenen op den binnenhof een begrip geven moest, noch Siegfried's dapperheid in het overigens schoone verhaal hoe hij den Nibelungenschat verwierf zijn geschikt bij de schare sympathie te wekken. Maar van het derde bedrijf tot het slot van het vijfde voelde het publiek meê, — de jaloesie tusschen Brunhilde en Chriemhilde, de gekrenktheid der eerste als de laatste met haren gordel pronkt, — de onvoorzigtigheid der laatste aan

Hagen de kwetsbare plek haars gemaals te ontdekken, dat was uit het harte der negentiende eeuw, als uit het harte der dertiende even waar. Mevrouw Seebach is reeds te oud en bovendien niet sterk genoeg om eene Chriemhilde te geven zooals zij voor onze verbeelding staat, — Fräulein Walden, die mooi gevormd is, had natuurlijk in naaktheid een borg gezocht voor Brunhilde's wijd verbreiden schoonheidsroep, maar dat zijn *drawbacks* die men voor lief moet nemen, als men fraaije verzen anders dan al lezende genieten wil. Het gekste figuur maakte op het tooneel als in het gedicht Koning Gunther — die oude Burgundiërs zijn toch geen ware Franschen geweest! Hoe zou *l'esprit gaulois* gemeesmuild en gelagchen hebben om dien Gunther. In zijn bruiloftsnacht met Brunhilde gaat Siegfried met de Tarnkappe (Nibelungenkappe) onzigtbaar mee binnen.

Het was op de planken te koddiger omdat die schapige Gunther zulk een levenslustigen Siegfried tegen zich over had. De druiloor deed niets dan zitten op zijn wolfsvel en leunen op zijn zwaard. Overigens heeft de regisseur vreemde begrippen van het huisraad der IJslandsche Koningen. Voor den troon van Jonkvrouw Brunhilde stonden een paar Sphinxen wat ben je me!

28 Januarij.

Op morgen, weet Gij dan of U een morgen wacht?

zong Bilderdijk en had ook dat maal gelijk. Ik had hier nog veel willen bijvoegen, maar een onverwacht bezoek roofde mij het noodige uurtje.

Gelukkige, die op Kramat van dergelijke stoornis niet weet. Weest hartelijk van ons gegroet, alle drietjes!

De Uwe.

V

Amst. 8 Februarij 1869.

Lieve Vriend!

Gij hebt ons heden, wel onwillekeurig voorzeker, maar daarom niet te minder teleurgesteld: de laatste van Java vertrokken Mail, die van den 30sten Dec., is het eerst aangekomen en zonder een brief van U mêe te brengen. De vroegere kan binnen een paar dagen, kan misschien morgen hier zijn, want waar zich onze Journalistiek ook op beijvere, niet om het publiek mêe te deelen, wanneer het berigten uit zijne eerste (eenige) kolonie (die den naam verdient) mag tegemoet zien. O, die volmaakte redacteurs, van Duyl en de Bull en Tels of hoe de held van den *Nieuwen Rotterdammer* heeten mag! Maar is het hunne schuld, dat wij zoo lamleizig zijn te lezen wat ons wordt opgedischt, en droomen van volmaakte Couranten als wij van de Zegelbelasting vrij zullen zijn?

Bij gebreke van brief, hield ik mij met den *Java-Bode* van 30 Dec. bezig, wees liberaal, radicaal, conservatief, wees wat Ge wilt, ik laat een geest als de Uwe niet los — men blijft van U houden, hoe bont gij het maken moogt. Of Gij er op voortzondigt?

„In dat nummer?"

Toch niet — integendeel, men meent den Redacteur *in dolce far niente* de weelde van het schoonste klimaat ter wereld te zien smaken, dubbel benijdenswaardig bij de voorjaarsstormen die ons teisteren, behagelijk uitgestrekt op een wiegelstoel, misschien het nieuwste gedicht van Victor de Laprade lezende, een fransche *Hermann und Dorothea* — tenzij... „Men schrijft ons uit de binnenlanden," och, dat ik genoeg van Javaansche toestanden wist om te beoordeelen of de *goût du terroir*, die mij uit dat opstelletje tegenwaaide *genuine* of

artificial is! De „*Koloniale Aangelegenheden*, particuliere correspondentie", Ge gaat vooruit in het verbergen van Uw stijl. VI is beter dan een der vorigen, maar vergeet niet, dat zoo er in de Binnenlanden van Java een korrespondent leeft, die den Hemel dankt, dat er eindelijk een konservatief orgaan is gekomen, deze niet zoo koeltjes, zoo kalm redeneeren zou, er zou passie in zoo'n persoontje zijn, amice!

den 9 den voortgezet.

De achterlijke mail is ook aan, maar brengt geen brief van U voor ons.

C'est raide.

Robert Schumann heeft er zich, als Ge weet, aan gewaagd uit de beide deelen van Faust eenige tooneelen door de muzijk, wat zal ik zeggen, te doen weergeven, vertolken, uitbreiden? Verreweg het grootste gedeelte van deze zijn uit het tweede deel gekozen... Geen wonder, dunkt mij, het eerste is als gedicht zoo volkomen, dat geene zusterkunst er iets aan toevoegen kan. Immers, zelfs bij Scheffers voorstellingen winnen wij niet, hij geeft een geidealiseerden Faust, een gesublimeerd Gretchen. Men moest tevreden zijn met de schepping van een zoo vol gevoel, een zoo helder hoofd, als dat van den jongen Gœthe, met *seine Excellenz und dero Producte erlaube man sich jede Freiheit!* Schumann heeft er het bewijs van geleverd tot voor een zoo weinig muzijkaal schepsel als uw dienstwillige dienaar. De scène *im Garten*, het spelen met *die Sternblume* — hoe heet die in het hollandsch — het allerliefste afbladeren besloten met het juichend

Er liebt mich!

heeft geen behoefte aan instrumentatie, het verliest zelfs door het geblaas, gestrijk, en gefluit — Gretchen *vor dem Bilde der Mater Dolorosa*, zeker is het eenzijdig van mij, maar dat half gestameld gebed, waarom het aangevuld?

Ich bin, ach! kaum alleine,
Ich wein', ich wein', ich weine,
Das Herz zerbricht in mir.

Ik wensch het met hartbrekende stem te hooren snikken, zingen moest men zooiets niet! Die scene *im Dom*, dat is wat anders: tusschen dat middeleeuwsche lied *Dies irae dies illa*, het gefluister van Mephisto, het geweeklaag van Gretchen, het is voor de muzijk gedacht en de uitvoering ging alle lezing, ging alle voorstelling welke men er zich bij deze van vormt, te boven.

Mendelssohn heeft een gelukkigen greep gedaan in de *Erste Walpurgisnacht*, die druïden tegenover de priesters, ik zou ze morgen nog weer willen hooren, welk een genie was toch die jonge Goethe om dat oude heidendom gedachten in te geven die eeuwen later nog zin hebben, nog zielen boeien.

Die Flamme reinigt sich vom Rauch,
So reinig' unsern Glauben!
Und raubt man uns den alten Brauch,
Dein Licht, wer kann es rauben!

De schemering, in welke ons het tweede deel verplaatst, is dit in meer dan eenen zin, — de dichter blijft Graeco-Germaan, de Horen verschijnen, de Elfen zweven, hem heugen de latijnsche vigiliën en dat hij Shakespeare gelezen heeft bewijst de opvoering van Ariel. Het spreekt van zelf dat de muzijk dit alles op het gelukkigst weergeeft, het schemert immers in haar bij uitnemendheid. Scherts ter zijde, maar de vier coupletten die het insluimeren, het statelijke van den sterrenhemel, het liefelijke van den dageraad en het ontwaken schetsen, deden een verrassende uitwerking. Er zijn regelen in voor muzijk geschreven.

Und in schwanken Silberwellen
Wogt die Saat der Ernte zu —

al geeft zij natuurlijk meer het bewegelijk schouwspel in den

eersten geschilderd, dan het wijsgeerige in den laatsten gedacht, weder, — maar aan het slot van het vierde Couplet werd er van vedels en fluiten het onmogelijke gevergd, telkens in toonen:

Alles kann der Edle leisten
Der versteht und rasch ergreift.

Er is geen ander verband tusschen de fragmenten door Schumann gekozen dan de eenheid van onderwerp, — maar op het gebied van Muzijk is dit geen kleinigheid; om eenheid van handeling, om geregelden voortgang van deze, pleegt hij zich nimmer te bekommeren.

Heugt het u nog, Lieve Vriend, hoe wij, het zal weldra als wij voor dit barre weer door zoeten zonneschijn schadeloos zullen worden gesteld, het zal weldra vier jaren geleden zijn, hoe wij zamen in een der zalen van het paleis Pitti stilstonden, lang stilstonden voor eene niet groote schilderij, noch aanlokkende door haar onderwerp, noch den blik boeijende door hare kleur — en hoe wij eindelijk van haar weggegaan, nog eens tot haar weerkeerden en zagen en zwegen, door die strenge lijnen ernstig gestemd? *Malgré sa petite dimension et l'autorité de son auteur* zegt Armengaud er van, *il trouverait difficilement place dans un boudoir. C'est une oeuvre que le poète admire, que le philosophe médite, que l'artiste consulte, mais que repousse le simple curieux.*

Voorzeker, wij hadden niets van den laatste, toen wij de Parcen van Michel Angelo aanstaarden. Die dunne draad bedreigd door de geopende schaar, die Atropos, Lachesis vragende aanziende: is het tijd! neen, het waren niet de sombere Bevalligheden, van welke de Grieken droomden, het waren *weird sisters*, zooals het Noorden er schiep, zooals het leven er Buonarotti had leeren kennen: „Weinig en kwaad zijn de dagen des menschen", de Hebreeuwen wisten ook iets van de gave des aanzijns!

Aan die gestalten gedacht ik, toen een ander fragment vier vrouwen opvoerde, vier oude vrouwen in graauw gewaad, -- Goethe was nooit in Florence, geloof ik, maar hij kon door de gravure *Michel Angelo's Parcen* hebben aanschouwd, — bij de kleur verloor hij weinig.

ERSTE
Ich heisze der Mangel
ZWEITE
Ich heisze die Schuld.
DRITTE
Ich heisze die Sorge.
VIERTE
Ich heisze die Noth.

Arme, oude Dichter, was er dan geen andere greep binnen Uw bereik dan de jammeren die ons teisteren, zich zelven te laten aankondigen?

ZU DREI
Die Thür ist verschloszen, wir können nicht ein;
Drin wohnet ein Reicher, wir mögen nicht 'nein.

Er is geest in de redenen door het drietal aangegeven, bij den rijke wordt *die Mangel — zum Schatten; die Schuld* bitter, maar flink: *da werd ich zu nicht*; *die Noth* herhalend, om dat *Mangel* en *Noth* eigenlijk niet karakteristiek genoeg verscheiden zijn:

Man wendet von mir das verwöhnte Gesicht

Aardig heeft zeker moeten heeten, als het meer *in keeping was with the serious business*, aardig vindt men ten minste

DIE SORGE
Ihr Schwestern, ihr könnt nicht und dürft nicht hinein,
Die Sorge, sie schleicht sich durchs Schlüsselloch ein,

maar hoe verre verkies ik boven die verzen de jammerklagt *des alten Harfners*, de jeugd, die de grijsheid voorgevoelde en verwenschte:

Wer nie sein Brot mit Thränen ass
Der kennt euch nicht, Ihr himmlischen Mächte!

Die welsprekend ware klagt:

Ihr führt ins Leben uns hinein,
Ihr laszt den Armen schuldig werden,
Dann überlaszt Ihr ihn der Pein:
Denn alle Schuld rächt sich auf Erden.

En echter de muzijk had partij weten te trekken van die snijdende aankondigingen, van de sombere gewaarwordingen welke gebrek en schuld en bekommering opwekten en vergezellen. Het lied des ouden harpspelers heeft geen behoefte aan welluidende toevoegselen; deze *graue Weiber* wonnen er bij in waardigheid. Stockhausen, de beroemde Hamburger bariton, had zich gespaard voor het laatste gedeelte en waarlijk er sprak een man uit den Faust die wenscht dat hij nooit aan de Magie had gedaan.

Stünd ich, Natur, vor dir ein Mann allein,
Da wär's der Mühe werth ein Mensch zu sein!

Heerlijk gedacht al werd het om den wille van het rijm wat gewrongen uitgedrukt.

Een oogenblik weet de oude Meester weer van heksen. *Ist Jemand hier?* vraagt Faust.
en ieder zou de *Sorge* kunnen laten antwoorden:

Die Frage fordert ja! al is het eigenlijk de waarheid, die eischt, maar er valt geene verhevenheid te ontzeggen aan haar tweede woord.

FAUST.
Und du, wer bist denn du?
SORGE.
Bin einmal da.

Aan hoe vele dingen rigten wij dergelijke vraag en moeten met hetzelfde bescheid voorlief nemen.

Schiller heeft het van Gœthe gewonnen in het gebruiken eener plaats uit Horatius.

Um das Rosz des Reiters schweben
Um das Schiff die Sorgen her

vind ik fraaijer dan de karakteristiek van de *Sorge* in den *Faust* geleverd

Auf den Pfaden, auf der Welle,
Ewig ängstlicher Geselle,
Stets gefunden, nie gesucht,
So geschmeichelt, wie geflucht

en of het eigenlijk ooit door den beugel kan, dat *die Sorge*, gekrenkt door de betuiging van Faust, dat hij nooit de sluipende bekommering der verlammende vrees zal toegeven, hem straft, door hem blind te maken?

SORGE
Erfahre sie, wie ich geschwind
Mich mit Verwünschung von dir wende!
Die Menschen sind im ganzen Leben blind,
Nun, Fauste, werde du's am Ende.

Ik zat te twijfelen als een scepticus, maar waar ik het geen oogenblik aan deed was, dat de muzijk niet goed maakte, wat de Monoloog van den blind geworden Faust in de poezy te wenschen overliet. Het is uitstekend dat hij niet jammert, dat hij, verstandsschepsel als hij geworden is, zich dadelijk troost met het besef dat het licht des geestes hem overbleef, maar de dubbelzinnige overgang, die dit in beeld brengt:

Des Herren Wort es giebt allein Gewicht

werd door de toonen niet duidelijker. Het alledaagsche middel de werkzaamheden na te bootsen, af te beelden, lag voor de hand — de spade wordt gestoken, de grond dreunt, *aber das*

Ein Geist genügt fur tausend Hände

hoe geeft men dat in klanken weer?

En wat mysterie is de dood!

zong onze Genestet — ik dacht aan het ware woord, als

zelfs Gœthe met dien van Faust geen weg weet en Schumann op zijn voorbeeld in Mephisto en de Lemuren een vorm te hulp roept, die dubbel pijnlijk aandoet bij den droom eener kleine wereldschepping waarin de wegzinkende Faust zich verlustigt.

De pauze.

Welnu, maar ik zal het U volstrekt niet euvel duiden, zoo Gij die U zelven reeds vroeger hebt gegund. Ons zelven zou zij welkom zijn geweest! Al had de Maatschappij *Toonkunst* den toegangsprijs verhoogd, zij is thans in de mode, het had niet gebaat, er waren nog meer kaarten dan anders genomen. Verbeeld U, men had niet eens voor een behoorlijke plaats voor het *Handelsblad* gezorgd! Vandaar dan ook in de Zondagseditie de klagt, dat zij, die trouwe prijszieke verslaggeefster, eigenlijk noch zien noch hooren kon. Toch was Aug. van Duyl onder de vooraanzittenden. Op mijne rondwandeling kreeg ik zelfs een „goede avond Mr. P." maar ik had geen lust voor een praatje, het artikel over Koorders heeft mij te zeer geërgerd, het was een dubbel geladen schot. Vooraan in de zaal zweefde Schneevoogt in het rijk der toonen, — almagtige toonen, zegt ge, die zoo'n dikkert doen zweven. Bij hem was Donders met zijne dochter Marie en haar verloofde Engelmann uit Leipzig. Hacke ken ik in zulke voltes niet — hij is epicurist in de muzijk. Italie heeft hem voor Holland in dat opzigt bedorven. „Men moet, om genoegelijk te luisteren," beweert hij, „gemakkelijk kunnen zitten en om aan de fraaiste passages zijn hart regt op te halen, gedurende de overgangen gelegenheid hebben prettig te praten." *Il n'a pas tort*, vooral wanneer men niet wetenschappelijk musicus is, wanneer men gelooft, dat melodie de hoofdzaak is. „*Ouf, cette mousique savante*" zuchtte Biancardi gisteravond[1] „*ci Fidelio di Beethoof quelle tortoure!*" En het sprekende gelaat misvormde zich enkel bij de voorstelling zooiets eenige uren lang

---

[1] Leeraar in het Italiaansch, toen te Amsterdam algemeen bekend.

te moeten slikken. Daar was Dr. Huet en zijne vrouw Dina in een bordeaux-kleurig gewaad, „hij had nooit bij den *Faust* behoefte gevoeld aan muzijk." Maar waar was Mevrouw B? Zij had de griep en dat op een avond dat Toonkunst uitvoerde; noodlot! hoe grimmig zijn Uw slagen! „*Die arme Behüterin der Musik*," zei de spotzieke Sabina R., die met haar kapsel van *la Princesse de Lamballe* mede de opmerkzaamheid aller jongelui trok — „*die arme Behüterin! Pa sagte, sie sei sehr krank!*" — „*Und damit scherzen Sie*," sprak haar vriendinnetje M. even ondeugend als zij en die wel wist hoe goed zij, piquante brunette, naast die blondine uitkwam!

„*Wo sassen Sie denn doch, wir haben Sie überall gesucht?*"

„*Wie eine Curiosität*," was mijn antwoord.

„*Wie können Sie so etwas sagen...*"

„*Denken, möchte ich fragen.*"

„*Aber wo sassen Sie?*"

„*Unweit von Professor Kühne.*"

„*Ist der auch hier? wir haben ihn gar nicht bemerkt!*"

„Als of ik die spotvogels niet herhaalde malen naar de andere zijde der zaal had zien blikken, *wo sich der Hercules-torso erhob*. Dat was iets anders voor hem geweest dan de *Nibelungen*, en laat mij billijk zijn, in heldhaftigheid mogt de Faust onderdoen, in menschelijkheid had hij het gewonnen. Ik wandelde voort, wie zaten daar op krukjes, achter in de zaal, vlak bij de deur? de rector Kappeyne en zijne vrouw, de dochter Bakes. Beter weet ik haar niet te karakteriseeren, helleensch is ze niet, maar latijnsch, eene romeinsche uit de dagen van Cicero, *ce serait à s'y méprendre*. Gewikkeld in een shawl, gedrapeerd had ik moeten zeggen, trotste zij den togt bij die deur als de moeder der Gracchen. Zal het mij gelukken dat belegerde buffet langs te komen?

Bedreigd door smeltend ijs, bedreigd door bruischend bier, gelukt het boven verwachting. Eenige weinige woorden over

veler hoofden heen met Uwe lieve zuster gewisseld overtuigen mij dat haar genoegen niet onverdeeld is geweest, de romantiek had eigenlijk met Beethoven moeten ophouden. *De Schumann à Wagner il n'y a qu'un pas.* Och, die grenslinie is in de kunst even willekeurig getrokken als op de kaart. Daar zit een lid van den Raad: „Tienhoven zal 't wel aannemen en die zorg is dus van ons hart, maar nu komt het Centraal Station in het open Havenfront, en de vraag is of daardoor onze haven niet zal verzanden." — „Maar, lieve vriend, *nous ne sommes pas ici pour broyer du noir*," en of Verhulst mij te hulp kwam, riep de fanfare zangers en zangeressen weer op de estrade en mij op mijne plaats. *Pour une taille de guêpe comme la mienne ça s'arrange de suite* maar mijne arme dikke beentjes die te worstelen hadden, hier met een sleep uit de mode van voor een jaar en daar met de tournures, mode van den dag, waarop alle *paniers en falbalas* op behoorlijken afstand eener plek blijven *who shall be nameless!*

Den 10den.

Het tweede gedeelte van het feest beantwoordde slechts voor enkelen aan de verwachting: *Faust's Verklärung* verplaatste ons in eene wereld van heiligen en engelen, dezen niet katholiek en genen niet rein genoeg. Ondanks de poging het zonderlinge landschap te verklaren door er als in het stukje vooraf, eene toespeling op de kalkrots bij Montserrat in te zien, blijft het tooneel *unheimisch* en zitten de heilige in die kapellen alles behalve op hun gemak. De beschrijving van het woud zelf is gekunsteld:

Waldung, sie schwankt heran,
Felsen, sie lasten dran,
Wurzeln, sie klammern an,
Stamm dicht an Stamm hinan!

Zet onder die regelen een minder naam dan dien van Gœthe en geen ziel zal ze mooi vinden. Ik had moeite mij ernstig te houden, toen de eerste indruk der vroeg verscheiden kleinen voorbij was bij de volgende verzen, waarmede de jonge zaligen het *onsterfelijke deel* van Faust, dat door engelen *gedragen* heet, begroeten.

Al het liefelijke aan het beeld eens vlinders verknocht gaat te loor bij het *verpuppen*:

Freudig empfangen wir
Diesen im Puppenstand:
Also erlangen wir
Englisches Unterpfand

Dolle dubbelzinnigheid, *englisches*, dat ook bij Vondel voorkomt, ik wil billijk zijn, maar dan nooit zoo zonderling gepaard gaat met *Unterpfand* (*warrant*)

Löset die Flocken los
Die ihn umgeben,
Schon ist er schön und grosz
Von heiligem Leben.

Vreemd genoeg, de schare gevoelde, hoopte, bad het mee

CHOR.

Gerettet ist das edle Glied
Der Geisterwelt vom Bösen:
Wer immer strebend sich bemüht
Den können wir erlösen.

A tout prix wil zij in dat opzigt bevredigen, maar wij waren Zaterdagavond niet in het Park gekomen om over hooger aspiratiën te hooren zingen — het volgende Nommer vervulde alles wat wij konden verlangen — lach om zooveel aanmatiging der muzijk als ge wilt, op het onverwachts bewijst zij U dat zij meer vermag:

DOCTOR MARIANUS.
(In der höchsten reinlichsten Zelle)
Hier ist die Aussicht frei,
Der Geist erhoben.
Dort ziehen Frau'n vorbei,
Schwebend nach oben.

Schumann had in zijn toonen al het verfrisschende al het verruimende weten te leggen dat de regels maar flaauw aanduiden en de muzijk spande de verwachting op het visioen, op de verschijning, in de beschrijving beloofd. Voeg daarbij dat Stockhausen den ganschen avond zijn schoon geluid niet zoo mild had ten beste gegeven als in dit zijn lievelingsair. Het herinnerde hem aan de dagen zijner glorie; kracht en jeugd schenen weergekeerd.

Die Herrliche, mitteninn,
Im Sternenkranze,
Die Himmelskönigin,
Ich seh's am Glanze.

Gœthe is gelukkig — slecht catholijk maar groot poeet in die *Entzückung* welke Marianus aangrijpt; de overgang van

Ich seh's am Glanze

tot de aanspraak zelve werd door de muzijk gegeven zooals slechts enkele lezers gevoelig genoeg zullen geweest zijn zich voor te stellen.

Höchste Herrscherin der Welt!
Lasse mich, im blauen.
Ausgespannten Himmelszelt
Dein Geheimnisz schauen.

Poeet.

Billige was des Mannes Brust
Ernst und zart beweget
Und mit heiliger Liebeslust
Dir entgegen träget.

Reflecteerend philosooph.

Unbezwinglich unser Muth,
Wenn du hehr gebietest.
Plötzlich mildert sich die Gluth,
Wie du uns befriedest.

Ik had liever een kreet gehoord uit een gemoed als dat van Loyola; derzulken Mariadienst is de ware, maar het slot door toon en zang om strijd gedragen en gebeurd, had toch iets treffends dat de ketterij in den laatsten regel over het hoofd deed zien.

Jungfrau, rein im schönsten Sinn,
Mutter, Ehren würdig,
Uns erwählte Königin,
Göttern ebenbürtig!

Het was voor mij het glanspunt van den avond, al loopen de kenners het hoogst met het slotchoor.

CHORUS MYSTICUS

Alles vergängliche
Ist nur ein Gleichnisz;
Das unzulängliche
Hier wird's Ereignisz.

Que voulez-vous? het schort aan Uwen correspondent, die bij het binnengaan van den tempel der Muzijk nog niet geleerd heeft den zesden zin der gedachte haar afscheid te geven. Mysticus! de drommel hale Gœthe als hij beweert dat te willen, dat te kunnen zijn; allerlei twist over wat hij eigenlijk meent, uit te lokken, dat gelukt hem boven wensch, — maar door zijne uitdrukking die stille diepe gemoederen te bevredigen, te schokken, te streelen, wier wegduikende oogen een anderen hemel dan den aardschen zien opengaan, — gelooft gij dat het hem gelukt?

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

Den 11den voltooid?

Uw broeder Charles, dien ik Uwe brieven ter lectuur geve als Gij hem niet schrijft, reciproceerde dit; de dubbele groeten zijn dus volmaakt besteld.

Ofschoon Gij U in geen populariteit verheugen moogt, acht Gij de veiligheid uwer positie gewaarborgd. Ge kunt U voorstellen hoe ons na de velerlei onrust over Uw lot, die betuiging verheugt. Ik verlustig mij reeds in den gunstigen indruk dien deze stemming op Uw arbeid maken zal; beide, *Bode* en brieven zullen er bij winnen. Het is meer dan begrijpelijk, het is vergefelijk, dat in dien halfjarigen worstelstrijd alles in U door den journalist, door den Conservatief werd beheerscht. Maar nu neme dit dan ook een einde, — de Litterator, de Criticus kome weêr boven, de fantasie doe zich weer gelden. *Trêve* van tegenstelling als de Encycliek van den Paus en het Manifest van Hugo,[1] vooral van beweringen dat als men tusschen die beide kiezen moet, men geneigd wordt uit te roepen Leve Napoleon, leve Bismarck — wat zoudt Gij zeggen, lieve Vriend, van een man die tusschen den *Dageraad* en den *Heraut* zittende, uitriep: leve de Modernen, *vive le bon sens.* Hoe Gij ook over dit oordeel zuur moogt zien, geef toch der stem van de vriendschap gehoor, put U niet uit in variatiën

[1] Victor Hugo had, naar aanleiding van de revolutie in Spanje, een manifest in de wereld gezonden dat door B. H. in den *Java-Bode* werd gecritiseerd (mail editie van 29 December 1869, B. H. besloot: „De Encycliek van Pius IX is niet onderwetscher, niet hartstochtelijker, niet onpraktischer dan dit programma van Victor Hugo... Waar mannen van zulk een verheven stempel tot zulke uitersten vervallen; waar het zou kunnen schijnen dat den volken geene andere keus gelaten was als tusschen de orakelspreuken van Hauteville-House en de paradoxen van het Vaticaan, daar leert men de Napoleons en de Bismarcken op hun regte waarde schatten. Zij zijn de bewaarders van het gezond verstand. Zonder hen zou het rijk van den onzin hier beneden eene uitbreiding erlangen, welke zeker niet overeenkomt met de bestemming van het menschelijk geslacht."

van Uw behoudend thema — Gij kunt voor Uw blad, voor onze letterkunde, voor U zelven iets beters doen, *que ces diners réchauffés.*

Gij hebt allerlei indrukken van de wereld om U heen, van dingen en menschen uit het Oosten ontvangen; geef die in hun frischheid wêer, ge zult er grooter gehoor door verwerven, dan door louter politiek. „Het groote geheim van een journalist," zeide Alberdingk laatst, „schuilt niet in het regt of het onregt der zaak, die hij verkondigt, hij slaagt zekerst, door alle dagen maar weer op hetzelfde aanbeeld te slaan — wie hem dagelijks hoort gelooft hem ten slotte." Zoo iets kan Uw geest noch aanlokken noch bezighouden, in elk geval, drie uren daags zijn daartoe meer dan toereikend.

Maar U is meer gegeven en wij mogen dus meer van U vergen. Het excuus van Uw broeder Charles, de warmte en nog eens de warmte, wordt door mij niet aangenomen. Genoeg gepreekt, he?

Ik heb noch Valès noch Coquerel *fils* gehoord; de laatste heeft niet over voldaan, hij was *trop touché de ses souvenirs.* De eerste, een man van dertig jaren, *promet de devenir grand orateur.* Er is wel wat gist in dat duffe beslag noodig. De Handelsschool hier begint niet schitterend. Hubrecht heeft nog maar dertien jongelui. Het zal hem en zijn tal van hulpleeraren gelegenheid geven zich der eigenaardigheden van ieder van deze te wijden. De jongens zullen het niet gemakkelijk hebben, — zes-en-dertig uren les per week in tien of twaalf vakken.

Mevrouw Bosboom is weêr ongesteld; Bosboom schreef het aan Hacke, die naar den Haag het berigt overbriefde van den dood van Vecchi. [1] Het zal haar zeer treffen — al kunt Gij U niet begrijpen, dat men op het eene punt Garibaldist

---

[1] C. Augusto Vecchi, schrijver van een boek over Garibaldi.

kan zijn en op het andere Pauselijk Zouaaf, [1] zij is er het levend voorbeeld van, door hare sympathie met dien geavanceerden democraat *libre penseur*, meer nog, die in zijn *Parerga* met allerlei geloof den draak steekt.

Eenige aankondigingen in de *Java-Bode*, eenige toespelingen in Uwe artikelen hebben mij overtuigd, dat Ge ten Uwent op de hoogte zijt der Engelsche en Fransche Litteratuur van den dag. In dat opzigt behoeft het ten minste geen Patmos voor U te zijn. Te onverklaarbaarder is het mij daarom, dat Gij Uwe lezers onthaalt op Koopmans van Boekeren.

Zoo is de *Castalia* dan toch nog ergens goed toe, zeide ik!

Wintgens en Mirandolle schijnen te Haarlem te zullen worstelen om den prijs; beide laten mij koel, de liberaliteit van den tweede zal even weinig proefhoudend zijn als de beginselen van den eerste het waren. Enschedé trekt zich discreet terug — van der Hoeven is nimmer ernstig kandidaat geweest — zijn geloof heeft hem doen vallen.

En nu, ik heb U lang, te lang bezig gehouden, — weest met U drietjes hartelijk van ons gegroet en schrijft eens spoedig als van ouds aan

Uwen E. J. P.

Ds. Coquerel heeft hier gisteravond gelezen over Rembrandt en de individualiteit in de kunst. Hij poogde Taines boutade goed te maken *que nos dames sont des châsses et s'asseyent dans leurs fauteuils comme des statues*. Het valt zwaar zulke dingen te slikken.

---

1 B. H. had dit in de *Java-Bode* gezegd, naar aanleiding van H. A. des Amorie van der Hoeven te gelijker tijd vurig katholiek en „Indisch Radikaal".

V

Amst., 15 Febr. 1869.

Geniesze was der Schmerz dir hinterliesz,
Ist Noth vorüber sind die Nöthe süsz!

Wirklich, Eure Excellenz?

Alsof alle tranen paarlen worden, alsof ons ten leste eindelijk rozen geurden, waar onze voet door distelen werd gewond!

Er was bij mij, lieve Vriend! zelfs van geen glimlach sprake toen ik verleden Donderdag avond weer in het huis trad, dat mij van voor vier jaren zoo somber heugde. Het voorkomen dier vertrekken was vernieuwd, er heerschte harmonie tusschen de kleuren van de gordijnen en van het tapijt; wat de betere schikking, wat de fijner smaak verklaarde, een jonge, levenslustige gastvrouw kwam ons te gemoet. En toch waren het dezelfde kamers, in eene van welke wij als beschuldigden zaten. [1]

„Er is eene kloove" duwde ik in gedachte nog eenmaal Zimmerman toe.

We waren bij Schimmel, maar J. C. Z. was er niet. Niemand dan de gastheer wist, wat er in dat vertrek was voorgevallen.

Ook hij was geen lid meer dier Redactie! het verzoende mij misschien onbewust met het bezoek; toen wij kwamen, waren er buiten den heer en de vrouw des huizes, slechts Mevrouw K. en haren jongsten zoon. Eenige oogenblikken later en Mijnheer en Mevrouw van L. traden binnen. Mevrouw is een goede kennis van Sophie, — Mijnheer chef van het O.-I. handelshuis — zij bragten een logée mede: Mejuffrouw,

[1] In Januari 1865

misschien Freule van L. Al wat ik Mevrouw Huet van haar weet te vertellen — dat zij mij met haar costuum *en cœur*, met haar weelderig zwart haar en met hare donkerroode lippen voortdurend aan eene odalisque denken deed. Denken, mag ik zeggen, droomen moogt Gij er, als Ge in een ondeugende luim zijt, bijvoegen, maar odalisque, herhaal ik, ik heb haar wel door die weelderig zwarte haren heen zien glimlagchen, ik heb iets meer dan dat costuum *en cœur* heen en weêr zien golven, maar gesproken, maar gehoord heb ik haar niet.

En waardoor kwam dat?

Naar echt hollandschen trant hadden de dames een halven cirkel om de theetafel gevormd, stonden de heeren aan de andere zijde van den haard te praten, — en ik moet het bekennen, ik luisterde met belangstelling naar een van dezen, die ons het succes der oratie van Dozy vertelde, die geen vrede met mij had, daar ik niet in geestdrift geraakte, toen hij de veertig of vijftig vermaardheden beschreef, die als hij na de oratie hadden aangezeten, welk het mij niet ten goede kon houden, dat ik hem vroeg of Leiden in der daad een aardiger vlugt uilen — het gaat niet met dat woord — vul een beter in — een aardiger..... uilen nahield dan mij in Utrecht aangrijnsde?

Ontkennen wil ik het niet, dat ik trots die plagerij zeer nieuwsgierig ben naar eene vertaling dier oratie, in het latijn gehouden. Het bewijs, hoe zelfs de hooggestegen Arabische beschaving onderging door den dwang, dien de Mahomedaansche geestelijkheid op het gemoed uitoefende, moet er treffend zijn geweest. Er zijn er die beweren, dat Ge ten Uwent hetzelfde verschijnsel, Boeddha versus Mohamed, kunt gaslaan.

Maar men kan niet altijd bij den haard blijven praten, maar dat theedrinken, na acht ure begonnen, lokt een spoedig dankje uit, en de speeltafeltjes werden gereed gezet. Er werd

van whist gerept maar ik verklaarde mij geestelijk onvermogend en dus lag quadrille aan de beurt, want wij waren *à quatre*: Mevr. K., Mevr. v. L., de man die zoo bezield van Leiden terugkeerde en mijn persoontje. Bleek hij een stout of een fijn speler, — was er iets hartstogtelijks in zijn geven, zijn vragen, zijn winnen, meest van alles in zijn verliezen misschien? Ik zou lasteren als ik het zeide — maar laster is poging, iemand in de achting zijner medeburgers te doen dalen en Gij waardeert passie, Gij zoudt haar een altaar oprigten, als Gij aan die dingen deedt. Mevrouw M. zou Uwe bewondering hebben weggedragen, — die slanke, fiere gestalte in haar donker kleed met haar fichu van zwarte kant, triomfeerde; zij had telkens casco *trois quarts*, wat gaf ik er niet voor, dat ik haar eens *vôle* had hooren declareeren.

Maar zoo gunstig was de god des spels ons niet! „Zou Mevrouw de rondjes willen bepalen?" vroeg de lijkenbidder die zonder liverei voor huisknecht fungeerde. Mevr. K. gaf dier bede gehoor, luidt de boekenstijl, en wij rezen op om naar de zijkamer te gaan. Goden en menschen! hoe beschrijf ik U haar die mij, bij het aanbieden van een arm, voor de wandeling door den gang, ten deel viel. Het was ook eene logee, maar van een ander gastenpaar dan de van L.; zij is een jong meisje! *Que de faux frais* laat Gij de *folle du logis* doen, wanneer Ge haar in die liefelijke dreef voor iets jeugdigs de wieken doet uitslaan, zij heet X en is dochter of kleindochter van den beroemden geneeskundige. Zij is nog leelijker dan die was. De professor had slechte vochten en dus een *bon* teint; zij is lympatisch en dus een beslagkleur, hij had vurige oogen, zij varkensknijpertjes.

De weg door den gang is gelukkig maar kort.

Établi schetste Beets voor dertig jaar het gezelschap, waarmede hij eene reize naar Groningen deed, — het was toen eene reize — *établi*, en aller gezigten straalden van genoegen, men zat

eindelijk eens weer aan een goeden disch. *Établi* zaten ook wij, Mevr. K. aan mijn slinke, — aan mijne regte Mevrouw B., echtgenoote van den Wel. Eerw. Zeer Gel. Heer B., tevens Redacteur der *Ned. Letteroefeningen*, der menigte op verre na niet modern genoeg, zijner vrouw te modern. Werd ik bezocht voor mijn zonden met zulk een conservatief orthodox buurvrouwtje? Gij, Mijnheer de bekeerde, zoudt haar maar half hebben voldaan, ik, de onbekeerlijke, deed het in het geheel niet. Mijne cruditeiten verbitterden haar het malsche stukje kalkoen — dankje zei ze erom voor de *pâté de foie gras*, — daar anders orthodoxen zoo fel op zijn — „zielsrust en taartjes" en dan voor de ware Conservatieven wat ganzenlever. Droom eens, met een maag van dezen bezwaard, van vooruitgang! Het is alles verderf voor de geelziende oogen.

Doch de gezelligheid gebood een neutraal terrein te zoeken, immers ook Mevr. K., mijne buure ter slinke, gaf de zware kavallerie boven de ligte huzaren de preferentie: hoe treffend had Gewin verleden zomer te Chaufontaine den Roomschen getoond, hoe eenvoudig, hoe ernstig onze eerdienst is. Er school een gemeentetje, een heel klein gemeentetje in de buurt van het Badhuis; dien dominé had Gewin opgesnuffeld, dien dominé verzocht voor de gasten eens in de open lucht te preeken. En de man had er in toegestemd en men had gezongen met *accompagnement de la fontaine*, men zat op de graszoden *arrangés en forme d'amphithéâtre*, en de Dominé had tot de omstaande nieuwsgierige roomsche toekijkers gezegd: *Approchez, mes Amis! approchez, il y a place pour tout le monde.*

„Maar die luidjes kwamen niet."

„Och Mevrouw, als men eene *omelette aux fines herbes* had gepresenteerd."

„Foei, mijnheer! foei!"

„Men bakt er die heerlijk, Mevrouw! en ik ben zeker dat Ds. Gewin die heeft geapprecieerd. Orthodox en Conservatief,

weet U, leert de positieve genoegens op prijs stellen, ze zijn zoo schaarsch hier beneên."

Ik had waarlijk behoefte aan een neutraal terrein — *sois saluée, o Musique! Vous êtes de tous les partis!* en mijn scherp, vinnig ding ter regte, was ondanks al haar aanleg voor een ondeugend vraagteeken *une musicienne de premier rang.* Schumann *fit les frais de la conversation* — ongelukkige! waarom vergenoegde ik mij niet met de verzekering, hoezeer zij had genoten, waarom bleef ik niet bij den notentekst?

Opregt antwoord: dewijl ik er te weinig van versta, ik die ze niet eens lezen kan.

„En hoe beviel U het sterven van Faust, Mevrouw! met het koor van Lemuren?"

„Och, Mijnheer, ik heb de woorden niet gevolgd, — het zou mij alles hebben bedorven!"

Was het niet om wanhopig te worden? Ik had voor niets ingestaan, ware aan de regterhand van Mevrouw B. niet de enthousiast van Dozy geplaatst geweest, met wien ik zoo geregeld een kruisvuur onderhield, dat hij zich weldra vermoeid bekende, — aan mijne zijde geprikkeld naar den geest, aan den anderen kant door Mevr. M. ingeschonken, dewijl hij verzuimde het haar te doen.

„Wij vechten met te ongelijke wapenen," klaagde hij, „Gij drinkt niet."

„Ik drink alleen uit bekers."

Geen van de zeven glaasjes vóór mij, ging de bescheiden middenmaat te boven.

„Maar Mijnheer!" zei Mevrouw B., „op het buffet staan bekers, als U er een verlangt."

De lijkebidder was juist achter haar.

„Toch niet Mevrouw! ik ben verkouden," fluisterde ik, „daarom eet ik noch drink, onthouding is zulk een heerlijk middel."

„En rust," zei de scherpste, „maar daar heeft U geen behoefte aan."

De *Trouringh* van De Veer was op het tapijt.

„Gelezen?" vroeg de enthousiast.

„Toch niet," zei ik, „navolgingen lokken mij weinig aan, zedelijke uitgaven nog minder. Ook heb ik tegen De Veer den Sint Sylvester uit *Los en Vast* nog op mijn hart, „hij klotst door de straten," heet het in den beginne. Ik wenschte dat ik hem alleen had laten klotsen. Welk een wansmakelijk heilige!"

„*De Trouringh*", klonk het aan de andere zijde der tafel, Er wordt in de *Wetenschappelijke Bladen* over gesproken. *Und ein Seitenhieb auf Lidewyde gerügt.*"

„Is die *Seitenhieb* gemotiveerd," vroeg ik den enthousiast.

„Gemotiveerd, gemotiveerd, er ontbreekt nog maar aan dat de dynastie Huet onaantastbaar, onschendbaar worde verklaard!"

En de famille Huet werd in het letterkundige wat de famille Boissevain in het commercieele is — de alomtegenwoordige, de alles omvattende, de alles eischende. Jules en Joost, Adriaan en Piet (niet de Kapenaar) wie werkten al niet mede tot verheerlijking.

Het waren niet de kamers waarin wij den storm der doctrinairen hadden te verduren — het ging, waarheid boven al, zeer jolig toe, maar er is toch bepaald iets anti-Huets in dat huis — de ouden zouden het een noodlot noemen, dat ik onder datzelfde dak, de kennis met G. van *Los en Vast*, dien gij al lang hebt herkend, vernieuwen moest!

Somme totale, is hij toegevallen, of hij van mij hetzelfde zal zeggen, wie weet! Mogelijk is het voor ons beiden niet kwaad dat wij elkander niet hebben wêergezien. En Mevrouw Huet wil weten hoe Mevrouw G. er uit ziet? Oostersche oogen, een Oostersch gelaat, zou ik zeggen, maar eer de schrijver der *Litt. Fantasien* naar Nederlandsch Oost-Indie

vertrok, beweerde hij reeds, dat Da Costa's Oosten slechts een conventioneel Oosten heeten mogt. Welnu, Mevr. G. is ook maar conventioneel Oostersch, eene voortreffelijke vrouw, geloof ik, eene vrolijke voorzeker.

Oordeel zelf.

Schuin over mij geplaatst, verbeeldde zij zich, dat er op het voorhoofd van haren gemaal en op het mijne wolken rezen; een oogenblik duchtte zij een onweder.

Daar vroeg zij Schimmel-Sophie hoorde het, aan haar de verdienste der anekdote.

„O Heere, G. wordt ernstig. Is er geen speelwerk op die pendule. Laat anders dat werkje slaan." Verbaasd voor de eerste maal van zijn leven bekende Schimmel dat hij zoo'n ding niet nahield.

„Och, kan je dan geen paar glazen stuk gooijen."

„Maar, Mevrouw!" Schimmel is toch een karakterkenner, „U schijnt onder studenten te hebben verkeerd."

De wolk woei over, maar ik mag zulk een bijdehandheid wel.

den 16den.

Als mijne eigenliefde er in zal berusten, dat al deze dwaasheden U geworden dan moet ik die niet overlezen, want overlezen zou overschrijven worden, overschrijven, omwerken, kwam dan ooit een brief klaar? Ik heb lieve vrienden, wier minste billet het nageslacht ten gezigteinder heeft, die de kritiek van 1969 in de epistel van 1869 zien gluren. Ik waardeer zulke keurigheid, maar mijne eischen gaan zoo hoog niet. Intusschen ik behoef, wat ik gister schreef, niet over te lezen om te weten, dat aan mijn vlugtigen omtrek van dat gezellig samenzijn de scherpe toetsen ontbreken ter aanduiding van wat er in mijn binnenste omging. Vier jaren waren verloopen sedert zoovele mijner uitzigten voor onze letterkunde in dat huis werden teleurgesteld en verijdeld: — hebben wij

in die reeks van dagen en op eene andere wijze dan ons toen de geschiktste scheen gehouden, wat wij beloofden? *Los en vast* verscheen, *Los en vast* ontwikkelde zich, *Los en vast* wordt er niet minder om, maar wij? Lees mij de les zooveel Ge wilt. Ge kunt het niet straffer doen dan ik mij zelven kastijd, maar Gij zijt in de volle kracht des levens, voor U heeft zich een nieuwe, een heerlijke wereld ontsloten, — wat ik U bidden mag, wijd U niet geheel, niet hoofdzakelijk dat leelijke ding *qu'on nomme politique.*

> Mes meilleurs ennemis me conseillent d'en faire.
> Etre rouge ce soir, demain blanc, ma foi, non!
> Je veux, quand on m'a lu, qu'on puisse me relire.

En schoon het mij, zooals Quack laatst aardig opmerkte, lang nog niet alles is, slechts tusschen Ninette en Ninon te hebben geweifeld, wie zal er over vijf en twintig jaren nog aan gedenken of heden Wintgens of Mirandolle in Haarlem verkozen wordt?

Het Contra-Dagblad wordt ons voor vast beloofd en ik mag het niet langer voor een *poisson d'Avril* houden, nu Mr. Maas Geesteranus voor zijn burgemeesterschap heeft bedankt en de zaak hem ten minste ernst blijkt. Maar wie is die onbekende grootheid? *A propos* van dagbladen, Keuchenius, zou ik zeggen, heeft zelf ingezien, dat hij zijne lezers zou doen indommelen, zoo hij voortging de thesis:

„de Conservatieve partij heeft zichzelve veroordeeld, toen zij hare toevlugt zocht bij Busken Huet"

niet uit te werken — maar telkens te herhalen. Hij valt niet mede, de gal moge inspireeren, maar zij doet dit slechts onder voorwaarde dat zij verscheidenheid van voorwerpen beschouwt en die verscheiden kleurt. Slechts zeer enkelen boezemt eene studie als die van Keuchenius belang in. Het gaat er mee als met de griep, de halve stad zucht en lijdt

en hoest en steent er onder, maar louter de doctoren vinden de varieteiten interessant, — elk lijder wenscht er af te zijn, Waardeert, lieve vrienden, waardeert het beste, wat Ge bij Uwe verplaatsing gewonnen hebt, waardeert Uw klimaat wel; wij hadden heden een guur dagje, zoo guur, dat onze politieke tegenstanders genoeg zouden gestraft zijn, als zij alleen er onder hadden gebukt te gaan.

Den 17den s'avonds.

C. Cnauer, een beeldhouwer uit Creuznach, die jaren in Rome doorbragt, heeft in marmer een Olympischen overwinnaar alhier tentoongesteld. De zaal in 't Oude Mannenhuis is ledig en hol, het behangsel zoo verschoten, dat men een verlept rood gordijn achter het beeld heeft opgehangen, — ik was er met een paar kweekelingen der kwijnende Academie alleen — en toch heb ik genoten bij dat beeld van jeugd en kracht en schoon, als ik in lang niet deed. — Olympische overwinnaar is eene zeer onbepaalde aanduiding, alles wat zijne zege aankondigt is een krans om *the hyacinthine locks*, durven de Engelschen zeggen, attributen van eenige worsteling ontbreken aan de naakte figuur geheel — hij is schoon, hij is trotsch, hij is gelukkig. Olympisch overwinnaar, strekt hij zijne beide armen blijde ten hoogen, schier had ik „dankbaar" geschreven, maar dankbaarheid, kenschetst die den Helleen in zulken toestand, is daarin niet iets Christelijks *qui cloche*? Het zijn vragen die ik U doe ten overgang tot de Javaansche kunst, van welke Millies zoo hoog opgaf, — hebt Gij er al iets van gezien, hebt Gij er genoeg gelegenheid toe gehad om haar te genieten? Zoo ja, deel mij uwe meening mede, geloof me, dat ik er meer belang in stel dan in „*Een been te veel.*"

Zondag zien wij berigten van U tegemoet. Weest tot dan, weest langer zoo, van Sophie als van mij met U drietjes hartelijk gegroet.

De Uwe.

VI

Amst. 27 Febr. 1869.

Lieve Vriend!

Als ik G.'s tale sprak ik zou zeggen, dat de dynastie Pierson met de dynastie Huet wedijvert om den modernen het leven zuur te maken! Alsof Allard niet lastig genoeg ware, hoe verre hij zijn moge, daar voegt zich nu bij den kreet van de boorden van den Neckar de stemme uit Heinenoord. Hij komt laat op het terrein, maar zijn verschijning is eene toejuiching waard, dunkt me. En het loopt hem in het Nommer, dat hem vergunt op te treden, meê. Tusschen die *Schoonheidsleer* en die *Romeinsche Keizers* wordt de *Bourgeoisie* [1] haast iets aantrekkelijks. Voor mij ten minste, ik geef haar verre de voorkeur boven het eerste blaadje van het *Klaverblad*, ons door Veth over Madjapahit toegedacht.

Helvetius van den Bergh, die in deze maand zeventig jaar is geworden, liet mij dezer dagen schrijven:

„Kent Gij dien Heer?" Uit het vervolg zult Gij den naam vanzelf invullen. „Gaarne geloof ik, dat het een zeer knap, zeer wetenschappelijk man is, met een wijsgeerigen kop," — ik geloof zooveel niet — „en bovendien een volbloed aestheticus. Het stuk, dat hij schreef, [2] moge wat al te zeer gerekt zijn," — bewijst dit, — „in vele opzigten is het een merkwaardig stuk." Ook door zijne opregtheid, Helvetius? „Eene eigenlijke recensie is dit niet, maar veeleer een uitgewerkt aesthetisch vertoog over de roeping der kunst in het algemeen, en die

[1] H. Pierson, *de Heerschappij der Bourgeoisie in de Nederlandsche Kerk* (*Gids* Maart 1869).

[2] Bedoeld is Gorter's kritiek van *Van Huis*, *Anna Rooze*, *Lidewyde* in den *Gids* van Febr. 1869.

van den roman in het bijzonder. Hij verpligt den lezer een menigte zijsprongen met hem te maken," — altijd die aestheticus! — „die overal heenleiden, behalve naar het doel waarvoor hij de pen opvatte, en verdiept zich daarbij in een zee van beschouwingen en bespiegelingen om slechts terloops — en — en — *à faire* te nemen,"

Y *êtes-vous?*

„*Depuis une heure!*" — maar thans komt een passage, waarvoor ik den zeventigjarige toejuich, lofredenaar van het verledene als ik er met mijne zestig, voegt Gij, spotter, er bij, allengs dreig te worden. „Het komt mij voor, dat de Critici der vorige eeuw hun werk beter verstonden dan onze tegenwoordige aristarchen, die wel zouden doen Lessing tot model te nemen. Deze hield van geen zijsprongen, maar ging altijd op zijn doel af. In drie of vier kernachtige bladzijden deelde hij zijne beschouwing mede, en bragt hij zijn oordeel uit. Onze recensenten kunnen geene beoordeeling beginnen zonder eene geleerde inleiding en er geene onderteekenen, die minder dan twintig bladzijden telt."

En sla nu Uwe *Hamburgische Dramaturgie* — want dat boek zal toch wel genade hebben gevonden om meê te gaan — sla die eens op, en hetzij Ge *Rodogune* of *Mérope* aantreft, v. d. Bergh zal gelijk hebben, al worden de drie bladzijden er negen — Corneille en Voltaire zijn meer „abgefertigt" dan — — — in het dertig bladzijden lang stuk van — — —

Gij zult mij dankbaar zijn, als ik U door de mededeeling tot eene herlezing verlok. Vlei ik mij vergeefs, dat Gij er U door genoopt zult voelen de pen weêr op te vatten en deel te nemen aan ons leven? Wat belet U de *Litt. Fantasien* voort te zetten? Hier hebt Gij een delicieus motto:

Eben so wenig wissen diese weise Herren was sie wollen, wenn sie über die nachtheiligen Eindrücke welche die Critik

auf das geniessende Publicum mache, so lustig wimmern! Sie möchten uns lieber bereden dass kein Mensch einen Schmetterling mehr bunt und schön findet seitdem das böse Vergrösserungsglas erkennen lässen, dasz die Farben desselben nur Staub sind.

(96es *Stück*. Den 1 April 1768).

Y *a-t-il du progrès?*

Den 28sten vervolgd.

„En deed ik dit niet reeds in mijne opstellen over *Staat en Maatschappij?*" [1]

Alleraardigst, ik beken het, maar zoo eenzijdig tevens, dat Gij het regt verloort, Quack zijn verzuim te verwijten, daar Gij op Uwe beurt de bijzaak hoofdzaak maakt! Alle respect voor de in onze oogen achterlijke, voor die in de Uwe met zoo goed regt eigenaardige Javaantjes, maar *Charité bien ordonnée* etc. etc. Een hoogleeraar in het staatsregt en de staathuishoudkunde aan eene Europesche, aan eene Nederlandsche, aan de Utrechtsche Hoogeschool heeft toch voor alles bruikbare menschen voor onzen toestand te vormen, heeft toch allereerst kennis te verbreiden van onze zeden. Doch dat geeft Ge toe, zult Ge zeggen, slechts maakt Gij hem opmerkzaam dat wij Java in Uwen stijl bezitten, dat wij die kolonie weer tot wingewest hebben te exploiteeren, *pardon du mot*, *mais après tout* is het zoowel Busken Huet als Fransen van de Putte daarom te doen.

Een wenk over het boek van Mr. van Rees ware dus op zijn plaats geweest — een vraag had het eerste opstel ondeugend kunnen besluiten; — als Ge lust hadt nog eens te verkondigen wat Gij al meermalen hebt beweerd, maar niet bewezen, zoomin als Uwe weerpartij het tegendeel, hadt Ge een separaat stuk kunnen wijden: Aan eens Professors ver-

[1] In den *Java-Bode* naar aanleiding van Quack's inaugureele oratie.

pligting jegens Java. Thans hebt Ge zelf den verdeelden indruk teweeg gebragt, waarvan Ge niet ontkennen kunt, dat Quack zich wijsselijk wachtte. Och, dat Gij altijd verpligt zijt te spreken over de uitzondering op den regel, over onze overheersching eener ons vreemde wereld!

Helaas, waarom moest een talent in den laatsten tijd hier reeds te zeer geneigd *to greet might for right* op een tooneel worden verplaatst waar we louter den baas zijn door het regt van den sterkste?

„Moge de schim van Napoleon I het hem vergeven!" [1]

Depuis quelques années déjà, il s'accrédite des opinions bien fausses, selon moi, sur la nature, la qualité et le droit des grands hommes. L'idée morale n'entre plus dans le jugement qu'on porte sur eux, ni dans le rôle qu'on leur assigne. On les fait grands, très-grands, des instruments de fatalité, des foudres irrésistibles, des voix commandées dans l'orage, rien ne les limite, ce semble, que leur pouvoir et leur succès même. On est revenu sur ce point à une idolâtrie, du moins en paroles, qui rappelerait celle des premiers âges, ce ne sont que demi-dieux toujours absous, quoiqu'ils fassent, et toujours écrasants. Bonaparte a gâté le jugement public par son exemple, et les imaginations ne sont pas guéries encore des impressions contagieuses et des ébranlements qu'il leur a laissés.

Zoo verre Sainte-Beuve in de oude *Nouveaux Portraits*, artikel: *les Mémoires de Mirabeau.*

Quack moge toezien of hij in het *Politiek Overzicht* voor Februari [2] niet in Uwe voetstappen treedt, als hem alle mid-

[1] „Misschien zou de moeielijke toestand waarin Indie op dit oogenblik verkeert, het best kunnen verholpen worden door een dier practische mannen, waarvan de Heer Quack beweert — moge de schim van Napoleon I het hem vergeven! — dat nooit door hen een groot werk verrigt is." B.H. in zijn bedoeld artikel (*Java-Bode* 12 Januari 1869. Mail-editie.)

[2] In den *Gids*.

delen ter bereiking van het Doel, de Eenheid van Duitschland, geoorloofd schijnen.

Zal ik ooit leeren inzien, dat dergelijke beschouwingen van Uwen arbeid, U drie maanden na de verschijning gewordende, eigenlijk voor U, Mijnheer de Journalist! geenerlei waarde hebben? Ik vrees neen, — ben ik niet veeleischend genoeg, naar Uwe bedenkingen over mijne Toelichtingen [1] te durven verlangen? Dweep met Uwe roeping als dagelijksch voorlichter des publieks zoo veel ge wilt, ik kan er geen vrede mee hebben, voor Gij, genoegzaam de geheimen des Javaanschen levens ingewijd, artikelen schrijft, die een separaten herdruk verdienen, *du John Lemoine* of *du Prévost Paradol.* Verg ik geen druiven van doornen? Ik wil het Nederl. Element op Java niet beoordeelen naar die smaaklooze Acte van Beschuldiging, maar wat aan zeker boek *O.I. Heeren en Dames* ontbreken moge, al wat er jammerlijks in voorkomt, is zeker waar. Het *sinjo*-element moge een studie verdienen, maar deze zou eer hier dan daar aan te bevelen zijn. X is in vele opzigten misschien eene exceptie, — maar de Javaansche *aptitude to assimilate himself to foreign situations and opinions*, die hij met zijn gelijken deelt, blijft merkwaardig. Intusschen als ik zeide, daarvan levert alleen Europa de proeven, ten Uwent blijft minachting hen den weg versperren. En nu de Javaantjes zelve? Goede hemel, aan wiens zijde is de waarheid bij zooveel tegenstrijdigheid van oordeel, bij zooveel zwenkens van opinie. Ge zijt, schrijft Gij, met Uwe studie over Keuchenius, liever over het karakter van dezen, nog niet gereed. *Tant mieux.* U zal intusschen uit het *Dagblad* de beruchte brief onder de oogen zijn gekomen; is dan al wat naar de Oost gaat en uit de Oost komt een raadsel? Groen heeft zich verpligt gevoeld voor zijn vriend den handschoen op te nemen. Al mijne pogingen om het boekske voor U magtig te worden,

[1] Bij *Florence.*

waren vruchteloos — de vroegere kunstgreep door de *Haarl. Opregte* de attentie op de verschijning te vestigen, schijnt weder beproefd. Immers, was het gister noch in het Leesmuseum, noch in *Doctrina*, noch in de Kalverstraat bij het legio boekverkoopers te krijgen. Toch zal er wel voor gezorgd zijn, dat de vrienden de blaadjes per mail krijgen.

Ik twijfel zeer of de Auteur van *Ongeloof en Revolutie* U daar reeds onder telt.

Meinsma [1] moge belangwekkend zijn, benijdenswaardig schijnt hij niet, — hoe komt het dat ik hem in gedachte met Jorissen verbinde? Alleen dewijl het hoofd van dezen wat stijf tusschen de schouders zit? of omdat ook uit zijn stijl iets ontevredens krijscht? Het woord voldoet mij maar ten halve en toch weet ik geen beter. Hij heeft in zijn boekske contra Fruin over van Hogendorp en v. Limburg Stirum onloochenbaar gelijk, maar als hij U met weerzin van de persoonlijkheid des eersten, ten gevolge van allerlei geplooi en gedraai en gezeur, het hoofd doet afkeeren, dan gevoelt Gij toch geen geestdrift om hem de hand te drukken — hij heeft contra dat flaauwe kereltje gelijk, maar hij is toch ook slechts een kereltje.

Wij hadden ons voorgesteld heden eens naar Utrecht te stoomen, een voormiddagstogtje, doch Maart is verschenen eer Februarij afscheid nam. Ach, die open winters met hun bedriegelijke zachtheid, hoe duur worden zij geboet. Pleuris, griep, verkoudheid, het drietal is aan de orde van den dag, de feestvierenden laten drie weken, een maand vooruit, hunne gasten nooden en kunnen tot de laatste ure toe, op geen enkelen rekenen. Zonneschijn en hagelvlagen, wind en regen wisselen elkander sedert hedenmorgen zoo onophoudelijk af, dat er van geen berouw over thuisblijven sprake kan zijn, evenmin als er die was, niet te gaan; op het oogenblik dat ik deze regelen schrijf

[1] Mr. Meinsma, schrijver van een kritiek van *Lidewyde*.

maakt een sneeuwbui een intermezzo, — waarom zoo vroeg, eerst morgen wordt ze wijwater.

Gij hebt zeker N. W. Story's *Roba di Roma* in der tijd gelezen, het mooije boek, zoo in de Engelsche uitgave, die ik er van bezit, als in de Nederlandsche vertaling, zoo deerlijk mishandeld door te compressen druk. Dezelfde dichter, want de proza der *Roba* is dikwijls rijmlooze poëzy, heeft tengevolge van zijn verblijf in Italië verscheiden toestanden in het Zuiden weergegeven in verzen. Zij waren vroeger in maand- en weekbladen verspreid, thans gaf hij die verzameld uit onder den titel *Graffiti d'Italia.* Ik beveel U het boekske aan, de schetsen zijn deels middeleeuwsch, deels antiek, deels modern, enkele *scherzi* besluiten den bundel.

Onder de antieke heeft het eerste, *Cleopatra*, mij bijzonder getroffen, de greep is te stouter omdat, dank zij Shakespeare, ieder Brit die weelderige koninginne kent, of hij aan haar hof had verkeerd. Egypte is door de poëzy voor Engeland geen ondergegane wereld meer. Op hare koets neergevlijd, ontmoeten wij de koningin die uit hare mijmering het schoon lijf langzaam beurende, haar Charmian toespreekt. Story brengt ons door de wenschen die zij uit, door de bevelen had ik haast geschreven, waarmede zij deze voor hare wenken vliegen doet in het brandend Egypte, in het vorstelijk vertrek — het landschap rolt zich voor ons bloot, als de liefde, die de koningin verteert: „Crocodile, Cackatoo, Gazelle," alles doet dienst, eindelijk de Nijl en de woestijn zelve, we zijn in den tijd, toen Antony naar Rome was teruggekeerd. Hoe verlangt Cleopatra naar hem?

I will lie and dream of the past time,
  Æons of thought away,
And through the jungle of memory
  Loosen my fancy to play;
When, a smooth and velvety tiger,

Ribbed with yellow and black,
Supple and cushion-footed
I wandered, where never the track
Of a human creature had rustled
The silence of mighty woods,
And, fierce in a tyrannous freedom,
I knew but the law of my moods.
The elephant, trumpeting, started,
When he heard my footstep near,
And the spotted giraffes fled wildly
In a yellow cloud of fear.
I sucked in the noontide splendour,
Quivering along the glade
Or yawning, panting, and dreaming,
Basked in the tamarisk shade,
Till I heard my wild mate roaring,
As the shadows of night come on,
To brood in the trees' thick branches
And the shadow of sleep was gone;
Than I roused, and roared in answer,
And unsheathed from my cushioned feet
My curving claws, and stretched me,
And wandered my mate to greet.
We toyed in the amber moonlight,
Upon the warm flat sand,
And struck at each other our massive arms —
How powerful he was and grand!
His yellow eyes flashed fiercely
As he crouched and gazed at me,
And his quivering tail, like a serpent,
Twitched curving nervously.
Then like a storm he seized me,
With a wild triumphant cry,
And we met, as two clouds in heaven
When the thunders before them fly.
We grappled and struggled together,

For his love like his rage was rude;
And his teeth in the swelling folds of my neck
At times, in our play, drew blood.

Wat dunkt U van het gebruik der metempsychose-leer, hier door de poëzy gemaakt? De greep schijnt mij nieuw!

Often another suitor —
For I was flexile and fair —
Fought for me in the moonlight,
While I lay couching there,
Till his blood was drained by the desert;
And, ruffled with triumph and power,
He licked me and lay beside me
To breathe him a vast half-hour.
Then down to the fountain we loitered,
Where the antelopes came to drink;
Like a bolt we sprang upon them,
Ere they had time to shrink,
We drank their blood and crushed them,
And tore them limb from limb,
And the hungriest lion doubted
Ere he disputed with him.

Zoo verre vind ik het voortreffelijk, maar nu komt het moeijelijkst gedeelte in den vereischten overgang van de tijgerin tot Cleopatra. Of het, als zeker iemand zeggen zou, bij eenige inspanning niet mooijer zou te doen zijn dan geschiedde?

That was a life to live for!
Not this weak human life,
With its frivolous bloodless passions,
Its poor and petty strife!

De oorlog om de wereldheerschappij was toch iets, Cleopatra!

Come to my arms, my hero,
The shadows of twilight grow,
And the tiger's ancient fierceness
In my veins begins to flow.
Come not cringing to sue me!
Take me with triumph and power,
As a warrior storms a fortress!
I will not shrink or cower.
Come, as you came in the desert,
Ere we were women and men,
When the tiger passions were in us,
And love as you loved me then!

De gedachte in de laatste vier regels moge te verdedigen zijn — de uitdrukking is beneden de waarde van het gedicht.

Hoe hartelijk wensch ik, dat Gij U spoedig in een grooter getal abonnés op den *Java-Bode* zult mogen verheugen. Maar waarom zoekt Gij Uw steun alleen in het politieke element, waarom ziet Gij het litteraire geheel voorbij ?

„Mijn publiek!"

Maar, lieve Vriend! het is aan U dat op te heffen! Al zou de proef maar langzaam slagen, al zal zij slechts ten deele gelukken, het is in Uw eigen belang haar te nemen. Altijd op het zelfde stokpaardje, Conservatisme op Java en Java door Conservatisme, te rijden, maakt den begaafdsten bekrompen, men is zijn stof meester, men wordt de studie moe. En voegen zich daarbij de verleidingen des klimaatschieters, *allons donc*, *Hercule! Hercule*, *réveille-toi.*

Vele groeten, ook van vroegere vrienden en kennissen die U niet *willingly* opgeven.

De Uwe.

VII

Amst., 9 Maart 1869.

Lieve Vriend!

„De bedachtzame Oude Heer" heeft met molentjes geloopen, — vergeven kan ik het mijzelven nog niet, dat ik 25 Febr. voor 28 Febr. heb aangezien en dus den vorigen keer drie dagen te laat geschreven. Bij de ontvangst dezes gewordt U tevens in dien oudbakken brief — *cette vieille lettre* — het bewijs dat ik gemeend heb in tijds te zijn.

De eerste is ditmaal de laatste geweest, de *Messageries Impériales* hebben het de *Peninsular Company* afgewonnen. Uw brief van den 28sten Jan. was Mevrouw's lieve letteren aan Sophie 24 uren voor.

Ik schreef U in dien ongelukkigen te laat verzonden epistel van ult. Febr., dat ik nog geen exemplaar van Groens pleidooi voor Keuchenius[1] had kunnen krijgen. Heden morgen heb ik den „regtschapen" Noordendorp gevraagd — ach, Mevrouw! waar is de tijd, toen wij om dat epitheton zoo hartelijk lachten? — of hij met de vorige mail of met deze eenige exemplaren der brochure aan v. Dorp had verzonden of verzenden zou? „Geen enkel," zei de langarmige. Ik zend er U daarom hedenavond een. Het stuk is fraai van stijl, men waardeert dit dubbel, als men onlangs Jorissen contra Fruin heeft gelezen. Op menige bladzijde, zou Martinus van der Hoeven hebben gezegd, verrast eene fijnheid van gevoel, die men naauwelijks gelooven zou zamen te kunnen gaan met zulk een scherpte van oordeel. Maar heeft de vriendschap het pleit gewonnen? Beslis naar den indruk, dien Gij ontvangen zult. Mij schijnt het toe, dat een verstandig man zulk een advies niet uitbrengt zonder zich door eenig voorbehoud te dekken.

[1] *Mr. Keuchenius en zijne Wederpartijders.* Amsterdam, 1869.

Als ik Groen geweest ware, ik zou mij niet hebben weerhouden op te merken, dat alle exceptioneele naturen, die met de Oost in aanraking komen, er heen gaan of er uit keeren,

do suffer a sea change.

Van der Hoeven, Busken Huet, Keuchenius *in voce.* Vlei Ü niet van alle verbeelding misdeeld te zijn — toch houdt Gij hunne evolutien niet bij. Maar ben ik al schertsende, weder *en train* harde beschuldigingen te doen? Niets is verder van mijn doel en Gij, die mij op geene mijner, noem haar wat Gij wilt, ooit „vinnig" hebt geantwoord. Gij gevoeldet, dat ik dit ook niet verdiende, dat ik niet enkel door, dat ik in U bitter leed.

Maar wie wenscht liever dan ik die sombere heugenissen van 1868 uit te wisschen, wie liever dan ik U in 1869 niet langer alleen te zien staan, geen ander „denkbeeld wikkend" dan

het denkbeeld van Geduld,
De zedige beschroomde, die bescheien....

Sla zelf Uw *Guy* op en lees zonder lagchen voort als Ge kunt tot

En lijdlijk zijn in alles wat haar treft!

Allons — geef edelmoedig ook de vergelijking met Vondel prijs, — Ge zult daar geen rust vinden!

„Allemaal wenschen, allemaal krompraten," leerde mij in mijne jeugd Abraham Blankaart, leerde mij later Gœthe — ik dweep niet met de liberalen onzes tijds, — ik ben geen *Conservativen-fresser* — ik dacht bij de Wet over het Begraven aan Beets' opstel onder dien titel, en varieerde het begin: „Mijne Vrienden! Mogt men U allen begraven", maar idee tegen idee, dan blijf ik aan liberalisme de voorkeur geven boven conservatisme, als wij niet met woorden zullen spelen. In Europa althans, — dat er, *ne vous en déplaise*, sedert een eeuw drie vier niet slechter uitziet, sedert een beetje onderzoek,

oppositie, vrijheidslust, het gezag wat hebben getemperd en gelouterd!

In het Oosten *c'est tout autre chose!*

Och waarom hebt Ge niet gewacht tot Ge er waart, om die ontdekking te doen? Ge zoudt ze dan niet als nu enkel in phrases hebben verkondigd. Ge zoudt ze dagelijks meer gewaarwordende, opmerkende, vergelijkende, in beeld hebben gebragt, en niet enkel mij, maar honderden als ik, allengs hebben overtuigd en bekeerd. „Het berouw is iets onbruikbaars!" het zij zoo, maar win dan nu uw pleit, ondanks het vooroordeel, waaraan Gij voet hebt gegeven, op de eenige wijze Uwer waardig, — bewijs!

En nu mijn tweede wensch — wees niet voldaan met de wel wat lange bijdrage van Harthoorn. Gij kunt beters doen — als ik er door mijn prikkelen toe kan bijdragen, het zal aan prikkels niet ontbreken — en dat Ge uit mijn brieven gebruikt, wat U voor Uw blad van dienst kan zijn, *mais Monsieur*, *cela va sans dire, à votre service de tout mon cœur!*

Het speet mij, dat Gij geen overdrukje van Uwe vertaling naar Mohrs studie bij de *Java-Bodes* hadt gevoegd — doch er is op dit oogenblik weinig aan verbeurd, de man is met vrouw en kinderen naar Berlijn. Het is misschien het beste saisoen om die oase in de zandwoestijn te bezoeken, — het mooiste is toch binnenshuis te zien.

Vrijdag avond gewerd mij eene verrassing, een brief van een bekende vrouwenhand, uit 's Hage, van den Zuid-West Binnensingel — met een damesportret en dat van twee kinderen. „Zooals ik U schreef," begon de epistel, „zouden wij Milaan den 12den February verlaten, enz." De brief is mij nooit geworden maar de reize er niet minder om gebeurd, en inderdaad „Dekker is zeer gelukkig zijne kinderen weer bij zich te hebben, *enfin*, wij zijn allen vol moed, om de lasten

van het leven voortaan samen te dragen." Volgens de photographie ziet Mevr. Douwes Dekker er sterker uit, dan toen ik haar hier zag — de jongen heeft iets forsch, ik zou haast zeggen *something of a dare devil* — het meisje is aardig ontwikkeld, maar op de beide photographietjes is weinig staat te maken, want de blonde kinderen hebben haar „zwart als pik", waar Bakhuizen zoo boos over werd en dus raafzwart.

Voortgezet den 10den.

Wij zijn Zondag, een frissche, heldere zonnige voorjaarsdag naar den Haag geweest, nog altijd om de wille van zeker boek, dat wel nooit dreigt te komen, — thans hapert het aan den drukker G. J. Thieme te Arnhem, die op zijne beurt treuzelt.

Ik wenschte Jonckbloet te spreken, dien ik in 26 jaren niet had gezien. O, Gij die U oud noemt en meer dan half versleten, wat was er van den innemenden, levenslustigen Flanor geworden? Het flinke was overgebleven maar voor den tijd vergrijsd, had hij niet gehouden, wat hij beloofde. IJveriger dan ooit werkende, zoo voor de Kamer als voor zijn *Litteratuur Geschiedenis*, zag hij noch onzen politieken, noch onzen litterairen toestand *en rose.* Hoe kon het anders? Uit de hoogte gaat geen bezielenden adem over het volk en dat volk zelf mist de kracht zich op te heffen. Onze wederzijdsche indrukken waren niet opbeurende, maar een gevolg van mijn bezoek deed mij genoegen, — de verwijdering die er tusschen ons tengevolge van den twist over de *Gids* was ontstaan, hield niet slechts op, wij gaven elkander na vijf en twintig jaren hartelijk de hand.

Aangevuld na de beurs.

Wij hebben Zondag de Bosbooms ook nog even bezocht,

nadat ik den Heer J. J. F. Noordziek *in mora* heb gesteld voor het door mij te ontwerpen beeld van Geel.

Goden en menschen, het is waar dat deze Neef van Geel aan W. Bisschop

mishandelaar van Justus van Effen

zijne aanteekeningen over den schrijver van *Onderzoek en Phantasie* heeft afgestaan en het is ook waar dat Mevr. Geel nog vele brieven en handschriften van haren echtgenoot bezit, maar deze niet afgeven wil.

„Wat kan ik daaraan doen, Mijnheer!" zei Noordziek, terwijl wij op den Fluweelen Burgwal, bij Nieuwenhuijzen in den voorhof van het heiligdom der Maçonnerie stonden. Mevr. N. had mij medegedeeld dat *il caro sposo* daar te vinden was en mogelijk dien dag wel dineeren zou.

„Wat kan ik eraan doen?"

„Mevr. Geel verwittigen, Mijnheer! dat zij zich later niet zal mogen beklagen, als mijne schets van haar man niet zoo uitvalt als die had kunnen doen, ware ik ingelicht; haar [doen] opmerken, dat Neef Noordziek geen regt zal hebben dan voor haar op te treden, dewijl ik hem op den 7den Maart Zondag voor den middag in het spreekkamertje der Maçonnerie heb gewaarschuwd." Ik kon mij niet weerhouden [1] hoe aardig eene teekening het zou geven zooals wij daar beiden in het spreekkamertje des portiers stonden. Een enkel raam verlichtte dit smalle vertrekje — de ongenadige voorjaarszon bragt de gaten en scheuren in het versleten tapijt aan het licht. De witte muren waren bezaaid met schilderijtjes en photographietjes, eenige Chineesjes, waren het ook broertjes, Prins Frederik en Willem II, Grootmeesters der Orde in hunne jeugd, welke vogelverschrikkers! En dan de stoel der portierse met een ingetrapte stoof er voor. Het was niet meer of minder dan

[1] Hier schijnt „op te merken" of iets dergelijks in de pen te zijn gebleven.

een zetel, dan een troon uit de dagen *de l'Empire*, wit met goud, drie sterren boven op de leuning, de zitting en het kussen rood saai. *Sic transit gloria mundi*, zei ik tot Noordziek en hij trachtte te lagchen; U mijn vriend! zou ik hebben opgemerkt, dat we sedert de dagen van Uwen held, wat meubelen betreft, ten minste in comfort zijn vooruitgegaan. Dat troontje zou u niet hebben geleken! Wij gingen van daar naar Bosboom. Mevrouw was voor het eerst weder beneden geweest.

„Hoe schets ik U dan best mijn Ilias van plagen?" — gordelroos, griep enz.

„Gij hebt te veel voor één menschelijk hart."

Hoe kom ik zoo onder den indruk van Beets en Bilderdijk? Bilderdijk en Beets?

Ik droeg Bosboom op eens onderzoek te doen naar zijn buurtjes Douwes Dekker, zie hier wat hij er gister over schreef.

„Het huis, nu door hen betrokken, wisselde gedurig (in den laatsten tijd) af van bewoners, stond een geruimen tijd leeg, heeft enorme gebreken en toen ik omstreeks Nieuwjaar hoorde, dat het weer bewoners zou krijgen, iemand, wiens vrouw uit het buitenland werd verwacht, toen dacht ik aan dat soort van apocryfe huurders die gewoonlijk huisjes of kamers betrekken, waar anderen voor bedanken. Wel had ik in het voorbijgaan opgemerkt, dat het weder bewoond was, maar verder was 't mij ontgaan, tot mij gister inviel „die Heer wiens vrouw" enz., en een oogenblik later passeerden een paar Heeren met twee kinderen bij zich — het meisje met *ongemeen* lange blonde haren. Geertrui zei „zou dat D. D. kunnen zijn; dien heb ik reeds meermalen hier langs zien komen?" „Jawel," was mijn antwoord, „dat is hij, straks ga ik zien of dat huis No. 18 is." En niet alleen dat is het, maar zijn naam, geplakt op een velletje postpapier vond ik met vier ouwels gehecht tegen de glasruiten."

Eilieve, als Gij eens lust hebt te keuvelen, werk dan Uwe stelling, dat Koorders zooveel van Brouwer had, en omgekeerd, eens uit, de laatste bleef in mijne schatting altijd ver beneden den Mephisto door enkele lijnen van zijn gezigt aangeduid.

Ik wensch U voor Java, ik wensch ons zelven geluk, dat de spoorweg-kwestie met aanneming der wet ten einde is gebragt, al heb ik mij geërgerd aan de Memorie van Toelichting, die zwart wit trachtte te maken. De zaak moest in orde komen, daarover kon geen verschil van gevoelen zijn.

Als ik Redacteur van een Blad op Java was, ik geloof, dat ik niet rustte voor ik de materieele verbeteringen had zien aanbrengen, waarop de kolonie regt heeft:

de haven van Samarang,

de geneeskundige dienst,

de telegraaf met Ceylon enz.,

eerst als ik daarin was geslaagd, zou ik mij met de politieke zaken bemoeijen.

Maar de beste stuurlui enz., gedachtig aan Knoop, die zulke goede theoretische beschouwingen over het leger leverde en toch het Ministerie van Oorlog niet aanvaardde.

De voorstanders der Afschaffing van het Dagbladzegel zijn over de middenmannen niet gerust — eenige jongelui zijn dus naar 's Hage ontboden en zullen, gedurende de discussies, als het noodig is, stukken in de couranten schrijven. Het is ten minste een teeken van leven, dat mij te meer genoegen doet, dewijl het buiten de Leidsche doctrinairen omgaat. Och, wat zijn we misdeeld, die jongelui zien uit naar een Leider en het antwoord blijft: *je ne vois rien venir*, *Sœur Anne!*

Klaag nu nog, dat ik te weinig schrijf, zoo Gij er het hart toe hebt en geloof mij, na hartelijke groeten en dank van Sophie voor den brief van Mevrouw, in allerijl na zooveel bladzijden

de Uwe.

VIII

Amsterd., 14 Maart 1869.

Lieve Vrienden!

Als wij nog in de eeuw der Verhandelingen waren, zou ik U een juweel van een stof aan de hand doen.

Welke is de invloed eener wisseling van klimaat op de gaven van geest en gemoed?

Maar zulk eene omvangrijke stof daarlatende — *qui trop embrasse mal étreint* — wensch ik U te vragen, hoe staat het met Uwe verbeelding, neemt die toe of af?

Aan alles wat Oostersch is, verbindt zich in onze gedachten iets grootsch, — maar iets anders is oorspronkelijke bedeeling en iets anders late.

Heugt U nog gelukkige! onder Uw gulden hemel, heugt het U nog, hoe guur Maart hier te lande kan zijn, — als de sneeuw en de hagel in de lucht blijft hangen, als de raauwe lucht merg en been doordringt? Zoo neen, hoe is alle geluk betrekkelijk, zoo neen, dan weet Gij ook niet meer, welk een weelde het is, als de Oostenwind opsteekt, de graauwheid der lucht wijken doet voor den fellen glans, dien de voorjaarszon op alle voorwerpen uitgiet? Het is waar, dat licht heeft ook zijne leelijke eigenschappen, het brengt alles aan den dag, de stof in de huiskamer, het versletene in het toilet, de eerste grijze haren, een rimpel zelfs... Maar daarentegen ook welk een genot, zich in dien veerkracht gevenden dampkring te bewegen, wanneer men zeker is, nog jong en schoon te zijn, wanneer fluweel en zijde en kant en wat er al meer tot damestooi behoort, de kritiek des kenners uitdagende durven tarten, — of eindelijk *quand on n'a*

plus d'âge pour ces sortes de choses en dus geniet zonder eenige vreeze, dat men zich zal zien gekrenkt.

Welk een lange inleiding om U te vertellen, dat wij heden ochtend te „Utrecht in de Maliebaan met Quack en zijn lief vrouwtje prettig hebben gewandeld." Ik laat het U over ons in de categoriën, die ik straks aangaf, te rangschikken, maar geloof mij, tot degenen, die de excentrieke Parijsche toiletjes benijdden, behoorden de dames niet, en wij heeren wenschen niet in de plaats te zijn der Utrechtsche aristocratie, die ons in landau of calèche langs reed. Wij deden het niet eens een viertal gasten van R. — twee Amsterdamsche geëngageerde paren, die een toertje maakten in het open rijtuig, dat hij zijne jonge vrouw op haren geboortedag vereerde. Er werd veel over U beidjes gepraat, — hij ziet geen kans de politieke overzigten voor de *Java-Bode* te schrijven, zoo dat zij met Uwe opstellen harmonieeren — en het zou te gek zijn als Gij op de volgende bladzijde eene lofspraak op Gladstone bijv. weêrleggen gingt, door hem op de vorige gehouden. Toch wenschte hij iets te kunnen doen. Bedrieg ik mij of zou het vanzelf komen, zoo Gij in Uw feuilleton het voorbeeld gaaft van literaire discussien b.v., een genre waaraan hij, waaraan ik, zou kunnen deelnemen? Of is Uw publiek er totaal ongeschikt voor? Ik kan het mij niet voorstellen, ik geloof, dat er meer lekkerbekken in de wereld zijn dan lekkere koks.

Hij heeft Uw brief en Uwe bedenkingen opgenomen, zooals Gij het van hem mogt verwachten. Wij hebben hartelijk gelagchen over de eenzijdigheid, die Gij op Uw Javaansch standpunt aan den dag legdet. Ik zocht vruchteloos in de Maliebaan naar eenen enkelen Oosterschen student, zelfs geen Chinees, zelfs geen Maleijer viel te zien. Zij leven in een huis (ongelukkige overgang, ik bedoel geen Maleijer of Chinees, maar de echtgenooten Quack), als ik hier zoo lang vruchteloos zocht, twee diep met een vroolijk uitzicht voor en achter: hier de

wereld van het Spoorstation, daar tuinen en singel, vijf kamers, alle hoog van verdieping, alle vierkant. Het gaat den jongen Professor volkomen naar wensch — vooral zijn historisch college heeft grooten roep. Hij behandelt gedurende dezen Cursus de achttiende eeuw, tot Paschen zal hij zich met Frederik de Groote bezighouden, eer de zomervacantie invalt is de Fransche omwenteling aan de beurt.

Het boeit de jongelui zeer, maar toen ik hem vroeg, of hij geloofde, dat zij er door werden aangespoord zelf te werken, was het ontmoedigend antwoord: „Het is hun om den graad te doen!"

Het Standbeeld [1] is een goed artikel, maar het blijft eene ongelukkige gedachte, Koen slechts dus te gedenken, het blijft jammer, dat men geen middel te vinden weet, den Javaan met den overwinnaar te verzoenen. „Daartoe", zult gij zeggen, „schrijf ik mijne artikelen". Ik stem toe dat Gij door deze meer sympathie ten Uwent verwerft, dan ik U beloofde, het bleek mij nog onlangs uit een brief van den heer Luttenberg ten Uwent aan zijn broeder hier, — *les haros ont fini — mais n'aurons nous pas bientôt les hélas?* Want al hebt gij het ware oogenblik gekozen om te verkondigen, dat het liberale stelsel luttel heeft gebaat, — het is u niet gegeven er, weinig als Ge nog van Java weet, — een beter voor in de plaats te stellen.

Als liberaal mag ik die dingen wel zeggen, want we zijn volgens U toch niets meer dan Critici, maar Gij, conservatief, moet opbouwen.

Ik ben met het afbreken al tevreden en verlustigde er mij met Quack in, hoe prikkelend Uwe laatste geschriften, ik bedoel die, welke hier het licht zagen, blijken. Immers, men kan geen tijdschrift in handen nemen, geen blad lezen, of Gij

[1] Artikel in den *Java-Bode* van 26 Januari 1869 (mail-editie) over het standbeeld van Koen.

geeft gelegenheid niet slechts, Gij geeft aanleiding ter bestrijding, *aber anregen, dasz thun Sie.*

Ik zal U met deze mail de Latijnsche redevoering van Dozy [1] zenden en bij Noordendorp vernemen of hij U de *Dietsche Warande* zendt. Het nommer is in mijne oogen slechts merkwaardig om Alberdingks uitval tegen Dozy's slot, en de sensatie, die het maakte.

Voor mij heeft het gansche iets van *une tempête dans un verre d'eau*, maar ik kan het stuk zelf niet lezen en, mijn beschrijver van het standje was G.

Den 15den.

Felix Meritis is toch eene dankbare Maatschappij. Gij zult in onze couranten het verslag vinden, hoe men het vijfentwintigjarig Commissarisschap van den heer Willem de Vos Jac.Zn vierde. De menschen meenden het goed, maar evenzeer als door de feestcommissie een misgreep werd gedaan, toen zij een Apollo van het Belvedere (*en stuc* op een marmeren voet met inscriptie in zilver voorzien), voor 's mans huiskamer bestemde, ter gedachtenis aan de zaal waarin zulk een beeld boven of liever achter het orchest staat en voor 't minst nog eenige houding heeft, evenzeer was de goede Heije de klus kwijt, toen hij zijn gedicht schreef:

Aan Willem de Vos Jzn., in herinnering aan zijnen Vader Jacob de Vos Wzn.

Die Jacob was in mijne jeugd in *Felix* eene eerste viool, lid van de 4de klasse van 't Kon. Inst., die op de feestdagen zijner klasse een kanten jabot droeg. Mr. Jac. van Lennep stak met dergelijke pretensiën van een Menist niet onaardig

[1] *De causis cur Mohammedanorum cultura et humanitas prae ea quae Christianorum est, imminuta et corrupta sit.* — Dozy had aan hei slot van zijn rede een anti-kerkelijke wending gegeven waartegen Thijm had geprotesteerd.

den draak, door op de audientie van Willem I te verschijnen, ook met een jabot, maar met lubben en degen bovendien, dezelfde die zijn grootvader reeds had gedragen. Toen was er bij de eerzame Doopsgezinden, van welke De Vos afstamde, van dergelijke ijdelheden nog geen sprake. IJdelheden voorwaar, want de 4de klasse had in Mr., ik geloof R. Six, maar het kan ook J. zijn, een man die op de proppen had kunnen komen met de plunje van den Burgemeester uit Rembrands dagen, toen de van Lenneps nog niet onder de Patriciers waren opgenomen. Nog eens: *Vanity Fair*, — ik hoor Da Costa vragen, wat toch eene geboorte beduidde, die het bewijs harer burgerlijkheid met zich bragt, van het Backen en Bicken gewagende, waardoor de eerste van het geslacht zijn nooddruft won.

Comme ma plume s'égare!

Kostbre schat van edel bloed,
Neerland weet nog hooger te achten,
Wat als adel der geslachten
Leeft in Geest en in Gemoed .....

Die stipjes mogen er inderdaad wel staan, want wij worden verzocht niet weinig aan te vullen.

Dag en nachten
Door der schoonheid gloed gevoed,
Vlecht dan thans
Dien eerekrans!

Als de dichter het U niet had gezegd, zoudt Gij vermoed hebben, wat U te doen stondt?

2.

Wat, in kleur, gestalte en toon
's Vaders geest en harte streelde,
Zie, hij schonk, in dubble weelde,
't Elk als Erfdeel aan een Zoon .....

Die groote E voor erfdeel, was fout, maar die stipjes staan er werkelijk weer en wel mogen zij!

En 't omspeelde
Beider pad als stralenkroon;
Roem dan thans
Dien adelkrans!

Wat voor een ding? En hoe doet men dat?

Maar zij 't ons, het eerst en meest
Hem, den trouwen vriend te danken,
Die, in 't rijk der reine klanken,
's Vaders erfzoon is geweest;
Hem omranken
Moog' naar ligchaam, hart en geest
Lang, als thans,
Die vriendenkrans!

Muziek van Mendelssohn, staat er bij, — ik buig mij voor den tooverstaf eener kunst, die in staat is, zulk een onzin als in dit kwartet gezongen wordt, aandoenlijk en betooverend te maken.

Een zilveren Eerekroon den Heer
Willem De Vos Jzn.

Gedicht van Heije,

moet Verhulst hebben geïnspireerd, tenminste hij schreef die voor het tweede kwartet.

Hef Uw kruin, o Amstelstad,
Waar een keizerskroon Uw slapen,
Als Uw wapen,
Met haar paarlenkrans omvat.

Analysez, l'ami! analysez!

Al der kennis rijken schat,
Al der kunsten bloem-tresoren,
Hebt Gij in der welvaart horen
Zaam gevat:

En ze bloeijen en ontgloeijen
Tot Uw heil, o, Amstelstad,
Wie der Wijsheid stemme hooren,
Wie der Schoonheid zielbekooren,
Hooger zin ontsloten had.

Wil dit zeggen, dat wij thans in *Felix* verplaatst zijn? Ik vermoed het uit de wending, die het tweede Couplet neemt:

Vlecht dan nu een eerekrans
Hem, die vijfentwintg jaren,
Hielp bewaren
't Schittren van Uw parelglans!

Tour de force, waartoe De Vos niet in staat was, die eigenlijk van geen ziel valt te vergen.

Of wrijft men paarlen op?

Wat er op Uw fiere krans
Breed gebeiteld staat te lezen,
Moog' hem dank en heilwensch wezen,
Steeds als thans;
Dat hem loone, dat hem kroone,
De „Verdienste"-bloesemkrans;
Moog zijn trouw, in aller denken,
Aller hart, die kroon hem schenken,
In den blanksten zilverglans.

De drommel hale mij, als Uw Oostersch landschap zoo schittert, zoo klatert, liever nog, als dat vers.

den 16den.

Noordendorp verklaarde mij dezen morgen voor U nog geene *Dietsche Warande* te hebben ontvangen — ik klom den Berg Thabor [1] op en straks is het Nommer voor U op de post gegaan.

[1] Die naam „Berg Thabor" is de opschrift van het huis op den Singel hoek Beulingstraat, waarin de boekhandel was gevestigd, dien Alberdingk Thijm toen bestuurde.

Als Gij iets over Dozy zegt, moet Gij ook Thijms bedenking wegen: mij bewijst het op nieuw, dat de Minister den moed zijner meening moest hebben en verklaren dat de Staat slechts wetenschappelijk onderwijs geeft, hoe ongeloovig dit dan ook in de negentiende eeuw moge uitvallen. *Who can help it if truth will it so*, dat de geestelijkheid, die in de middeneeuwen de kwijnende kaars der beschaving buiten den togt hield — waarvoor wij haar dankbaar zijn — in onzen tijd de fakkel waarin het dwaallichtje verkeerde, gaarne uitdooven zou? dat wij geen lust gevoelen, haar [dit] toe te staan?

Hij heeft er een gelukkig gesteld woord over Royer bijgevoegd, misschien wat te fijn voor den groven man, maar hij was de pleegvader van Mevr. Thijm.

U gewordt tevens eindelijk! niet waar, *Vondel met Roskam en Rommelpot*, met eene inleiding om welke ik zeggen zou mij de lezing van Van Lenneps *Vondel* te hebben getroost, door welke ik Alberdingks stukjes uit den *Almanak* nogmaals heb genoten. Zeg mij, bid ik, over dat opstel eens spoediger Uw oordeel, dan Ge lust hebt het mij over de taaije noten op *Florence* te doen. Ik heb er behoefte aan voor de volgende tusschenredenen.

den 17den.

Stemberg, de associé van Thieme, gaat hier rond, ditmaal niet met „Predikant" op het introductiekaartje; het geldt geen Bijbel: hem is het om advertenties voor het *Vaderland* en om abonnés voor de courant te doen. Welk een gulden eeuw gaan wij tegemoet als de journalistiek maar de helft van wat zij belooft, houdt; hoe zal het opluikend geslacht het verwelkend beschouwen. Hoe zult Gij U moeten inspannen om niet in de achterhoede te blijven. *Pour moi, je m'y résigne*, als het mij gegeven zal zijn de wondervlugt na te oogen!

De Minister De Waal heeft een pendant geleverd van Van Zuylen, de laatste had de vrede van Europa gered en maakte

van de erkenning dier verdienste een kabinetskwestie, de eerste wilde de Spoorwegen van Indië in orde brengen en eischte even onredelijk, dat men wit zoude heeten wat zwart is geweest.

En men gaf den bedaarden het gewenschte votum van vertrouwen.

Een les voor alle niet bedaarde lui!

Intusschen loopen de prijzen van Koffij en Tin voor 's lands schatkist mede, en hebt Gij kans, als Gij op het aanbeeld der materieele verbeteringen slaat, open ooren te vinden!

Van Kampen is hard ziek geweest, eene pneumonie deed twee dagen vrouw en kinderen voor zijn leven vreezen, thans is hij beterende. Het is gevaarlijk weder, en dat niet alleen in dit land, Mijnheer! Ik had gister een brief uit Rome van een Havanees.

„*Toujours du froid et de la pluie!*
Ah, la belle Italie!"

schrijft mijn Vriend. Ik hou het er voor, dat de hemel ter compensatie, Azie alles geeft, wat Europa ontbreekt, en waar ons Betje beweert, dat wij hoe langer hoe meer op worden gesteld:

Rust en warmte!

Ik zie Zondag weer een brief van U tegemoet. Tot dan en tot langer na vele groeten, ook van Uw broeder dien ik heden ter beurze sprak

de Uwe.

P.S. Ik ga P. Huets boekske over de Transvaalsche boeren lezen om te zien hoe bont mijn naamgenooten het maken.

Nos esprits sont égaux aux lieux qui l'ont fait naître.

Taine in den dop!

IX

Amsterd., 23 Maart 1869.

Lieve Vriend!

Wat was het mij l.l. Zondag middag somber te moede, op mijne wandeling door Haarlem naar de kleine Houtpoort. Ik was de Drukkerij der Enschedés langs gekomen, — wat gingen mij de kleine ruitjes dier gesloten vensters aan, — wat deerde het mij, dat die deur dicht was? Voortstappende, ging ik het huis voorbij, waarin Kruseman zijne dochtertjes verloor — ook een droevige herinnering — ik kwam buiten de poort, — maar nergens nog een zweem van gebloemte, — de Hout lag graauw voor mij.

Toch klaarde de hemel op, toen ik het Paviljoen achter den rug had, de herten graasden de weinige uitspruitsels, de zon scheen eene wijle helder, het tooneel werd waarlijk boeijend. Daar klikklakten, meer spelende dan strijdende, de breede scherpe kroonen van de wakkerste der viervoeters — de hinden bleven rustig grazen — het had geen zweem van het gevecht, dat Bilderdijk Delille overtreffend naschetste, maar het hield mij bezig, het leidde mij af.

Ik wandelde voort, tot de Spanjaardslaan toe, ik ging die half door en sloeg toen een der paden naar den Dobbelsteen in, — ik had geen lust bij D. aan te gaan en al had ik 's ochtends met de famille van Knapenburg gereisd, ik dacht er niet aan deze een bezoek te brengen. Alleen ging ik door het kreupelhout, door het hooge geboomte, de laatste ruischten, het eerste knopte nog maar, — er viel geen viooltje te zien, voor lelietjes van dalen was het nog te vroeg, maar mooi mogt het mos heeten, mooi schier aan den voet van iederen

stam, frisch groen en toch fluweelig, hier en daar schitterende, waar het de schelle stralen ving der voorjaarszon.

„Och, waarom zijn ze toch heengegaan," had de Juffrouw van de Haan Hugenholtz gezegd, toen „het Snijboontje" naar boven was gegaan om een paar oude brieven van Bakhuizen v. d. Brink te halen, — „Och, waarom zijn ze toch heengegaan," zei ik haar in den Hout na. Onder de vele vruchtlooze pogingen van de vroegste tijdgenooten van Bakhuizen iets over zijn eersten studietijd te vernemen, dreigde ook mijn bezoek bij den Emeritus te behooren, toen hij zich op mijne aanvrage herinnerde, dat hij nog eenige schrifturen van hem had bewaard. En tot beider eere zij het gezegd, was de Juffrouw gul geweest met haar twaalfuurtje, broodjes van allerlei soort, — de heer des huizes gaf mij even gul het drietal handschriften mede. Dat er intusschen ook van U en Mevrouw en Gideon was gepraat, behoef ik het U te schrijven? Als mij iets kan verzoenen met de Modernen, die nog aanblijven, het zou de hier herhaalde opmerking zijn, hoe menig gemoed nog aan den Man der *Toespraken uit de Concertzaal* hangt. Ik ben de eerste om U toe te stemmen, dat zij moesten ophouden, dat dit kerkje spelen in velerlei ziekelijkheid zou zijn ontaard, — dat Gij het niet voortzetten kondt of mogt — maar dit belet niet, dat de heugenis iets aantrekkelijks heeft, dat deze weemoedig stemt.

Waarom heengegaan? was Sophies woord (die Zondag liever tehuis bleef; „bij dien vreemden Haan" lokte haar niet aan, en op de villa Kruseman wilde zij alleen ook zoo lang niet zitten!) waarom heengegaan? zei ze na het lezen van den hartelijken brief van Mevrouw, die ons gister middag gewerd. Eene soirée bij T. met Pels Rijcken, waar ook Lion [1] werd gedoogd! — zij had er volkomen regt toe, al begrijp ik mij den triomf van Mevrouw, toen *hij* afdroop.

[1] B. H's heftige tegenstander in de Bataviasche journalistiek.

Ik antwoordde er op, wat ik Zondag in mijne mijmering in den Hout reeds tot mijzelven zeide, — al vond ik de vervulling van dien wensch in het viertal *Bodes*, dat de mail meebragt, niet. Houd het mijner rondheid ten goede, — schrijf het mij even rond, als ik te veel van U verge, maar ik wensch andere bijdragen van U in Uw blad, dan politieke beschouwingen die ik vooruit al weet, hoe zij gekleurd zullen zijn.

„Maar ik weet ook al wat Ge wenschte, Ge hebt het zoo bij herhaling geschreven...."

Waar, zeer waar!

Ik zal zien, een Prospectus van het Nieuwe Blad met deze mail te verzenden, al zal J. L'Ange Huet mij al wel lang voorgekomen zijn. Een vriend van K. heeft mij voor den jongen man ingenomen, al heb ik nog geen oog op zijn talent, zijn toestand heeft mij belang ingeboezemd. Het schijnt, dat zijn vader fortuin had, maar dit verloor, toen hij niet meer zóó jong was, of de redacteur *in spe* heeft heugenis *of a better day*, dat hij *à contre cœur* dominée werd en op Texel met allerlei bekrompenheid zijner gemeente moest worstelen, maar er den strijd niet moede om werd. Een beroep naar Berg Ambacht was eene blijde boodschap, daar leefde hij met zijne zuster — een hollandsche Lestrange uit *Bishops Folly*. Mijn vriend bezocht er *die Geschwister* met zijn jong vrouwtje, — „wij bragten, zegt hij, „een allergenoegelijkste dag zamen door, het zusje had der armelijke pastorij een zweem van gezelligheid weten te geven, eerst toen mijn vrouwtje 's avonds de indrukken recapituleerde, merkten wij op, dat er geen tapijt had gelegen."

K. zal *f* 1000 's jaars genieten en daarvoor het binnenlandsche Nieuws bezorgen en het feuilleton..... schrijven ware toch wel wat veel gevergd. Hij is voor 10 jaren van dat inkomen verzekerd met telken jare *f* 50 verbetering en eenige kleine emolumenten. Natuurlijk zijn die bedingingen slechts als de zaak misloopt of kwijnende gaat *de rigueur*, mogt het

blad slagen, dan zal zusje de woning comfortable mogen inrigten, dan zal misschien, om Betje Hasebroecks woord te bezigen, „eene lieve haar wegkozen." Ik beken, dat als het Blad in het algemeen zoo weinig eischen van oprigters en medearbeiders duldt, het begin — allerdiscreetst is.

den 24sten.

Wat zijn de letteren, wat is de kunst eene dankbare stof. Dertig jaren zijn verloopen, sedert Bakhuizen de opstellen schreef, met welke ik mij thans dag aan dag bezig houde, hoe boeijen ze mij opnieuw, hoe weinig belang hebben zij verloren, met den dag die ze zag schrijven!

Hebt gij *Pernette* van de Laprade gelezen? Ten minste de aankondiging in een der jongste *Revues?* Hij heeft ter kwader ure van *Hermann und Dorothea* gewaagd, hij heeft ten onregte Villemain nagezegd, geloof ik, — dat Gœthe meer *alexandrin qu'homérique* was.

Het oordeel van den laatste over de Fransche omwenteling (*das Zeitalter*) getuigt van veel grooteren geest dan het zijne *sur le premier Empire.* Democraat tot in mijne nieren, loop ik toch niet weg met het vonnis door het weeuwtje over Napoleon gewezen, maar als ik die ongelukkige vergelijking ter zijde stel, als ik het dichtstuk op zich zelf beschouw, dan bewonder ik veel schoons, al wenschte ik veel langs te mogen strepen.

Op *zijn* standpunt is er kracht in de tegenstelling van stads- en landleven, het oordeel der wereld en dat van Pernette; *quel beaux vers que cette apostrophe:*

Parmi les souvenirs si doux à la mémoire,
Cher pays de Forez, j'ai glané cette histoire,
J'en aimais la tristesse et les mâles couleurs!

Zoo iets is toch alleen maar in verzen te zeggen, beproef het in proza eens:

Elle me souriait entre toutes les fleurs;
Que de fois aux genoux de Pernette elle même,
J'ai de mes pleurs d'enfant baigné ce cher poëme!
Il fut le plus constant de mes rêves divers
Et j'en voudrais garder une image en mes vers.

Dat laatste, Laprade, is weer Uwe zwakke zij; waarom het niet gedaan zonder het te zeggen?

L'âge, en m'interdisant toute longue espérance,
Chaque jour me rattache au lieu de ma naissance,
Mon berceau me rappelle, et, par le temps blessé,
Chaque jour j'aime à fuir plus loin dans le passé.

Vrais vers de vieillard!

Par tes sentiers bordés d'églantine et de ronce
C'est dans les horizons que mon esprit s'enfonce,
Cher pays, et je vais autour des mêmes bois
Ecouter tes vieux airs, entendus mille fois.

Meer lyrisch, dan episch, doch wie is het laatste in onzen tijd meer?

Je dois à tes leçons, qu'il m'est si doux de suivre,
Mon vrai savoir, celui que n'enseigne aucun livre,
Celui qu'on sent germer d'un sol plein de vigueur,
Qu'on respire dans l'air, qui prend sa source au cœur,
Qui passe avec le sang de l'aïeul à sa race
Et qu'aux pages de l'âme aucune encre n'efface.

Hoe jammer dat het laatste beeld valsch is, *l'encre n'efface pas* — zij wordt geëffaceerd.

Ton grand air m'a sauvé la vie et la raison.
Chez toi, pâle écolier, échappé de prison,
Libre pendant deux mois des pédants de la ville,
Je secouais du front leur sagesse imbécile,
Et parmi tes bouviers, chantant, grimpant, rêvant
J'allais refaire en moi l'œuvre du Dieu vivant,

Là, d'un souffle emportant l'amas des lettres mortes,
Les choses à mon cœur parlaient de leur voix fortes.
Dans leur mâles sillons exempts de nos erreurs
Je suivais pas à pas l'esprit des laboureurs.
A mes doutes, partout, la réponse était prête,
L'âme des vieux parents me servait d'interprète
Muni de leurs clartés je n'hésitais sur rien
Et j'avais leur bon sens pour seul historien.

Drommels, hoe hagchelijk een toets blijkt het overschrijven van verzen. Immers, er komen allerlei bedenkingen bij mij op, en Gij! die de moeite zult moeten doen mijn handschrift te ontcijferen en dus nog scherper toezien! Maar ik moet het slot er bijvoegen, anders zou ik de Laprade onregt doen.

Maints rhéteurs, depuis lors, m'ont prêché sans relâche
Les vertus, les bienfaits du sabre ou de la hache,
Le crime nécessaire et le progrès fatal,
On m'a dit que le bien a pour auteur le mal.

Ten minste fraai uitgedrukt!

J'ai regardé de près ces hideuses chimères
Et j'ai donné raison aux haines de nos mères,
Tout grand nom de tribun, de peuple, d'empereur,
Taché du moindre sang me soulève d'horreur,
L'histoire en a menti; moi, sur nos temps d'épreuves,
J'accepte sans appel l'arrêt des pauvres veuves.

In elk geval een teeken des tijds, zulk een kreet uit *la belle France, jalouse de sa gloire.* Zal zij er zich in voegen niet langer in Europa over vrede en oorlog te beschikken, zal zij Bismarck straffen door hem gelegenheid te gunnen, in vrede, in rust, het welzijn van den Noord-Duitschen bond uit *Blut und Eisen* te doen ontluiken? Ik geloof niet, dat zij hem zwaarder zou kunnen straffen. Viel zij hem aan, zijn taak zou veel gemakkelijker zijn:

..... so stünde die Macht auf
Gegen die Macht .....

Gœthe was toch onvergelijkbaar groot!

den 25sten.

Leve de Enschedé, die de Overzigten en Uittreksels schrijft, eindelijk heeft hij begrepen, dat het wat saai werd ons dag aan dag over te drukken hoe *Dagbad* en *Arnhemmer* en *N. Rott.* en *Tijd* plukharen, dat ook Duitsche en Fransche en Engelsche journalistiek weinig belangrijks meer opleverden, hij is naar de Yankees gegaan en zy hebben hem bediend met een kolossale kool. Verbeeld U, er wordt een brug gebouwd over den Vader der wateren, over den Mississippi, *Young America* bluft de heele wereld door zoo stout een onderneming, en wordt zelf gebluft: er komt een tunnel aan het licht, dat is nog niet genoeg; een tunnel met zijwegen en zuilengangen, Egyptisch-Assyrische bouwkunst, buig U, Memphis en Ninevé, buk het hoofd!

Ik wenschte den Amerikaan te kennen die den *hoax* bedacht, *he bents them all hollow who lie daringly.* Charles Boissevain, de Iersche als hij om zijne schetsen heet, Charles Boissevain, die tegenwoordig de Engelsche Post levert in het *Handelsblad* en daarin meer talent aan den dag legt, dan overigens in Van Duyls meesterstuk te waardeeren valt, Charles Boissevain mediteert in de *Gids* een aanval op Longfellow *as too tame, too trite.* Hij moet kennis maken met dien tunnelschepper, — misschien begroet hij er den eersten dichter in onzes tijds.

> Wat baet het of ghij draeft en swoeght en U verhit,
> Fortuin liefst hem besoeckt, die wacht en stille sit.

Utrecht en Amsterdam ondervonden er opnieuw al de waarheid van, Utrecht legt het af voor de Tentoonstelling van den werkman, onverwachts rolt de zegen Amsterdam in den schoot.

De jonge baron Mackay, de zoon van Pius Aeneas, moest hij geen Anchises heeten, Mackay gaf zich moeite voor de

Tentoonstelling ten behoeve van den Werkman, — hij ging er voor naar Engeland — hij bezocht er fabriekstad bij fabriekstad. Met open armen ontvangen, overtrof de sympathie waarmee men hem te gemoet kwam, zijn stoutste verwachting.

Te 's Hage teruggekeerd, gelukte het hem zijne *Côterie* te bezielen: Utrecht staat, bij al wat Mackay heet, hoog aangeschreven, Utrecht zou de eere des lands ophouden. Er waren die al een gebouw wat ben je me, in de Maliebaan zagen verrijzen; — tusschen het groen van het hooge geboomte zou de Industrie heerlijk feestvieren. Men zegt dat de Aristocratie flink inschreef, aan geld ontbreekt het de statige douairière niet.

En Amsterdam?

Het zag naar de les van Rodenburg toe. De Maatschappij van Nijverheid hield ook hier een departement na, maar de bruikbaarste onder zijne leden waren directeur geworden van de Maatschappij ter Verbetering v. d. Werkenden stand of van de Ambachtschool. De overigen waren — waardige lui en deden — niets.

Een enkele, mijn overbuurman W., de behangselfabrikant, gaf zich moeite, riep een vergadering zaam, bewoog hemel en aarde en eindigde — met de gansche wereld tegen hem in te nemen. *Pas trop de zèle, mon Ami, surtout pas trop de zèle.*

Er werd aan het Volkspaleis gevraagd voor hoeveel het de zalen wilde afstaan. — „f 75 m. en de entrées," gaapte de humbug-directie.

Amsterdam had geen kans.

Maar in de onverdraagzaamste stad van ons Vaderland werd men bang, geloof ik, voor de holle theorien over vrijheid, volkswelvaart, volksregten, die met de vreempjes konden indringen, *le mieux est l'ennemi du bien.* En bovendien, welk stoffelijk voordeel zal Utrecht er bij genieten? Logeren kunnen wij de schare bij gebrek aan hotels en herbergen toch

niet, — bij particulieren, — *que le bon Dieu nous préserve des fléaux d'Egypte.*

W. was nog niet wijzer geworden, *pauvre Raton* riep hij de *Bertrands* zaam, allen bedankten voor hun lidmaatschap. „Bedank nu ook en red, U dus opofferende, de zaak!"

De man volgde dien Achitophels raad; in de zelfde vergadering werd geheel het oude Bestuur herkozen, behalve W.

Sla het begin van *Palamedes* eens op! En het Volkspaleis matigde zijne eischen en 's Hage vond Amsterdam *après tout* geschikter dan Utrecht, en Sarphati's Schepping zal dus eindelijk eens weer dienst doen voor een doel als dat waarvoor hij haar wijdde.

La pointe morale uit deze historie moogt Ge zelve trekken; want de Post wacht niet.

Onze oude kennis, de pastoor van Beverwijk, is overleden, als de zomer gekomen zal zijn, moet ik eens een kijkje nemen, of de lange Kapelaan hem opvolgde.

Met de Hooge Scholen blijft het zoo als het was, hoogstens drie! O zwakheid, die van het staatsroer uitgaande, den arm verlamde, die het grijpt.

Vele groeten aan Uwe famille. Weest het, met U drietjes, hartelijk gedaan, zoo van Sophie als van

Uwen E. J. P.

Nog altijd keelziekte en koude.
O die Batavieren!

In het *Norsk Folkeblad* vindt men (Maart 1869) onder de *Breve fra Storthinget*

(brieven over de Storthing zegt men op zijn Hollandsch, schoon *thing* neutrum is)

de volgende schets van de hand van een der Storthingsrepresentanten.

Er bestaat ten onzent een kleine, maar juist daarom des te ijveriger doctrinair-conservatieve partij, die zich zelve diets heeft gemaakt, dat de wereld geen Paschen halen zal, zoo de vrije luchtstroom, die in de laatste jaren in de gansche wereld iedere beschaafde zamenleving verkwikte, ook tot ons doordrong. Onze vrijzinnige dagbladen hebben zich verdiept in gissingen over de geheime oorzaak der gedurige en soms dolzinnige uitvallen door die kleine côterie, in het dagblad, waarover zij beschikt, telkens gewaagd. (een tusschenzin slechts locaal aardig). Nu eens hebben zij geloofd, dat die partij vreesde, dat ons land te groot zou worden om zich met Zweden te laten amagalmeeren; dan weer hebben zij in haar eene stervende bureaucratie begroet, den laatsten wanhopigen kamp strijdende. Ik geloof niet, dat men die oorzaken zoo ver heeft te zoeken. Ze schijnen mij toe, zonder veel moeite in den toestand zelven en de daarin betrokken persoonlijkheden onderscheiden te zijn. Het *Morgenblad* is in handen gevallen van een kleine groep kamergeleerde theoretici, een professorale partij, die leven en staatkunde onder zekere regelen brengt en niets buiten deze weet of weten wil. Dezelfde professorale partij heeft hare vertegenwoordigers in de meeste landen van ons werelddeel en heeft, waar zij zich ook vertoonde, overal het zelfde onheil gesticht. In Frankrijk droeg zij zeer veel bij tot de omwenteling van het jaar 1848, maar was volslagen onvermogend, de geweldige beweging te leiden toen die eindelijk losgebroken was. In Duitschland hielp zij een handje om de revolutie te wekken en deed dit evenzeer om de vrijheid te knevelen al naar het in haar programma voegde: en in Denemarken is het voornamelijk aan die partij te wijten dat het Koningrijk Slesvig verloor. Thans is die partij ten onzent volkomen georganiseerd en vertoont zij dezelfde kenmerken als overal elders. De partij is tot razernij toe fanatisch, tot kindschzijn toe onbekend met het leven des volks en zijne ware meening, tot het uiterste toe persoonlijk. Zulk eene partij vertrouwt nooit op ideeën, wanneer deze niet passen in het eens voor goed geconstrueerd systeem, zij hecht evenmin eenig gewicht aan ontwikkeling, aan vooruitgang, aan tijdgeest, of iets dergelijks. Voor haar bestaat aan de eene zijde slechts het systeem, terwijl zij aan de andere niets ziet dan gewetenlooze eerzuchtigen, die een blinden, dommen hoop leiden en misleiden. Het zijn die eerzuchtigen, welke zij ge-

looft te moeten bestrijden, welke zij het haar taak acht, door alle geoorloofde en ongeoorloofde verstandige en onverstandige middelen te moeten vernietigen. Dat ons openbaar leven, dat allen die bij ons openbare betrekkingen bekleeden, door haar gemeen geschrijf in het slijk worden gesleurd, acht die partij volstrekt niet bedenkelijk. „Wie niet voor ons is, die is tegen ons", luidt hare leus. „Wij alleen zijn de verstandigen, alle anderen zijn simpelen, zelfzuchtigen, eergierigen of schaamteloozen." Deze is hare hoofdgedachte in al hare werkzaamheid. Het eigenaardige dezer partij is, dat deze menschen zich eer in stukken laten houwen, dan een jota van hunne theoriën afstaan. En toch zijn deze boosdoeners even eerlijke lui als ieder ander in het dagelijksche leven en geen hunner zou een kip kwaad willen doen.

Zoo zonderling gaat het in deze wereld toe!
Doctrinair-Conservatieven tot in Noorwegen toe!

X

Amst., 6 April 1869.

Lieve Vriend!

Uw drie *Parlementaire Nalezingen* zijn alleraardigst, maar II is onbetaalbaar. In geen Bloemlezing van politieke pamfletten mag Uw karakteristiek van De Waal voortaan ontbreken. [1]

---

[1] *Java-Bode*, 23 Febr. 1869 (mail-editie).

De plaats, die P. ondeugend vond, was de schets van de houding van den Minister van Koloniën, den heer De Waal, bij de begrootingsdebatten. „De Minister van Koloniën neemt het woord, verklaart op den toon eener door *vapeurs* geteisterde dame, dat hij zich zeer onwel gevoelt, spreekt dan zonder haperen twee uren aan één stuk, spreidt in zijne improvisatie eene ongewone mate van gevatheid ten toon, zegt eene aardigheid links, dient eene vermaning toe regts, en eindigt met in herinnering te brengen, dat hij zich „inderdaad zeer onwel" gevoelt. Andere jonge of pasbeginnende Ministers nemen tegenover de Kamer de houding aan van den knaap, die

Die „wankelende gezondheid", die „*Petite santé*", ik heb er mij Zondagochtend, toen de Mail werd uitgegeven, heerlijk

des avonds in het bosch overluid loopt te zingen, ten einde zichzelven diets te maken, dat hij in het geheel niet bang is voor de duisternis.... Anders de Minister van Koloniën. De Heer De Waal stelt zich aan de Vertegenwoordiging voor als iemand, dien men niet te hard moet vallen, wien men het niet ten kwade moet duiden, indien hij zijne eigene kleine denkbeelden heeft, als een Minister *sans conséquence*. „Mijnheer de Voorzitter," vraagt hij in zijne naieveteit den President, „is het in deze Kamer niet meer mogelijk, dat een eenvoudig man hier komt zeggen wat hij meent?" Wanneer hij „in een niet zeer verwijderd tijdsbestek" de noodzakelijkheid eener herziening van het regeeringsreglement aankondigt, voegt hij er aanstonds bij: „Het ministerieele leven telt niet bij jaren; wanneer ik dus gewaag van een niet zeer verwijderd tijdsbestek, dan wil dat niet zeggen gedurende den politieken levensduur van den tegenwoordigen Minister." Werkelijk hangt in de voorstelling van den Heer De Waal zijn staatkundig zoowel als zijn lichamelijk bestaan aan een zijden draad. En somtijds is het, alsof hij zuchtend wenscht, dat die draad eerlang doorgesneden mogt worden. „Naarmate ik langer verplicht word," zegt hij, „de aangevatte taak voort te zetten, ontwaar ik meer en meer, hoezeer mijne krachten te kort schieten." Waarom dan die taak aanvaard? vraagt men onwillekeurig. Wie verpligtte den Heer De Waal, zich met de portefeuille van Koloniën te belasten? Doch ook hierop heeft de Minister iets gevonden. Niet hij heeft zich met de portefeuille van Koloniën belast, maar zij is hem door eene geheimzinnige hoogere magt, iets in den trant van het Fatum der Ouden, ondanks hem zelven opgelegd. Vraag den Minister Fock, in welke bewoordingen, bij het begin van het volgend zittingjaar, zekere paragraaf der troonrede door hem ingekleed zal worden, de aanhef van zijn antwoord zal ongeveer aldus luiden: „Als ik het *voorregt* hebben zal den Koning de bedoelde paragraaf ter overweging aan te bieden". — Anders alweder de Minister van Koloniën. Deze zegt: „Als het *mijn lot* zal zijn de koloniale paragraaf der eerstvolgende troonrede den Koning voor te stellen." Zijn lot! Bescheidener kan het niet; en waar het gevoel van hulpbehoevendheid zich aldus in eene bede om deernis oplost, — vertreed den armen Minister niet, dien de Schikgodinnen tot haren speelbal hebben uitverkoren! — zou hij een monster zijn, die de begrooting van zulk een bewindsman niet met zachtmoedigheid beoordeelde."

meê vermaakt. En dacht Ge wel, dat Ge zoo spoedig profeet blijken zoudt? Het is of Ge de Waal in de kaart hebt gekeken, de Tweede Kamer zwolg den kemel door in de wet op de Javaansche Spoorwegen. De zwakheid dreigde in anderen zin dan bij Rousseau, *la force obéit la faiblesse rarement.*

Zullen onze v. Duyls, Tels en Consorten billijk, regtvaardig genoeg zijn de waarheid dier schets te huldigen. *J'en doute et pour cause.* Ge weet, het is altijd mijn regel geweest, *to give even the devil his due*, maar het spijt me toch bij die mooije opstellen, de noot ten voordeele van het Haagsche Dagblad te vinden — dáár verlangde ik van Lion niet te hooren.

Heb dank voor uw lesje over Javaansche toestanden en Koloniale specialiteiten. Gij voorkwaamt met het slot mijn wenschen, U toe te leggen op de bevordering van het materieele welzijn des Javaans. Geloof mij, daarvoor te ijveren, hetzij het verlangde spoorweg, of indische hulp of leger heet, zal U op den duur meer voldoening geven dan het politiek gekibbel.

Als die Mevrouw K. inderdaad tot de sinjotjes behoort, is de vergissing ten goede te houden — het neemt mij zelfs voor een dominé in, dat hij niet, voor hij een bezoek aflegt, informeert wie hij ontmoeten zal en allerlei bijzonderheden opteekent. Misschien valt het toe te schrijven aan het proefje van iets tegenovergestelds dat mij onlangs bij Ds. H. weervoer. De man ontving mij alleen, ik zat nog naauwlijks of wat kreeg ik?

En om U in eens op de hoogte mijner omstandigheden te brengen, zal ik u zeggen wie Ge straks zult zien verschijnen.

„Jufvrouw B., die sedert meer dan tien jaar mijn huishouding waarneemt, sints ik het ongeluk had mijn vrouw te verliezen en mijn zoon student in de regten, die enz."

Wat was het geval? Toen de Jufvrouw binnenkwam was het maar de Jufv., toen de jonge heer verscheen maar de zoon, mijn fantasie hield zich met geen van beiden een oogen-

blik bezig. Hoe veel verrassender was de verschijning van een lief tien- of twaalfjarig meisje dat een oogenblik een bezoek kwam afleggen, dat onvoorgesteld, vrolijk mee praatte en toen het vertrokken was, het jongste dochtertje bleek te zijn van Mr. M., van Lindenheuvels koepeltje gedachtenisse.

Maar laat me billijk zijn, het was ook geen sinjotje.

„Ruik je 'em niet?" is karakteristiek. Zulk een schepsel maakt aanspraak op verdraagzaamheid!

Voor dergelijke dominés gebreken heeft de ploertige Dr. X ten minste oog; toen hij zijn leed betuigde dat Lamping den steek aan den kapstok had gehangen, zei hij: „Maar dat moet ik hem nageven, dat hij van al de modernen, die nu van den kansel afscheid nemen het minste klerikale zuurdeessem zal meêdragen!"

Si ce n'est toi, c'est donc ton frère.

Mevrouw Huet, Mevrouw Huet, had ik ooit gedacht, dat die woorden door U tot mij zouden worden gericht. Onverbiddelijk vonnis! als ik niet schuldig ben geweest dan heb ik het slechts daaraan dank te weten, dat mij de gelegenheid het te worden ontbrak. In Enschedé geven de Doopsgezinden tegenwoordig den Dames het regt mee te stemmen waar het een beroep geldt. Gelukkig Enschedé, liever voorbeeldige Menisten zusjes! Als er onder U eens een ondeugend geestje school dat de betweterij zoover dreef als zekere beminnelijke vrouw, wat zou ik die arme dan niet beklagen!

Rome is toch bewonderenswaardig wijs geweest, — het stichtte geen college van inquisitorinnen of inquisitoressen — wat kiest Gij, de Germaansche of de Romaansche uitgang? (De laatste, zou Bakhuizen gezegd hebben, de drommel hale alle Moffen. Op dat punt was hij gruwelijk eenzijdig, tot verlustigens toe, in het openbaar niet alleen, maar ook in zijn Luiksche Idylle.)

„*La bonne nuit et sans rancune*" zei de Douairière van Foreest, „maar ik vind het toch leelijk van je".

Ik had mij met den adel van Beets geamuseerd, en de burgerdochter nam het er voor op.

den 7den.

Gister avond stoorde? verraste? mij een bezoek van Dr. H. F. R. Hubrecht, den jongen Directeur onzer Handelsschool. Hij was naar 's Hage geweest, hij had getracht bij de Dekkers een bezoek af te leggen, maar hij mogt hen niet tehuis treffen.

„Jufvrouw N. vertaalt den *Max Havelaar* in het Duitsch."

„Dat heb ik ook van Prof. v. Vloten gehoord, Amice! en deze heeft zelfs bij een paar uitgevers moeite gedaan, haar handschrift gedrukt te krijgen. Maar het moet Hollandsch Duitsch zijn — getrouwelijk overgezet, woord voor woord, met behulp van de Dictionnaire."

Och, dat ziekelijke streven om *quand même* zich in een vreemde taal gedrukt te zien, heden door middel van Maurice Nahuys en morgen door Jufvrouw N.

> **Maak, dat U onvertaald**
> **Frank, Brit en Duitscher lezen,**

zei Staring, maar het was ook Staring!

Hubrecht was vol van de weeën van het *Vaderland*, dat, naar mijn gevoelen, alweer verkeerd begint door eene avondeditie, 's middags om vier uren gearresteerd. Nijhoff, Thieme Sijthoff, *tous étaient à l'œuvre* en allen waren verbaasd dat zoo'n ding zooveel in heeft. *La bosse de l'étonnement* is zeker bij mij weinig ontwikkeld en zal het nu ook wel nooit meer worden, — maar ik stel mij slechts met moeite voor, dat een Courant heksenwerk blijft, als eene goede kas eene volkomen organisatie toelaat. Zoo ik mij bedrieg, wijs mij teregt. Maas Geesteranus schijnt het, zal er wel komen, L'Ange Huet is volkomen op zijne plaats, maar Van der Kulk valt niet toe.

Intusschen *qui vivra, verra*, mogelijk ontwikkelt hij zich beter dan men verwacht.

Hubrecht is van de leer dat men louter liberaal op staatkundig gebied, geen eigenlijken invloed verwerft, alleen maar te hooi en te gras iets kan uitrigten, — hij vleit zich in de medewerkers der Courant ook op ander, op sociaal gebied vooral, eene *pépinière* van jeugdige talenten te zien ontluiken.

„Ge zoudt mij nieuwsgierig maken."

„O maar U mag dat van de eerste nummers nog niet vergen."

Al weer dus geduld — wanneer zal men ophouden dit te preeken?

De Zaan was dezen morgen aan de Graanmarkt vuur en vlam contra Fock, die de nijverheid te Haarlem aan het behoud blijft koppelen. De *Grondwet* schijnt de hand in het spel te hebben gehad; zou Joh. C. Zimmerman een wenk van den Professor hebben opgevangen en Fock voor Thorbecke zijn gezwicht? Ik begrijp de *Grondwet* hoe langer hoe minder of liever die partij blijkt te zijn, waarvoor ik haar al lang hield — doctrinair pruikig! Het gerucht wil dat Mr. M. J. Pijnappel haar candidaat zal wezen.

Abomination!

Heden morgen ontving ik een brief van Nippold, — uit Emmerich *wo Er sich erholt von seinen vielen Arbeiten, und ein halb Hundert Briefe zu beantworten hat!*

Het is een epistel vol van de oude klagten, *ich bin sehr müde.*

Maar Mevr. Nippold *ist guter Hoffnung* en hij schreef dezen winter

den II Band „Bunsen's".
Eine kirchenpolitische Rundschau
(met polemische aanhangsels)
und eine ziemliche Anzahl Aufsätze
und Zeitungs-Artikel.

Het is echter niet om dien arbeid dat ik van den brief mededeeling doe. Er komt de volgende periode in voor:

Pîerson ist seit vorigem Monathe mein Collega geworden und liest im Sommer Religions-Philosophie. Wir verstehen uns (einander) jetzt vollständig, womit ich nicht sagen will, dasz Sie es auch thun würden.

Gott gebe nicht! maar hoe lang de weg ook zij tot mijn doel, ik ben er nog niet. Heden vroeg mij de D. van de Zaan, de Burgemeester die zekere aanbeveling niet wilde doen aanplakken en ook voor den toorn van J. Heemskerk Az. het hoofd niet gebogen heeft, die leelijke Zaandert hé? hij vroeg mij:

Of Pierson te Heidelberg een geloofsbelijdenis had afgelegd? Men was bezig er onderzoek naar te doen en zoo ja —

„Wel dan zal er een brochure over uitkomen."

Nippold over U. *Alle Nachrichten über B. H. habe ich mit Interesse verfolgt* ('t is toch een onlogische taal „*verfolgt*") *u. hoffe ebenso wie Sie, das es ihm gelingen wird den elenden Klatsch des letzten Winters durch seine Leistungen in Indien in den Hintergrund zu drängen.* Schilder me dat eens, o Pierson, die van plastische voorstellingen plagt te houden: *elenden Klatsch auf den Hintergrund drängen.* Had Bakhuizen geen gelijk dat hij tot Duitschers in het Latijn sprak? Nippold gaat voort: *Aus seinen* Litterar. Fantasiën *habe ich wieder sehr viel gelernt.*

Het complimentje U heden in het *Dagblad* gemaakt, heeft mij meer leed dan vreugde gedaan. Maar met des te meer genoegen merk ik onder degenen die ter beurze met Batavia in de bestendigste betrekking staan, eene wijziging der opinie ten Uwen voordeele op. Het is wel jammer dat zulke dingen moeten gewaardeerd worden, maar in den gegeven toestand is het goed. Zoo vertelde mij heden de oudste Heer Cramerus, die twintig jaren ten Uwent was, en helder van hoofd en ruim van harte terugkeerde, dat Ge meer wordt geappreci-

eerd. Ik heb hem ter belooning de *Parlementaire Nalezingen* ter lecture gezonden.

Den 8sten.

Bravo, bravissimo! daar komt heden ochtend de Mail aan en brengt Uwen brief van den 28sten Febr. mede. Ik geloof, dat Mijnheer en Mevrouw Quack, Mijnheer en Mevrouw Buijs, vooral de Dames, elkander „heel lieve menschen vinden", maar H. P. G. is te jong en te frisch om J. T. niet voor zijne jaren oud, om hem geen doctrinair *pur sang* te vinden. Fruin, Veth, Vissering *tout de même*, maar och, van zulke figuren is de wereld vol en Utrecht steekt Leyden nog de loef af. Het zal in onze Hoogleeraarswereld niet beter worden, vreeze ik, voor wij maar ééne Universiteit en die ééne Universiteit hier hebben. Dan alleen zal de *élite* uit ons kleine land eene kern worden, die onder elkander omgaande, aan elkander steun vinden; maar daarvan rept het project Fock geen woord.

Ik had het gezigt van Stemberg en Thieme wel eens willen zien bij het ontvangen van Uw epistel. *Zij* meenen reden te hebben, ontevreden op U te zijn en *vous changez les rôles!* Ik heb dat middeltje nooit gebezigd dan bij verzuimde Correspondentie. Ik klaagde dan, dat mijn goede kennis niets van zich hooren liet, al lag de schuld aan mij. Het middel mogt dikwijls baten, ten minste won ik er bij, vrij te zijn van de banale verontschuldigingen over stilzwijgen.

„Kleinmoedigheid!" — Uwe opmerking, mij betreffende, bewijst, dat Gij niet begrijpt, welk een indruk Uwe bekeering hier achter moest laten, verklaart meer dan honderd bladzijden, hoe Gij dien stap kondt doen. Dat vroegere bekenden, vroegere vrienden vooral, *regt* hadden, daardoor gekrenkt te zijn, dat zij zich nog aan eene „de drommel weet welke" sympathie met het vroeger ook door U verachte *Dagblad* blijven ergeren, — het schijnt U een raadsel. Neem

het echter voor een oogenblik aan en stem mij toe, dat men zich verheugen kan het talent ten minste meer gewaardeerd te zien, al zou men eerst regt tevreden zijn, als men ook het karakter meer gerehabiliteerd mogt achten. En laat het dan in dat opzigt nog te wenschen over bij — en — en — Geen namen, lieve Vriend! het bewijst voor U, dat Ge niet wist, hoe hoog Gij stondt, en daardoor nog niet begrijpen kunt, hoe het ons deeren moest, U zelfs in een twijfelachtig licht te zien.

Wat — ik zeg niet M. en de overige pruiken — wat het beste gedeelte van ons publiek aan *Lidewyde* ergernis nemen doet? het is niet het eene of andere tooneel, het is het gemis aan alle verheffing in het boek. Breng er, of liever, als Gij er een paar figuren in hadt gebragt, die den naam, de goede eigenschappen, de weinige maar desondanks wezenlijke kracht welke er nog in ons volk schuilt, hadden opgehouden, aan het licht gebragt, gehandhaafd, men zou met Dijk, Ruardi, Lefevre, André, zelfs met Lidewyde vrede hebben gehad, maar nu, *all is barren*, en men moet op goed geloof aannemen, dat Stephenson wel iets ten onzen voordeele in het midden brengen kon als hij wilde.

Schlosser's Geschiedenis der Achttiende Eeuw is een mooi boek, „maar als Gij er in gelezen hebt, zei Bakhuizen, is het U, of Gij in een Chinaasappel hebt gebeten." Deze kritiek loopt niet door een klompje kandij, maar is toch waar. De achttiende eeuw had, trots alle gebreken, eigenschappen, door welke men bevredigder van haar scheiden kon, dan het Schlosser goed dacht.

De Zaak Keuchenius is hier zoo goed als vergeten, — liefhebbers bewonderen het talent van Groen in zijn pleidooi voor den ommezwaaijer, — maar 's mans eigen artikelen in het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad* zijn te taai om iemands aandacht te trekken. Ik zie ze getrouwelijk even door als ik

den volgenden dag na aankomst der Mail in *Doctrina* kom, ik tracht ze dan te genieten en eisch dan waarlijk niet veel, omringd van onze hollandsche dagbladen, — maar het is mij te sterk, — al wat ik er door leer, is geeuwen.

Rien de trop, is toch een waar woord, — waarom stond het U niet voor den geest, toen Gij *Vijf en twintig Jaren* [1] schreeft? Hoe kondt Ge voorbijzien, hoe de gedaante veler dingen door het aanleggen der spoorwegen ten onzent veranderd — en verbeterd is — hoe wij met onze liefhebberij voor theologie velerlei bekrompenheid hebben afgelegd, hoe alleen de oude dominé en nieuwe Conservatief wenschen konde, dat wij er in allerijl nieuwe vrije gemeenten voor hadden ingerigt. Gij zelf, lieve Vriend! zijt de volslagen tegenspraak Uwer theses; voor Vijf en twintig jaar waart Ge niet mogelijk geweest. Slechts hadt Ge toen met minder ergernis dan thans zoo leelijk kunnen besluiten, als Gij nu het in Uw moffricaansch

„te helpen *terug* vinden"

doet. [2]

Ons *public spirit* staat laag,

maar wat teekende de thermometer 1820—1845?

---

[1] *Java-Bode* van 27 Febr. 1869. B. H. besprak in dat artikel de vraag of Nederland sedert 1844 al dan niet vooruit was gegaan.

[2] Slot van bedoeld artikel: „De beweging van 1848 heeft.... haren tijd gehad, zij heeft uitgewerkt; zij voert in haar gevolg geen enkel nieuw denkbeeld meer. Vandaar de staat van malaise waarin wij geraakt zijn, hier en in het moederland. Men kan dien toestand met bloemen overstrooien, kan op zegevierenden toon uitroepen: „Zie eens, hoe ontzaggelijk ver, en hoe ongeloofelijk snel wij in de laatste vijf en twintig jaren vooruitgegaan zijn!" Doch niemand is dupe van die gemaakte opgewondenheid. Al wie eenigzins de kunst verstaat, hetzij in Nederland, hetzij in Indie, de pols der maatschappij te voelen, erkent, dat dergelijke grootspraak veeleer geschikt is, om ons het regte spoor bijster te doen worden, dan om het ons te helpen terugvinden."

Doch dergelijke opstellen zijn *de part et d'autre* onvruchtbaar, en nog eens, iemand van Uw talent kan iets beters doen, dan daaraan zijn tijd te besteden. Ik kan kwalijk gelooven, dat Uw publiek die eischt, het zou hunne eenige verontschuldiging zijn. Zie ze na verloop van drie maanden eens in en vraag U zelven, wat er van overblijft? Ik nam, als de Hollandsche letterkunde niets bijzonders aanbood, veel liever een vreemde tot stof, Gij hebt *fond* genoeg, om daardoor Uw feuilleton niet maar voor een dag belangrijk te maken, het blijvende waarde te geven.

De zegelwet is gister in de Eerste Kamer aangenomen, het zou mij zeer verwonderen, als heden die op de Indische Spoorwegen ook niet was doorgegaan. Het zou weinig houding hebben, juist Java te laten boeten voor de ligtzinnigheid, waarmede men in 1863 Maatschappijen creëerde.

Wij gaan eene Bloemen Tentoonstelling en eene Tentoonstelling van Wapenen te gemoet. Om den wille der laatste komen H. M. en de Bosboompjes over. Mevrouw is in de wolken van blijdschap, hoe zijn de regels van Withuijs ook, wat viert ook

feestgetij
Als 't woud is van den dwingland vrij?

Zij is van haren ongeroepen gast ontslagen en voor lintwurmen is de medische practijk in vijfentwintig jaren stellig vooruitgegaan. Ik weet echter niet, of Nederland zich op de *uitvinding* van dat middel mag te goed doen.

Vele groeten van Sophie aan U drietjes, ook vele van de Leidsche gracht, die volmaakt wel zijn. Slechts heeft Jufv. Charlotte zeven vriendinnen in interessante posities, ergo zeven cadeaux. O tapisserie.

Van harte de Uwe.

XI

Amst., 11 April 1869.

Lieve Vriend!

Lang voor deze regelen U geworden, heeft de telegraaf U reeds de aanneming van de Reddingswet der Indische Spoorwegen door de Eerste Kamer berigt. Het was geene *séance glorieuse*, en de Leden, die de Hoofdstad vertegenwoordigden, maakten om strijd een jammerlijk figuur. Ik begin met U den eenigen liberaal der vier „Hoog Mogenden" cadeau te doen; de Heer Dr. H. v. Beeck Vollenhoven heeft veel prettiger uren in zijn leven doorgebragt dan de twee ochtenden, in welke hij zich zelven de eer en het voordeel verwijten mogt, President der Commissarissen van de Indische Spoorweg-Maatschappij te zijn.

Maar *il s'obstinait de parler* — en zoo ooit hier was voor hem spreken zilver, doch zwijgen goud.

Helaas! het overige drietal deed den mond open, Rahusen flaauwtjes *à la suite* van Hartsen, onzen ouden Congreskennis, die Conservatief is om de vrijheid te conserveeren, *you have strange bedfellows Sir!* Hartsen die *au fond* ten minste niets onordentelijks zeide. Maar Mr. J. Messchert van Vollenhoven, onze ex-Burgemeester, wat raasde en tierde die anders zoo goelijke, zoo gemoedelijke man, die zoo gaarne „weer als van ouds de partijen met elkaar zou trachten te verzoenen, als hij maar weer Burgemeester was."

Gister was hij zijn woede verre te boven, gister groette hij weer zoo heusch, het was een zomersche Aprildag, het was de eerste der Bloemententoonstelling in het Volkspaleis. Hij keuvelde met een paar gebogen gestaltes, Douairières, *ça va*

sans dire — hij was waarlijk weer verzoenende — de dames beklaagden zich over de volte, hij vond niets vreemds in de belangstelling van het algemeen. *En veine*, vond hij niet slechts de douairières, vond hij ook de *mise en scène* van Jan Eduard de Vries waarachtig lief!

Het speet mij, dat ik zijn groet had beantwoord; zooveel liefheid is mij te magtig!

Want al prijst het *Handelsblad* de schikking hemelhoog, voor wie oogen had om weleer de architectonische schoonheid der lijnen te bewonderen, is er een gruwel gepleegd door het afsluiten van den koepel, een lager blaauw gewelf heeft het aetherische doorzigtige vervangen. Jan Eduard heeft de vier hoeken van het Middenvak afgesloten door schikdoeken met blaauw en roode draperiën, waartegen hij spiegels plaatste, een leidsche-pleinzaaltje, een cafétje chantant in het Volkspaleis. Vier lusters, — lange, logge dingen met allerlei glazen tuitjes voor de gaspitten, zijn midden in dat vierkant gekwakt, de fontein moest er voor wijken, — er is een publiek dat tot elken prijs iets nieuws wil. Eenmaal het vergezigt van de beide uithoeken prijsgegeven, *il n'y avait pas de raison pour que l'horreur finît*, en vier koppels groote Oranjeboomen belemmeren het dan ook geheel. „Koppels," zegt Ge en te regt, maar het is de stijl van het Procès-Verbaal der Beoordeeling dat van „koppels Niburnum tunus, koppels groote Laurierboomen" enz. spreekt, als waren de stellers eenden.

Er ontbrak voor mij in dien drom van planten, wat mij het meeste aantrekt, de rozensoort. Utrecht had eenige bloeijende op stam geleverd, maar van den overvloed van vroeger hadden zij geen zweem.

Daarentegen hadden wij, wat men tegenwoordig overal en altijd heeft, Muzijk. Eerst werd de ouverture der Euryanthe gegeven, — wat die met eene bloemententoonstelling gemeen

heeft? zou men mogen vragen, als de Muzijk naar eenig verband van gedachten vroeg. Toen volgde er eene

Feestcantate door P. H. Witkamp.

Muzijk van Joh. M. Coenen,

maar als de proef, welke de Maatschappij van Toonkunst eerstdaags denkt te nemen, in hoe verre de zaal voor muzijk te apprécieeren is, niet beter uitvalt, dan beklaag ik de toehoorders en toehoorderessen der *Jahreszeiten*. Verhulst vleit zich, dat zijne vrienden en vriendinnen uit Rotterdam zullen overkomen om het koor wat kracht bij te zetten, — bij de laatste repetitie moet hij tot de Alten hebben gezegd: „Dames! als ik U zie, dan lijk je heel wat, maar als ik je hoor, dan zeg ik, hebben zij keelen?" Als Hoffmann nog leefde, hij zou bij al zijne Nachtstukken het Lijden kunnen voegen van een Orchest-Director in Holland!

Ach die cantate!

Neerland, bij het Zomergloeijen,
  Vormt ge een lieflijk, prachtig beeld,
Alle heuvlen, beemden, velden,
  Zijn met zegen mild bedeeld.
Ooft en groen en fijne zaden
  (*de ploert uit den zaadwinkel!*)
  Ziet het oog bij elke schreê,
En op malsche klaverweiden
  Tiert en dartelt kostbaar vee,
(*Vooral kostbaar sedert de Veepest!*)
Bloemen geuren in de gaarden
  En de hoven, schoon en rijk
Leeren, Neêrland is een Eden....

En wat drommel denkt Ge nu dat er volgt? Eene verrassing, die mij verstomde, want een conservatief als Gij zijt, liberaal als ik blijve, geen van ons beide heeft nog ooit het eerste landschap het beste den regeringsvorm aangezien, dien zijne bewoners zich kozen.

En toch luidt de laatste regel:

Rijkgezegend koningrijk!

Goede Geel! wij hebben langer dan dertig jaren ons best gedaan het Proza te bewerken, opdat de echte Poëzy er bij winnen mogt, — en toch heet een walgelijke wierook als wij onszelven in de volgende regelen in het aangezigt zwaaijen, — nog Dicht.

Toch was eens dit lagchend Tempe
(*Monsieur! avec du Grec on ne peut gâter rien*)
Niets dan wildernis en slijk,
Speelbal van de woeste golven
Nauw voor meeuw en wolf een wijk.

Een hartstogtelijk muzijkus, onze vriend A. W. v. Eeghen, stond naast mij — ik vroeg hem of er van die meeuw en die wolf niet voor *musique imitative* partij te trekken viel? *Il me fit la moue.* „Spotter" zei hij, „leelijk is 't, maar de muzijk...."

„Ik meen het heusch ernstig," beweerde ik.

Zoo veel het philomeel gekweel
Verschilt van 't schorre meeuw-geschreeuw

zong Beets en hebben de wolven bij onze dichters „muilen", ze verzuimen nooit er „huilen" op te doen rijmen!"

't Was de vlijt van twintig eeuwen,
Die ons Neerland dus herschiep,
Die deez' akkers, weiden, gaarden,
Al dat schoon in 't leven riep.
Vlijt slechts kon dien buit behouden (*de Zilveren Vloot*)
Van het dierbaar voorgeslacht;
Zonder vlijt gaat 't al verloren,
Zonder haar is alles nacht.

Als het niet zulk heerlijk weer was geweest, het zou nu waarlijk nacht zijn geworden, maar de bemoediging kwam:

Geen nood! Zie dezen tempel rond,
Welks ruimte en luister U verkond'
Wat vaste wil vermogt.
Zie 't duizendvoudig werk der vlijt,
Dat is al arbeid van deez tijd,
Door Neerlandsch volk gewrocht.
(O Jemie!)
God lof! laat dan het loflied schaatren
Langs beemd en veld, langs zee en waatren
Want Neerland viert het schoonste feest,
Dit worstelperk getuigt van leven,

Och ja, van leening op leening als in de dagen der redding,

Van bloei(?!) vlijt, kennis(?) voorwaarts streven,
Veredeling van hart en geest.

La preuve? Entendez la finale.

Zoo blijve het ten allen tijde,
En Neerland, hoog geacht,
Gaat fier ten heil'gen strijde
En schatert luide en blijde
Vlijt brengt *zegen*,
Kennis Magt.

„Wat een schateraar!" lachte Schneevoogt, maar kan ik het helpen? ik dacht aan Sarphati en twijfelde er aan of hij wel te vroeg stierf, hij die meende dat onze nijverheid, onze kunstzin groeijen zouden, tot zij waard waren, zich in dat Paleis te vertoonen!

Den 12den April.

Un sonnet sans défaut vaut seul un long poëme

maar zou een goed dagbladnummer inderdaad ook moeijelijker zijn dan een goed boek? Ik begin het te gelooven, na de droevige ondervinding van gister en heden!

Jaren lang gaat de liberale partij zwanger van een nieuw Dagblad, het zal tonnen gouds eischen, die niet zoo ligt bij elkaar zijn te brengen, maar slagen wij eindelijk, dan zult Ge verbaasd staan. En lente en zomer, en herfst en winter gaan voorbij en men plaatst aandeelen en het praatje gaat, dat Allard Pierson hoofdredacteur zal worden. Er waren, die durfden twijfelen, of dit wel met zijnen aard strookte; talent viel hem niet te ontzeggen, maar toch, om de stemming der schare te beluisteren, weer te geven, op te voeren, te veredelen? Overbodige bekommering, de vrijwillige balling keert uit den vreemde niet weer, maar intusschen loopt het de ontwerpers van een nieuw Dagblad mede, de Zegelafschaffing wordt voorgesteld, behandeld, aangenomen. Nijhoff, Sijthoff, Thieme zijn in de wolken, Stemberg gaat het land door, abonnementen en advertentiën zoekende — in April zal het wonder het licht zien. Niet den 1sten, dan zouden de spotters vrij spel hebben, alsof wij in plaats van het Fransche *poisson d'Avril* niet het karakteristieker hadden, dat men de gekken dan stuurt waar men wil, — niet den 1sten, och, de stem des gewetens heeft in bestuur en redactie luider gesproken, dan zij willen weten.

Quand je songe à cette fable
  Dont le récit est menteur
Et le sens est véritable,
  Je me figure un auteur,
Qui dit: „Je chante la guerre
Qui firent les Titans au maître du tonnerre"
C'est promettre beaucoup, mais qu'en sort-il souvent?
  Du vent.

Arm driemanschap, het gaat u nog minder dan den berg. „Ge zijt onbeduidend, Ge zijt vervelend in Uwe beide eerste nommers!"

Welke eerstelingen! Gister een flaauw bedankje aan de Kamers en den Minister van Bosse, voor eene afschaffing, die deze berouwen moet, als zij geen beter vruchten draagt — en eenige

opmerkingen zonder steek over de Theologie aan de Hoogeschool. Voor feuilleton een „Kluizenaar uit den Koekamp". En heden? Weer iets onbeduidends over de kiesdistricten, — vervolgens een naäperij van J. Enschedé's Korte Verslagen en tot feuilleton een Mode-Bericht, een censuur, prullen van boeken gerecenseerd.

Al riep ook elk die Vrijheid mint:
„Dat bootjen ga 't voor weer en wind!"
Als 't zoo blijft sukklen op de reê
Dan komt het nooit in volle zee!

Den 14den.

Het wemelt in de Kalverstraat en op den Dam van ouwerwetsche en nieuwerwetsche, van elegante en ploertige rijtuigen, — het wemelt op de trappen van het paleis van officieren en autoriteiten — hofrokken bij de vleet, afgewisseld door magistrale toga's en op haar beurt overschenen door pluimen en galons.

Er was een tijd, waarin Ge daarop met schouderophalend medelijden zoudt hebben neergezien, *dans les beaux jours*, toen Ge met mij Béranger nazongt:

Et à qui veut voir une Altesse
Je laisse mon habit de cour.

Thans woont Ge ceremonieele diners bij — thans wordt Gij geïnviteerd waar men niet slechts Lion, waar men ook Keuchenius uitsluit; Gij onderhoudt U een geruimen tijd, (moet ik dat U niet doorschrappen, evenals het volgend) met den Minister-Gouverneur — alles volgens de berigten van Uwen benijder in de *Arnh. Courant.* [1] *Etes vous plus heureux? J'en doute.*

Onze fantasie geeft die *misère* van het zoogenaamde hoogere

[1] Dat B. H. bij den Gouverneur-Generaal gedineerd had was een verzinsel. Vgl. een lateren brief van P.

leven een dichterlijk waas, — de afgunst wordt ten minste jalousij, — de ijdelheid eerzucht, maar van nabij gezien?

Mij dunkt, Gij moet in die schitterende zaal een man gezien hebben in de kracht des levens, in een grijs pakje gedost, zijne bloemen gaslaande op Sorghvliet, spelende met Veldheer, een zweepje snijdende voor Gideon.

Mais certes, vous l'avez dû voir
Qui vous ressemblait comme un frère.

Je broye du noir! maar het is ook of het spel wil, dat zich ditmaal geen enkel opbeurend onderwerp zal aanbieden. Daar ligt een nieuwe bundel van Beets voor mij, *Madelieven* getiteld, met deze regelen ter verontschuldiging:

Madelieven zijn er altijd,
En die ze wil zoeken, die vindt er,
We zijn ze slechts een oogenblik kwijt
In 't barste van den winter.

En daar het voor mij nog geen winter is(?)
Maar — zoo als Gij 't wilt noemen!
Zoo leg ik heden op Uw disch
Een handvol van die bloemen.

Gij hebt er gewis wel eens mooier aanschouwd,
Die frisscher en fleuriger blonken, (*sans doute*)
Maar hebben zij ook niet haar hartje van goud,
Dat hemelschen dauw heeft gedronken?

Christelijke, orthodoxe madelieven dus? Helaas! de schrijver heeft bij iedere rubriek, waaronder hij zijne stukjes rangschikt, *Godsdienst*, *Vaderland*, *Huisgezin*, *Reisherinneringen*, *Mengelingen*, om het zeerst de inschikkelijkheid des lezers van doen.

Wilt Gij een proefje uit: *Godsdienst?*

De Bijbel. (Een leekedicht.)

(*Couplet II.*)

't Woord des Heeren is volmaakt,
Krachtig tot bekeering,
Rijk, voor wie naar wijsheid haakt,
Vol van les en leering.

Blijdschap storten in het hart
  Gods getuigenissen,
Kracht in zwakheid, troost in smart,
  Licht voor die het missen.

of Couplet VII.

Ik heb gehoord, dat wijze liên
  't Bijbelboek berispen,
Dwaasheen in zijn wondren zien,
  En zijn troostgrond gispen.
Maar den hemel dank ik dan,
  Die van mij begeerde
Dat ik maar een burgerman
  Zijn zou, geen geleerde.

Welk een rare hemel, die zulke begeertes heeft!

Het *Vaderland* heeft voor pièces de résistance de bekende stukken *Heiligerlee* en *te Wedde.*

Het *Huisgezin* is merkwaardig voor U, bewonderaar van het versje der Schelpen van Cats.

Wat dunkt U van dezen variant, er tegenover geplaatst:

ONGEWOONE GUNSTBEWIJZEN
DOEN GODS GOEDHEID DUBBEL PRIJZEN.

Als van twee gepaarde schelpen
  D'eene breekt of wel verliest,
Nog zal God U kunnen helpen,
  Mits Gij niet voorbarig kiest,
Aan een, die met effen randen
  Nog eens juist op d'andre past,
En gezegend door zijn handen
  Lieflijk met haar samenwast.
Blijft Gij dit onmooglijk keuren,
  Bij de schelpen onzer zeên (*au moins le doute est permis*)
Echter laat het God gebeuren
  Bij die andre, die ik meen!

Is dan niet dat tweede trouwen,
Voller bron van rijk genot,
Voor wie 't wonder moet beschouwen,
Als een wonderwerk van God?
Werd zijn goedheid nooit vergeten
Bij 't genot der eerste min,
Hem dit Wonder dank te weten,
Heeft iets wonder zaligs in!

Het verbaze U niet, dat na deze inleiding de beide latere bevallingen der tweede Mevr. Beets worden bezongen.

Heden was A. C. Kruseman hier. Het *Vaderland* en de *Madelieven* werden besproken.

„Gelooft Ge wel, dat ik behoefte begin te krijgen aan weer wat ondeugendheen van Huets zak?"

Ik gaf hem de *Parlementaire Nalezing* mede.

Adieu, ondeugd!

Hartelijkste groeten van Sophie en mij aan U allen.

de Uwe.

De Gids voor de maand April.

Als de goede Knoop lid was geweest van het Genootschap *Verscheidenheid en Overeenstemming* te Rotterdam, toen Tollens en Van der Hoop op het hevigst met elkander plukhaarden, hij zou opgemerkt hebben, dat zij toch eigenlijk sympathiseerden, schreven zij niet beide verzen?

Of is er eenige andere band tusschen de Fransche *mémoires* en onze regiments-geschiedenis, dan dat beide geschreven worden?

Gedrukt bovendien!

Van Karnebeek had gaarne bij zijne *Zandkorrels* een plaatje gehad van de Landengte, een kaartje in houtsneê, doch de kosten waren te groot. Voor U, die van dat Zand oververzadigd werd, behoudt het opstel als *souvenir* zijn waarde, al

ontbreekt er dat schetsje aan, — maar wat heeft het publiek, — dat zelfs de photographiën mist, met wier behulp Rutgers [1] zijne herinneringen aanvulde, wat heeft het aan den *Catalogue raisonné* over dingen, ons leven zoo vreemd als antieke statuen?

Een kritisch klaverblad. [2]

„Die perzik smaakt naar meer!"

Als men namelijk op het Kramat zit en Javaansche toestanden studeert.

En voulez-vous à Quack, dat hem zulk medewerker niet opwekt?

Jorissen is bitter, Professor Fruin! maar U is taai, zeer taai.

Joh. C. Zimmerman. „Om de dood geen passie", zelfs niet de sensualiteit van Droz, [3] maar een braaf verkeer en een godzalig huishoudentje.

Gij krijgt de tijdschriften nu geregeld, vriend! wat belet u daarvan *de temps en temps* een kritisch overzigt te geven?

Bakhuizen had indertijd plan het in de *Gids* van de *Gids* zelf te doen, zijn *Personeel en Profaan* was maar eene proeve. Hij zou die hebben voortgezet, ware toen de bommel niet losgebroken, die hem in den vreemde dreef.

Gij hebt vandaar gelegenheid en ook genegenheid, vertrouw ik, weer wat gist in ons duffe beslag te brengen.

Vous voyez comme nous en avons besoin.

Multatuli over De Waal.

„Een knappe man, mijnheer?"

„Een man, mijnheer, die, als hij in den hemel komt en er niet dadelijk tot Commies wordt aangesteld, wenschen zal, dat hij er al weer uit was — een ambtenaar, mijnheer! wiens weerga in liefde voor zijn vak je nooit hebt gezien."

Ook een Zaandert.

---

[1] Artikel over *Antieke Beeldhouwwerken in het Vatikaan* door Dr. J. Rutgers.

[2] Artikel van P. J. Veth over den roman *Madjapahit* van S. G. Gramberg.

[3] Aankondiging van *Monsieur, Madame et Bébé.*

XII

Amsterdam, den 22sten April 1869.

Uwe *Parlementaire Nalezingen* hebben de opmerkzaamheid niet zoozeer getroffen als ik mij had gevleid. Er met Quack over correspondeerende, antwoordt hij mij:

„Gij hebt gelijk, men apprécieert Huet in 't geheel niet. Ik was er nog laatst getuige van. En toch wat een vernuft! Hoe jammer echter dat dit vernuft zoo kort op elkander de twee uiterste kanten der waarheid heeft geïllustreerd!"

Ik vrees dat hij gelijk heeft. Het schort minder nog aan het gezelschap van den Haagschen Lion, waarin ook ik niet uit kan staan U soms te moeten zien, als aan de kortheid van den draai, waardoor Gij oude vrienden verloren en geen nieuwe vrienden verworven hebt. Ook *De geheimzinnige Hand* [1] geldt nog niet wat zij waard is — en echter ben ik het volkomen met U eens dat dergelijke opstellen U verder zullen brengen dan twistschriften contra de keffers en de blaffers om U heen. Voor een oogenblik zelfs den invloed niet rekenende dien Gij er op ons publiek door zult uitoefenen, zal het voordeel voor U zelven groot zijn. Tegen de ideeën der liberalen strijdende, zult gij er eigene tegenover moeten stellen, en Ge zijt er de man niet naar om U lang louter met magtspreuken, of wilt Gij stellingen, als bv.: de oostersche wereld is niet geschikt voor de westersche begrippen, enz. te vergenoegen. Gij zult feiten zoeken en vinden!

Ik heb nooit directeur van een Leesgezelschap willen worden [2], om dat zoo ergens zulk een baantje aan de fabel van den Vader,

[1] Artikel van B. H. in den *Java-Bode* van 9 Maart 1869 (mail-editie) waarin hij zijn opvatting van koloniale politiek tegen een opstel van P. J. Veth in den *Gids* verdedigde.

[2] B. H. had te Batavia een leesgezelschap opgericht, en zal P. verzocht hebben een oog te houden op de te zenden boeken.

den Zoon en den Ezel herinnert, maar om *Uwent*wil zal ik het drie maanden beproeven. Met den volgenden mail hoop ik te beginnen. Intusschen moogt Ge mij, als mijne keuze niet bevalt, gerust, als de drie maanden om zijn, mijn afscheid geven.

Als altoos de Uwe.

XIII

Amst. 2 Mei 1869.

Lieve Vriend!

Heden acht dagen, — het is Zondagavond — gingen wij met de Bosbooms naar Hacke, de Haagsche vrienden waren den middag te voren ten onzent komen logeeren. Eerst zou het een heerenbijeenkomst en een broodje geweest zijn, ten einde ik de kennis van v. Tienhoven maken mogt; toen ik mij *Dieu merci!* om der wille der logés verontschuldigen kon, werd het een souper met dames op de groote zaal.

En amuseerdet Gij U?

Mama konnte die Leute wohl amusieren u. s. w., zegt Wieland, maar ik moet het er voor houden, dat ik niet amusabel ben. Tienhoven is een hupsch, hartelijk mensch, die zich bijzonder naar u informeerde en wien het pleizier deed te hooren, dat men van U bleef houden ondanks Uwe bekeering tot *what shall be nameless.* Hij heeft een heel lief vrouwtje, dat zich voor hem opoffert door haren lieven kring en haar beelderig huis in het Voorhout te verlaten.

De overige gasten waren Mevrouw Modderman en haar

echtgenoot, de Professor, Mevrouw Asser en dito, Professor Hoekstra, zonder echtgenoot en de Heer Egeler, een man van de Gasfabriek, een man van gezond verstand, de drie bovengenoemde Professoren waard, en nog een vierde gast met dien titel erbij, de Hoog Geleerde Heer Boot, die geen scherts over zijn latiniteit verstaat, en maar niet begrijpen kon, dat men den bewonderaar van Simplicius *à faire* neemt, om van Zuylen en Heemskerk te negeren, zie de *Spectator* in voce. Er werd kunst beschouwd, door de dames de kast van De Ruyter, door de Heeren eene portefeuille met teekeningen, er werd over de onderwerpen van den dag gepraat, de tentoonstelling van wapenen, het bezoek des Konings, de Indische Spoorweg-Leening, er werd gesoupeerd en gedronken, beide keurig, hoop ik, ik was in een luim van abstinentie — eindelijk sloeg *l'heure de la délivrance* en wij reden huiswaarts. Ongetwijfeld had de gastheer het goed gemeend, maar of hij bewijs van tact gaf, zoo velerlei vreemdsoortigs bij een te brengen? *J'en doute.*

Wij waren den ochtend van dien dag met de Bosbooms naar Haarlem geweest — een mooije toer, den Hout door over Elswoud naar Velzerend — op Sorghvliet was nog geen teeken van bewoners te zien. *Tant mieux.* — Verleden jaar ben ik er aan ontsnapt, K. er te moeten groeten, van 't jaar hoop ik even gelukkig te zijn. De Nachtegaal schijnt verhuurd, ik weet echter niet aan wien. Velzerend wint bij de opgravingen van de grondslagen van het slot, — de ruïne, slechts geschoord waar de afbrokkeling het eischte, maakt een treffenden indruk. Bloemendaal was intusschen als landschap *la fleur du trio*, want het eikenhout van den Aarderweg zag nog graauw en om Velzen is het zelfs in den zomer koud.

De overige dagen met de Bosbooms waren zeer aangenaam, om den anderen dag zetten een paar vrienden den disch wat leven bij. Maandag waren het de jonge Doctor W. Rive

en Mr. J. C. de Vries. Woensdag Uw broeder en zuster en Doctor H. F. R. Hubrecht van de Handelsschool, een enthousiast liberaal. In zulk *petit Comité* zijn de Bosbooms het aardigst, zij beweegt zich vrij en viert haar geest bot, hij is onbetaalbaar, als hij de romances der nieuwere opera's parodieert.

Maandagavond hadden wij een intermezzo, het alleronverwachtste van allen. Er werd een heer aangediend, — Mevr. Bosboom was een half uurtje naar boven gegaan, — ik zou anders belet hebben gegeven, maar zag er nu geen reden toe. Bosboom zei niets en de Vries evenmin. Wel keken zij zwart — *mais la parole est donnée à l'homme pour dire sa pensée.* Vrij waren slechts Sophie, Willem Rive en mijn persoon.

„Laat Mijnheer van Vloten boven komen, Betje!"

Een oogenblik later eclipseerde Bosboom om Mevrouw te waarschuwen, nog een beetje boven te blijven, eerst toen de booze duivel weg was, dorst hij te zeggen: „ We hebben hem gezien, hij had klaauwen en een staart!"

„Omstreeks de Zeeuwsche stad, men noemt haar Brouwershaven", dobbert op de reede de *Kosmopoliet No. II* met 130 man troepen aan boord onder ik weet niet welken kapitein, maar ook onder ik weet wel welken Luitenant, Willem N., de neef van onze vriendjes. Hij heeft van Mevrouw aan Mevrouw een langen brief mede. Ik weet niet wat daarin staat, ik geloof heel veel goeds van den jongen man, maar wat hem bij Mevr. Huet het meest zou aanbevelen, de historie zijner eerste liefde, daarvan rept zeker de epistel geen woord. Ik heb ook geen verlof, er iets van te melden, maar de jongen zal erbij winnen daarmee te worden geïntroduceerd, en dus *fi de la discrétion.*

Gedurende dezen winter was Jufvrouw X *la beauté de la saison* te 's Hage, de dochter van een resident ten Uwent, waar? ja, in die onmetelijkheid hebben de plaatsen zulke

onmogelijk te bewaren namen. Willem moet haar onderscheiden hebben, Willem moet zich toegang ten harent hebben verschaft, -- Mevr. X is met hare dochter te 's Hage.

Une fille est au mieux sous l'aile de sa mère

en Willem heeft met haar gedanst *et ce qui plus est*, met haar gewandeld, maar is wijs genoeg geweest, zich voor eene verklaring te wachten tot:

Hij der dames aankondigde, dat de dag van zijn vertrek was bepaald. Toen ging *la beauté de la saison* de kamer uit en kwam een oogenblik later weer binnen met een vergeet mij nietje in haar ceintuur. „Willem" vertelde Mevr. B., „Willem begreep, dat hij zulk een meisje niet voor kon slaan, tien jaren op hem te wachten."

En Mevr. X. begreep het ook, zij deelde hem een poosje later het engagement harer dochter mede met den zoon eens bankiers, zelf al deelgenoot in het huis.

„*Une fille est un oiseau*," neuriede ik, en toen Mevrouw B. mij bestrafte, beweerde ik, dat zij een roman uit onze dagen schrijven moest.

„En Willem," besloot zij, „heeft er nog een paar bezoeken afgelegd en geen woord over zijn geheim gesproken." Mevr. Huet zal het hem evenmin doen, maar toch met belangstelling dien jongen man van karakter met den *Kosmopoliet II* zien opdagen.

Heden een jaar waren wij saam op de Leidsche Gracht — moge het nu ingetreden tijdperk een rustiger, een gelukkiger zijn dan het voorbijgegane. Uit Uw brief van 22 Mrt. gister avond ontvangen, zie ik, dat Gij met genoegen werkt en satisfactie hebt van Uwen strijd, — *que veux-je de plus?* Ik wil niet zeggen, een doel Uwer meer waardig, want het zonnigste land ter wereld blijft het schemerigst als de vraag zijn bestuur geldt — maar een kampioen wat degelijker dan

Keuchenius blijkt te zijn. Hij blijft in zijne artikelen ver beneden de verwachting, die ik van hem koesterde, hij wordt hoe langer hoe meer de man in de mist. Maar het is misschien „mijn particuliere smake” die slechts vrede hebben kan met de délices van het journalisme, van tijd tot tijd een fraai geschreven artikel over eene belangrijke kwestie — die zich met weerzin afwendt van *the dregs of daily office.*

Mais savez-vous qu'elle est délicieuse, non ça ne suffit pas, qu'elle est colossale, votre prétention que vous n'abusez pas de la réplique à mes lettres? Als er iets is, waarover ik mij beklaag, dan is het, dat Gij noodeloos den afstand tusschen ons vergroot, door zelden te antwoorden op wat ik U schreef, als of wij in Java en Nederland ons niet, zij het ook met oneffen keel, konden beroepen.

Ik ga U een bewijs geven, dat ik die dingen anders beschouw. Als Gij dezen ontvangt zal de *Nederlandsch-Indische Spectator* [1] wel reeds in het licht verschenen, wel al in vollen gang zijn. En toch verheel ik het U niet, dat mij dit plannetje, het ploertendom door satire te verbeteren, ongerust maakt. „Ouden dag” zegt Ge, lieve Vriend! Zie niet voorbij, dat Ge zelf de gulden twintig achter den rug hebt, dat Ge reeds zoo lang en zoo vruchteloos hebt gevochten. En dit nieuwe veld is voor een vernuft als het Uwe het gevaarlijkste, want anderen afmetende naar U zelven, zult Gij gelooven, dat men veel zal ten goede houden, dewijl Gij dat zoudt doen. De dolle Jean Paul zegt: „Men vergeeft alle satire, behalve de slechte, als men er zelf geschreven heeft!” Maar de mijnheeren en mevrouwen, welke Gij in 't ootje zult nemen, hebben op zijn best iets gedaan aan de *médisance.*

Gare à vous donc!

Uwe Indisch-Europeesche maatschappij is verbazend met

[1]. Waarschijnlijke titel van een reeks artikelen die B. H. over Indische zeden dacht te schrijven.

zich zelve ingenomen, maar trekken als die welke Gij van den ouden S. vermeldt en voor welker verhevenheid Gij zelf zin hebt, en die ik met nog andren zou *vermeeren*, als Gij niet op de plaats zelve waart, hebben ook hare waarde. *Les défauts et les qualités se tiennent*, al zijn ze dan ook niet zoo leelijk als Bilderdijk geluk en ongeluk schildert, staart aan staart gebonden.

A propos van Bilderdijk — dezer dagen, ten behoeve van Bakhuizen van den Brink in den *Spectator* snuffelend, herlas ik Uwe opstellen onder dien titel: *à quand donc la suite?*

Ik ben benieuwd of Gij Uw systeem van niet repliceeren tot nog toe ten opzigte over de noten bij Florence zoo hardnekkig volgehouden, ook op de *Studien en Schetsen* zult toepassen; fraai zou het U niet staan!

En des ondanks, het is tien ure, *buona notte*, *Pace e gioco sta con te.*

4 Mei.

Gister had ik geen tijd, een beetje met U te praten, en toch mag deze mail niet vertrekken, zonder dat ik over het Leesgezelschap heb geschreven.

Schort het er aan, dat de beginselen moeijelijk zijn, of ben ik inderdaad de minst geschikte mensch ter wereld, eene keuze voor Uw publiek te doen? Ik vrees het laatste en mijne eigenliefde zou dus volstrekt niet gekrenkt zijn, als Ge mij een brevet van onbevoegdheid geeft!

Ik koos ditmaal:

Kuyper, *de Nutsbeweging* — mogelijk onder Uwen hemel door de meeste leden naauwelijks ten einde toe uit te lezen, en toch een der merkwaardigste pamfletten in den laatsten tijd verschenen, zoo als Kuyper zelf een der merkwaardigste onzer jongelui is. Gij herinnert hem U misschien uit den strijd over de kerkvisitatiën te Utrecht, verleden jaar uitgebarsten, en door de bezadigden, ook door den man van Doen

door Laten, gesmoord. Opmerkelijk is het, dat de generatie, welke op de kleinkinderen van der Palm's volgt, van het ware midden niets weten wil. Kuyper is goede vrienden met Beets en Hasebroek, maar verheelt het beide niet, dat hij hen eigenlijk flaauwerts vindt! U is de gang der redeneering, de karakteristiek der elkander opvolgende Nutsbestuurders, zeker de 45 cent waard, die het boekske kost.

Uwe *Java-Bode* bewijst, dat muzijk te Batavia als hier aan de orde van den dag is. Wagner wint veld tot in Parijs toe en ik geloof dus, dat *das Judenthum in der Musik* kans heeft met eenige belangstelling te worden gelezen.

Intusschen zeg mij eens, of Uwe vrienden de zaak genoeg *au sérieux* nemen, om hen iets van Otto Jahn, Chrysander, Gervinus en Riehl *en fait de musique* voor te zetten?

Jules Janin over de Lamartine *aura le mérite de l'à propos et du style.*

Maar *Comment se forment les Jeunes Gens*—? Caarelsen, die de la Chaux als fransch boekverkooper is opgevolgd, zegt mij, dat E. Feydeau hier zeer wordt gegoûteerd! De blaadjes inziend liet het *pourquoi* zich raden, en wat het voor uw publiek zij, te stemmig of te saai zal het niet wezen: *Du reste, si cela effarouche le conservatisme*, dan kunnen wij het bij deze proef laten.

Een andere vraag is of de weg voor de post niet te duur zal blijken. Voor deze boeken, te zamen f 4.40 kostende, belast ons postkantoor mijn boekje met f 1.90 port. Organiseer, nu het Dagbladzegel *hier* is afgeschaft ten *Uwent* een kruistogt tegen het porto van boekwerken. En ontleen de behoefte aan spoedige gemeenschap van gedachten dan aan.....Feydeau!

Sophie verzoekt mij, haar verontschuldiger bij Mevrouw te zijn over haar weinig schrijven — „ik ben er de oorzaak van", beweert zij, „dewijl ik het zoo vaak doe". Om dat voorwendsel uit den weg te ruimen heb ik in den laatsten tijd beloofd,

van eenige onderwerpen niet te zullen reppen, en als U deze gewordt, moet Gij een paar epistels hebben ontvangen. Thans bood ik haar „de Bosbooms" aan, maar „dankje" was haar antwoord, „het vlot tusschen die dames toch niet." Meer is mij niet meegedeeld, dan het verzoek aan Mevr. Huet den briefwissel niet te staken, dewijl de aanvankelijke beterschap door afdoende blijken zal worden gestaafd. Intusschen zou zij gaarne eens weten, hoe het gegaan is met zekere wonderlijke dingen, zou de Aristo Backer zeggen, ach! hoe zal ik ze noemen, tobbetjes of troggetjes, die *à deux fins* moeten dienen, in het eene als in het andere geval met water gevuld: Mevrouw herinnert zich zeker hoe wij om de voorstelling hebben gelachen.

Die antithese met het fluks behandelde onderwerp — „het schandaal" zal voor de reseda en de violettes de Parme zorgen, — de eene met dezen, de andere met den volgenden brief, om bij mogelijk scheuren der papiertjes het eene niet door het andere te haspelen. — Darwin laat dergelijke keuze der natuur zelve over!

Mei 5.

Voor de toezending der koloniale en politieke brochures zorgt zeker Uw neef J. L'Ange Huet, Tot heden ken ik zijn *Vaderland* slechts de weinig benijdbare onderscheiding toe, allerlei soort van leekenstijl aan het licht te brengen. Kolossaal vervelend is boven allen een correspondent dier Heeren uit het Deventer in een der eerste nommers dezer week. Beproef eens het te lezen en als Gij er ook onder in slaap valt, zal ik getuigen, dat Gij geen gevaar loopt door het Indische klimaat te worden verzwakt.

Als Neef zijn pligt doet, dan ontvangt Gij met dezen Mail stof voor twee artikelen, één contra Mr. Groen en een ander contra Mr. H. A. des Amorie van der Hoeven. In beide bro-

chures laat Gij een veêr, *que diable allait etc?* Uit het oogpunt van stijl is v. d. H. hier wat veel afgekoeld, maar Groen handhaaft zijn meesterschap schitterend.

De politiek blijft, *pour un simple Spectateur*, weinig behagelijks aanbieden: conservatieven, die eigenlijk pruiken zijn, — en dus geen *raison d'être* meer hebben, daar het geen historische pruiken zijn, — liberalen, die in een ander land conservatieven zouden heeten, middelmatigheden zonder tal, Thorbecke en Groen nog altijd de eenigen, die ook in het buitenland iets zouden gelden, — stel in die spelers eens voortdurend belang.

De firma A. alhier en B. te Rotterdam hebben, beweerde men van daag ter beurze, wissels van het huis H. & Co. ten Uwent laten protesteeren. Is het maar een waarschuwing dat het blanco crediet zijn grens heeft bereikt, zal het huis te Batavia en de filialen te Samarang of te Soerabaja den schok kunnen doorstaan? Ik wensch het om beide chefs, H. en B., flinke jongelui in der tijd, die een beter lot verdienden dan door M. te worden meêgesleept. De eerste is misschien *une bête noire*, om zijn aanval aan het hoofd der Handelsvereeniging; maar daarover zal de tijd uwe begrippen wel gewijzigd hebben.

Welk een indruk Uw ommekeer toen maakte, ik hoorde het nog heden van den blonden Keltischen Hoogland van Singapore, *il n'en revenait pas encore*. — „*All was rotten*" zei hij, „bij de liberale partij" — en wij vroegen elkander: „hoe oordeelt hij nu in zijn *for interieur*, over „conservatisme?"

Maar ik moest bekeerd zijn als Van der Hoeven, eer ik voor biechtvader ging fungeeren, zegt Ge — en hebt gelijk!

6 Mei. Hemelvaartsdag.

De wind loopt naar het Zuiden, de thermometer rijst, zouden wij eindelijk van den Noord-Oostelijken invloed bevrijd

worden, eindelijk zomer krijgen? Ik wensch het van harte, de winterjas wordt vervelend en wat erger is, het groen krimpt weg in de drooge voorjaarslucht. Het zijn toestanden van welke Gij U nog een begrip kunt vormen, hoe verwend Gij ook reeds moogt zijn. Van den Uwen kunnen wij ons dat niet zoo helder, — eene schets der eerste indrukken van land en lucht laat zich wachten. Zeg niet, dat dit reeds honderdmaal is beschreven, — wat werd het nog niet. Alles komt aan op het oog dat ziet en de hand, die schetst.

„Maar ik schrijf *leading articles!*" De *Revista Contemporanea* is van 1o Jan. eener andere Redactie toevertrouwd. G. E. Garelli, die haar vier jaren bestuurde en in het laatst zijn toevlugt nam tot eene vertaling der Philosophische, Critische en Aesthetische schriften van Schiller — bladvulling als Veths „klaverbladen" in de *Gids* — is vervangen door Angelo di Gubernatis, een professor, ja, maar goddank! geen doctrinair.

Hij is een man naar mijn harte, hem heugt, hoe jong hij zij, de eerste tijd der *Rivista*, vijftien, zestien jaren geleden. „Wie zich te binnen brengt met welk ongeduld men in die eerste jaren elke nieuwe aflevering te gemoet zag, hij benijdt, zoo als ik het bijwijle doe, voorzeker die dagen: een nieuw boek, een nieuw drama, een nieuwe wetenschappelijke ontdekking, was toen inderdaad een belangrijke gebeurtenis: er heerschte tusschen auteurs en publiek eene sympathie wier stroom geen oogenblik vertraagde; de lezers lazen met liefde, dewijl het den schrijvers van harte ging, men schaamde zich nog niet, geestdriftig te kunnen zijn. Het gaf toen nog geen pas om den wille der staatkunde behoedzaam of achterdochtig te zijn — de goede harmonie werd door geen partijschappen gestoord; wanneer men wist, dat een schrijver zijn land lief en er alles voor over had, vroeg men hem noch uitvoeriger geloofsbelijdenis, noch doorslaander blijk van liberaliteit. Die jaren waren vol hoop voor het Vaderland, het stond niet in

de magt der auteurs het vrij te maken, maar vrij denken, vrij handelen dat zouden zij leeren, aan wie naar hen luisterde."

Ik heb ook ten onzent die dagen gekend, maar vergeeft Gij het mij, dat ik *au courant de la plume* slechts vertalende, U eene gebrekkige navolging zend, waar ik het fraaije oorspronkelijke maar had af te schrijven?

Gubernatis vaart voort, als hij verklaard heeft waarom hij zijn taak met moed aanvaardde: *Io credo che noi altri Italiani, presi in di grosso, non sentiamo abbastanza o non sentiamo punto nostri veri bisogni, o piuttosto sentendoli anche continuiamo a dissimularli per une certa nostra inerte e presuntuosa idealità o* moda *politica alla quale, perchè il male hà preso un po' tutti, sacrifichiamo, in silenzio, i nostri affetti più sinceri e più profondi.*

Alleen in Italie? professor....

Di politica volontieri ci confessiamo sazii e, sul punto medesimo della confessione, se alcuno assalga la parte nostra, rinfocoliamo le ire, sia col difenderci sia col provocare.

Comme je connais ces deux hommes en moi!

Ci stanchiamo noi stessi e stanchiamo chi assiste alle sterili monotone nostre battaglie;

(*Avis au lecteur!*)

languore ne' nostri scritti scoloriti,

(dat heeft in de Oost nog geen gevaar)

languore percio in chi dovrebbe leggerli, non eccitato da alcuna singolare curiosità.

O dagbladen, tijdschriften, even ingezien en slechts geeuwend ter zijde gelegd, de *Gids* incluis, zelfs over het kiesstelsel.

Proviamoci, in vece, ad emancipare il nostro pensiero dalle false cure della vita politica quotidiana e noi torneremo poeti e filosofi, artisti e scienzati con un carattere spiccato di originalità, originalità che oggi perde, pur troppo, nelle bat-

taglie politiche, chi può vantarsi d'averne avuta una, originalità che, nelle odierne battaglie politiche, nessuno più ha il merito di acquistare. Raccogliamoci in noi, e rendiamoci persuasi che la vera, l'unica vita del pensiero è negli studi; communichiamoci i frutti del nostro lavoro; agitiamoci pure nel mondo delle idee e avremo suscitato fra noi quell'entusiasmo intellettuale che ha formato per tanta parte, cio che si chiama la moderna civiltà, alla quale, per nostra vergogna, noi siamo rimasti, più che non vorremmo che si credesse, estranei.

Wat dunkt u van de preek waarmede ik ditmaal besluit? Hoe ik er toe gekomen ben? De schuld ligt zeker aan X, die mij gisteravond onder het schrijven voor de Engelsche post kwam storen. Hij kon Pierson's woord *de Bourgeoisie* zich niet verklaren, hij kon het niet verduwen. Ik deed mijn best het hem begrijpelijk te maken, wij kwamen ongelukkig weder op den tegenwoordigen toestand der Kerk, diakenscholen, moderne leer, aanblijven van Dominés der nieuwe rigting enz. Hij was niet voor zijn plezier hier geweest, al verklaarde hij gaarne eene meening van de zijne verschillend te hooren. Ik hou hem voor inderdaad beklagenswaardig, maar hoe dit zijn moge, hij heeft zich gewroken door mij te besmetten *par l'essai de faire un retour salutaire sur nous mêmes!*

Profitons-en au moins!

Ingesloten eenige resedas. Moge die welig opschieten en liefelijk geuren, en U drietjes bij wijlen aan ons doen denken, zooals wij het bij alle palmen, aloës, enz. doen.

Van harte na vele groeten de Uwe.

XIV

Amst., 11 Mei 1869.

Lieve Vriend!

Hebt Gij *Ahmed le Fellah* gelezen?

Waartoe die vraag?

Als gij dezen ontvangt, zult Gij een jaar te Batavia geweest zijn. Edmond About vertoefde in Egypte slechts zeventig dagen, — hij had, zult Gij beweeren, Ahmed zeven jaren vroeger leeren kennen en zeker geruimen tijd aan voorstudiën over den Nijl gewijd, — maar gij hebt jaren lang van Java gehoord, jaren lang voor de Haarlemmer de mail-editie gelezen. Maak nu zelf de rekening op en zeg of mijn eisch zoo onbillijk was?

Uw Heer Kinsbergen, de archéoloog en photograaf [1], zou ik een pruik schelden, als pruiken ooit den draak staken met oude verhandelingen; Veth bewees het ons in *Over de Werken van het Batav. Genootschap* wel anders! Uw Heer Kinsbergen, ik wil den man voor knap houden, daar hij door het gouvernement werd aangesteld, al zond dit voor vele jaren den schrijver van *Friedesinde* ook naar Java, — Gij weet met welk gevolg, — maar Uw Heer Kinsbergen kent noch Uw talent, zoo als ik het doe, noch die behoefte van ons publiek. Gij zult nooit oordeelen als een provinciaal na een vlugtig bezoek in de hoofdstad, *au contraire, en vous accordant un délai, vous aurez le temps de gâter vos premières impressions par des* — ja, vul dat nu maar zelf in. Gij ziet het, Uw *poisson d'Avril* is ontvangen, en, om Gideon plezier te doen, heb ik dadelijk aan Nijhoff om de bewuste plaat [2] geschreven.

---

[1] Bekend door zijn schoone fotografien van Javaansche Oudheden.

[2] Karikatuur van Cd. B. H. in den *Nederlandschen Spectator* verschenen.

In welk een vorm? Dat het aardige jongske dien wenschte te bewaren, om er later revanche voor te nemen, Hannibal aan Hamilcar zweerende enz. (Gideon mag er zich niet aan ergeren, dat Hannibal maar één oog had, daarin zult Gij hem wel uitleggen, dat de kracht der vergelijking niet schuilt.)

En Nijhoff voldeed dadelijk aan mijn verzoek, maar min of meer als een schoolmeester, met de woorden:

„Laat Gideon Huet er zich aan spiegelen!"

En ik, die nog altijd de conservatieven bij voorkeur de *fèrule* in handen gaf.

Is Nijhoff misschien ook doctrinair?

Ondeugende! als Ge mijn brief overleest, durft ge dan nog zeggen, dat ik vrede heb met Schimmel en G.: de eenige maal, dat ik ze ontmoette, laat ik u meêgenieten, — onedelmoedig verwijt is mijn loon.

Gij kunt boete voor Uwe zonde doen, door in den *Java-Bode* een artikel te leveren over *Ahmed le Fellah.*

Gebruik er dan de *Nile Notes of a „Howadji"* bij, reeds in 1851 te New-York uitgekomen. Heugt U de aardige voorrede van G. W. Curtis?

AUTHORS PREFACE.

When the Persian Poet Hafiz was asked by the Philosopher Zenda, what he was good for, he replied: „Of what use is a flower?"

„A flower is good to smell," said the philosopher. „And I am good to smell it", said the poet.

Brumund zou het antwoord niet genoten hebben; maar Uw Heer Kinsbergen wel, hè?

Si le ciel m'eût fait naître
Propre à tirer marrons du feu,

ik wil zeggen, om de redactie Uwer courant op mij te nemen, ik zou er niet voor naar Java behoeven te gaan; sedert de afschaffing van het Dagbladzegel staat de gelegenheid open

voor wie maar lust heeft! Arme *Vaderland!* dat nog altijd even onbeduidend blijft, even fatsoenlijk zou hetzelfde hebben uitgedrukt, wat zal uw lot zijn, na 1 Julij! Het wordt bedreigd met een *concurrence a outrance*, waaronder allercurieust Geesinck, de mislukte zeepzieder, industrieel, verhandelaar, wat niet al, door wien Uw neef Adriaan, van Delft, zich indertijd bij mij introduceren liet, — sedert conservatief geworden, heeft hij stellig aan tact gewonnen. Ge begrijpt, dat dit laatste niet Geesinck geldt. De man stelt zich voor een *Dagblad van Nederland* in het licht te geven, anti-lionnig natuurlijk, lionnig met een kleine l, Gideon, een gemeen zelfstandig naamwoord, beste jongen, in Nederland als op Java! De anti-revolutionnaire [partij] mediteert voor hare belangen — hoe kan ik er het woordeke „hoogere" uitlaten, simpel belangen klinkt zoo materieel! — ook een orgaan, waarin de heer Gijswijt van der Netten den adem des levens blazen zal. „Een knappe vent" getuigen van hem om strijd Mr. J. C. de Vries en Dr. H. F. R. Hubrecht, — hoe komt het toch, dat de naam bij mij onwillekeurig de gedachte aan

schorre krijgstrompetten

opwekt, mij dunkt, ik heb G. v. d. N. nooit gezien, dan in den een of anderen stal, nooit gehoort dan onder schutgedonder.

Gijswijt van der Netten, zulk een naam geldt alleen een heir! En dan is er nog een plan op til en wel bij iemand, die er al zoovele gemaakt heeft en uitgevoerd ook, bij een schoelje in het groot, zegt Mr. J. C. de Vries, die thans met Uw broeder Charles curator is in 's mans failliete massa. Hoor, hoe de Vries hem gister karakteriseerde. „Een kerel, die het spreekwoord, dat hij liegt tot hij zwart wordt, te schande maakt; zwart is hij al, pikzwart en nog liegt hij of hij het eerst worden moest." Welnu, die man stelt zich voor, zonder prospectus, zonder proefbladen, eensklaps op te tre-

den met een duur blad en dat juist door die duurte, door driestheid en bovenal door zijn naam slagen zal, want deze is geen ander dan V., de beruchte stichter der Assurantie-Maatschappij *de Adelaar*, dus teregt genoemd, daar geen ander ooit zoo hoog vloog in het opligten!

Den 12den.

Zaad van *violettes de Parme.*

„Mijnheer, maar dat is geen zaadbloem," zei de man, „dat is een tulp!"

En zoo iets weêrvaart U in eene specialiteit van bloemzaden, op de Bloemgracht te Amsterdam!

„Ik geloof, dat U zich vergist, Mijnheer!"

„Toch niet," en de man trad van achter zijn toonbank en trok eene lade aan de overzijde des winkels open en een bol kwam aan het licht, al in een geele spriet uitgeloopen.

„Ik heb die al een paar jaar, ieder bol kost mij zelf een gulden."

„Als hij maar *violettes de Parme* gaf, Vriend! zou ik ze nemen, maar om violette tulpen is het mijne liefhebbers niet te doen."

En toen liet hij mij allerlei teekeningen van viooltjes zien, bonte zonder tal, maar de soort, die ik zocht, was er niet bij.

Wanhopig ging ik in mijn tweeden winkel, maar had de eerste al zijn spinaziezaad uitverkocht, de oogst was slecht verleden jaar: „Mijnheer, ik dacht 24 m. te oogsten en moest met 14 m. voor lief nemen."

(Goede hemel, wat wordt hier te lande al spinaat gegeten!)

de tweede had geen viooltjeszaad over — ik beken, dat ik verzuimde hem te vragen of hij ook over een slechten oogst had te klagen. Er was iets anders in zijn winkel dat mij meer boeide, een man van jaren, een militair van eenigen al weet ik ook niet welken rang — Sophie zou het wel geweten hebben, die houdt van de Corpsen, — maar hij had een kruis en een medaille en nog iets, voor tien jaren had ik hem tiendaagsch en citadeller begroet, maar die worden nu al schaarsch!

De grijze geknevelde was de zachtzinnigheid zelve — hij kocht zaad van

postelein (zoo schreef de zaadkooper),

pieterselie, en gelukkige, die het zoo goed trof, nog wat spinaat („U koopt hier altoos, daarom krijgt U het restje") en toen ging hij over tot

snijboontjes.

„Mijnheer houdt van ongezonde groentjes," zei ik tegen een Noordwijksche vrouw die op een krukje in den winkel zat, en zeker meer met den man had af te praten dan die in- en uitloopende klanten.

„Lijken ze jou niet?" was het antwoord.

„Spinaat is zoo gallig en postelein deugt niet voor de ingewanden."

„Och die steêluî," lachte de Noordwijksche, en de grombaard nam mij eens op.

„Ik woon een half uur van stad, Mijnheer, en heb plezier in de tuinerij."

„Dun zaaijen, vooral de spinaat, het zijn zulke groote bolletjes," viel de zaadkooper in.

En ik mogt den man, dien ik in gedachte pensioneerde, die ongelukkig genoeg niet bruin genoeg zag om te mogen gelooven, dat hij in Oost of West had gediend, maar die toch in tegenstelling met den jongen wilden huzaar b.v., dien

hij in zijn jeugd kon geweest zijn, nu zoo ochtend aan ochtend bedaard in zijn tuintje heen en weerging „of de spinaat al opkwam.”

Toe, Amice! geef een Virgiliaansch toetsje aan de figuur en wij stappen den derden winkel in.

Weleer woonde hier H. C. Kinker, „volgens de wet mijn zoon” plag Professor Kinker te zeggen, „maar daarom toch niet mijn zoon,” *c'était son affaire*, doch in geestesgaven wint het de zaadkooper zeker niet van het geslacht des wijsgeers, den vader, of van dat des algebraicus van het Grootboek, den zoon (en broeder volgens de wet en volgens den professor.) Was dat iemand om Kinker te heeten, die U met zelfvoldoening vertellen kon: „Veel heb ik in mijn leven niet uitgevonden, maar deze nijpertjes (en hij sloot de taaije blikke bandjes om zijn duim of het een glas was voor hyacinthen op water, en hij sjorde het eindje koperdraad door de beide gaatjes of het stokje aan de overzijde stond) maar die nijpertjes zijn *mijn* inventie! Zaad van dubbele welriekende viooltjes of *violettes de Parme*, Mijnheer!”

„Die worden niet gezaaid, daar houdt men plantjes van over, hè, Krelis!”

Verbeeld U nu niet den *jeune premier* uit *Kloris en Roosje* te zullen zien; een oude boer kwam binnen.

„Heb jullie in Aalsmeer ruikende viooltjes?”

„Dat zou ik denken, je ruikt ze een heel eind weg!”

„Als de regtzinnigheid?” had ik haast gevraagd, maar de oude boer had zulk een goed gereformeerd gezigt, — en „Gij zult geen ergernis geven!”

„Win jullie daar zaad van?”

„Wel neen ik, al dat dubbele goed geeft geen zaad — wil de heerschap wat plantjes hebben? dat zal gaan!”

„Och goede man! die kan ik niet naar de Oost sturen.”

„Naar de Oost, heel naar de Oost, Mijnheer! En wouen ze daar viooltjes hebben?"

Il me reste encore un moyen.

En dat zal gebezigd worden — ik ga vriend Fischer schrijven of hij me geen zaad bezorgen kan. Uit het vaderland der viooltjes zal het te beter opkomen!

Neem voor heden dus den goeden wil voor de daad, neem voor ditmaal deze weinige regelen voor lief — wij gaan morgen voor een weekje op reis, Gij hebt het dezen, Gij hebt het mijne vorige brieven zeker wel aangezien, ik heb behoefte aan nieuwe indrukken, ik word duf.

Maar nog niet zoo erg of ik wensch U geluk, dat Gij het plan van den Indischen *Charivari* moest opgeven. Als zeker iemand daarin zijn vernuft vrij spel liet, zou de Archipel hem wel eens te eng kunnen worden.

„Het zijn anders royale lui, die Javanen," vertelde mij Hofdijk. „Verbeeld je, ik had voor mijne Cantate op J. P. Koen, op zijn Oostersch f 300 gevraagd en ze remitteeren mij op de Nederlandsche Handel-Maatschappij f 500 met de betuiging, dat zij f 1000 zouden hebben gezonden, als de finantiën van 't Comité beter stonden."

„Dat zou zonder voorbeeld in de geschiedenis onzer poezy zijn geweest!"

Vele groeten van de Leidsche en de Leliegracht. Van harte

de Uwe.

XV

Weimar, Hotel zum Erbprinzen.
16 Mei 1869.

Pfingsten, das liebliche Fest war gekommen u. s. w.

Lieve Vriend!, dien de *Reinecke Fuchs* heugt en wij zitten hier op den eersten Pinksterdag des avonds een weinig uit te blazen van al ons genoegen en al onze vermoeijenis.

Dan 't schijnt wel die geen rust en waagt
Kan nimmer lust gewinnen,

geldt niet enkel van liefde, geldt ook van reizen!

Ligt het aan den invloed van Herder, voor wiens standbeeld wij zoo even stonden, dat ik U in de beschouwing van zoo even onwillekeurig wijsgeerig vertrooste; zoo het ten Uwent niet aangaat, dergelijke uitstapjes te doen, Gij hebt ook *all the teasing of sightseeing* niet. Intusschen ik zal het wel nooit ver genoeg in het philosophisch *salbadern* brengen om het te verloochenen, dat ik al de moeite voor het genot gaarne overheb. Kon ik het gezelschap van U beidjes tevens genieten — ik zou de gansche vermoeidheid loochenen!

Wij zijn Donderdag-middag van huis gegaan en 's avonds vrij laat in Dortmund aangekomen met het plan, den volgenden ochtend vroeg van daar naar Cassel te vertrekken. Baedeker beloofde ons in het Hôtel Bellevue met eene asterix *gezeichnet* eene aangename pleisterplek, maar ik zou in staat zijn „*dem berühmten Mann*" een klagtbrief te schrijven over onze teleurstelling. Het hôtel is naauwelijks van den tweeden rang, al hadden wij een kamer als een kerk met vier ledikanten, *comme dans une infirmerie*, maar eer de zon opging waren wij ook op; wie in zes weken geen oog gesloten heeft, zou het daar nog niet doen. Dortmund is een nest, maar een

der drukste handelsnesten Duitschlands en die gansche nacht gingen en kwamen er treinen, buiten dat *der Bahnhof-Inspector* zich met het beproeven van eenige locomotieven amuseerde. Gesis, gefluit, gedonder, geschuifel, gedreun, het eene verving het andere; voorbij, meenden wij, is die ten minste, jawel, daar was een tweede, een derde en haalde de industrie een oogenblik adem, dan vervingen koeijen en honden de treinen.

> Het zonlicht schijnt alreeds den ganschen nacht
> Verlangend aan den hemel om te dwalen,

vertaalde Beets eenige fraaije regelen van Victor Hugo — hoe ik het feit onder de kwelling dier wake verwenschte, want Dortmund scheen honderd hanen rijk die het tegen elkaar uitkraaiden dat het daagde, tot zij schor werden als het knarsend ijzer, en toch weer aan het kraaijen gingen!

Als Uwe verbeelding er warm voor wil worden, kunt Gij van dien nacht naar verkiezing eene danteske foltering of een hoffmansch fantasiestuk maken — de wijn had er geen deel aan, wij dronken thee, het is waar:

> Die Göttin hat mir Thee gekocht
> Und Rum hineingegossen,

aber von Rum ganz ohne Thee war die Rede nicht.

Den volgenden middag waren wij in Cassel, *das Land des Depossedirten*, die waarachtig nog door een deel zijner vroegere onderdanen betreurd wordt. Wij reden naar de Wilhelms-Höhe; het is eene voor het menschelijk gevoel vernederende gedachte, „dat Hessens schatkist, met het bloed Van menschlijk slachtvee aangevoed," die keurvorsten in staat heeft gesteld, zich een dergelijk lustoord te tooveren, maar hebt Ge daarover zoo als de Groningers zeggen *uit*gedacht, dan bekent Ge, dat die monsters smaak hadden; het slot heeft een allerfraaist uitzigt op den heerlijk bewassen berg, door een burg gekroond waarop

een reusachtige Hercules staat — zoo groot een bronzen beeld, dat ik niet weet hoeveel menschen in de knods kunnen kruipen.

Er is karakter in die keuze — halverwege den berg een burgt, de Leeuwenburgt geheeten, op den rug de breedgeschouderde Kracht!

Een eigenaardig voordeel van het reizen is, dat men de antithesen maar voor het grijpen heeft, eergister op de Wilhelms-Höhe, gister op den Wartburg. Hasebroek, zegt Sophie, heeft in zijn laatste *Uit den Vreemde*, alles mooi beschreven, maar mij frappeerde het, dat een groot gezelschap, 't geen met ons den Wartburg zag, in de Kapel van zelf hoeden en petten afnam, terwijl het volk in Luthers cel onaangedaan bleef. De man, die ons de frescos uitlegde — de historie van de wording van den Wartburg, de lieflijke legende der rozen van de Heilige Elizabeth, *der Sängerkrieg* van Heinrich v. Ofterdingen — had van mij veel te lijden, kan ik het helpen, dat ik mij aan sommige zijner moralisatiën ergerde? Walther von der Vogelweide's spreuk: „Wien liefde nooit eenig leed aandeed, die smaakte van liefde niet veel liefs," verzoende ons, daarover viel niet te moraliseeren.

Een trek van gemoed uit het volk.

Bij het oprijden naar den Wartburg ontmoet ons een arm jongske met twee ruikertjes *vergissmeinnichts*, op den Wartburg geplukt. Hij krijgt voor den eenen een grooter zilverstuk dan hij zich gevleid had. Wij keeren terug. Hij ontmoet ons andermaal en terwijl hij lagchend groet, werpt hij ons nog een handvol vergeet mij nietjes toe — *Deutsches Gemüth in die untersten Schichten des Volkes!*

Er liggen van die vergeet mij nietjes eenige in het eerste blaadje, Mevrouw bewaart ze misschien in dezen of genen Duitschen dichter.

Van dichters gesproken, het is hier voor hen het beloofde land, bij hun leven, als voor Wieland en Gœthe, na hun dood,

als voor Herder en Schiller. Op het groothertogelijk slot hebben wij ons beiden verlustigd in de fraaije frescos die vier van de vertrekken inderdaad onvergelijkelijk maken; twee kleine, Herder en Wieland, de eerste ontleend aan zijne *Philosophie der Geschichte der Menschheit*, de laatste uit zijn *Oberon*, twee groote zalen, der scheppingen van Schiller en Gœthe gewijd. Deze heerlijkheid dagteekent uit den lateren tijd, maar de gansche inrigting van het slot geeft een hoogen dunk van den smaak van Carl August en van Gœthe. Al blijf ik het betreuren, dat zulk een genie ooit hoveling werd, het wordt mij verklaarbaar door de gelegenheid, die het hem gaf zich te ontwikkelen en te genieten. Een goed huis in de stad, een klein huisje in het park, maar allerschilderigst gelegen en deze natuur om hem heen, die thans prijkt in al de weelde van lentebloesems en teeder groen! Ik zou U jaloersch maken op den dooden Gœthe, als ik dus voortging; ik roep U liever toe, Gij leeft nog en kunt nog werken; de schilder, die het tweede deel van den *Faust* in fresco bragt, werd bezield door de regels:

Alles kann der Edle leisten
Der versteht und rasch ergreift.

Slaap zacht!

18 Mei 1869.
Hôtel Bellevue in Dresden.

Wij komen zooeven van de *Brühlsche Terrasse*, — het uitzigt op de rivier en op de brug is lief, maar daar de overzijde bebouwd is met de nieuwe stad en fabrieken, zijn alleen de vergezigten schoon en zou ik Basels *Drei Könige* den voorrang geven, als Thorbecke niet op het Brühlsche terras had gezeten, en daardoor zwaarder verzuim had gepleegd toen de veepest bij ons uitbrak, dan ik het tegen alle beleefdheid doe, door deze leelijke intvlek.

Dresden bevalt ons uitmuntend door zijne Galerijen hoe bekaf men ook wordt van het bewonderen. Wij hebben heden de beide juweelen genoten:

De *Madonna di San Sisto* van Rafael en de *Madonna* van Holbein
en eenige honderden schilderijen bovendien. — De Nederl. school is schier het rijkst van alle vertegenwoordigd en de Ruysdaels en de Ostades, de Van der Meers zijn onvergelijkelijk — de Van Mierissen zijn talloos, van Jan Steen echter maar een paar stukken, van Frans Hals een drietal niet zeer belangrijke beeltenissen. Maar wat hebt Ge aan mijn catalogus die U bovendien Haarlem en het Stadhuis enz. voor den geest herroept. Wat zijn genietende menschen toch weinig edelmoedig niet waar?

Sophie amuseert zich bijzonder en redt zich met een poespas van talen dikwijls zeer curieus. Gister reisden wij hier heen met een Baron, groot grondbezitter in de buurt van Görlitz, bij Muskau, dat Prins Frederik van den auteur der *Briefe eines Verstorbenen* kocht. Ik trachtte met hem een gesprek over die brieven [1] aan te knoopen, maar het ging niet, de oude man was wel kadet geweest in ik weet niet welke *Schule* (36 jaar was hij kamerheer in Weimar geweest, hij dorst zeggen een gunsteling te zijn van Sophia der Nederlanden), maar een genie was hij niet. Hoe wij gelagchen hebben, toen hij Sophie vertelde, dat hij om Gœthe's schoondochter een pleizier te doen, in zijn jeugd een meisjesrol, Florinde, had vervuld en Gœthe hem in hare kamer aantrof, gepoederd en met moesjes.

„*Kommen Sie mir morgen 'mal besuchen als Offizier, liebe Florinde*" zei de groote man en lachte in zijn hart, geloof ik, de contrapartij van Wilh. Meister's Marianne uit, doch onze

[1] De *Briefe eines Verstorbenen* van den Fürst von Pückler-Muskau verschenen voor het eerst in 1830, anoniem. Vgl. de biografie van den auteur door Ludmilla Assing, Hamburg, 1873.

Baron gevoelde het gekke niet, *il avait son souvenir à lui de Gœthe.* Wij hebben gister avond *die Hugenotten* hier gehoord, wij gaan het straks *die Undine* doen — uit Amsterdam de theaterkritiek.

Gij ziet, dat men u in den vreemde niet vergeet. De hartelijkste groeten ook aan Gideon.

de Uwe.

XVI

Amsterdam, 1 Juni 1869.

Lieve Vriend!

Gij ontvangt met deze mail, voor uw leesgezelschap: *Eenvormigheid, de Vloek van het Moderne Leven*, door Dr. A. Kuyper. Ofschoon op verschillend standpunt geplaatst, zult gij de beschouwing in menig opzigt beamen. Mij is Kuijper interessanter, wanneer hij Beets en Hasebroek hunne traagheid, hun doen door laten verwijt. Ideeën als hij hierin verkondigt, hadden den gloed der Da Costiaansche verzen noodig om aan te trekken. *En tout cas*, zekere forschheid en zekere frischheid valt er niet aan te ontzeggen.

Ik voeg er de *Parlementaire Portretten* bij, eenzijdig van opvatting, eentoonig van kleur, — maar Ge zult ze niet achter elkander lezen. Er is talent in de schets van Gefken, van J. Heemskerk Az. Aan Pijnappel zou ik de kroon willen toekennen. Als verkiezingsmanoeuvre heeft het pamflet zijn waarde, en steekt ten minste voordeelig af bij het voortdurend gezeur van het *Vaderland.* Ware Quack niet belemmerd door Buijs, hij zou van eenige dier persoontjes, de weinige die het waard zouden blijken, geestiger, verdienstelijker studieën kunnen leveren — maar het onbereikbare te ver-

liezen getuigt niet van wijsheid, plagt zeker iemand te preeken. Het is een eerste proeve, ten minste persoonlijkheden te teekenen, en dat dient gewaardeerd!

Hoe verre staan intusschen die beide inheemsche voortbrengselen echter bij het derde, dat in Amerika het licht zag. *Poor conservatist, what do you say on this „Law of Progress?"* Het was mij of ik in eene andere wereld ademde bij deze vaart, deze vlugt van gedachten — er zijn bladzijden in dat boekske, die verdienen te leven.

Maar genoeg over die boekskes, welke in het een of ander nummer van den *Java-Bode* wel eens op de proppen komen.

Is U mijn brief uit Dresden geworden? Ik bezorgde er hem zelf op de post. Denzelfden dag togen wij naar Berlijn. Het landschap van 't welk ik niet veel verwachting had, viel mij daardoor niet tegen. De nijverheid heeft van de zandruggen gemaakt wat zij konde, schrale akkers en naaldhout. De zon was onder eer wij te Berlijn aankwamen, de *gare* overdruk, — eindelijk reden wij in een *droschke* naar het *Hôtel du Nord*. Onloochenbaar een wereldstad!

Den volgenden ochtend, Donderdag, waren wij vroeg op de been, en wandelden uit ons Hôtel (*Unter den Linden*) naar het *Charlottenburger Thor*. Lag het aan het saizoen, waardoor het geboomte, zelfs in die zandzee, nog al de frischheid had van zijn eersten dos? Ik weet het niet, maar *Unter den Linden* heeft ons een aangename, grootsche herinnering gelaten. De straat — liever de Boulevard — want tusschen de eene rij woningen en de andere zijn drie rijwegen, twee breede wegen voor voetgangers en ter wederzijde breede trottoirs — was huizen rijk, die elders paleizen zouden heeten. Daar stond op de zuilenpoort de Victoria, die mede naar Parijs moest, maar toch weder kwam! Wij wandelden de poort uit, en ons verraste de Villa van den *Thiergarten*, over wier bouw ik menig opstel van Max Schasler in *Die Dioskuren*

heb geslikt. De eiken hadden nog naauwelijks hun eerste groen, sommige stonden zelfs nog bladerloos, maar overigens beschaamde het geheel onze Plantaadje, zelfs ons Vondels-Park, Mevr. Huet! dat er, zoo ik hoor, van 't jaar allerliefst uitziet. Wij keerden onder het portique weerom en wandelden nu de geheele *Unter den Linden* ten einde, tot naar het twaalftal paleizen, tot naar het gedenkteeken van Frederik den Tweeden — *Operahaus*, *Zeughaus*, Academie, Museum, *Paläste und Kirche* — zie, als die reusachtige gebouwen niet ter wederzijde van het plein stonden geschaard, als zij gegroepeerd waren, als zij hadden kunnen zijn, de wereld zou een tweede Place de la Concorde rijker zijn. — *Plenty of marble and bronze statues.* Sophie zeide: het is hier het land van den beeldendienst.

En de menschen? Twee dagen verblijfs geven geen regt tot oordeelen, — allerminst bij iemand die na negen maanden nog slechts eenige „schandalen" als de vrucht zijner studie eener vreemde maatschappij durft overbrieven.

Maar als men van indruk spreken mag, beurtelings te Weimar, te Dresden en te Berlijn, onder zoo afwisselend leven als vlot reizen waarborgt, ontvangen, dan is dit bedrijvig, werkzaam, kortaf wel wat wijs Pruissisch ras bestemd om te heerschen over die zachte *mir nichts dir nichts*, *gemüthliche* (want ons „gemoedelijk" is heel iets anders), over die het leven zoo ligt nemende Thuringers, over die haast nog..............[1] Saksers, met hun goelijke, hun mooije, maar niet vurige oogen, dan is Bismarck, als de Franschen hem rust laten, van zijn zege over het overig Duitschland zeker.

De balletten van Berlijn zijn beroemd en verdienen hun reputatie. Wij zagen *Fantasca*, en waren eerst in Spanje en toen in een betooverd Woud aan de Noordpool en vervolgens op een Ridderburgt, en eindelijk in een Paleis in de Zee, —

[1] Onleesbaar.

afwisseling tot verbijsterens toe en dansen van bloemkoolen en wortelen en preijen en dansen van amazones, en van watergodinnen en herscheppingen van de *bêtes noires* uit het stuk — een dwaze ridder en een dwaze schildknaap — in een graauwtje en een kalkoenschen haan.

Sophie lag over de leuning der loge en een allerliefst jong meisje, aan 't welk ik mijn plaats had afgestaan en er het hart van haren cavalier door won, was betooverd als Sophie. Een Pruissisch officier naast mij wees mij in de loge over ons Prins Albrecht, de zoon onzer rampzalige Marianne — ik heb in lang geen Nassau met zoo gunstig voorkomen gezien. Berlijn heeft als Dresden boven ons tooneel voor, dat de entr'actes zeer kort duren — wanneer zullen wij toch door 25 cts contributie van die pijniging ten behoeve der koffiekamer worden ontheven?

Hier duurde mij eene entr'acte zelfs te kort, want gedurende deze kwam een gedistingeerd man van middelbaren leeftijd bij het meisje met de mooije donkere oogen een bezoek afleggen en zij spraken Russisch. Als ik tien jaren jonger was en de taal niet tot de moeijelijkste der wereld behoorde, ik zou het willen leeren. Het paar gadeslaande dacht ik aan Tourguéneff en het nihilisme — en — maar Gij ondeugd! hebt mij nooit geantwoord of Gij *Fumée* hebt gelezen of *Scènes de la Vie Russe* of *Pères et enfants*, en dus werk ik ook voor U het schetsje niet af.

Bovendien — het scherm was ook weer opgegaan, en de Spaansche held vond tot zijne onuitsprekelijke verrukking zijne geliefde Fantasca in het onderzeesche paleis wêer. De Watervorst zegende daar op een troon als alleen onder de golven te vinden is, bij een licht als op aarde niet straalt, den echt der gelukkigen in. In de wachtkamer, achter de loge, bood een reus van een Pruissisch officier het schoone meisje zijn arm — er zijn nog enkele van die gestalten uit

den tijd van Frederik's vader overgebleven — sla Carlyle op *in voce.*

Maar ik had den volgenden dag geen Carlyle noodig, om een eeuw achteruit te leven; en Gij zoudt het toch even weinig hebben ingezien, wij waren te Potsdam.

Voor de Curiositeit wandelden wij eerst op Babelsberg, van 't welk de Koninklijke vlag voor Z. M. waaide, maar versmaadden het bezigtigen van het Paleis van binnen.

„*Die Herrschafften sahen das Schlosz vielleicht früher*," zei de gegalonneerde geleider.

„Ik heb den vrede gewild," fluisterde ik Sophie in, „maar God wilde den oorlog, hebt Gij lust?"

„Toch niet" was haar antwoord en tevreden te weten dat Willem I een schilderachtig gelegen kasteel bewoont in een heerlijk landschap, hoe schraal de bodem overigens zij, reden wij naar *Sans Souci.*

Heugt U eene gravure uit onze binnenkamer, naar eene schilderij van Menzel, *Frédéric à Sans Souci*, 1750 — Voltaire eene aardigheid vertellende, de hovelingen luisterend omdat Frederik het doet? Het vertrek is onveranderd gebleven, wij zaten er op dezelfde wit en goud matten stoelen, het borstbeeld van Karel XII stond nog aan de voeten der Venus.

Sans Souci wordt thans bewoond door de weduwe van Friedrich Wilhelm IV, *aber Königin Elisabeth ist jetzt in Italien — ich glaube, Sie hält sich jetzt in Genua auf.*

Een ander klimaatje dan dit, want al hadden wij het heerlijkste weder

een Noorder voorjaarszon

stond aan het strakke uitspansel, het was warm, het werd, het terras bestijgende, waarop Frederik zijne honden liet begraven, waarop ik het zelf had willen worden gedaan, zelfs heet, maar in de schaduw waren wij ten prooi *à l'Aquilon du Nord.*

De man wilde mij *das Todten Maske* van den *Romantiker zeigen.*

„Ik ben geen Pruis" zeide ik, „van Frederik den Groote wensch ik alles te zien, voor Friedrich Wilhelm *bitte*, *geben Sie sich keine Mühe.*"

En wij zagen de receptiekamer, waarin een portret van Mad. de Pompadour en een portret van de Nicht van Voltaire hing en eenige Watteaus. Dresden had mij reeds op de laagte van dien kunstenaar gebragt, waarlijk, de goede Frits was *so wenig ein Augustus wie ein Medici.*

En toch boeide mij het vertrekje, waarin hij fluit blies, en zijne kleine bibliotheek — allemaal met net ingebonden Fransche boeken, vertalingen van klassieken en Rollin en wie langer zal leven dan die: Montesquieu, en eenige middelmatige poëten. *Pardon*, *mons. de Mathurin Regnier*, Uwe *Satires* waren er ook.

Hebt Gij ooit het sprookje gehoord, dat het kleine klokje van Frits, juist op het oogenblik waarin hij stierf, stil is blijven staan? Het werd ons getoond, maar het had voor mij het piquante verloren. De overlevering was waar bij zijn opvolger, bij diens zoon, te Jena als in 1848 voor de Witte Zaal, maar thans, de tijd staat voor Pruissen niet meer stil. Wij zagen den beroemden Molen en het paleis, waarin de kroonprins woont en — en — want de laatste indruk was de treffendste en daarmee besluit ik heden avond. Onder den preekstoel van de kleine garnizoenskerk te Potsdam, is, hoe zal ik het noemen? een gelijkvloersch gewelf. Twee kisten komen aan het licht als de kaarsen op de armblakers ter wederzijde aan den muur bevestigd, zijn ontstoken. De eene, eene marmeren, geloof ik, bewaart het gebeente van een man, die hoog van stal moet zijn geweest en breed van schouders. De andere, eene metalen, houdt de asch in eens mans van maar middelbare grootte; zijn vader en zoon daar verzoend?

Napoleon I heeft in gedachte verdiept, als overwinnaar, met ontblooten hoofde lang op de kleinste der kisten gestaard!

Ik geloof niet, dat het voor den Neef weggelegd zal zijn, daar ook zoo te mijmeren.

den 2den.

„Tegen stroom is kwaad roeijen", maar neen, daaraan schort het niet alleen, dat de Conservatieven het voor de verkiezingen vast afleggen, meer dan ooit komt het aan het licht, dat die partij hier geen *raison d'être* heeft. Visch noch vleesch op het punt van onderwijs, voldoet zij zoo min Groen als Rome. En dan die kolossale onhandigheid der *Algemeene Kiesvergadering*, door het gansche land, onder Couvert der ijdelheid een briefje te zenden:

„Dien moet Gij stemmen!"

Hier heeft *de Grondwet* in werkelijkheid geabdiceerd ten behoeve van *Burgerpligt.* W. C. Mees, de directeur van de Bank, Mr. Ab. de Vries, de raadsheer, en J. C. Zimmerman, corypheën der *Grondwet*, zijn ook leden van *Burgerpligt* geworden, de eerste zou „die burgerlui wel op hun nommer brengen", de tweede „had er al lang vertrouwelijk meê omgegaan." Zimmerman, zegt men, had beproefd, hun Pijnappel smakelijk te maken.

Maar de luidjes lieten

Les ducs de Normandie

bien prendre part à leur plaisir, maar benoemden des niettemin Mr. J. Heemskerk B.Zn., Mr. M. J. de Lange, een Nutsheld, en T. J. Stieltjes, en Mees zei geen woord en de Vries en Zimmerman moesten 't aanhooren.

Den volgenden avond vergaderde de *Grondwet* en meent Ge dat Mees het voor Pijnappel opnam? *Pas si bête.* — N. G. Pierson belastte zich met die taak, minder om 's mans verdiensten ten opzigte van onderwijs (waarschijnlijk even zoo groot als die van J. Heemskerk A.Zn.) maar om zijn onbe-

krompen inzigt met de koloniën; geen batig slot, wilde men eenige jaren uitkeeren, *passe*, maar later: Indie voor Indie: En wie bestreed nu Pijnappel *à outrance?* Wie anders dan Zimmerman, die in de zaak, geloof ik, gelijk had, maar dan vroeger niet voor Pijnappel had moeten werken. P. N. Muller wilde in plaats van Stieltjes, Vening Meinesz, maar het stroeve raadslid vond geen sympathie. P. M. G. van Hees had hem bovendien ten opzigte van het onderwijs, *zonder regt* in een dubbelzinnig licht geplaatst. Ook de vriend van Quack, mr. N. J. den Tex, vond zijn aanbevelers, maar men achtte hem te jong en de *Grondwet* nam de Candidaten van *Burgerpligt* aan!

Amsterdam, de Conservatieve, *n'a pas non plus eu la main heureuse*. Pijnappel is begrijpelijk, maar Pels Rijcken en Hartogh!

Nu zullen de Roomschen, vertelt bruigom Bohl me, op zijn instructie Mr. Faber kiezen en er dan waarschijnlijk Pijnappel en Pels Rijcken wel bijnemen.

Oef, welk een boel, en wat spijt het mij, dat Gij, Hilletje! ooit onder de humoristen gegaan zijt! Het staat U niet fraai te zeggen „het woord is thans aan Flanor, aan Ds. Gorter, aan de Heeren van *Los en Vast*. Wel mogen zij U bekomen, *je m'en lave les mains*."

Daartoe hebt Gij het regt niet, want Gij hebt hen uit vrije verkiezing, in een booze bui, het woord gegund.

Maar liever dan te twisten, wil ik U van harte toewenschen, dat het U gelukke, *de faire l'éducation politique de votre public*. Het hapert intusschen zeker aan mijne westersche oogen, dat ik daarvan in *Eene Karakterstudie* en *Een Hellend Vlak* [1] nog geen blijk vinde — waarom Keuchenius niet aan zijne plaats gelaten? Aardig, maar niet voor het Oosten is *Twee Meetings*, ik verbeeld mij, dat ik er Veth

[1] Artikelen in de *Java-Bode* tegen Mr. Keuchenius.

om uit zijn vel zie springen. Het volgend nommer van het *Tijdschrift voor Nederl. Indie* houdt zeker weer eenige blaadjes ;,anti-kritiek" in van den man, die zich zoo stellig voorgenomen heeft, nooit „anti-kritiek" te schrijven.

„Of wij zoo veel gewonnen hebben nu wij de volkssouvereiniteit aan het werk zien?" besluit Quack moedeloos zijn *Politiek Overzicht* in het jongste *Gids*nommer. Ik wenschte, dat hem de Vorsten onzer dagen waren verschenen, ik geloof, dat hij zijn kreet niet zou hebben geslaakt. Beginnende ten onzent, zouden wij er beter aan toe zijn?

'k Wed hij 't hoofd schudt en zegt neen!

Den 3den.

„*J'ai bien souvent juré de ne jamais plus boire*" moet mijn troost zijn, — ik, die gezworen had, nooit meer over die ellendige politiek te schrijven, — en er toch weer drie blaadjes aan wijdde.

Iets beters dus. Leest Gij *Frasers Magazine* Zoo neen, loop dan dezen jaargang eens op, de Artikelen *Life in India* zullen U interesseeren. Vooral de bijdrage voor Mei, lest heugt best, getuigt, dunkt mij, van veel kennis en veel studie. Iets dergelijks over Java ontbreekt ons nog.

Den 3den Mei is op het Nicolini Theater te Florence, ter eere van den vierhonderdjarigen gedenkdag van Macchiavelli de *Andria* van Terentius vertoond, door Macchiavelli zelven vertaald; het Gemeentebestuur had de kosten voor zijne rekening genomen, en *il cavaliere* Gattinelli droeg, met al den ijver welke hem voor de kunst onderscheidt niet slechts zorg, dat het stuk behoorlijk ten tooneele verscheen, maar voerde zelf de rol van Davo uit.

Het ergerde velen, dat ter eere van de gedachtenis des auteurs van de *Mandragora* en de *Clezia* eene vertaling

werd gegeven; maar het valt daarentegen niet te loochenen, dat men bezwaarlijk, als op het Vaticaan, in de dagen van Leo den tienden, de in menig opzigt onkiesche Mandragora („toch een juweel") kon vertoonen, — zelfs in de *Clezia* zou men verpligt zijn geweest te amputeeren. Toch moeten wij getuigen, dat de meest gewaagde uitdrukkingen in de *Andria* en zelfs het tooneel der voorgegeven bevalling met het luidste gelach zijn begroet!

„Deze vierhonderdjarige gedachtenisviering van Nicolo Macchiavelli, onlangs te Florence gevierd, mag niet gezegd worden, het karakter van een nationaal feest te hebben gedragen, het was eer eene bijeenkomst van geleerden en geletterden, die min of meer op academischen trant hulde bragten aan de heugenis van den eersten publicist der moderne tijden."

Zoo verre de verslaggever in de *Rivista Contemporanea* voor Mei (eerst in Junij verschenen), van Frederik de IIde op Macchiavelli was de overgang geleidelijk genoeg. Maar zal ik er ook mijn doel door bereiken, nu de feesten voor Koen in het water zijn gevallen en zeker iemand ons op een verslag van deze dus niet onthalen zal, in den *Java-Bode* eene Litterarische Fantasie *Nic. Macchiavelli* aan te treffen? Als politicus is hij een kolfje naar Uwe hand, en als poeet geeft de *Mandragora* U eene onuitputtelijke stof van amusement voor Oostersche en Westersche lezers.

Stichtelijk woord over de politiek van den dag.

Abbiamo omai qui aperto più volte l'animo nostro intorno ai supremi pericoli del Regno d'Italia e più volte abbiam detto che coloro i quali insegneranno alla patria commune economie, ordine e moralità nel governo e nel popolo, saranno i nuovi fondatori dell'unità nazionale. Agli occhi nostri, nelle presenti condizioni, i partiti parlementari non si dovrebbero dividere in altro modo che in questo: partito delle economie, partito della prodigalità del pubblico danaro.

E insieme alla causa delle economie sta congiunta quella delle libertà politiche, amministrative ed economiche, dell' assetto logico, giusto e saldo d'ogni ramo di civile reggimento, e quella pure della moralità governativa. Con la prodigalità del pubblico danaro, comunque falsamente si vesta e si celi, s'intreccia l'intimo scompiglio d'ogni regolare disciplina e quel contagio d'immoralità che invade ogni molecola dei governi scialacquatori e sconnessi.

Rivista Contemporanea
Maggio 1869.

Wilt Gij Meerbekes roman [1] voor Uw leesgezelschap hebben? Mij is het ding noch visch noch vleesch, geen roman, en geen saillante satire onzer dwaasheden. Maar ik ben moeijelijk, *vous savez.*

Hubrecht vertelde mij daar zoo even, dat Pierson te Heidelberg werd toegelaten, dewijl hij nog bij de Christelijke Kerk is ingeschreven. Hij had wel voor de Walsche gemeente bedankt; maar de Badensche Evangelische gaf grooter vrijheid.

Hubrecht was vol verbazing over de Conservatieven die te Arnhem Jhr. Mr. J. W. van Loon candidaat hebben gesteld. Hoe hij zich amuseerde over dat Verslag, gesteld onder aanroepen des Heeren!

Vele groeten van ons beidjes aan Uw drietjes, Zondag zien wij weder berigt van U te gemoet.

Als altijd
de Uwe.

De Internationale Tentoonstelling belooft voor ons zeer leerzaam te zijn, Holland heeft schier geene plaats besproken. Slechts zal er turf worden vertoond.

Gelukkig is het land
Waar 't kind zijn moêr verbrandt.

---

[1] *Hoe wordt men lid van de Tweede Kamer.* Henry van Meerbeke was, als men weet, pseudoniem van den heer W. van der Aa.

XVII

Amst., 8 Junij 1869.

Lieve Vrienden!

Hartelijk dank voor U beider brieven van 25 April — het eerst aan Mevrouw, en dat niet enkel uit beleefdheid, zooals zeker iemand zijne voorlezingen begon: „Dames, Heeren!"

Commandez-moi un pinceau de ma mère! — als of wij Gideon niet hadden gezien, uitrijdende naar Mevr. Terville, niet hadden gehoord, in zijne koddige vrees dat de gasten zouden worden overvoed. Een enkele bedenking slechts. „Het is niet onaardig voor een kind ook dat leven te hebben meegemaakt!" Zeker niet — maar zal het volgende hem meêvallen na in Uwen kring den beker van zoo velerlei genot, van het zuiverste te hebben genoten? *„Eh le beau remède!"* roept Gij den bekommerden oud-vrijer toe, — en toch blijft hij het hoofd schudden bij die overprikkeling in dat klimaat.

Och, mijn onduidelijk handschrift, — ik ga over tot mijnheers brief, — heb ik U niet Lichtenberg doen lezen; waar ik Luttenberg bedoelde? De befaamde Lichtenberg heeft hier geen broeder, hij heeft er een, Rudolph geheeten, te Bremen, die Agent is van Niebuhr te Akyab, Rangoen en Bassam. Met dezen, *eine ueberwaltigende Natur wie sein Bruder*, heb ik dikwijls gecorrespondeerd, maar den man, met wien ik hier over den *Java-Bode* sprak, is de broeder van Luttenberg die ten Uwent bij Busing & Schroeder Correspondent was. Hij komt nu herwaarts, hij zal U artikelen zenden voor Uwen *Bode*, vertelt mij de Amst. Luttenberg, die Associé is van P. A. van Vloten, de neef van Dr. Jan, allemaal liberale standjes, mijnheer de Conservatief! — die volgens Dr. Haverkorn van Rijswijk in de *Spectator* geen eigenlijke Conservatief zijt, —

die het volgens mijne intime convictie alleen *par travers d'esprit* een tijd lang hebt willen schijnen.

Allez voir s'ils viennent, Jean!
Et dis leur qu'on les attend!

Bravo, *bravissimo! Studien en Schetsen* [1] hebben U warm gemaakt, zooals Gij het gedurende onzen briefwissel van Oosten en Westen nog niet zijt geweest — mijne honderd bladzijden *Toelichtingen* op Florence lokken geen woord uit, *il en pleut et des gros*, over tien zijdjes Inleiding(?) — Gij zijt nog dezelfde, grillig, veeleischend! op het punt van papier en druk en schutblaadjes, — wat meer is, Ge zijt nog dezelfde knappe Criticus!

(Want naar de allernieuwste spelling kritikus te schrijven de woorden,

Zij willen mij de pen niet uit.

Houd het mij ten goede, dat ik een Vers van *Uwen* Bogaers zoo bederve.)

Laat mij intusschen een woordje ter verdediging van Nijhoff mogen zeggen.

Hij vond, wat den druk betrof een Iste deel door Bakhuizen zelve gekozen — hij mogt zich wat de afleveringen betreft, op hetzelfde eerste deel als een precedent beroepen.

En of dit niet genoeg ware, Bakhuizen had als de auteur zoo uit de hoogte op zijn publiek neêrgezien, of wilt Ge liever dit zoo overschat, dat van zijn Iste Deel slechts weinig exemplaren werden geplaatst.

Nijhoff kocht die, en het regt, het werk te voltooijen van Fr. Muller, die niets voor niets geeft; Nijhoff beloofde, als het voortzetten van den arbeid *iets* overliet, dit den kinderen van v. d. Brink te doen genieten, — had hij niet eenig regt te worden gehoord?

[1] Van Bakhuizen v. d. Brink door P. uitgegeven. De 1ste aflevering was B. H. in handen gekomen.

Ik heb hem dus wat papier en schutbladen betreft — dingen, daar ik nooit veel belang in heb gesteld — vrije hand gelaten, ik heb hem *om het doel* de uitgave in afleveringen toegestaan. Hij schrijft mij, dat wij alle reden hebben, met de proeve tevreden te zijn, *mon Ami*, *que voulez vous de plus.*

„Mijne Inleiding had narede moeten zijn!" Scherpzinnige! wees tevreden, het was mijn oorspronkelijk plan met *Vondel met Roskam en Rommelpot* te beginnen, daarop het stuk dat nu vooraf gaat, te laten volgen en te beginnen met het begin onzer kennismaking, 1833. „Maar *Vondel met Roskam en Rommelpot* was niet de eerste arbeid van Bakhuizen?" Neen, doch het stukje had buiten zijne overige verdiensten, eene onschatbare, *le mérite de l'à propos.* En Bakhuizen zelf had mij in zijn Eerste Deel volstrekt geen voorbeeld gegeven, in rangschikking op de jaren der productie acht te slaan. Deze zijn juist nagezien aldus: 1846, 1843, 1848, 1859, 1844, 1849, 1856, 1860.

Vergeeft Gij mij nu, dat ik Nijhoffs bede gehoor gaf, mijn tiental bladzijden voorop te zetten?

Geen titel gevende, behield ik mij voor, later in de Voorrede die opmerkingen te lasschen, welke mij het werk zelf zal ingeven.

En intusschen won ik, door *la pièce* eerst in de Tweede Aflevering te beginnen, den tijd voor verdere nasporingen over Bakhuizens jeugd, die allengs inkomen ja, maar traagjes en met moeite, zooals dit ten onzent gaat.

Als ik niet meer over mijn werk had geschreven, dan ik mij herinner nog ooit te hebben gedaan, ik zou een prijsje vragen voor mijne appreciatie van den arbeid over Vondel van Alberdingk en Van Lennep. Maar mijn woord over „teleurstellingen" — lieve Vriend! is dan het resultaat zoowel van het werk van Van den Brink als van het mijne niet inderdaad eene teleurstelling, *et ne vous en déplaise*, is niet inderdaad menig bladzijde van ons beidjes verouderd?

Intusschen heb dank voor Uw oordeel, en onthoud het mij bij de volgende afleveringen niet, die er evenzeer stof voor zullen leveren.

Gij zijt in Uw *Zwaar Gehaald* genadig geweest voor den Minister De Waal, maar, zult Ge zeggen, zoudt Gij het politiek hebben gevonden, zoo ik oppositie had gedreven over eene brutaliteit ten faveure van Java? *Et je m'incline pour cette raison pratique.*

Van Quack heb ik in te langen tijd niets gehoord — wij zouden wel eens naar Utrecht zijn gestoomd, maar deels gevoelen wij daartoe, na een grooter uitstapje, nog den regten lust niet, deels hadden wij hier na onze thuiskomst weinig opgewektheid door het barbaarsche weêr. Verbeeld U, verleden Woensdag en Donderdag 2 en 3 dezer was het hier zoo koud dat wij ons op mijne kamer bij den haard verkneukelden. Vrijdag en Zaterdag stormde en stortregende het uit het Noord-Oosten, Zondag schenen wij zomer te krijgen, gister was het ondragelijk heet, heden 25 à 30 graden minder warmte, het publiek op de beurs benijdde de enkele winterjassen, die weêr voor den dag waren gehaald.

„Eerst Gij!" zou noch Quack noch ik U hebben toegeroepen, als wij niet hadden gemeend U met Shakespeare te moeten toeroepen:

Yet I do wonder, Harry!
At the strange turn which thy affections take.

In Uwe *Vergelijkende Taalstudie* [1] is, ik beken het, de eerste stap gedaan, om zich weder, hoe zal ik het uitdrukken, in den kring Uwer denkbeelden niet al te vreemd te vinden, — al is dat allermodernste modern een beetje.... kluchtig, laat me zeggen. Maar van mijne zijde verzeker ik U gaarne van medewerking, zoodra mij iets tot schrijven uitlokt. Dat dit

[1] Artikel in den *Java-Bode*, gedeeltelijk herdrukt aan het slot van deel I der *Brieven van Cd. B. H.*

tot heden niet het geval was, schort aan U noch aan mij — mijne brieven bewijzen, geloof ik, dat ik niet veranderd ben — maar het letterkundig leven ten onzent in den laatsten tijd, *very barren indeed!*

De luidjes van het *Vaderland* op hun kop te geven, — zij zouden het ten volle verdienen, — maar loopt men geen gevaar zelf vervelend te worden, door zoo vervelend een zeurstijl te ontleden?

Ach! onze Journalistiek. — Van Duyl of 't Bulletje of Monseigneur Smits!!

De laatste [1] is mij bitter tegengevallen in dat extra-nommer van Maandag, over de post onder enveloppe toegezonden, opdat ieder huisvader zorgen kon, de kieschheid van vrouw en kroost er niet door te kwetsen.

En waarop komen nu al die klagten over dat Onderwijs neêr?

Een meester doet dwaas door tot protestantsche kinderen te spreken over de legende van de Heilige Veronica, een ander dwaas door voor katholieke kinderen alle offeranden afgoderij te verklaren.

Toegegeven, dat beide eene bestraffing verdienden, wegens onvoorzigtigheid en niets meer.

Toegegeven, dat *de Boekanier* geen gedicht zij voor onze lamlendige jeugd en dat Mijnheer Ten Berge aan volslagen wansmaak lijdt door Bilderdijks beschrijving eener onwettige geboorte mooi te vinden.

Welnu, men gebruike noch het eene, noch het andere boekske meer op school.

Maar de middenschotel, Mijnheeren! dat afgrijsselijke geregt uit de Natuurlijke Historie, de mensch een zoogdier, in plaats dier hemelsche onschuld.

---

[1] Hoofdredacteur van *de Tijd*.

Mais vous ne seriez pas ce dont vous vous vantez
Si ma mère n'eût eu que de ces beaux côtés;
Et bien vous prend, [monsieur], que son noble génie
N'ait pas toujours vaqué à la philosophie.
De grâce, souffrez-moi, par un peu de bonté,
Des bassesses à qui vous devez la clarté,
Et ne supprimez point, voulant qu'on vous seconde,
Quelque petit savant qui veut venir au monde.

En dat van een Kerk, die voor rijp en groen van Onbevlekte Ontvangenis praat.

Den 3den dezer.

Bear your luck humbly, zeg ik tot mijzelven. Gister avond verrasten ons de stemmingen, liever, de herstemmingen uit Parijs, — trots alle machinatiën des Gouvernements hebben Thiers en Jules Favre over Rochefort en Raspail gezegevierd! O verderfelijke invloed eener aan banden gelegde drukpers, dat het zoo verre komen moest, dat eene nederlaag dier beide waarschijnlijk scheen. Het is begrijpelijk dat men, verpligt in Frankrijk den mond te houden, gaarne luisterde naar wat men in Belgie zeggen dorst. Het is vergefelijk, dat men, daar men binnenslands niet geestig meer mag zijn, buitenslands zelfs een bescheid begon toe te juichen. Maar dat de smaak van het publiek van 1830, 1840, 1848 zelfs in twintig jaren zoo diep daalde dat men behagen schiep in de cruditeiten en enormiteiten en affreusheden *de la Lanterne*, zie ik vind het zoo beklagenswaardig, dat ik mij veel liever al de uitspattingen der drukpers getroosten zou.

En nu zulk een Rochefort tot député te verkiezen!

Je n'ai jamais chargé qu'un être de ma haine,
Sois maudit, o Napoléon!

Dat schijnt erfelijk in die famille.

Bear your luck humbly!

Hoe boeten de Conservatieven er voor, de onderwijsvraag tot hun stokpaardje te hebben genomen. Wie had ooit gedacht, dat er in die oude best, het Nut, nog zoo veel kracht school, om in Amsterdam drie liberalen te doen verkiezen, om te Zwolle Gefken voor Sandberg te doen wijken? Als zij tot *hobby horse*, het gouden kalf, het batig slot hadden gekozen, de zege zou hunner zijn geweest — want de Tiende Penning is nog altijd het shibboleth.

Dat Pijnappel niet verkozen werd, verheugt mij, wij hebben aan één *would be* Minister in J. Heemskerk Az. genoeg.

Maar ik bedenk niet, dat Gij dezen onder geheel andere indrukken ontvangt, dan waaronder ik dezen schrijf en dus basta!

Voor een opstand ten Uwent [1] hebben wij ons niet ongerust gemaakt. Door mijne vele beurskennissen verneem ik meestal de hoofdzaak der telegrammen en deze hebben van geene ernstige bezorgdheid gewag gemaakt. *Tant mieux!* het is al jammerlijk genoeg dat Gij heden zoo verre, verre weg zijt, om er nog dergelijke angsten bij te voegen.

Met deze post gewordt U een boekske van v. Vloten voor U aan mij ingezonden, over *Humaniteit.* [2]

Ieder is toch humaan op zijn manier!

„En elk moet in zijn rol blijven," klonk het in den lommer van Lindenheuvel. [3]

Hartelijk het beste aan U drietjes.

---

[1] Er had een opstootje plaats gehad in de omstreken van Batavia, te Bekasie.

[2] *Humaniteit, de blijde boodschap der 19e Kristeneeuw.* Amsterdam, 1869.

[3] Buitenplaats bij Bloemendaal.

XVIII

Amst., 15 Juni 1869.

Ik verbeeld mij, lieve Vrienden! — en ik wil mij niet somber stemmen door de vraag, hoe lang het nog duren zal, eer die verbeelding werkelijkheid zal wezen, of zij het ooit worden zal? ik verbeeld me, dat Gideon in de kamer hier naast niet meer hamert of rondrijdt, — neen, dat hij stillekens zit te lezen, en dat ik hem stoor.

„Gi! zeg mij toch eens, wie geloof je, dat je in de Oost het meest heeft liefgehad?"

„Och kom!" krijg ik tot antwoord; hij is het Kennemersche jongske gebleven.

Ik vraag het nog eens, en nu komt eerst de uitroep, dat het een rare vraag is, en dan de bekentenis, dat hij het niet weet.

„Vader en Moeder hadden me allebei lief!"

„Dat geloof ik wel, maar toch waren er, die je meer toegaven, je Maleische jongen." —

„Die leelijkert!"

„En dan dat jongetje, dat zoo graag met je naar Holland zou zijn gegaan — dat zoo dol van je hield, en niet eens zuur zag, al takelde je hem in je drift toe!". . .

„Wie heeft dat verteld?" en de heldere oogen zien mij uitvorschende aan.

„Er zijn papegaaien genoeg in Artis."

„En die klappen?"

„Meer dan van koppie krouwen — zij zeggen, dat als Vader wel eens straf zag en Moesje keek of zij bedroefd was, die Javaansche jongen toch altijd zei: „Gi heeft gelijk, — Gi is de beste.""

„Maar dat was daarom niet waar, Mijnheer! Vader had

recht om knorrig te zien en het speet me, dat ik Moesje verdriet had aangedaan."

„Hoe kun je 't zeggen, Gi! — die Javaansche jongen, bij wien je geen kwaad kondt doen, hij had je liever dan Vader of Moesje. Hij prees je altoos...."

„Och kom, Aap wat heb je mooie jongen. Je meent er geen zier van, hoor!"

En inplaats van mijn omtrekje tot een schetsje uit te werken, inplaats van overtollig aan te wijzen, dat een beetje verscheidenheid in de liefde geen kwaad doen kan en hare natuur veredelt, roep ik den schrijver van de *Heerschappij der Bourgeoisie* [1] als hij de hartelijkheid van het gemeene volk zoo hemelhoog verheft, met zijn jongske toe:

„Je meent er geen zier van, hoor!"

Zonderlinge opvatting van vrijheid, zonderlinge zin aan het woord regt toegekend! Het: „domheid boven!" thans in de Kerk triomfeerende — en waarvoor in plaats van het levende geslacht, het verscheiden tal van vroegere leeraars en herders boeten moest — het zou ook in de staatkunde door het algemeen stemregt *à l'ordre du jour* komen! Het meest ontwikkelde gedeelte des volks zou moeten wachten tot ook het minst ontwikkelde zoover gekomen was! Want evenzeer als in de kerk *des Kohlenbranders Glauben* ten lange leste voor helderder begrippen wijken zal, evenzeer moeten gezonde hersenen ondanks al die hartelijkheid, ten slotte erkennen dat men geene vorsten, zelfs de Oranjeappeltjes, niet meer liefde kan toedragen dan zij door hun gedrag verdienen.

Intusschen zoudt Gij ons aan die botte menigte willen overleveren, tot tijd en wijle, dat Uw man zou zijn geboren, Uw

---

1 *Java-Bode* 30 April 1869 (Mail-editie) B. H. had in dat artikel gesproken over uitbreiding van stemrecht als het eenige middel om wat leven in de Nederlandsche politiek te brengen.

man zou zijn opgevoed, Uw man zou zijn aan het licht getreden, Uw man, die.....

Merci de la proposition, mais ma patience n'y suffirait pas!

Gij ziet, wat er van komt, Amice! als geen vriendelijk woord, tegelijk met de uitvallen van den *Bode*, ter post bezorgd, de barheden van dezen tempert!

Het is waar, er verliepen maar vijf dagen, sints Gij het laatst schreeft, Gij deedt het toen, ik erken het dankbaar, uitvoerig. Maar toch — een week te voren in de Courant te lezen, wanneer uit Suez de mail in Marseille wordt verwacht — dan te bepalen, dat de brieven Zondag ochtend hier kunnen zijn, en aan het ontbijt niets te krijgen, dan een opstel, dat noch te verdedigen, noch te verduwen valt —

Convenez-en que c'est raide!

Een uur geleden ging voor Uw leesgezelschap: *Lief en Leed uit een kleine Wereld* aan Uw adres op de post.

„Is het een boek voor ons?" Al naar de stemming, waarin Gij bij de ontvangst dezes zult verkeeren; smaakt de cigaar, dan leest Ge het vlugtig uit; *si vous avez l'humeur difficile*, dan zwiert het door de pendoppo.

Ware mij voor vijf en twintig jaren gevraagd geworden, of ik mij niet vleide, dat de Hollandsche Litteratuur omstreeks 1870 verder zou gevorderd zijn, dan dit *Lief en Leed* blijk geeft dat wij kwamen, — men had de maat mijner verwachtingen wat min genomen. Thans 1869 voor een oogenblik accepteerende, zooals het is, leveren beide, stoffe en stijl, bewijzen, dat wij vooruit zijn gegaan, dat wij zoowel aan gedachte als aan uitdrukking wonnen. Verbaast U dit oordeel, door den zonderlingen vorm van gedachtengang, mij doet deze het niet, ik leef sedert eenigen tijd zeer in dat verleden.

„Wie is Christine Muller?"

Dat ik ten minste met eene gissing mogt antwoorden; maar

ik heb nog geen naam hooren noemen. Als ik eene definitie van hare gaven moest geven, ik zou mij wel wachten, haar eene schilderes te noemen, lust voor zinnelijke waarneming toont zij zelden; ook geen dichteres, want de gelegenheden hartstogten te doen zien, verzuimt zij opzettelijk. Wat blijft er dan over? Eene practische vrouw, die een typisch hollandsch boek schreef.

Ik zal des ondanks vollen vrede met Mevr. Huet hebben, als zij die *kleine wereld* ook al weer geen prettige vindt.

Den 16den.

Willen wij eens een kijkje van eene andere nemen? Het begin zal zijn *tout comme chez nous.* „*During May it has been very cold*," schrijft vriend A. uit Parijs, „*and almost every day raining*, *the greatest part of the month we had fires in our room.*" — *Ah! quel climat que celui de la belle France!* — „*June has less rain*, *Saturday and Sunday last*" den 5den en den 6den dezer, „90° *Fahrenheit. Yesterday*" Vrijdag den 11den „*we all had overcoats on and* 32° *at* 9 *o'clock in the morning.*"

„Dan hebben wij het hier beter," zegt Gij, „maar het kijkje, het kijkje!"

Tout vient à point qui sait attendre!

„Is dat Fransch?" vraagt Mevrouw Huet.

Mijnheer beslisse.

„Waarom blijft gij zoolang in Parijs?" had ik A. gevraagd, die er nu al bijna een jaar vertoefde en mij schreef, dat hij op menige andere plaats meer plezier zou hebben gehad. En Miss B., de moederlijke vriendin, de trouwe zorg, is nog *la bête noire*, hare ongesteldheid verhinderde een tocht naar het Zuiden van Frankrijk, om welks milde lucht men eigenlijk uit de Staten naar Europa kwam.

Niet iedereen spreekt zooveel waarheid als Eleazar, wanneer hij zingt

Fille chere!
Dieu m'éclaire!

A. ziet het maar volstrekt niet in, dat Francis partij heeft getrokken van Miss B's *poor health*, en hem, als deze bedankte nacht aan nacht haar op de bals te chaperonneeren in een *duègne* van het tegenovergestelde geslacht, zou Washington Irving gezegd hebben, metamorphozeerde!

„Hier blijvende, maakten wij natuurlijk eenige kennissen, werden geinviteerd, en inviteerden op onze beurt!"

Les voila lancés dans le tourbillon du grand monde américain à Paris, faisant de la diplomatie.

Natuurlijk waren deze monster-soirées of groote danspartijen Francis nog ongewoon en hadden iets zeer aanlokkelijks voor haar.

Qui lui en voudrait?

Jong en frisch, bovendien bedeeld met eene gave van gezelligen kout in welke zich nog steeds het kinderlijk onschuldig vertrouwen bij de ontluikende jonge-meisjes-coquetterie voegt, werd zij eene favorite van de dames en had zij cavaliers voor den dans, *plus qu'elle n'en désirait*, *non*, *plus qu'il ne lui en fallait.* De *pauvre père* acht zich verpligt er nog bij op te merken, dat dit hare eigenliefde niet weinig streelde.

En de zijne dan?

Intusschen

Die schönen Tage in Aranjuez
Sind nun zu Ende,

men danst niet meer en ook de ochtendrecepties *ont fini.*

Verbeeldt U, Miss A. had, *ça va sans dire*, de hare des Maandags van 2—5 en daar Miss B. niet recipieerde, moest Mijnheer die drie uren lang de wacht houden.

Lucky day, zeg ik tot mij zelven, *thou art a bachelor.*

A. heeft er dan ook genoeg van; „dit alles is mij te lastig," schrijft hij, „in America zou ik er mij volstrekt niet over hebben bekommerd, haar alleen te laten; maar in Frankrijk en ook in Holland schijnen de jongelieden de vrijere opvoeding ten onzent volstrekt niet te begrijpen. De Fransche vrouwen hebben in dat opzigt meer oordeel, het is haar duidelijk, dat wij onze zeden niet zouden dulden als zij den jongen mannen het regt gaven aan ligtzinnigheid toe te schrijven, wat louter joligheid is. „Wij zouden," zeiden die dames onlangs tegen eenige Fransche jonge heeren, „onze dochters met Americaansche jongelui naar een bal laten gaan, *mais nous ne leur permettrions pas de monter en voiture*".

A. schetst wel aardig voort.

„Als een jong mensch in America een meisje onbeschaamd durft aanstaren, dan loopt hij gevaar van een onaangename bejegening van dezen of genen Americaan. Hier en ook in Amsterdam" (*je ne nous croyais pas si avancés*) „ben ik verpligt geweest, dat onbeschaafd aankijken met een ontevreden gezigt te keer te gaan, ophouden deed ik het echter daardoor niet altoos."

En ik verzeker U, A. heeft een paar kijkers, die niet voor de poes zijn!

„Francis is nu veel meer meisje geworden."

Und selbst wie Kind, sagte Frau M., eine adliche Lifländische, selbst wie Kind ging ich nie aus ohne Diener; kein Fräulein geht bei uns allein aus, die Väter würden es nicht erlauben!

„Zij durft nu volstrekt niet meer alleen uitgaan" — *la Livonie à Paris*, — „om eene vriendin in Passy te bezoeken, dat zij verleden jaar gerust kon doen."

Paris est bien pire que Riga!

Verleden Woensdag ging Francis den dag bij eene vriendin doorbrengen — daarheen rijdende moeten de houten blinden

van de kleine coupé worden gesloten en de gordijntjes van voren neêr worden gelaten, opdat niemand kan zien, dat zij alleen in een gesloten rijtuig zit!

But dear Francis, tell me, was there no loophole, through wich you could look?

Qui prouve trop, ne prouve rien, want vriend A. verplaatst ons als met een tooverstaf in het Bois de Boulogne. *Le tour du lac* wordt hoe langer hoe meer gefrequenteerd door de dames *du demi monde* en de Journalen raden de moeders af, hare dochters op die promenade mee te nemen! Immers, zoo zij er prijs op stellen, dat de meisjes niet zouden zien, met welk soort van vrouwen die heeren familiaar omgaan, de heeren met welke zij op bals en soirées dansen, die als gedistingueerde gasten ten harent worden ontvangen. Een saillante *trait de mœurs!*

„In America is de man gewoon, achteruit te rijden, hij laat zijne dochters of zijne vrouw en dochter de plaats tegenover hem innemen. Ik volgde die gewoonte ook hier, — na een verblijf van veertien dagen vroeg mij de koetsier *avec bien des excuses*, of *Monsieur* wel wist, dat dit werd opgemerkt. Men had hem gevraagd of Mademoiselle mijne vrouw was, en nu werd Francis geïnformeerd, dat zij liever achteruit moest rijden, om de aangegeven reden of misschien nog eene andere".

C'est triste — passons à quelque chose de plus gai.

„Gij zoudt lagchen, als Gij Francis en een paar Engelsche of Americaansche meisjes met Fransche cavaliers hoordet praten over de *dot*.

„Niemand behoeft om ons te komen, Messieurs! als hij denkt *une dot* te krijgen...."

„*Mademoiselle, on se marie donc chez vous sans dot!*"

„*Sans doute, Monsieur,* als wij geen waarde hebben zonder *dot*, dan is het beter, dat wij ongetrouwd blijven!"

„*Etre coiffées par Sainte Catherine! allons donc, Mademoiselle!* Maar waarvan kleeden zich dan de dames, als zij geen *dot* aanbrengen? *Bien souvent l'interêt de la dot ne suffit pas pour la toilette.*"

Jufvrouw Francijntje *fit la moue*, geloof ik, want *she has a fine taste for dress*, maar de vader zet het gesprek *mir nichts dir nichts* voort, haar het woord gevende.

„Ik geloof, Mijnheer! dat de man verpligt is, zijne vrouw te kleeden, en laat zijn bedrijf of vermogen dit niet toe, *eh bien.*"

„*Eh bien, Mademoiselle?*"

„*Qu'il renonce à son bonheur, Monsieur!*"

A. neemt *en père noble* het woord en verzekert den jongen lieden, dat de vaders te zijnent in den regel alles wat zij hunne dochters nalaten, voor het persoonlijk gebruik van deze of van hare kinderen bestemmen, volstrekt buiten het beheer des mans!

Et les Français de se récrier, dat dit eene beleediging is voor den man en in den vader eene *affreuse méfiance* verraadt.

Daar herken ik Francis, de van aard nobele Francis! Zij verzekert den heeren, dat zij haren vader ernstig verzocht heeft, wat haar eenmaal geworden mocht, ook aldus te regelen!

Verbaast het U nu nog, dat bij mijn brief geen *lettre de faire part* was *de l'engagement de Mlle. Francis et de quelque noble seigneur ministre en herbe de S. M. l'Empereur Napoleon III?*

Het oproertje heeft volgens mijn vriend weinig om het lijf gehad, hij is veel te eerlijk man om in den Keizer den volleerden toovenaar te zien, die het graauw niet slechts loslaten, die het ook weer bedwingen kan.

Hij heeft daarentegen oog voor iets anders, voor het toenemen van het gebruik van bier in plaats van wijn, onder alle standen. „Het zal er een minder wuft volk door worden,"

meent hij van het Fransche. Goede Hemel! verwonderen deed het mij niet, te Berlijn te hooren, dat de meeste Pruissische officieren tegenwoordig slechts bier en champagne, geen rooden wijn meer drinken. Voor Bismarck's ideeën maakt het Beijersch juist dof genoeg, voor een oogenblik opwindens volstaat de champagne. Maar wat zal er worden *de l'esprit français*, als die door een liter Bockbier heen moet dringen? München is daar, om het antwoord te geven.

Ik zie den Mandarin Feh Tsoichi, hetgeen in onze taal Tsoichi Feh zou heeten vermits Feh de familienaam is, ik zie dien Engelsch sprekenden Secretaris der Chineesche Ambassade, met een aanbevelingsbrief van A. te gemoet. Waarom zijt Gijlieden nu juist naar een land gegaan, waar het van Chinezen wemelt, — ik zou er mij anders zoo op gespitst hebben, U zijn staartje te beschrijven.

De hemel geve, dat hij op Java geweest zij, dan zal hij mij kunnen inlichten over *adat* en wat dies meer zij, en ik eindelijk van de Agrarische Wet een jota begrijpen. Het Verslag onzer Tweede Kamer is zoo ondeugend lang.

Maak ik vrees, dat hij van *zulke diepe dingen* weinig weten zal, want Francis zegt, dat hij verrukkelijk danst en dat heeft zij niet van hooren zeggen.

Ook is hij galant, maar op zijn Chineesch, want zie hier, wat hij, in de moeijelijkste aller talen, — gedenk Geel in voce, — op haren waaijer schreef, ik geef U het Engelsch, want al zijt Gij nu al knap in het Chineesch op de hoogte, ik kan de teekens nog niet namaken.

„*Peace and Good Luck*", nu, dat kan men wenschen, ook al draagt men geen staartje!

Maar men moet er een hebben, en wel een kolossalen, om er tot een jong meisje te durven bijvoegen:

„*Sons and Grandsons to ten thousand generations!*"

Eh mon cher! Vous qui avez la bosse de la critique, expli-

quez-moi donc, comment après s'être lancé dans un pareil lointain, en vrai Oriental, on ose revenir sur ses pas, tout comme un nuchtere Hollander, als Feh Tsoichi deed, besluitende, „*Health, Happiness and Long Life!*"

Zie, voor climax schijnt de Chineesche litteratuur geen zin te hebben.

den 17den.

Iets beter weder dan gister, zal de regen in het Haagsche Bosch tenminste de lampions niet uitdooven, noch de storm de stellaadjes omver waaijen, zooals gisteravond het geval zou zijn geweest. Voor het overige echter, kan ik niet zeggen, zooals de famille Rochussen, dat de zon heden met het Oranjehuis geweest is. Gij kent de legende van Waterloo, Pieneman heeft haar op zijn schilderij in het Paviljoen bewaard: maar, zullen de Vreedes en consorten zeggen, wat deed Hare Majesteit ook te Parijs?

„Schaf U toch geen schitterende equipage aan, als Gij naauwelijks het voer voor een ezel kunt bekostigen", is de quintessence van wat men tot Amsterdam zou kunnen zeggen in zake de kosten voor het Laboratorium van Kühne.

„*Ich docire die Wissenschaft*", zegt de *Berliner Professor*, „*es ist nicht die Frage ob ich lehre*".

Intusschen zitten de Curatoren met de handen in het haar, want de jongelui blijken niet in staat, zoo min de Amsterdamsche studenten als de aspirant Officieren van Gezondheid, de vlugt van des Hoogleeraars Physiologie te volgen.

De aanstaande zittingen van den Raad beloven curieus te zullen zijn. Gister kwam de zaak niet aan de orde.

Maar het is goed, dat ik gister en eergister geschreven heb, want heden werd ik opgehouden en moet Ge dus met dit weinige voor lief nemen.

Vond Gideon ingesloten cachet van Paul Miche niet aardig. Vele groeten van Uw broeder, die heel wel is. Uw zuster is nog in Doetinchem.

Vele groeten van ons beidjes,

Van harte de Uwe.

XIX

Amst., 29 Junij 1869.

Lieve Vriend!

Uw *Lamartine* [1] zullen wij eerst over veertien dagen genieten; *qui se fait attendre, se fait désirer.* Wat beproeft Ge mij, tot maat voor uwen arbeid, hetzelfde armzalige korte eindje lint in de hand te moffelen, dat voor Uwe broeders van den gilde op Java toereikt? Ge zoudt teleurgesteld zijn, als ik het niet wegwierp. Mijn De Waal, mijn Sloet, mijn van de Putte, — *thank you, Sir! measures not men*, — het zijn hunne beginselen die mij, doctrinair, zachtkens doen zeggen: „*onze*". En dat gebeurt nog maar zelden genoeg! Ondeugd! met Uw Tweede Kamer, waarbij Ge mijn kalen kop de keuze gunt tusschen de verbrijzeling door een kokosnoot, of de zalving door wat klapperolie, — in het gunstigste geval zou ik moeten zeggen als tot de jongelui van M. Etienne, als zij met deze of gene *huile miraculeuse* aankomen: [2]

„*Mon cher! où voulez vous que ça reste?*"

Gebrek aan fantasie, *forsooth!* waar het de Oost geldt, maar bij mij dan toch eens niet. Gij die *par gaîté de coeur* de opvoeding van dat publiek tot Uwe taak koost, waar schort het aan, dat ik tusschen middelen en doel maar geen verband

[1] Artikelen over L. in den *Java-Bode,* door B. H. blijkbaar aan P. beloofd.

[2] Etienne was een bekend kapper in de Kalverstraat te Amsterdam.

kan zien? Gij wenscht goelijke gedweëe luidjes, een beetje lamzalig door tevredenheid, *tout est pour le mieux etc*, en Gij vermeidt er U in, ieder onderwerp *à facettes* te slijpen als of dat rust gaf!

Gebrek aan fantasie, ik beken, de mijne wordt wat laauw, wat schemerziek, want heden ochtend was Quack hier en hij voorzag Uw wederkeer tot vroeger idealen. Het is mij uit *het Kruis en de Halve Maan* [1] niet mogen blijken, al ben ik het met Quack eens, dat een geest, die *après tout* meer vrede heeft met Dozy dan met Thijm, op den duur niet aan het woord Liberaal den willekeurig gegeven zin zal blijven hechten. Op ons standpunt, liever van ons standpunt, hebben wij in den laatsten tijd een paar groote schreden voorwaarts gedaan, en in den schoolstrijd werd eerst het onhoudbare van het Christendom boven geloofsverdeeldheid opgegeven. Toen ging *men* zich te goed doen op de neutraliteit, thans vloog ook deze in de kaars en we komen er voor uit, dat wij ten behoeve der toekomst de jeugd aan de wetenschap willen toevertrouwen.

„*Aufrichtig zu seyn kann ich versprechen*," zegt Gœthe, „*Unparteiisch zu seyn aber nicht.*"

30 Junij.

Doorenbos kwam gisteravond praten, de goede man, die steeds onder zorgen gebukt gaat, — maar door zijne studie voor het gemis van velerlei ander genot wordt getroost. Hij was in lang niet bij ons geweest, — hij had nu haast vacantie. Als ik hem gelooven mag, dan hebt Ge ongelijk in Uwe klagt over de zeldzaamheid van bewonderaars, ik had bewondera-

---

[1] Artikel in den *Java-Bode* naar aanleiding van de vroeger vermelde redevoering van Dozy over het verval van den Islam. B. H., ofschoon sommige opmerkingen van Thijm billijkend, voegde er bij, dat zijn eigen denkwijze veel meer met die van Dozy dan met die van Thijm overeenstemde.

ressen moeten zeggen, van Vondel. Hij kent er onder zijne leerlingen, onder oudere damės zelfs, die met Vondel begonnen, aan Hooft gingen, die nu zelfs Breêro's *Spaansche Brabander* aan de hand van Eelcoo Verwijs genieten. He? wat zal Holland er anders uitzien, als Gij weerkeert, niet alleen door spoorweg-verbindingen te Rotterdam en te Amsterdam — eindelijk aangenomen wetten — ook door eene maatschappij, die het onderwijs herschiep. Talenten als die der *Parlementaire Portretten* zullen overvloeijen; van warhoofden als Vreede geen sprake meer zijn.

Het zal veel zijn, als men U aan den staart der beschaving nog een plaatsje zal gunnen, *pour moi, je serai oublié, une perruque.*

We zijn Zondag in het Haagje geweest: ik verlangde Vosmaer over den zeeschilder Bakhuyzen te spreken, maar hij deed iets beters; hij bezocht een zieken zwager. Wat heeft de malice er zich, toen Lion's ongesteldheid een ernstigen keer dreigde te nemen, met U vermaakt, de telegram om U ter hulp te vragen voor het *Dagblad* was, beweerde men, reeds gesteld. Ge zoudt niet gekomen zijn, houd ik er voor, ook al was Lion's inkomen lucrativer geweest. Eerst beliep het maar *f* 5000, zegt Quack, later is het om de bijzondere verdiensten *f* 7000 geworden.

Zegent Gij nog wel eens Uw gelukkig gestarnte, dat U behoedde Uw opstel contra Lion in der tijd het licht te doen zien? Nijhoff had den wil van de reis niet, het *Vaderland* kwam ter sprake. En heb ik inderdaad Van der Kulk geprezen? Och, dat ik leesbaarder schreef, en deze mogt overschrijven eer zij ter post gaan. Maar neen, de stijl zou er bij winnen, een model van calligraphie is buiten mijne magt. Intusschen, wat ik goeds van Van der Kulk gezegd heb, ten gevolge van een gesprek met mijn jongen vriend V., moet zich tot zijn karakter hebben bepaald, zijn talent *ne brille jusqu'ici que par son*

absence. V. had hem door Jufv. B., toen zijn meisje, nu zijne lieve, bevallige vrouw aan den Helder leeren kennen. Maar waarom hier verder over uitgeweid? Mijne volgende brieven deden U mijne opinie over 't *Vaderland* kennen en al wederlegt het heden op het voetspoor van Keuchenius Uw opstel over *Verkoop van Grond*, bewonderen doe ik het niet. „Toch wint het abonnés" zei Nijhoff. „Door zijn fatsoen" schertste ik.

„Och dat Geel nog leefde", kreeg Nijhoff erbij, „hij zou U zijn compliment maken over den weergaloozen troep leuteraars, dien Gij voor Uwe correspondenten hebt bijeengescharreld! de vervelende stijl is er een nieuwe nuance rijker door geworden. De menschen kunnen niet zeggen: In Holland beoordeelt men Friesland scheef", maar dan wordt het: „Wanneer men in de meer zuidelijk of westelijk gelegen gedeelten van ons Vaderland zich bezighoudt, het zij in het gezellig gesprek het zij in openbare geschrifte, met de noordelijke en oostelijke provinciën van het rijk der Nederlanden, dan...." Maar wie zou zulk een zin willen voltooijen? Zeur, zeur alleen!

Sedert voor eenige dagen de regen heeft opgehouden, hebben wij een zachten winter, de noordenwind geeft een blaauw uitspansel, waaraan het zonlicht meer kwijnt, dan prijkt.

Het was Zondag koud in het bosch, Mevrouw Bosboom had gewandeld maar betreurde het, hare douairière-kleeding niet te hebben aangetrokken. In het Badhuis was de tafel — een honderdvijftigtal gasten — vrij geanimeerd, maar na den eten lokte het strand niet tot wandelen uit en het zitten op het terras had niets prettigs.

Ik geloof, dat we dezen zomer zooveel minder warmte krijgen, als wij in den verleden te veel ontvingen, *il y a compensation.*

Zondagavond op de *platform*, *perron*, waarom mag ik niet zeggen stoep, van den Holl. Spoorweg te 's Hage, ont-

moette ik Prof. Kühne. Hij had de Tentoonstelling van Schilderijen niet bezocht — de *clou* der verzameling, de stukken van Jaroslav Czermak te Parijs, had hij reeds elders gezien. „Ik had die *clou* wel willen missen", was mijn antwoord.

Hij gaf me toe, dat *Oorlogsbuit*, *Jonge Christinnen door Bachi-Bouzouks geschaakt om haar ter markt te brengen*, (zonderlinge catalogenstijl, schaken is geen synonym van rooven, ook schaakt men niet om te verkoopen!) — zich door weinig piquants onderscheidde. Een rotsige streek geeft gelegenheid hier liggende en staande vijf modellen van vrouwen aan te brengen, die geteisterd en geschaakt heeten, wat haar bezwaarlijk valt aan te zien, hier aan den voet des bergs ligt een Baschi-Bouzouk zijn sigaar te rooken, aan de andere zijde een monster van een vent, dat Jaroslav zelf moet zijn, rookt uit een turksche pijp.

En de *Razzia?*

is dezelfde Jaroslav, breed geschouderd, ruig behaard, die eene naakte vrouw meêneemt, — waar *a* staat ligt haar verslagen man, *b* is een dood kind, er is rook op het schilderij, bij alle razzia's heb je brand. [1]

„*Er hat sich selbst mahlen wollen*".

„*Und eine nackte Frau*," de commissie kende hem eene medaille toe — de stukken zijn eigendom van het Belgische Gouvernement.

Maar te veel over schilderijen, bij welker beschrijving ik uit weerwraak nog al zoo iets van *Uwe* fantasie heb geeischt.

„Wat hebt Gij dan heden in den Haag gezien?" mogt ik Kühne vragen, die een Parijzer celebriteit (in microscopie) te gast had en dezen de *honneurs de la Haye* deed.

Wasz wir gesehen haben? Das einzige, wasz aber auch allein die Mühe einer Reise nach Holland lohnet — wasz

[1] Een schets ter verduidelijking was door P. aangegeven.

ich, wenn ich bald wieder in Berlin bin, nie vergessen werde, wir haben Rembrandt gesehen!"

Het was de *Simeon in den Tempel*, die hem dus in verrukking zette, excentrisch als hij in alles is, heeft hij in de Hollandsche school, als in alle dingen, geloof ik, slechts oog voor het hoogste, maar dat dan ook tot neerknielens toe.

Het gesprek kwam van zelf op zijne tegenwoordige positie alhier, die niet van de aangenaamste is. Er zijn vóor zijn laboratorium 20 mille meer uitgegeven dan het bestek toeliet, en nog eischte hij 20 mille ter completeering — ziedaar de bron zijner moeijelijkheden met den Raad. — *Ich docire die Wissenschaft und frage nicht ob die Jungen lehren*, ziedaar waarmede zijne collégas de Curatoren tegen hem in het harnas jagen.

Het eerste geeft hij toe, maar beweert hier gekomen te zijn onder belofte en met vrijheid, alles naar zijn wensch te zien ingerigt en te mogen inrigten. Het tweede loochent hij te hebben gezegd, maar erkent het meerendeel der studenten zoo achterlijk te hebben gevonden, dat hij niet tot die *idées d'intelligence* af. kon dalen.

De aanhef van een Uwer laatste opstellen [1] kwam mij voor den geest; het beeld was zoo goed geteekend.

„Och," zeide ik, „men heeft hier een ploegpaard noodig, *and you are a race horse!* maar spijten zou het mij voor mijn land, als Gij naar Berlijn terugkeerend, ons als de Chineezen van Europa schetstet!"

---

[1] „Wanneer het ploegpaard geworden remonte-paard, onder het voorbijrijden van een eskadron in marsch-tenue, de trompet hoort schetteren, steekt het, zegt men, den kop in de lucht, spitst de ooren, ziet om naar de zijde van den straatweg die de velden doorsnijdt en waarlangs de kameraden draven, herinnert zich de veelbewogen dagen van weleer en hinnikt van welgevallen." B. H., *de Heerschappij der Bourgeoisie* (*Java-Bode* 30 April 1869) in den aanhef.

Hij was beleefd genoeg om te zeggen, dat hij te veel hupsche menschen in Amsterdam had aangetroffen, enz., enz., — maar wij weten *les exceptions prouvent* etc.

Fock had de trage raadsleden een oogenblik door het uitzigt op eene Amst. Universiteit gebiologiseerd — maar de 12 mille door Donders geëischt kon hij er niet doorhalen, en Kühne vindt zich, nu hij verdwenen is, in zijne gegronde verwachtingen teleurgesteld. Voeg daarbij den nijd, den schrik, de koddige ontsteltenis zijner ambtgenooten, grootendeels eerzame hoenders, die verbaasd aanzien, dat het eendje te water gaat en niet verdrinkt!

Pruiken in Utrecht, pruiken in Leiden — ons drietal doctrinairtjes, — Groningen onbeduidend, lieve Hemel, welk een boel, waaruit men zich niet eens mag vleijen, dat één man ons zal of kan verlossen.

Jorissen bilieus, irascibel, *taquin* zelfs wordende tegenover den eerzamen besten Fruin!

Het deed mij dubbel plezier van Quack te hooren, dat hij schik in zijne betrekking heeft, dewijl de studenten zoo trouw bij hem opkomen. Hij was thans volmaakt tevreden. Hij hoopt een goed gedeelte der vacantie te besteden aan eene studie over Martinus van der Hoeven.

Al houdt Gij U zelven vast voor een volleerd klimaatschieter, Ge loopt er nog geen gevaar voor, zoolang Gij geduld blijft hebben, mijne brieven niet slechts te ontcijferen, maar ook met de sprongen, die ik er in maak, voor lief te nemen. Houd het ten goede, als ik schiften, ordenen en rangschikken moest, kwamen zij niet op de post.

En daarom nog een woordje over de Tentoonstelling.

Bilders en Bosboom hebben hun naam waardiglijk opgehouden. J. M. Schmidt Crans gaf gedachten in zijne *Antwerpsche Uitgewekenen na de komst van Alva*, schoon die stof beter voor de pen dan voor het penseel geschikt is. Die togt door

de rulle sneeuw is voor menschen uit den hoogeren stand onloochenbaar eene kwelling, — die aanzienlijke vrouw in de huifkar met een voorganger in den geloove in den bijbel lezende, geeft het onderwerp aan, — maar eigenlijk verplaatsen in den tijd — ach, verg toch van *deze* kunst niet, wat alleen *gene* vermag.

Bles is aardig voor den grooten hoop in zijne *Vadermoorders*. „Het wil al muizen, dat van katten komt.”

De opwassende jeugd van een geestig officier uit de achttiende eeuw vermaakt zich met soldaatje spelen, zijn Benjamin blaast op de horen, zijn Ruben steekt met de lans dat de kamerkroon heen en weer giert — zijne Dinah legt met een snaphaan op hem aan, tot de oude meid toe, moet met pijl en boog deelnemen aan het gevecht. — Ziet Gij de menigte niet, die er voor staat en zich amuseert?

De Kinderen der Weduwe.

Moeder komt uit de kerk tehuis — en haar kroost heeft de kamer in rep en roer gebragt; een enkele, de oudste jongen moge zitten te schrijven, te peinzen, een ander kind, haar oudste meisje, daar zij het meest aan hebben moest, buigt zich de leden uit het lid om in een spiegel te kijken.

Bles had immers dit onderwerp al uitgeput, en het vorige ook, in de *Weduwe van den Officier*. Daar hebt Gij dien vechtzieken jongen, het meisje, dat niet droef meer is en, mooist van allen, de kapitein, die, over het weeuwtje zittende, haar weergaas aardig vindt!

De ledige Plaats.

Daer sat ick in den rouw. Als welgevoeghde paren,
Die tot gemeenen troost aan een versegelt waren,
Het scheyden overkomt, dat is een droeve smert,
Ja, gaet tot aen het merg oook van het innig hert.

Die laatste lamme regel moge den twee en tachtigjarigen Cats te vergeven zijn, ik doe het Bles niet, dat hij dezen nog

bewondert. Het is te ergerlijker omdat het gansche schilderijtje niets met Cats gemeen heeft, dat het speelt in een tijd, toen Cats al lang ter ziele was, — de zoon van den weduwnaar geworden Majoor,

„Sophie, is 't een Majoor? ik ben in de graden niet thuis."

„Och van die uniformen weet ik niets!"

nu dan, de jonge man op het schilderij droeg een schorseneeltje in den nek.

Maar de man zelf, die naast den aangeschoven stoel zit, waarop nog een kussen ligt, maar de man, die geen lust heeft om het bord soep, dat voor hem staat, te proeven, maar de man, die U aanstaart en toch niet ziet, hij is treffend. Gij gevoelt zijn jammer meê! Bles heeft een stouten greep gewaagd, die hem gelukte, de jonge officier, blijkbaar de zoon, buigt zich snikkend over het tafellaken — maar de smart, die Gij ziet, is grooter dan de smart, die zich verbergt. Een laatste trek: des Majoors allerliefste dochter staat achter hem en spreekt hem toe, of zij hem opbeuren mogt, zoomin als hij U ziet, hoort hij haar.

Israels is alledaagsch, *Antje van Duin*, een visschermeisjes portret en *Een huisgezin*, een vischventster, die door de ruiten naar haar oudste meisje kijkt, bij een wieg de wacht houdende. Hij zou uit te staan zijn, als het niet van navolgingen wemelde, thans wenscht men het genre op den bodem der zee, om er in geen honderd jaren van te hooren.

Of herboren te worden, zooals het bij Elchanon Verveer gelukte:

De Invaliden der Zee.

Vier oude visschers op een bank aan het strand der zee.

Rochussen overdreef zijne liefhebberij om ons te laten raden door zijn *Jacoba van Beijeren bij het lijk van Jan van Arkel.* En toch, wat is eene liefde tot studie, eene mate van kennis als de zijne, schaarsch onder onze artisten. De eenige, die in

dit opzigt, maar op een heel ander gebied, met hem kan wedijveren, is Alma Tadema. Hij heeft voor ditmaal Egypte en Griekenland verlaten, hij is Rome ingegaan, het Rome, dat volgens Niebuhr slechts in de overlevering bestaat. Niet minder heeft hij er een waarlijk trotschen Tarquinius uit medegebragt.

„Toen de afgezanten van Gabii Tarquinius om raad vroegen aangaande het bestuur hunner stad, antwoordde deze hun niet, maar sloeg, daar zij juist bij een papaverbed stonden, de boven de andere uitstekende slaapbollen af."

Raad vragen over het bestuur eener stad valt moeijelijk door het penseel te veraanschouwelijken, maar ik mag in geene herhaling vallen. Gij, erger U niet aan de raadsheeren in het wit, met een schotel waarop sleutels liggen, zie alleen naar de bloemen en naar Tarquinius. Dat Tadema zin heeft *pour les filles élancées de Flore*, dat bewees U het meisje, dat Ge, geloof ik, hier nog gezien hebt, het meisje, dat zich beurt om de geuren te genieten. Hier heeft hij kleur weer te geven, het zilverig witte groen dier bladen, op welke een regendrup niet vervloeit, maar parelt, die slanke stengels, van welke men zeggen zou, dat zij zich schamen uit den grond oorsprong te hebben genomen, die wuivende, schitterende, oog zeerdoende bloemen. Welnu, al de trots wordt overtroffen door het gebaar der hand, dat de hoogste toppen met eene enkele beweging heeft afgeslagen, zie, ze hangen half verwelkt langs dat gouden scheptertje, voor 't welk ik een beter naam zou hebben, als ik den tijd had, een boek over Romeinsche Antiquiteiten na te slaan. Wat zoudt Gij er bij winnen? Niet, wat ik eigenlijk wenschte, dat Gij zaagt, de hooghartige houding, welke Tarquinius, even schoon als slank in zijn paarsch gewaad, niet aanneemt, maar van nature heeft, niet zijn koelen blik, dien ik trots in ruste zou willen noemen, *C'est son goût à lui, que le nivellement!*

Den 1 Julij.

De Couranten vieren feest, *en faisànt bonne mine à mauvais jeu.* Echt Hollandsch komt, weken nadat de afschaffing van het zegel bepaald was, de werkstaking der drukkers achteraan. Ik misduid den luidjes de poging niet, hun lot te verbeteren, maar ik vind het jammer, dat zij er zoo laat mee komen. Of zou de internationale propaganda niet eer ten onzent zijn doorgedrongen? Zoo men zegt, hebben *Handelsblad* en *Nieuwe Rott.* toegegeven, het *Vaderland* was reeds vooruit *en règle.*

Verleden mail zond ik U *Lief en Leed*, [1] Gij hebt zeker reeds vóór de ontvangst dezes den naam der schrijfster geraden. Inderdaad we zouden ons zeer bedriegen, als het niet Uwe oude kennis, Jufvrouw M. was. Is deze nu Mevrouw Z.? Zoo ja, dan verbaast mij het practische der ontknooping niet meer.

De *Gids* is gister-avond gekomen. Gij kunt met Du Rieu de *Wapententoonstelling* genieten — 't is in alle geval niet zulk een zware kluif als de *Haven van Ostia* — *de Maan der Kennis* [2] is een kolfje naar Uwe hand — Gij zult toch spoedig wel verpligt zijn, de voordeelen van het cultuurstelsel uit het sanskriet te bewijzen — bij den tegenwoordigen stand der Tweede Kamer heeft zelfs de *Lentegift* kans te slagen. Edgar Quinet — Gij hebt mij eens bizarre gescholden, vindt Gij, dat ik het ook ben als ik J. A. Sillem over alles wat welluidt in de muzijk wil aanhooren, maar als het Quinet geldt, liever tot Quinet zelven ga? Met Tiele [3] zie ik U al een lans breken — doe het vrolijker, dan toen Gij met hem op het terras van Maywald te Cleef stondt te praten en Mevrouw Huet, Sophie, Gideon en ik in Uw beider schaduw bleven, als vleermuizen, want helder licht ging van U beidjes niet uit.

[1] Christine Muller, *Lief en leed uit een kleine wereld.*

[2] Artikel over een Indisch drama door P. A. S. van Limburg Brouwer.

[3] Artikel over *Godsdienstwetenschap en Wijsbegeerte.*

Lieve Hemel, welk een aankondiging van Christine Muller! Mevrouw Huets welkome letteren hebben ons over Gideon ontrust, — moge hij bij ontvangst dezes weder volkomen wel zijn. Uwe zuster Charlotte, die het eerst in Doetinchem koud had, zal het nu te Oosterbeek niet warm hebben. *Ah, le plaisir de la campagne!*

De uitkomst bewijst het, ik ben te moeijelijk, om Uw leesgezelschap behoorlijk van boeken te voorzien. De gansche maand is niet verloopen, zonder dat mij degelijke werken ter bezigtiging werden aangeboden, maar als ik mij dan de dames van het gekostumeerd bal voorstelde [1], ontzonk mij de moed.

En dan dat tooneel met *Dertig jaren van het Leven*, enz. met die tronies in den *Java-Bode!* Och, het is hier niet beter, waar Offenbachs muzijk aan de orde van den dag is, waar Tossali zijn toeloop dank heeft te weten aan de blanke schouders en mooije beenen van Fräulein Latournay, maar voor die luidjes zou ik dan ook geen lectuur kunnen kiezen.

Uw feuilleton alleen kan daarin verbetering brengen.

Quack heeft mij verteld, dat er weer kwestie is geweest van het ophouden van de *Gids;* — *à propos*, zijn *Polit. Overzicht* neemt Gij immers in Uw dagblad weer over? Blijkbaar leggen de oude luidjes het af, — Muller had het te druk met het Centraal-station en behaalde daarin na zes jaren strijds werkelijk eene zege. Zimmerman leeft slechts als er candidaten te maken zijn. *Kingmaker was another thing.* Schneevoogt verdient geld met consultative practijk of amuseert zich op Heijenoord, de Leidenaars worden duf, duffer en dufst. Quack heeft mij beloofd voor den volgenden Jaargang ook de Politiek van het Binnenland op zich te nemen, *au*

[1] Bij gelegenheid der Koenfeesten te Batavia was een gekostumeerd bal gegeven.

risque van met Buijs te breken, deze heeft eigenlijk maar twee bewonderaars, de couranten, die zijn „past op Uw neuzen", altijd even nieuw en even geestig vinden, en Groen die zijn Profetiën toepast. De vorige maand zou Buijs een stuk hebben geleverd, maar kwam niet klaar — deze maand idem, men ziet voor 't Augustus Nr een uitbreiding tegemoet van den Psalm

Ai ziet, hoe zoet, hoe lieflijk is 't als zonen
Van 't zelfde huis enz.

of het geluk, zaken af te doen in plaats van te twisten.

Mijn proza legt het niet zonder voorbedachten rade af bij de poëtische aanhaling — want dat stuk zal geschreven worden op Berg en Dal, het hotel door hem en de Vrienden te Beek gesticht, daar men niet genoeg te eten krijgt.

Menu: aangelengde soep.

Ossenvleesch met spinazie.

Rundkalfsvleesch met sla.

Podding groot genoeg voor de helft der gasten.

Het stukje zal *en proportion* sober uitvallen.

Vele groeten, ook van uw broeder Charles, van ons aan U drietjes.

De Uwe.

XX

Amst., 5 Julij 1869.

Bravo bravissimo, lieve Vriend! Uw talent leeft nog in volle kracht en Uwe laatste appreciatie van Lamartine [1] getuigt van een gevoel, dat Uwe vijanden U sints eenigen tijd ten onregte vreemd achtten.

[1] In den *Java-Bode* als mengelwerk geplaatst en sedert in deel III der *Litter. Fant. en Krit.* opgenomen.

Of ik geen bedenkingen heb? Och, in vroeger tijd zou ik die gul hebben geuit en ze mij even gul hebben zien toegeven, met het bekende: „maar Gij zijt me te magtig!" Thans echter dekt U een ander schild, het is dat der wondere eischen van een dagblad, een ding waarvan ik zoo veel verg, zonder maar te willen begrijpen, hoe veel het reeds geeft. Het is zonderling, wij schijnen altoos behoefte te hebben aan mysterien, en zijn naauwelijks van deze op het eene gebied vrij of scheppen ons die op het andere. Thans gaat Gij gebukt onder *le mystère, plutôt le culte du Journal, monstre effroyable et adorable à la fois.*

Scherts ter zijde, waarom begonnen met dien Balzac, erger drogredenaar dan de drogredenaars over wie hij zich beklaagt? Aanloopjes hebt Gij niet noodig, ook koost Gij den uitval waarschijnlijk niet daarom *alleen*, het parlementarisme had den pijl voor honderd andere gruwelen verdiend, dacht Ge! En toch, wat zou ik er niet voor hebben gegeven, als Gij ons, inplaats dier vertaling, zelf het onderscheid tusschen dichterlijk genie en politiek talent had geschetst, als Gij ons bij al die ijdelheid dier *paroles d'or et de pourpre* tegenover socialistische en communistische woelingen, ook de vaniteit had geschilderd *d'un poète devenu rhéteur*. De onpartijdigheid Uwer beschouwing wordt gevaarlijk, als historiestudie, vrees ik, vergeefsch, als het waarschuwende van een voorbeeld niet meer in het licht mag worden gesteld. Gij kent mij genoeg, dat ik er geen preek over had verlangd. Lamartine, in zijn ouderdom het slachtoffer van zoo velerlei dwaasheden zou zelf de *pointe morale* hebben geleverd.

Is deze opmerking een bewijs van bekrompenheid? Toon het mij aan, bid ik u.

Voor Uw tweede deel heb ik slechts lof, Gij hebt Cuvier in de schatting van Lamartine's gaven overtroffen, daarmêe mogt Gij tevreden zijn.

Een enkel woord, „kokende drift” is beneden U, de Franschen gedoogen wel velerlei dingen *bouillant et bouillant jusqu' à la jeunesse et les passions*, maar bij ons blijft de ketel zoo leelijk een ding als de pot.

Gij schreeft onlangs, dat Ge Byron moest gaan herlezen, en den *Don Juan* boven alles wat hij schreef bewondert, — ik ben geheel van Uw gevoelen, maar ik vrees dat ik meer mijzelven dan U zou zoeken, zoo ik U tot een opstel over dat gedicht aanspoorde.

Gij hebt voorgevoeld, dat ik Uw leesgezelschap van honger zou laten omkomen, uit vrees van het te grove spijs voor te zetten, — ik zal met genoegen van Asperen van de Velde een handje helpen — als hij den langzamen ouden Heer er om vraagt.

De Heer C., dien ik bij wijle Uwen *Bode* leen, is de oudste der vier zoonen van den man met de mooiste witte haren uit heel Amst. E. W. C. werd in zijne vroege jeugd door een der toenmalige Chefs van Paine Stricker ten Uwent, alhier op het kantoor van D. Crommelin & Soonen onderscheiden. *The most respectable people of our city.* De jonge C. ging naar Java, werd er later Chef van Paine Stricker zoo te Batavia als te Padang en kwam na twintig jarig verblijf in de Oost gezond en vermogend terug.

Die E. W. C. heeft in mijne oogen slechts één gebrek; schoon de braafste man ter wereld is hij mij te zeer een behouder in Uwen geest, op koloniaal gebied.

Opvolgend hebben hem twee zijner broeders in het huis van Paine Stricker & Co. vervangen. De middelste, Alexander, de commandant der schutterij ten Uwent, was vóór zijn vertrek uit Batavia door den toenmaligen Goeverneur Sloet voorgedragen tot de orde van den Leeuw. Maar wij hadden hier intusschen een *changement de décoration* gehad aan de groene tafel. Hasselman verkoos geen gevolg te geven aan de voor-

dragt van Sloet. Deze twijfelde er zoo weinig aan, dat A. C. was benoemd, dat hij hier in 't land teruggekomen, aan zijn vriend een brief schreef:

Wel Edelgeb. Heer A. C., ridder der orde enz.

C. vond het toch al te gek, alleen voor het postkantoor een orde te dragen en bezocht Sloet, om dezen te verzoeken hem van die titulatuur te verschoonen. C. heeft mij dit indertijd zelf verteld, met eenige particulariteiten over de receptie van Sloet bij Sire.

Het spijt mij, dat Paine Stricker hebben geliquideerd, en veel meer dan de ridderordeshistorie of Uw bezwaar tegen deze mishaagt het mij in A. C., dat hij tot die liquidatie besloot, ofschoon hij jongens heeft.

E. W. C. leeft stil in het door hem gekocht huis van den ouden Gerrit Vrolik op den Amstel, A. C. is een der drie Directeuren van de Indische-Handelsbank alhier.

Het trio bestaat uit:

1. Frans van H.
2. *der besagte Hammel* en
3. Gideon de Clercq,

die lang zoo geestig niet meer-is, als toen hij mij, aankomend jongske, bij gelegenheid, dat ik Gerrit bezocht, antwoordde op de vraag, wat hij deed:

Ik slijp ruwe diamanten en studeer nieuwe litteratuur, mijnheer!

Gerrit had hem eenige oogenblikken te voren over zijn snuffelen in fransche romannetjes en slenteren langs straat berispt.

Den 6den Julij.

Zaturdagavond is Prof. Kühne ten onzent een kop koffie komen drinken. Lag het aan *café noir*, *style Huet*, zegt Sophie. of aan den cognac dien onze vriend Rodrigue, Bensteiner gedachtenisse, ons uit Bordeaux zond, maar het gesprek

was allerinteressantst, en van half zeven werd het half negen, eer een van ons drieën er aan dacht.

Ik vrees, dat het een afscheidsvisite zal geweest zijn. De Raad — echt Amsterdamsche wijze — laat de zaak hangen, en intusschen wordt hij ongeduldig. Eindelijk, zeide ik, zal men U geven, wat Gij verlangt. „*Warten?*" was zijn antwoord „*wenn ich zehn Jahre warte, bin ich ein alter Kerl!*" Het klonk koddig van dien zes en twintigjarige, breed geschouderd, en zwaar gebuikt ja, maar overigens een beeld van jeugd en kracht. „*Kein alter Kerl, mais un père noble!*" zei ik.

Welk eene andere wereld en levensbeschouwing dan de gewone, die volmaakte tevredenheid met het weinige dat wij weten, dat vaste vertrouwen, dat wij het allengs verder zullen brengen. Twee groote waarheden erkend, de wet der aantrekkingskracht door Newton, de leer van lateren der eeuwigheid der stof — wie over *anderwertige* vragen *grübelt*, heeft hij zijn vijf zinnen wel bij elkaar? *Metaphysik, Thorheit* — studie der natuur, onuitputtelijk genot. De dikkert gaat eerstdaags op reis *um auf den Bergen der Schweiz zu klettern*. Dat valt hem de eerste drie dagen bitter zuur, maar zijn wil behaalt de zege en den vierden verbaast hij de slanksten door zijn vaart.

„En Ge komt dunner terug?" vroeg Sophie.

„Toch niet," lachte de schalk, „want den vijfden dag en alle volgenden heb ik zoo *kolossalen Appetit, dasz ich selbst drüber erstaune!*"

Wat hem in onze schilderschool verbaast, was, dat zij geen enkele mooije vrouw opleverde — van hollandsche meisjestype mogt geen sprake zijn. Ik plaagde hem, of eenige andere kunst oude vrouwen opleverde, aan die van Rembrandt gelijk.

„*Erlauben Sie mir dies zu würdigen, aber nicht desto weniger zu verlangen.*"

Sophie beval hem het Hofje in de Lange Heerenstraat aan.

„*Frans Hals*, *allerdings*, *sein Gemälde aufs Trippenhaus verspricht etwas anziehendes.*"

„Melk en bloed", schertste ik. — „In dezen tijd in Amsterdam een logen," zeide hij, „*die Mädchen sehen ja alle so blasz in Amsterdam. Blasz im Haag ist Farbe*, *aber dunkle*, *es spricht Javanisches Blut.*"

Ik ried hem aan een uitstapje ten Uwent te maken.

„*Wenn ich erst Rom gesehen habe*, *dasz fehlt noch an meiner Bildung.*"

Hij zou het Concilie kunnen bijwonen en even ongeloovig op Java den voet aan wal zetten. Als hij het ooit doet, en niet onder *'t houtje*, maar in den pendoppo de blaauwe wolkjes van zijn sigaar naziet, zeg hem, dat ik hem dankbaar gedenk voor de aangename uren, welke ik met hem sleet. Ondanks al zijn positivisme, of liever, ook in dat was van tijd tot tijd een adem van frissche poëzy.

Het laatste nommer van *Nederland* heeft aan het licht gebragt, dat „Mr. Abr. van Luik" niemand anders is dan Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer. Lees het artikel over de *Verspreide Opstellen* van Beets. Er is veel waars in, al overdrijft hij als zeker iemand, die anders niet met hem sympathiseert, het wigt door de Oostersche beschouwing in de schaal gelegd. Of heeft het Westen, met zijn Bijbel en zeker niet altijd ondanks dezen, het niet verder gebragt dan de Boeddhisten?

Misschien verkeer ik te veel onder den indruk van een vriend uit de Vereenigde Staten, die ons gister en heden zijn gezelschap gunde, — van de Puriteinen en de Cavaliers tot heden, welk een vooruitgang in dat werelddeel! Spijt al zijn fijnheid van opmerking, had Balzac toch iets van de kortzigtigheid van zekeren minister — hoe bekrompen is

dat oordeel over den strijd ter afschaffing der slavernij. [1]

Gister heeft de courantenvrouw order gekregen, het *Vaderland* niet meer te bezorgen, het was der sloof volmaakt onverschillig, „mijnheer betaalde haar juist, wat het kostte, 30 c. in de week, maar daaraan verdiende zij ook geen cent, want niemand anders, die het lezen wou!" Arme, „geenszins te versmaden" krachten, die er zich aan wijden. Gij zult intusschen die lof na de lezing wel wat temperen, want vervelender luidjes dan die drie heb ik op mijn levensweg nog niet ontmoet. Het is waar, ik ben den roman van Cremer niet eens begonnen. Gister, in *de Pool* wachtende, nam ik den *Nieuwen Rotterdammer* op, en las van een kruijer, zoo als ik er in Amsterdam nog geen leerde kennen, aandoenlijk, romantisch, haast sentimenteel. Ten slotte zal ik Jakob van Lennep nog gaan prijzen; die begreep ten minste, zoo hij het niet gevoelde, dat de mindere stand in groote steden weinig dichterlijks heeft, „voor het minst ten onzent, waar het leven duur is, en de middenstand zuinig!"

Den 7den Julij.

Er moet toch meer talent steken in de mannen van *Los en Vast*, in Van Gorkom vooral, dan wij zien, want buiten dat het tijdschrift p. m. 700 à 800 inteekenaren heeft, vinden knappe lui zijn opstel over het stukje van H. Pierson geestig, terwijl het mij taai toeschijnt. Mij dunkt louter de opmerking dat de *Gids* in den tijd van zijnen bloei het stuk niet zou hebben opgenomen, dewijl het hoogst hybridisch van aard is, en een gevorderde beschaving bij een stilstaande nul doet ter school gaan, ware genoeg geweest. Ik weet niet, of mijn toetssteen een juiste is, maar ik heb tegen de geschriften van v. Gorkom, dat, behalve een paar bladzijden, op welke hij

[1] P. bedoelt hier een oordeel van Balzac over Amerika, uit een gesprek opgeteekend door Lamartine, en geciteerd in de studie van B. H. over dezen.

Uwe manier nadeed, mij geen brok uit zijnen arbeid heugt. Ging ik zoo intiem met hem om, als Mevr. Huet gelooft, ik zou hem nog meer waarschuwen tegen dat schrijven *au courant de la plume* dan tegen zijne improvisatien.

Polak heeft in de *Tijdspiegel* een honderd en eende illustratie geleverd van den berg, die een muis zal baren, want tal van bladzijden over Oude en Nieuwe litteratuur leiden ten slotte tot de vraag, of Gij een criticus zijt? Wij moeten nog een heele maand op 't antwoord wachten.

Burdet [1] heeft een uitstapje naar Nice gemaakt, en is gelukkig teruggekeerd, daar zijn associé Druyvesteyn intusschen een huis voor hem gekocht heeft op de Keizersgracht bij de Leidsche straat, vroeger bewoond door Mevr. de Wed. Willet.

Passe encor de bâtir, zeide ik van ochtend tot hem. Hij nam het verstandig op, en praatte veel over U. Ook hij was een oogenblik dupe geweest van de aardigheid van Mr. van Eck, die der *Middelburgsche Courant* schijnt te hebben geschreven dat men U had getelegrapheerd om Lion te vervangen. Het is dubbel hatelijk sedert de insinuatie van dat voortreffelijke *Dagblad*, over den aard der genen, die de doodstraf gaarne afgeschaft zouden zien.

We zijn overeengekomen U voor eene fransche natuur te verklaren. Burdet schijnt te Marseille een aardige kennis te hebben gemaakt in een rijk bejaard man. B. had hem gevraagd, wat hij zich vleide, dat de val van Napoleon III hun zou bezorgen? „*Peut-être quelque chose de mieux*, *peut-être quelque chose de pire, toujours quelque chose de neuf.*" Burdet had het uitgeproest. „*On ne nous accorde point de bon sens, on nous le nie même*, *et cependant nous en avons!*" Hij had het

---

1 Burdet, door B. H. herdacht in den aanhef van zijn Persoonlijke herinneringen aan Potgieter. (*Litt. Fant. en Krit.* XIII).

bewijs juist niet geleverd. „*Mais ce que nous avons incontestablement, ce sont des élans sublimes.*" Ge krijgt een beetje meer vrede met de karakteristiek. Maar pas op, ik ben nog niet aan 't einde. „*Il est vrai que nous sommes enclins à sauter du jeudi au dimanche!*"

Het is U, of Gij chinaasappelen eet, zou Bakhuizen zeggen.

Ik denk veel aan hem, want ter beurze verraste mij René met een telegram.

„Ik ben door mijn examen."

Het verheugt mij van harte. Wie weet, of hij U niet, eer het jaar uit is, komt vertellen, hoe het ons gaat? Maar wij zullen hem niet slechts met onze vriendelijke groeten vóór zijn, wij zullen hem ook bijhouden, hoop ik.

Uw broeder dankt U voor de heugenis.

Van harte
De Uwe.

XXI

Amst. 13 Julij 1869.

Lieve Vriend!

Il y a treize ans was de redactie van zeker tijdschrift tegen het eind der maand, als naar gewoonte, om een versje verlegen. Het geviel in de maand October, de Mengelingen hadden niet veel aantrekkelijks: *Mohammed en de Koran* van P. J. Veth — een vervolg, dat nog geen einde nam, *Diorismen over kerkzang en kerkmuziek* van Mensinga, een vervolgstuk, dat begon! Als het versje al het ontbrekende goed had gemaakt, ware het een meesterstuk geweest, — maar het faalde hem, die er *de Gids* van pleegde te voorzien, aan inspiratie

en het tijdschrift moest dus eene vertaling voor lief nemen. *Koning Gustaaf Adolfs Krijgspsalm* was het getiteld, met het motto van E. Tegnèr: „En men zegt, dat hij in den nacht van zijnen dood het schoone lied dichtte, dat ge met zijnen naam in het Zweedsche psalmboek aantreft".

Ook verzen hebben hunne historie, al weet ik van die des psalms niet meer mee te deelen, dan ik vast vertelde. Vóór den slag bij Lutzen werd deze niet gezongen, toen hief het Zweedsche heir volgens E. G. Geijer en And. Fryxel eene vertaling aan van Luthers:

Ein feste Burg u. s. w.

Maar ook overzettingen hebben hun geschiedenis. Het ging den vertolker met dit versje als met de meeste zijner eigen gedichten, geruimen tijd sprak geen schepsel er over, — dat deerde hem intusschen ook weinig, want hij werkte het meest voor zijn eigen pleizier. Een jaar of negen na de uitgave ontving hij van de Commissie voor Gezangen van de Luthersche Kerk een heuschen brief, of zij het in haren nieuwen bundel mogt opnemen. Van harte, was zijn antwoord, en een leelijk mooi prachtexemplaar zijn loon. Sedert geviel het der Nederduitsche Geref. Gemeente een bundel tijdzangen zaam te stellen. Zij vroeg niet om het versje, maar nam het, doch zond hem ten slotte ook een onbruikbare, onhandelbare prachteditie.

Ware het daar nu maar bij gebleven, doch neen, babbelzieker dan de Luthersche vermeldde deze Commissie het in de couranten, wie bijdroegen, en onder deze ook E. J. P., die er nu in zijn vaderland den last van heeft, dat vele kennissen hem vragen hoe het hem toch in den zin komt, gezangen te schrijven voor bijeenkomsten, die hij sinds onheugelijken tijd verzuimt!

Erger nog, een lief vriend op Java grijpt de gelegenheid aan, hem voor het geloof, dat hij over zeker diner aan een

courantenberigt sloeg, betaald te zetten door op zijn beurt even dwaas te zijn. *Sommes nous quittes?* Ge zoudt er, al hadt Ge bij Mijer gedineerd, nog beter afkomen, dan ik, zoo ik Gœthe had willen overtreffen. Niets natuurlijker, de verdeeling der rollen stond aan U, — en het ware te veel gevergd, dan de minste te kiezen.

den 14den.

U gewordt met deze mail een bijblad der *Rheinische Zeitung*, mij hier door een vriend op mijn verzoek verschaft. Het bevat de redevoering van Emilio Castelar, ten gunste van den republikeinschen regeeringsvorm in de Cortes gehouden. Ik kende hem slechts uit eene improvisatie ten behoeve van de gelijkheid der Eerediensten in dezelfde vergadering, ik kende deze, had ik moeten zeggen, maar uit fragmenten in de *Débats*. Misschien hebben deze de voordragt verminkt, waarschijnlijk zouden wij het stuk gunstiger beoordeelen, als wij den man, tegen wien hij zijne invectiven slingert, van aangezigt tot aangezigt kenden. Maar hoe het zij, er zijn in die *speech* gewaagde sprongen, waarbij men het hoofd blijft schudden.

Anders dunkt mij, is het met den lofzang op de Republiek, wiens volle schoonheid men eerst zou waardeeren, als wij dien in het oorspronkelijke hoorden. Ik heb er om geschreven, maar vlei mij naauwelijks met een gunstig gevolg. Daarom zende ik U de duitsche vertaling; in het fransch, zegt men, is het stuk niet weergegeven. Onze couranten hebben het met oorspronkelijke *chefs d'œuvre* te volhandig om van zulk een verren vriend notitie te nemen.

Als ik er U inderdaad mee verras, lees de rede dan eerst; hebt Ge die reeds genoten, dan moogt Ge voortgaan, deze teekenen te ontcijferen.

Utopiën, idealen, het zij zoo, Amicissime, maar droomen

vlei ik mij, wier verwezenlijking niet ver meer verwijderde geslachten zullen aanschouwen. Er is iets bemoedigends in de figuur van dien jongen Spanjaard, Katholijk te Tübingen gekomen en Katholijk van daar gekomen; maar ondanks dat geloof vervuld van den geest des nieuweren tijds. Wat men in Engeland, in Frankrijk, in Duitschland algemeener denkt dan uitdrukt, dat geeft hij lucht in het bigotte, in het gearriëreerde Spanje. Hoe is het U, ziet Gij den dag niet aanlichten, waarop Europa, eindelijk zijne dwaze vorstenvereering moede, het voorbeeld der Vereenigde Staten volgen zal en een grooten Statenbond vormen? Het is waar, eer het daartoe komt, zal het nog zijn groote-mannendienst, zijn bukken voor een Napoleon of een Bismarck moeten afleggen — doch zit dergelijke vereering het waarlijk in merg en been?

De Sphinx onzer dagen gelooft het zelf niet meer — achttien jaren opperheerschappij hebben gelukkig tot zoovele misgrepen geleid, Mexico, Sadowa, Rome, dat hij zelf zich niet meer op de voortreffelijkheid van dien regeeringsvorm beroepen durft. Integendeel, schampere lof! men vindt, dat hij thans meer blijk geeft van zijnen politieken tact, door eene interpellatie vóór te zijn. Weet Ge wel, dat ik naar weinige dingen zoo nieuwsgierig ben als naar den indruk, dien dit *changement de spectacle* op den redacteur van den *Java-Bode* maken zal?

Heb dank voor Uwe bijzonderheden over den Tramway en de feesten, — die Pels is niet waard, dat men hem uitklopt! Als Ge voor Van Dorp het blaadje „Jan Pietersz Coen" met het portret er tegenover, redigeerdet, [1] maak ik U mijn compliment. Als een ander het deed, zeg mij dan eens wie die knappe onbekende is. Het overige, ach! de drukker kan het niet helpen, dat Heije zich in het laatste couplet van zijn *Vlaggelied* aan valsch vernuft te buiten gaat, dat Hofdijk doorgaande beurtelings bombastisch en smakeloos is. Vijfhonderd

[1] In den *Gids* voor de Koenfeesten te Batavia.

gulden voor zulke verzen! Het blijkt alweder, het is niet het geld, niet het vooruitzigt eener Oostersche belooning, die inspireert. Ondanks de gegronde aanmerkingen van Beets, maakt Tollens tusschen beiden nog een fatsoenlijk figuur. En toch hebben de beide H's vijftig jaren ontwikkeling en beschaving boven hem voor!

We zijn Zondag naar de brug van Culemborg geweest, merkwaardig door hare breedste spanning, die, van 150 el, beroemder bruggen overtreft. We gingen in ons eentje, — R. zit nog te Kissingen — en hadden dus geene aanbeveling aan een ingenieur, die ons het wonder zou kunnen uitleggen.

Maar ook bij gebrek aan zulk een ANDRÉ was het een genot onder de luiden van dat Leksche Veer te zitten en het landschap aan de overzijde in te staren. Uwe natuur moge stouter en trotscher zijn, maar liefelijkheid als deze, heeft ze die? Er was bovendien vóór de deur der herberg afwisseling in overvloed, door de vele rijtuigen, die stilhielden, voor hare eigenaars meê naar de pont gingen, nu eens een paar geldersche boerenwagens, dan een calèche met hollandsche pretmakers, dan een karretje met een welgevoed paard, het spulletje van een pastoor. De man gedacht: „de regtvaardige heeft zijn vee lief," want hij had zich naauwelijks uit een kruikske een glas bier ingeschonken of hij vroeg de waardin: mijn knecht heeft immers wel voor het paard gezorgd? Als Gij nu vindt, dat hij het zelf had dienen na te zien, dan moet ik betuigen, dat de schuld aan mij lag, want ik maakte, ouder gewoonte, fluks een praatje, ik wilde weten of het Seminarium de moeite waard was te zien.

„Toch niet" zei hij, „tenzij U aan de physica doet." Gij weet, dat is mijn *fort* niet, — behoef ik er bij te voegen, dat hij daarom echter nog niet van mij ontslagen was? Wij praatten door, — ik ongeloovig, hij geloovig en toch scheidden wij met een hartelijken handdruk.

Wat staat zulk een man stevig op zijn kooten tegenover die waggelende moderne dominés, dacht ik een half uur later, toen wij de Groote Kerk van Culemborg bezochten. Het was de tijd der middagpredikatie. M. stond op den stoel, maar de koster vond er des ondanks geen bezwaar in, ons de graven in het koor te laten zien. Er was een dwaze tombe van de zuster van eens dominees-vrouw uit de achttiende eeuw, een prachtige gekheid van zekere Jufv. van der Dussen, die blijkbaar met haar geld geen raad wist. Voor dat gevaarte breidde zich de reusachtige zerk op den kelder der oude Graven van Culemborg uit, versleten, van de koperen schilden, die er op plagten te liggen, beroofd, — de steen maakte eene impressie, voor al het geld van Jufv. van der Dussen niet veil. Het was toch wat onbescheiden op dat koor, achter den preekstoel, terwijl M. cathéchizeert, een praatje met den koster te houden. „Kom mee," zei de man, „in de consistoriekamer" en luchtte zijn hart over al wat de gemeente geleden had onder I., die naar Nieuw Vennep (in de Haarlemmer Meer) was vertrokken.

„Dat was een heel moderne," zei hij, „deze is zoo wat half en half."

„En zult Ge dan nu in plaats van I. een orthodoxe beroepen," vroeg Sophie.

„Als het maar aan ons stond, Juffrouw! maar I. is ons te gaauw afgeweest, toen wij moesten besluiten of wij voortaan zelf zouden kiezen, — dat zou ieder lidmaat een gulden kosten."

O, wat was het goed, dat mijn pastoor op zijn karretje naar Schalkwijk reed — een leeraar, die zijn gemeente haar regt ontfutselt, door haar vrees voor de kosten aan te jagen, een gemeente, die geen gulden voor haar regt over heeft!

M. is nu de baas, van acht stemmen zijn er vijf op zijn hand. Alleen een twintig groote lui zijn modern, maar het volk! „Als er een regte dominé preekte" (M. was wel een

zwak mannetje, maar scheef stond zijn hoofd niet — en ik zag ook in het voorbijgaan geen hoogen rug) „als er maar een regte preekte, dan zouden er wel zeshonderd menschen ter kerk zijn, thans heeft U het gezien, zou men er door kunnen schieten en geen kind zeer doen!" Wij gingen de pastorie opzoeken, in welke Van den Brink bij Millies plagt te logeeren, daar bloeiden de rozen in het tuintje dat hen zoo vaak gezellig hoorde praten, het ligt aan het einde van het stadje — waar zijn zij, *où sont les neiges d'antan*?

den 15den.

Des middags reden wij met het echtpaar Quack naar Zeist. Het hapert zeker aan mij, maar dat steedsche dorp, die gedistingueerde gemeente bevalt mij hoe langer hoe minder. Schortte het ditmaal aan Vollenhoven [1], dat Oost-Indië voor den geest herriep, en vragen deed, waar eens Uwe villa liggen zal? Toch niet, Ik behoef niet aan Capellen te denken, om mij Uwer te herinneren — maar ondanks het hooge geboomte van Hoederingen blijft mij die natuur een.... Stichtsch. Geef mij Kennemerland en ik weet welk hout ik van de dennen vergen mag, maar maakt Gij aanspraak op breeder lanen, op statelijke schaduwen, evenaar dan Beekhuizen of Rozendaal. Bij de heugenis der wandeling onder dien donkeren hemel schiet het mij te binnen: heb ik U geschreven, dat mijne klagt tot Kraaij over het portret van De Génestet:

„En moet hij nu zoo voor de nakomelingschap worden voorgesteld?"

effect sorteerde? „Het ergerde mij zelven" getuigde de uitgever die mij dezer dagen met een afdruk van een veel gelukkiger portret verrastte. Het heeft veel karakteristieks en is bovenal, *geen stuk was* en ook geen *ploert*, het is zoo als P. A. de Génestet was, een fatsoenlijk man.

[1] Vollenhoven, aan den weg van Utrecht naar Zeist, de buitenplaats weleer van den baron van der Capellen, oud-gouverneur-generaal van Neêrlands Oost-Indië.

Wij reden Zeist door, — de echtgenooten Quack waren in de middagpreek bij Beets geweest, uitgenoodigd door den Utrechtschen Fruin, die zijn kind liet doopen! Ik zal mij wel wachten het v. Vloten te vertellen, die ondanks al zijn humaniteit er den man inhumaan hard over vallen zou. Noch Mr. noch Mevr. Quack waren over de preek opgetogen, het is zeker maar een madeliefje geweest.

Wij dronken thee te Driebergen bij v. Selm op verlangen van Quack en tot zijne teleurstelling. Hem heugde het plekje hoe hij er als student placht te zitten, toen was alles er jolig en fideel. Thans! Hij schreef het aan het gebrek aan muzijk toe, die er, zooveel ik mij herinner, hoogstens uit wat doortrekkende blazers plagt te bestaan. Aan het weer haperde het niet, wij hebben eindelijk zomer en er was schier geen wind. Zou het ook daaraan gelegen hebben, dat hij niet in denzelfden kring meer verkeerde, niet dezelfde meer was?

Overigens geloof ik, dat hij zich in zijne betrekking hoogst gelukkig gevoelt. Als ligchamelijk welvaren dien waarborg geeft, is hij het zeker, nimmer zag hij er zoo opgeruimd, zoo levenslustig uit.

Ik had heden ochtend geen tijd, de opening der Tentoonstelling bij te wonen, de plegtige, zegt het programma, ofschoon het zeer weinig plegtig moet geweest zijn. De Prins werd in een corridor ontvangen, *ça ne se fait que chez nous.* De Prins slaagde er maar kwalijk in, van een papiertje zijn speech voor te lezen, *ça ne se voit que chez nous.* Noch Mackay noch Den Tex waren welsprekend. Conservatief! weet Gij geen middel er het huis van Oranje weer wat boven op te helpen? De Koning op het Loo *s'amusant*, de Prins in Bonn *souffrant*, inplaats van deze geschikte gelegenheid aan te grijpen om zich populair te maken bij het volk, dat zeker achter de kiezers staat.

In het volgende nr. van den *Gids* komt stellig een vertoog

van Buijs, hij heeft nu tijd gehad behoorlijk te herkaauwen. Vriend Fischer, uit Genua overgekomen, verpligt mij, dezen met zijne vriendelijke, hartelijke groeten af te breken. Of Gij er veel bij verliest, dat ik niet langer schrijve? Wees opregt in Uw antwoord, ik zal het U niet euvel duiden, al is mijn scherpzinnigheid grooter dan mijn eigenliefde.

Intusschen vaar voort ons elke mail te doen weten, hoe het U drietjes gaat. *We wish, you were nearer.*

Truly Yours.

Sophie zegt: vergeet mijn compliment niet, en schrijf, dat de morellen eindelijk kans hebben rijp te worden.

De Uwe.

XXII

Amsterdam, 26 Julij 1869.

Lieve Vriend!

Verleden week ben ik naar Leiden geweest. Ik had het eer moeten doen, maar mijne herinneringen van 1865 weerhielden mij. Het is waar, het was niet hetzelfde saizoen, even somber als het landschap van de Vogelenzang er toen uitzag, even lagchend was het nu, — ook had ik dezelfde menschen niet te bezoeken, het was immers niet waarschijnlijk, dat ik Veth of Vissering of Buijs op straat zou ontmoeten — en toch, als ik niet vooruit belet had gevraagd, ik zou regtsomkeert hebben gemaakt, toen op de brug de Leidsche leeuwen regts en links de dubbele sleutels beurden.

Het is een heel eind van het station naar het Rapenburg waarop Pluygers woont, maar hij was afgelegd en we zaten in de stulp achter in zijn tuin te rooken en te praten. *En parenthèse*, zijn huis is niet mooi en zijn hof is niet groot, maar de stamrozen, in profusie langs het paadje uit den gang

naar het prieel geplaatst, waren prachtig. Het is een goed jaar voor rozen, zegt men, niet zoo heet als het verledene, maar sedert half Junij toch warm, en van tijd tot tijd door onweders verfrischt. In Artis, zelfs in het Vondelpark, welks geboomte al zoo veel gegroeid is, dat het standbeeld er achter wegschuilt, schitteren geurende perken om het zeerst. Zocher doet rezeda zaaijen onder alle stamrozen. Schrijf mij eens, of er ten Uwent even fraaije, even welriekende zijn, als hier?

La rose du Bengale

Victor Hugo vertelt het:

Pour être sans épine est aussi sans odeur.

Waarom vergunde het rijm niet *parfum*?

Och, die stalen pennen, — laat ons tot Leiden terugkeeren.

Kent Gij Pluygers? Weet Gij, of er Oostersch bloed in dat geslacht is gemengd? Hij zou zeer goed voor een neef van Z. kunnen doorgaan. Slechts zoudt Ge de Aziatische dan één geslacht hooger zoeken. Het zijn dezelfde gebaren, dezelfde tournure d'esprit, dezelfde *petits défauts*. Geen ruime beschouwing, maar veel scherpzinnigheid en dezelfde gemeende of geveinsde eerbied voor de publieke opinie. Was het wonder, dat wij nog al in de appreciatie van Bakhuizen verschillen? Intusschen, het staat mij niet fraai zoo met een mes, dat trekt, te scheeren, terwijl hij heusch genoeg was, mij bij Cobet te introduceeren. En toch, dat geschiedde ook op zijn Z's, zeer diplomatisch. Quack had mij Cobet afgeschilderd als *au fond* misanthroop, onvoldaan met wereld en menschen, dewijl zoo weinigen hem schatten. Pluygers hulde dit in een geheimzinnig waas: Cobet gaf zelden op een vraag een direct antwoord, Cobet zond ieder tevreden heen, slechts bij het nadenken begreep men, dat men met een kluitje in het riet was gestuurd.

Ik ging de trap in dat holle huis met weinig lust op, ik vond in de weinig oogelijke studeerkamer een man, die een pijp rookte, — maar eerst nog een trek van Pluygers.

Bij het ontmoeten, bij het zitten in den tuin, bij het wandelen naar Cobet, kwam de gedachte bij mij op, keerde zij telkens terug, was zij schier zekerheid geworden, dat ik dien man, dat ik Pluygers vroeger had gezien, maar waar?

Eigenlijk gesprek had ik zeker niet met hem gehouden, maar toch was er bij dat zamentreffen iets gebeurd, dat indruk had gemaakt, doch welken? Hoe ik dat halve geheugen verwenschte, en mij ten leste overreedde, dat de verbeelding mij beet had. En toch was het zoo.

„Weet Gij wel," zei P., toen wij bij Cobet die donkere trap opgingen, en hij mij op stoep gezegd had, fluks na de introductie te zullen heengaan, „dewijl Cobet zich vrijer zou uitlaten als er geen derde bij was," zou ik dan een *Robin* zien? „weet U wel, dat wij eens zamen hebben gedineerd?"

„Het is mogelijk, maar ik kan mij niet te binnen brengen waar...."

„Aan de Helder!"

J'y étais — dat was het manneke, dien ik had geërgerd door den aardigen adelborst toe te geven, dat hij op die plaats in ballingschap was gezonden, — dat was de man, die mij een landrot had gescholden, die zoo'n jongen zijn beroep bedierf.

„En U vond mij toen onvoorzigtig — dewijl ik den zeerob zei, dat hij zich om den wille zijner toekomst getroosten moest, daar te leeren tooveren, U vond mij een landrot."

„Wel een beetje," lachte Pluygers.

Schädliche Wahrheit, ich liebe sie mehr wie nützlichen Irrthum:
Wahrheit heilet den Schmerz, den sie vielleicht uns erregt..

kreeg hij op den gang, en de deur ging open.

En nu, welk een indruk liet Cobet achter? P. had mij gewaarschuwd en ik ging dus op den man af en was zeer open

zeer verschillen. Of komt de meester in de kleinigheid niet aan het licht?

28 Julij.

Hufelands *Kunst*, *het Menschelijk Leven te verlengen*, is niet populair geworden, dewijl het practisch geen baat gaf; er zal iemand moeten opstaan, die een beter schrijft; is aan eenig ander zoo zeer behoefte?

Als Ge met de Directeuren eener Hoogere Burgerschool spreekt, wanhoopt Ge er aan, dat het hun ooit gelukken zal, onze jongelieden in te proppen wat deze al leeren moeten, — en daarvoor eischen die docenten reeds van drie tot vijf jaren. Dan komt de Academie, of Delft of Breda, of de Werkkring voor een beroep volmakende, — elk van deze vergt weder eenige jaren. En of dit niet genoeg ware, in een tijd waarin men op zijn 23ste jaar *ganache* is, — daar gewordt mij een brief van een lief vriend, waarin deze beweert, dat het in het vervolg tot eene beschaafde opvoeding van een Nederlander zal behooren, dat men Java hebbe bezocht. Of hij nu onder dit laatste woord maar verstond, wat mij vergenoegt, een uitstapje met zevenmijlslaarzen, een indruk, vlugtig, het is waar, doch altijd beter dan geene, eene aanvulling van lectuur, eene voltooijing van studie! Maar het is er verre van, die vriend is zoo grondig, dat hij langer dan een jaar verkeers met Chineezen en Maleijers en Javanen behoeft, om een beloofd schetsje van een kampong te beproeven! Och, beter dan Hufeland onzer dagen, kom ons te hulp!

Intusschen dank voor Uw interessante schets, al lokt ze mij opregt gesproken, niet tot overkomen uit. Er zou nog over te denken zijn geweest — als de laatste bladzijde, die van 8 Junij, niet de deur digt had gedaan. Eene feestrede [1] als die van Hoogeveen, een feestdronk als die van Van G.

[1] Bij gelegenheid der Koensfeesten te Batavia.

goede Hemel! als dat sommiteiten zijn, dan ben ik het ondankbaarst schepsel ter wereld, die alle dagen met geniën omga.

Voor de bijzonderheden over Gouverneur-Generaals en schrijvers van ouderen datum, die Gij wenscht, zal ik gaarne moeite doen — ik ben het verlangde boekske van Van Haren[1] reeds op het spoor.

Intusschen zou niets mij liever zijn, dan dat *Spectator* of *Gids* van tijd tot tijd een Uwer opstellen overnamen, vooral indien Ge daardoor gelegenheid kreegt, Uwe rechten als auteur te doen gelden, maar deels heb ik bij die luidjes geen invloed, deels waait de wind nog uit geen voor U gunstigen moesson. Van de Heeren van de *Spectator* heb ik dezer dagen Vosmaer nader leeren kennen, — hupsch en heusch gaf hij mij verlangde inlichtingen, maar ik twijfel er aan, of in hem dat spontane schuilt, waarmee men Uwe bijdragen zou moeten opvatten en gebruiken. De andere luidjes ken ik in het geheel niet, v. Limburg Brouwer zou voor het doel zeer geschikt zijn, *but between you both there is no love lost.* En de *Gids*-mannen? Och zie de laatste nommers in en vraag U zelven af zoo Ge kunt, of die menschen een begrip hebben van actualiteit? Ik zonder natuurlijk Quack uit, doch deze heeft zijn handen vol met zijn geïmproviseerde, maar niet minder bestudeerde colleges en zijn talent is buitendien niet plooibaar genoeg om het eerste het beste te bewerken, al begrijpt hij het volkomen!

Enfin, wees verzekerd, dat ik geene gelegenheid zal laten ontglippen, mits ze zich opdoe.

29 Julij.

Heden ochtend heb ik een bezoek gehad van den Heer Van Santen, firma Van Heuvel & Van Santen te Leiden. De man

[1] *Leven van Camphuis.*

verkeert in den gelukkigen waan, dat wij nog niet genoeg couranten hebben, *qu'il y aurait encore place pour un autre petit journal.*

Het blaadje zou natuurlijk eene behoefte vervullen, alleen door de uitgevers dringend gevoeld. Het zou een onschatbaar middel kunnen zijn, om bij de mogelijke wijziging der Kieswet, — als er eens eene scheuring onder de liberalen plaats greep, of de conservativen, *poor devils!* weer aan 't roer zochten te komen, — de wenschen der menigte te temperen. Het mogt anders gaan als in de Hervormde Kerk.

Ik. Maar mijnheer v. Santen! het voordragen der wijziging van de Kieswet is de pligt van het liberale ministerie en alle slinksche middelen om die wijziging te sussen....

— Och Mijnheer! zoo straf niet.

Ik zag mijn Leidsche doctrinairtjes in het verschiet....

— Al wat ik doen kan, Mijnheer, is U succes te wenschen, voor zoover Uw blaadje de ontwikkeling des volks bedoelt.

Cela ne fit pas son affaire. Het geheim kwam eruit, Gorter zou redacteur zijn, om de politieke vertoogjes smakelijk te maken, populair, Mijnheer! een ander zou de redactie van het nieuws op zich nemen, een derde . . . hem dacht, ik moest er veel sympathie voor hebben.

Ik had ze niet — ik mogt hem zijn wensch, mijn naam op het Prospectus ter aanbeveling te plaatsen niet inwilligen. „Mijnheer van Santen! de Heer Gorter, zegt het gerucht, zou zich gaarne voor het *Vaderland* hebben geëngageerd om het vak der Letteren en Kunst bij te houden. Men kon er hem geen genoegzaam honorarium voor aanbieden en hij onthield zich perfect. Daarvan had hij tenminste blijk gegeven begrip te hebben, hoe weinig ik met vele zijner opstellen sympathiseer. Maar nu gaat hij drankjes bereiden en pillen draaijen voor het groote publiek. *Peut-être que cela lui réussira!* Maar eisch niet van mij, die nooit populair ben geweest.

dat ik iemand met dat doel aanbevele voor populaire —"

Hij vulde niet aan, het speet hem, hij had gehoopt, onder de aanbevelers kwamen S. Vissering en P. J. Veth voor, *du persil dans toutes les soupes!*

Toch trek ik daarom geen conservative pantoffeltjes aan, al zou *le moment noblement choisi* zijn *vû que le parti est désespéré.* Ik verheug mij van ganscher harte in den opgestoken liberalen wind, waardoor in Engeland de Iersche kerkkwestie bijna gelukkig geslecht is, waardoor in Frankrijk de kansen op een vrijzinniger bestuur dagelijks grooter worden. Uw bewonderde Napoleon zal weergaas handig moeten zijn, als hij er in slaagt, de blinde klippen te vermijden, louter kunstjes zullen er niet voor toereiken, hij zal moeten bewijzen, of hij inderdaad die man is, waarvoor Gij hem aanzaagt.

Ik word oud en toch wensch ik meer dan in de laatste jaren te blijven leven. We schijnen den moesson der reactie door, hij heeft lang genoeg geduurd!

En Gij? Met Pluygers over U sprekende, zei hij: „Dien stap vergeeft men Huet nooit."

Gij raadt welken, raadt Gij ook mijn antwoord?

„Van vergeven zal geen sprake zijn. Een geest als die van Huet staat niet stil. In eene nieuwe phase accepteert men hem om zijn talent, *quand même.*"

Pluygers zei boe noch bah.

Wees hartelijk gegroet met U drietjes van ons beiden, en laat mij nooit meer schrijven „in vrolijken trante." Dan heb ik liever barre kritiek.

Darum keine Feindschaft mehr.

Der ihrige.

XXIII

Amst., 3 Aug. 1869.

Lieve Vriend!

Ik heb in mijn laatsten vergeten U mee te deelen, dat van Asperen v. d. Velde nog altijd doet, of ik niet in de wereld ben. Heden ochtend, bij de aankomst van de Mail van 20 Junij, vleide ik mij Uw oordeel over mijne eerste pogingen te vernemen. Ik bleef echter zonder brief.

Ditmaal gewierden mij de *Java-Bode's* weder separaat, de vorige post bragt mij eene Mail-Editie. Is dit bij vergissing geschied, of om der variatie wil?

Eindelijk eens een *Gids*-nommer met ten minste een mooi stuk. [1] Quack is zeer gelukkig geweest in zijne schets van Martinus, slechts zoude, vinde ik, de figuur nog meer uitkomen, als de achtergrond niet opzettelijk in de schemering was gelaten. De overige Professoren ziet men niet, den vader naauwelijks, Martinus zou er bij gewonnen hebben, indien de biographist ons door aanschouwen had doen vergelijken. Maar er zijn niet alleen mooije bladzijden in, maar het geheel maakt indruk, ook al mist men als ik de studie, om die redevoering in *Felix* te waarderen.

Antieke beeldhouwwerken in het Vatikaan zijn alleen opgenomen, om der Redactie in staat te stellen, hare *villeggiatura* in volkomen rust te genieten. Maar welk een man moet die Rutgers zijn, zulk een opstel publiceerende, zonder er afbeeldingen bij te verlangen?

We zijn Zondag op Dennenheuvel geweest.

En waar ligt Dennenheuvel?

Tusschen Driebergen en Doorn. Het optrekje heeft zijn his-

[1] Het eerste gedeelte van Quack's *Martinus van der Hoeven.*

torie. Voor vijf en twintig jaren gebouwd door den toen jongen de M., was deze er vroom en philanthroop tevens, maar slaag deer in de eerste kwaliteit met den Bijbel slechts zoo lang, als hij in de laatste hoedanigheid niet moede werd, zijn beurs te openen en te leegen. De helft van het koetshuis werd afgesloten voor een oefeningszaal, in welke hij voorging. En de Driebergenaars en de Doorenaars kwamen en bragten de Overlangbroekers en de Neerlangbroekers mede, daar de rijke commissionnair in effecten den geloovigen geld schoot, en den armen onder deze geld gaf. *Mais il y a un terme à tout*, zelfs aan de fortuin van de M. — zoodra hij weigerde bij te springen, week de belangstelling — en met het najaar schudde hij op Dennenheuvel het stof van zijne voeten; toen hij vertrokken was, werd het schot uit het koetshuis weggebroken, in de lente was het optrekje te huur!

Que ces murs muets
Diraient de secrets,
S'ils n'étaients muets,

luidt het deuntje uit zekere opera; — een onbewuste navolging van aardige verzen van Hooft? Ik weet het niet, — maar wat ik wel weet is, dat ik mijn verhaal vooruitloope, want er viel niets te verklappen in het eerste jaar dat de Weduwe, die de M. opvolgde, Dennenheuvel bewoonde. Volgens Lafontaine wordt er een jaar vereischt om weeuwenrouw te verkeeren *et le bonhomme s'y entendait*.

Daar zat zij de mooije, de rijke, de helaas! veertigjarige, maar die, welk eene weelde, nog voor dertig kon doorgaan, daar zat zij, met eene logée, een getrouwde vriendin, en zij spraken van den braven verscheidene, die aan zijne kinderlooze echtgenoote het levenslange vruchtgebruik van zijn groot vermogen had vermaakt.

De wereld had hem jaloersch gescholden, en toch was hij

het niet zoozeer geweest, om te bepalen, dat in geval van een tweeden echt haar inkomen zou ophouden.

„Hij wist te wel, dat ik er nooit aan denken zou," had het weeuwtje gezegd, toen haar zaakwaarnemer haar vertelde, dat de verre bloedverwanten van den overledene zich hadden gevleid, die clausule in het testament aan te treffen.

„Zij denkt er nog niet aan," zei de zaakwaarnemer in zich zelven. Het is een drukke rijweg, die *chaussée* van Driebergen naar Doorn, niet alleen des Zondags, als die woelige Amsterdammers in Jan Pleziers voorbijdraven, ook in de week, als de bewoners van Zeist uit toeren gaan, als de van Lijndens van Sandenburg — of hoe de adellijke bewoners van Lunenburg en Leeuwenburg en hoe die burgen meer mogen heeten, als zelfs de niet adellijke heer van Sterkenburg bezoeken te Utrecht gaan afleggen, allemaal deftige conservatieve lui, in de „meest onverdraagzame stad van ons Vaderland" kind in huis. N. B. toen Van Zuylen, ook al uit de buurt, Utrecht zoo karakteriseerde, was hij nog in de strikken van het godloochenend liberalismus verward!

En al zag het weeuwtje niet op en al keek het weeuwtje niet uit, de getrouwde vriendin deed het, — zij kende den kleinen tuin al van buiten op den eersten Zondag den besten, — in de week wilde zij weten van wie die rijtuigen waren, het gaf stof voor het kwijnend gesprek, het gaf gelegenheid, bijzonderheden over al die familjes te vernemen. Waren deze juist niet van de stichtelijkste, verlokten zij tot een dollen uitroep, tot een dwaze vraag, — het deed het weeuwtje goed, dat zij van tijd tot tijd eens lachte!

Eerst bestrafte zij er haar zelve, zoo vaak zij het deed, toen lachte zij, twee drie keeren, zonder er aan te denken, dat zij dat niet mogt of niet moest doen; vervolgens werd er gelagchen, als ware zij geen weduwe geweest!

Mevrouw Huet zou dat anders, zou dat beter uitdrukken.

Gij, lieve Vriend! beweert geen fantasie te hebben, maar Mevrouw heeft verbeelding, verzoek haar, dat zij aanvulle, wat ik overspring, de eerste, niet opgemerkte verschijning van een heer te paard, de tweede wel opgemerkte, dewijl hij zoo ondeugend inkijkt, de derde, die de *logée* doet uitroepen: „Hij is het!"

En het weeuwtje wipt uit de salon in de eetzaal, omdat zij dien afschuwelijken man onbescheiden vindt, — of omdat ze door de hooge lindenboog heen even goed op de *chaussée* kan zien, zonder als in de salon, zelve gezien te worden.

„Maar kom dan toch weer bij me zitten."

„Neen, ik hoor alweer den hoefslag van het paard."

Ce que c'est que d'avoir l'ouïe fine — hij is het inderdaad, nu groet hij de getrouwde vrouw als een goede kennis, schijnbaar verrast haar daar te zien.

„De veinsaard!" zegt deze in zich zelve.

In geen week hadden die beide dames zoo gezellig gedineerd, als dien dag — en toch werd er van dien heer geen woord gerept.

„De veinzeressen," zeg ik.

En Mevrouw Huet zegt: ??

Den volgenden ochtend waren de beide dames *chacune dans ses pensées* verdiept. De *logée* schrikte op:

„Weer een paard."

„Toch niet," sprak de vrouw des huizes, „het zijn paarden!" Digter kwam het hoefgetrappel, maar toen het Dennenheuvel was genaderd, hield het op, men kan tot voor de deur van het huis rijden, maar slechts door zand.

De knecht der weduwe kwam binnen met een kaartje voor de *logée*.

„Er is een heer, Mevrouw! die vraagt of hij U ook belet zal doen?"

„Hij is het!" zegt de getrouwde vrouw, het kaartje overreikend.

„Die onbeschaamde," zuchtte het weeuwtje terugdeinzend, of dat gesoucheerd stukje papier een basilisk ware.

„Wat zal ik doen?"

„O, je kunt hem ontvangen, Je ziet hem in stad immers ook — maar ik ga naar boven."

En weg is zij al. *Celui qui regarde toujours une femme et celui qui ne la regarde jamais sont également suspects*, zegt Labruyère. Deze overdreven vreeze...

Haar voorwerp treedt binnen, en verwondert er zich in het geheel niet over, dat hij alleen door de *logée* wordt ontvangen. Hij praat over het oord, hij vertelt, dat hij eenige dagen op Rijzenburg heeft gelogeerd, dat hij morgen weêr naar stad gaat.

„Kan hij ook eene boodschap voor haar meenemen?"

„Toch niet," zegt de ondeugd, die er zich intusschen in heeft verlustigd, dat zijn blik naar de deur ter regte en de deur ter slinke ziet, of de vrouw des huizes niet binnentreedt, „aan wien zoudt Ge willen, dat ik U het berigt meêgaf, hoe Gij bot vongt?"

Onze vriend is de tijd om te blozen lang voorbij, maar verlegen wordt hij.

Een gedruis in de kamer er naast.

Een vragende blik des bezoekers.

„Het is de knecht, die de kanariekooi komt halen om haar schoon te maken," is het weinig troostrijke antwoord.

„Een gunsteling?" klinkt het op een toon, die een heele *volière* belooft, als daarmee toegang te verwerven valt.

„Een gedachtenis," herneemt de ondeugd.

Onze vriend rijst op. „Veel complimenten," roept hem de *logée* na.

„Of hij het reciproceeren mogt?"

Hij is lang weggereden, — daar komt de vrouw des huizes weer van boven.

„Die arme man!”

De mooije paarden! want zij had goed gehoord, de rijknecht, die op het zijne was blijven zitten, hield het andere bij den teugel.

„En wipte onze gast er nog al vlug op?”

Juno toornde.....

En nu beroep ik mij nog eens op de verbeelding van Mevr. Huet, die de aangelegde schets voltooije — wil zij waarheid en dichting geven, dan dient het slot van het stukje met een huwelijk te eindigen, want op Dennenheuvel werd ten langen leste door Mevr. X het Jawoord gegeven aan Prof. S. „Wel was zij geen Diana”, zou Mevr. Bosboom mogen zeggen, zich haren roman van dien naam herinnerende, *„mais lui, mauvais sujet s'il en fut!”*

En toch vergaten wij op Dennenheuvel èn de M. èn Mevrouw X. om ons te verlustigen in het huiselijk heil van onze goede kennissen en hun kroost. Het zijn geen aanzienlijke lui, hij heeft zijn fortuin door ijver en goede trouw aan de Graanmarkt gemaakt, zij is geene schoonheid. Maar er heerschte zulk een hartelijkheid, de kinderen waren zoo natuurlijk, — alles ging zoo prettig toe, dat wij, — de eischen van den geest niet meegerekend, — ons op een ander buitentje geloofden, aan den zoom van zeker duin gelegen!

des Avonds voortgezet.

Ik schreef het bovenstaande tusschen één en drie ure vóór de beurs. Aan de beurs, *bravissimo!* kwam toch een brief, kwam de Uwe en die van Mevrouw van den 20sten Julij! Welk eene verwarring op ons gezegend postkantoor nu oorzaak is, dat Uw dagblad mij des ochtends gewordt en Uw brief des middags in omgekeerde orde van wat anders plaats heeft, wie zal het verklaren? Zeker de Directeur Hordijk niet, die nog altijd zijn vroegere standplaats Goes betreurt, waar

hij zooveel rustiger leven had. En zooveel minder inkomen.

„*He is resigned*”, zooals de echtgenoote van Lord Cull Duff zegt, in *Bishop's Folly*, „*should Heavens decree place us still higher, we are resigned.*”

Och ja!

Hartelijk dank voor Uw beider aangename brieven, hartelijk dank voor Uwe aanmerkingen en bedenkingen, ik zou het even zeer zeggen, als ik er het hoofd dieper bij behoefde te bukken, dan het geval is. Mijne avances, mijn uit souperen gaan, mijn ontvangen, mijne sympathetische relatiën, *ne vous en effrayez-pas.* Op den afstand overdrijft Ge, niets natuurlijker, — ik zelf ben er schuld aan. Want al beweert Sophie, dat ik beter zou doen, U vele dingen niet te schrijven, ik kan met U niet half omgaan, en bovendien, het is goed, dat Gij weet, hoe de menschen, die Gij den rug hebt toegekeerd, over U denken. Ten Uwen koste fraterniseeren met Nijhoff! — maar hoe komt Ge er aan — weet Ge dan wat ik hem heb geantwoord? — Om van den Brinks *Studiën en Schetsen* uit te geven, ben ik met hem in relatie gekomen, om dien sprak ik Jonckbloet en Pluygers en Cobet. *Allons, si cela m'infectera!!*

En nu, hun zwijgen over mijne *Poëzy* — het zwijgen van de *Gids* over deze, gelooft Ge, dat het mij leed heeft gedaan, of leed doet? *U* heb ik gevraagd waarom Ge geen woord over de Aanteekeningen schreeft, *Uw* oordeel wenschte ik te vernemen, — het overige liet mij koel, zoo als mij in de dagen van v. d. Brink en van Geel dat der menigte deed.

Wijs mij de lady aan, die ik in eene Amsterdamsche novelle moet brengen, en ik zal het beproeven, of liever, er zijn fatsoenlijke vrouwen uit dien zoogenaamden patricischen kring genoeg te schilderen, maar mannen, welke hun tijd begrijpen en dezen daardoor, zooal niet beheerschen, dan toch tenminste wijzigen — schort het aan mij, dat ik ze niet zie? *Le désarroi*

in die partij en de conservatieve partij is zoo groot, dat de eminentiën met den vinger aan te wijzen, dat zelfs de bruikbare sujetten in eenen adem te tellen zijn. Het is niet alles goud wat blinkt aan de tegenovergestelde zijde, maar daar is toch nog eenige kracht, omdat er duidelijke bewustheid van doel heerscht.

Van vergeving is tusschen ons geen sprake, er kan verkeerde opvatting zijn, er is geen opzet om leed te doen. Daarvan ken ik mijzelven vrij, in het schijnbaar scherpste, wat ik verleden jaar geloofde te moeten schrijven. Gij mogt U geene illusien maken over de teleurstelling, die Gij Uwen besten vrienden hadt berokkend en prijs gegeven.

Om schetsen uit Java zal ik U niet meer plagen, — Gij kunt er Uwe reden voor hebben, daarmede te wachten. Ook beken ik, dat zij hier meer belangstelling zouden vinden, dan ten Uwent, en dat is voor eerst Uwe wereld.

Den 4den.

Ons Engelsch en Americaansch Leesgezelschap gaf mij gelegenheid uit *the American Literary Gazette* het volgende voor U af te schrijven. Vol XIII No. 11 Philadelphia, April I 1869. *M. Th. Baudement, one of the librarians of the Imperial Library, has published an amusing and interesting work. The library of the learned Bishop Huet of Avranches was bequeathed to the Jesuits convent in this City (Paris) but was transferred to the King's (now the Imperial) library in* 1765. *M. Th. Baudemont found in it four copies of Rabelais. Two of these copies contained notes by Huet, who evidently forgot or disdained the fate of the poor priest, who was whipped for having annotated Rabelais. These notes throw a great deal of light on Rabelais. He proposes for instance, to read „méchante freraille" instead of „méchante ferraille" de moines; instead of Abbé Tranchelion, he proposes Abbé Tranchelien*

(Tranche — luy — en). In the chapter where Maître Janotus de Bragmarda asks Gargantua for the bells of Notre Dame, and begins by coughing that „admirable speech," which he learnt eighteen days to matagraboliser, Huet notes that Bragmarda's hem! hems! recall Olivier Maillards habit of marking in his sermons even the places, where he should cough. It seems, this habit was caught by his congregation. Father Lucas tells in neat latin verses, of the custom in vogue in his day of regularly coughing like the preachers between the „firstly" and „secondly" of a sermon. He says „at a signal given from the pulpit the husband spits and coughs, the mother coughs with her daughter, the maid-servants and the children cough and every body coughs." You see from these extracts, the character of les Rabelais de Huet. *I refer you to it if your curiosity is unsatisfied."*

En ik behoef er niet bij te voegen, dat ik U die, zoo Gij ze wenscht, gaarne zenden zal.

Later.

Er is weinig letterkundig leven, — alleen v. Limburg Brouwer zet met eene volharding, meer sympathie waard, zijne pogingen voort, ons Indische toestanden te leeren genieten, Indische wijsheid te doen waarderen. Vreemd genoeg vermoedt hij zelf niet, dat de menigte er de ontwikkeling toe mist.

Als ons publiek van de Europesche litteratuur verzadigd ware, zou zij den blik naar het Oosten wenden, — maar hoe velen reiken niet eens naar Fransche, Duitsche en Engelsche toe, van hoe weinig meesters bij die drie naburen hebben wij vertalingen die uitlokken, de oorspronkelijke te bestudeeren? Zal het verbeterd onderwijs die klove dempen? Ik wensch het met heel mijn hart.

Te ontkennen is het niet, dat wij overigens willens of on-

willens in de wereldbeweging worden medegesleept. Het is hier drukker dan ooit door de Tentoonstelling, die echter eerst den 13den dezer of weinig dagen daarna geheel in orde zal zijn, tot dien termijn toe mag er ingezonden worden. Ik ben er nog niet geweest, dewijl ik van die dingen toch geen verstand heb. Onze vriend Fischer zal ditmaal Bloemendaal niet bezoeken, — hij is niet de eenige, die er te veel missen zou. Weest hartelijk van hem gegroet, weest het ook van ons beiden, en geloof me, trots alle aan en opmerkingen, alle bedenkingen en scherpheden,

de Uwe.

A propos van Uwe klagt, dat niemand notitie van mijne *poezy* nam, *de Wetenschappelijke bladen*, *Nederland* en de *Spectator* zijn daar om U een dementi te geven, — en bovendien, het inzien der *Letteroefeningen* voor deze maand herinnerde mij de vast vergeten verzen, die ik voor drie en dertig jaren uit Rückert — niet heel mooi, ik stem het toe — vertaalde:

CRITIEK.

Zij prezen mij — en 'k bloos, om lof, zoo dwaas geschonken;
Zij laakten mij — en moed en lust zijn mij ontzonken.

Een hulde, die 'k mij schaam; een gisping die mij deert,
Werd ze averegts geboôn, of vatte ik die verkeerd?
Want lofspraak en verwijt moet ons 't bewustzijn geven
Dat wij gevorderd zijn, maar verder moeten streven.

Dat hadt Gij kunnen doen, zoo Gij hier gebleven waart en ik niet allengs te oud werd.

Maar de overigen? Gij weet wel beter! En toch! mogt ik er, om mij zelven niet zwarter te maken, dan ik ben, bijvoegen dat het niet louter egoïsme was, zoo ik met Uw verplaatsing geen vrede had, en die, had het aan mij gestaan, zou hebben verhinderd.

Bekentenis van een letterkundigen zondaar.

XXIV

Amst., 11 Aug. 1869.

Schoon is het om te varen,
Bij lieflijk Junij-weêr,
Langs de effen zonnebaren
Van 't blonde Duitsche Meer!
En treffend om te aanschouwen
Is 't pijnboomstrand van 't Noord;
En welig de landouwen
Van Brittens kalkrotsboord!
Wellustig is 't gewiegel
Van 't Middellandsche zout,
Waar, in den blauwen spiegel,
Messina zich aanschouwt;
Waar Napels' tinnen rijzen
Aan vruchtbren vuurbergvoet,
En Genua's paleizen
Hun beeld zien in den vloed!

En echter, arm Europa, echter gaat ge verdwijnen:

Maar o! oneindig schooner
En trotscher schouwspel is 't,
Waar Tidors kustbewoner
De pareloester vischt,
Waar, uit het blauwe water
Dat in het zonlicht glimt,
De groen omzoomde krater
Van 't fier Ternate klimt,
En Almahera's pieken
Haar blanke wolkenvlugt
Als donzen nevelwieken
Uitspreiden aan de lucht!

Zoo ver zijt Ge niet geweest, Lieve Vriend! maar al waart

Ge het, we zouden er naar Uwe theorie — ook bij het bewerken van About's *Ahmed* [1] straf in praktijk gebragt, geen jota over wat Ge er zelf aanschouwdet of gevoeldet — wij zouden er even weinig een woord van hooren. Wat beschuldigt Ge mij, van U in dat opzigt te gelijken? Waar ik een indruk ontving heb ik dien niet verheeld, — als deze vlugtige zich slechts eenigzins in een poëtischen vorm liet brengen, als hij daartoe levendig genoeg was. Maar Gij zijt nu al over het jaar op Java, en nog blijft de schets van de kampong uit. *Vous aurez le temps de la gâter, je le jure.* En dus troost het mij, die van Soerabaja even weinig vernemen zal als van Samaang, die geen kijk op de Vorstenlanden door U krijge, met de mooije verzen van Meyer — die Gij toch wel zult hebben uitgezonderd, toen Gij de prullaria Uwer hollandsche boeken naar de verkooping zondt?

J'aime surtout les vers, cette langue immortelle.
C'est peut-être un blasphême, et je le dis tout bas,
Mais je l'aime à la rage. Elle a cela pour elle
Que les sots d'aucun temps n'en ont pu faire cas,
Qu'elle nous vient de Dieu. —

Ik begrijp, dat het togtje U goed heeft gedaan, — maar Mevrouw en Gideon, hoe hebben wij beide beklaagd. *Du soleil et des roses*, het is veel, maar toch niet alles met Javaantjes en Chineesjes en Maleijers om zich heen! „Gelukkig" verbeeld ik mij Mevrouw Huet te hooren zeggen: „gelukkig, dat het voorbij is en zoo spoedig niet meer zal gebeuren!" Maar was ik in H.Ed. plaats, ik zou niet rusten voor Ge blijk gaaft, dat Ge hadt gezien, en vergeleken en geoordeeld.

Gij komt terug op Uw *Koenfeest en de Geest in Indië* [3], —

[1] B. H. had *Ahmed le Fellah* in den *Java-Bode* besproken.

[2] B. H. moet hebben aangekondigd dat hij, in het belang van zijn *Java-Bode*, een uitstapje ging maken naar Midden- en Oost-Java.

[3] *Java-Bode*, 11 Juni 1869 (mail-editie).

weet Gij, wat ik er Quack over heb geschreven? „Niet enkel de godzaligheid is tot alle dingen nut, — ook het wisselen van partij. Vergelijk den beoordeelaar der Vondelsfeesten eens met dien van de feesten van Koen. Conservatief, heeft hij oog voor het weinig goede en het vele leelijke. — *Le vieux Sicambre adore ce qu'il a brulé.*"

En Quack antwoordde mij? Geen woord op de profaniteit. Maar over de twee portretten *Koen* en *Bakhuizen* waren wij het eens.

„Koen is meesterlijk gegraveerd doch Bakhuizen is mislukt. Hij heeft een schets in houtskool geleverd, zoo ruw, zoo grof mogelijk. Het slot is geheel fout, het alternatief tusschen losheid en statigheid bestond er niet. 't Kenmerk was fijnheid, de fijnheid, die wij in de beste teekeningen van van den Brink bewonderen, — bijna op koper gegraveerd. De Vries [1] was een antithese, maar eene antithese, zooals Bakhuizen er honderden had, b. v. Thorbecke. Ieder, die een bepaald stelsel had en volgde, was hem antipathiek. Zijn zeer rijke geest zag in het volgen van een stelsel dadelijk armoede van geest."

Ik zou dat niet hebben overgeschreven als het Uw gevoelen niet bevestigde? *Allez*, *méchant*, als het *Vaderland* het opstel niet had overgenomen, *mir nichts*, *dir nichts*, en geen schepsel van het artikel over Koen gesproken!! De mannen van den *Spectator*, verneem ik van de buitenwacht, hebben plan, tegen het artikel over Bakhuizen op te komen, — maar wat mag ik mij daarvan voorstellen, sedert hun onbeschoften uitval apropos van Quacks artikel, over Martinus van der Hoeven? Die luidjes schijnen te gelooven, dat zij geniaal zijn als Bakhuizen, wanneer ze zoo grof zijn, als hij het wezen kon, wanneer hij zijn moedwilligen geest botvierde. Maar het bleef dan toch altijd zijn geest.

Wij hebben verleden week de Tentoonstelling gezien; ik verwachtte weinig en werd aangenaam verrast; het portret

[1] B. H. had in zijn artikel M. de Vries tegenover Bakhuizen gesteld.

van Sarphati, met een immortellenkrans gekroond, mogt er hangen. Vijf achtste der tentoongestelde voorwerpen behooren tot het leven van den handwerksman, als men dit woord niet op zijn hollandsch voegt tot opperman of daglooner, — als men er ook *artisans* en *workmen* onder begrijpt.

En het zou voor onzen handwerksstand een gezegend gevolg zijn, als hij er wat door werd opgebeurd.

Lach er om, zoo gij wilt — ik zie zoo goed als Gij hoe veel kwakzalverij er ook op die soort van kermissen aan den man wordt gebragt, maar toch juich ik de tentoonstellingen toe! We zaten op het voorplein, teregt de kiezelwoestijn geheeten, welke de wethouder van Lennep hoopt, dat de burgerij vast zal trappen, wij zaten in de open lucht een twaalf uurtje te gebruiken, om een oogenblik van het toekijken te verpoozen. Natuurlijk namen wij plaats, niet voor de *Kneipe* van het Ned. Beijersch Bier Etablissement, evenmin voor het verlaten Chaletje van Heinekens Hooiberg, zelfs niet in de restauratie van het *Café Neuf*, uit de Kalverstraat overgebragt. Wij kozen een tafeltje voor het (op eene kunstmatig aangelegde hoogte gelegen) gebouwtje van het *Wiener Bier* — Sophie als een echte Germane, dronk een glas, en at *kränzel*, een zeer fijn wit brood, overvloedig met zout besprenkeld, en Wiener worst, salami geloof ik, geheeten, riekende naar knoflook. Voor mij, ik vergenoegde me met een glas Mosel, wel wat zuur, maar toch frisch. Om ons heen zaten kennissen en Zaansche boeren en boerinnetjes en inzenders van allerlei natiën, — niet verre van ons een tafeltje twee, drie, met leden van de Jury. Was ik in Amsterdam? op een paar honderd schreden afstands van de Beerenbijt, daar in mijn jeugd de Goudenaar dampte, als de Utrechtsche nachtschuit afvoer? Welk eene andere wereld had die vroegere, stijve, vervelende vervangen! Er waren onder die leden van de Jury eenige, die men niet van de loffelijkste passien verdacht,

intrigueerende om een gouden medaille voor hunne vrienden, een lintje verlangende voor hun eigen knoopsgat. Wat maakt het uit? er zal altijd kaf onder het koren zijn, belang zal heerschen, zoolang de aarde menschen heeft, — en of men de zwakheid *pour la quincaillerie des rois* zelfs in America geheel te boven is gekomen? Ik durf geen ja zeggen. Maar het grootste gedeelte van die jury bestond toch uit mannen, die gelooven, dat het er de wereld te beter om zal gaan, als de mindere man het wat genoegelijker zal hebben. En dezulken aan te zien, doet goed. Des avonds is het op dit voorplein, vooral als Dunklers muziekkorps speelt, overvol — men zit er tot laat in den nacht — *eh le grand mal!* voor veertig jaar waren de volksuitspanningen niet stichtelijker! En des daags, neem dat tien van de honderd een juist begrip meedragen, hoe zij hun geld moeten besteden om er het meeste genot van te hebben, een hooger, van wat ons, eindelijk den apentoestand ontkomen, in het leven geschonken is, een ruimer, dat wil zeggen, de hoop, dat eens de scheidsmuren van standen en van volk zullen wegvallen, — dat we, maar ik heb U, conservatief, al genoeg geërgerd, ik hou mij op mijn beurt aanbevolen.

Gij hebt mij moed ingeboezemd voor Uw leesgezelschap — ik zal voortgaan te zenden, als mij iets geschikts voorkomt. Maar om geen *double emploi* te hebben, schreef ik aan v. Asperen v. d. Velde met verzoek mij mee te deelen wat men U zond en zendt. Ik verlang geenerlei invloed uit te oefenen, heb ik den luidjes verzekerd „maar er zijn geen boeken, die een leesgezelschap gaarne tweemaal leest. En het is alleen voor te komen, door te weten, wat U gezonden heeft."

„De oude bedaarde Heer" ziet naar een antwoord uit.

Heden ontvangt Gij in nog al scherpe tegenstelling, het jongste werk van Mad. Craven [1] en van Louis Ulbach. Ge-

---

1 Waarschijnlijk de biographische schets: *Adelaïde Capece Minutolo*. Paris, 1869.

lukkig is het eerste maar een dun boekdeeltje; misschien is er een enkele ziel op Batavia *qui aspire.*

En hoe aangenaam zou 't mij zijn, mogt ik haar eene verrassing hebben bereid, eene vertroosting gezonden!

Het mag U genoegen doen, dat de ploerten U niet ten onder hebben gebragt, maar voorbijzien moogt Ge niet, dat Uw ommekeer zeker geen misdaad, maar toch meer dan een teleurstelling was. *Noblesse oblige* en Uwe vroegere reputatie was oorzaak, dat men ook in den korten draai geen vrede hebben kan. Als ik niet geloofde, dat Gij in dit opzigt maar al te gezind zijt, meer te vergen, dan Ge regt hebt; dat Ge U zelven, als Ge dit uit het oog wilt verliezen, menig nieuw verdriet bereidt, zou ik er op terugkomen?

Uwe explicatie over Keuchenius is met talent geschreven, en toch liet ik den man liever rusten. *Die* zal U niet deeren. Ik geef U Mr. van der Hoeven en zijn .... prijs, maar als Gij gelooft, dat de Spaansche vrijwilligers op Cuba den goeden strijd wagen, dan teeken ik protest aan. Gij kent de eigenaars der groote plantages op Cuba niet, die in de loges der opera te New-York zitten, terwijl de oproerling en de soldaat ten minste hun leven wagen!

Ook geloof ik niet, dat de sympathie der radicalen voor Polen verflauwd is, dewijl de Polen roomsch zijn, ach neen, er is ten eerste het besef van onvermogen iets voor Polen te doen, ten gevolge zijner ligging tusschen die drie lieve jongelui, die door Gods genade Pruisen, Oostenrijk en Rusland besturen en ten andere, de Polen zijn zelve schuld aan de mindere consideratie die zij allengs genieten. *Ladislas Bolski* [1] is een type.

Van de *Revue des Deux Mondes* gesproken, hoe gelukkig heeft George Sand [2], vooral in het eerste stukje, partij getrokken

[1] In den roman van Cherbuliez van dien naam, in de *Revue des Deux Mondes* verschenen.

[2] *Pierre qui roule.*

van hare kennis der tooneelwereld. Later, ik ben nu aan het vierde gedeelte, wordt het wat veel roman in dezen zin, den ouden dans der oude poppen.

Den 12den.

Welk een weder hebben wij sedert drie dagen. Zondag plasregens zonder ophouden, — Maandag onweder *à volonté*, Dingsdag en Woensdag stormen en buijen, — wij schijnen den herfst ingetreden, schoon we naauwelijks een voorsmaak des zomers proefden. In dat opzigt hebt Gij ongetwijfeld gewonnen; en toch vleijen wij ons met de kleurenpracht van het najaar, met zijn koelen wind en lage zon, en zijne heerlijke verschieten. De *villeggiaturas* loopen intusschen ten einde met medio dezes, of weinige dagen later beginnen de scholen voor de jongelui weer. P. N. Muller komt aanstaande week van Velp terug. J. C. Zimmerman heeft zijn uitstapje met zijne vrouw en de beide oudste kinderen naar Dresden volbragt. Buijs en Quack zitten op Berg en Dal, de bouw van dat hotel heeft f 75000 gekost en toch beweert men dat het rendeeren zal. Geen wonder, Buijs heeft er twee aandeelen in, ieder à f200. Ik vertrouw, dat hij belangrijke sommen heeft besteed in de Maassluische Logger Haring Visscherij. Ik streep Logger door, ik had Hoeker moeten zeggen, Logger, *c'est du suranné*, Hoeker *c'est ce qu'il y a de plus moderne.* Onloochenbaar hebben die vaartuigen een jaar twee drie nu uitstekend gerendeerd, maar de pruiken zeggen: nieuwe bezems enz.

Later.

Met een vers begonnen, moet ik deze met een vers eindigen:

J'ai différé, la vie à différer se passe *enz.*

ik had vroeger moeten beginnen.

Thans, nu ik nog een blaadje meende te vullen, zitten v. Vloten en Fischer in de andere kamer — waarom zijt Gijlieden zoo verre? Die zijn ten minste geen *Philister*.

Wees hartelijk van ons gegroet en doe ons niet minder van U hooren, al heb ik ditmaal, ten onregte op „morgen" vertrouwd.

de Uwe.

Ps. Uw broeder Piet heeft eergister bij ons theegedronken, welk een roman is dat leven! Hij zag er zeer goed uit, maar zijn wêerzin in de Americaansche Democratie *prouve son origine aristocratique.*

T. à t.

XXV

Amsterd., 21 Aug. 1869.

Lieve Vriend!

Ge zijt snuggerer geweest dan Dr. Doorenbos en mijn persoontje, — *ce qui n'est pas jurer gros*, — Ge hebt ons niet geloofd, toen wij *Lief en Leed uit eene kleine wereld* aan de schrijfster van *Tegen Stroom* toekenden. Ook is het boekske niet van Jufvr. Mastenbroek, de arme lijderes welke spoedig niet meer zal zijn. Zij heeft haar laatsten arbeid: *Een Vrouwenleven*, dezer dagen bij Bohn het licht doen zien. Of ik het gelezen heb, of ik het lezen zal? Twee deelen! ik ben door mijn marren zoo gelukkig aan de laatste octavo's van Keller, van Cremer, van Hoek ontkomen.

Er is nog iets!

„Met mannelijke auteurs" zei mij dezer dagen iemand, die voor U een groote of een kleine X zal blijven, — Gij hebt zulke... antipathiën, — „met mannelijke auteurs valt nog te praten, zij begrijpen, dat schrijven arbeid is. Maar dames! dat moet zoo uit het hart, uit de pen vloeijen en zooals het vloeide, worden gedrukt — het gevoel wil van geen omwerken weten, — schrappen is schennen!"

Mevrouw Huet zou den ongenoemde kunnen beschamen (al heeft hij waarlijk last gehad van *Tegen Stroom*) doch wanneer zal de mail mij een handschrift brengen, gereed voor de pers, met ratures bij de vleet, *the art to blot* in beoefening gebragt? „Studies van Javaansche bloemen en vruchten." Als er eens de hand aan gelegd ware, gedurende die lange eenzaamheid, het gevolg der reize naar Soerabaja, dan zouden ze nu al onderweg kunnen zijn, want Ge zijt zeker al op Batavia teruggekeerd. Het is iets eigenaardigs van eenen afstand als dien, op welken wij ons bevinden, iets, dat een somberen indruk geeft der vergankelijkheid, der nietigheid onzer gedachten en gewaarwordingen, — de vreugde, die wij smaken, het leed, waarover we klagen, beide zijn voorbij, als we die van elkaar vernemen! Weet Gij wel, dat het me soms is, of Ge naar een andere planeet zijt vertrokken of gevlogen? Zoodra Ten Kate's dichtstuk het licht ziet, zal ik U zeggen waarheen.

De schrijfster van *Lief en Leed*, die zich, na bij menig uitgever met haar manuscript bot te hebben gevangen, — het zij ter harer eere gezegd, — menige wijziging door Van Kampen liet welgevallen, die jonge Jufvrouw is wel geen kolonelsdochter, „bij welke men over niets verbaasd moet staan," *mais il est cependant question d'épaulettes.* Hebt Gij nooit van den Chirurgijn-Majoor G. gehoord? Waarschijnlijk wel, want de luidjes zijn intiem met de familie v. d. H., en die kent Ge, naar onze Hollandsche uitdrukking, van haver tot gort, of men ze *ontbolsterd* had. De man had hier een overdrukke praktijk, — moet ik zeggen, dat ik van G. spreek, die voor jaren afscheid nam van zijn korps en zich hier vestigde? waarschijnlijk wel, want het is U moeijelijk *the association of ideas* in mijn hoofd te volgen, daar Gij de draden niet ziet. Van den Brinks opstellen verpligten mij in Locke te snuffelen, weet Ge.

Men kent militaire artsen, als doctoren uit gasthuizen, over het algemeen groote ervaring toe, — zij konden straffeloos proeven nemen, — geen wonder, dat de praktijk den ouder wordenden G. hier spoedig over de hand liep, de familie vertrok naar Brummen. Eene latere letterkundige geschiedenis -- als Gij schrijven zoudt — zal aan het licht brengen of zijne dochter daar of reeds hier de pen opvatte om novellen te schrijven. Ik vermoed het laatste, *Lief en Leed* is haar eersteling niet. Voor *Nederland* bood zij vroeger opstellen aan Westrheene aan. Zij werden teruggezonden, niet goed genoeg om te worden gehonoreerd, zonder honorarium zou de Redactie (in een verlegen oogenblik?) ze misschien plaatsen! Prettig antwoord voor de schrijfster: „Bladvulling!" Verheven gedachte, die het van de *Mengelingen* zelve inboezemt: Bladvulling! Waarom gingt Ge Maleijers en Chineezen en Sinjos bestudeeren inplaats van onze lamlendigheid ten toon te stellen? Van Kampen ontfermde zich over *Lief en Leed*; sedert, zegt men, heeft Jufvrouw G. echter een beteren trooster gevonden; zij is geëngageerd met eenen Heer W., rijk, maar heereboer. *Ça n'empêche pas les sentiments* — misschien heeft zij, hoe poëtisch ze geweest zij, door Westrheene geleerd practisch te worden.

Ik scheide van dit *Lief en Leed uit de kleine wereld* — van beide uit de groote heb ik nog geen plan het te doen, — maar Van Asperen van de Velde schiet er een stokje voor. Gij hebt het boeksken twee malen ontvangen. Ondanks Uwen wenk was de berg niet tot Mahomed gekomen en Mahomed ging dus tot den berg, ik schreef naar Haarlem om opgave wat men U had gezonden? Den 16den dezer ontving ik antwoord. Gij zwemt in fransche litteratuur — de eenige hollandsche boeken zijn: Alewijn en Christine Muller. Misschien zijn er ten Uwent kennissen van den heereboer, die gaarne eens willen zien, aan welk een blaauwkousje hun vriend zich waagt!

Mevrouw Huet zou den ongenoemde kunnen beschamen (al heeft hij waarlijk last gehad van *Tegen Stroom*) doch wanneer zal de mail mij een handschrift brengen, gereed voor de pers, met ratures bij de vleet. *the art to blot* in beoefening gebragt? „Studies van Javaansche bloemen en vruchten." Als er eens de hand aan gelegd ware, gedurende die lange eenzaamheid, het gevolg der reize naar Soerabaja, dan zouden ze nu al onderweg kunnen zijn, want Ge zijt zeker al op Batavia teruggekeerd. Het is iets eigenaardigs van eenen afstand als dien, op welken wij ons bevinden, iets, dat een somberen indruk geeft der vergankelijkheid, der nietigheid onzer gedachten en gewaarwordingen, — de vreugde, die wij smaken, het leed, waarover we klagen, beide zijn voorbij, als we die van elkaar vernemen! Weet Gij wel, dat het me soms is, of Ge naar een andere planeet zijt vertrokken of gevlogen? Zoodra Ten Kate's dichtstuk het licht ziet, zal ik U zeggen waarheen.

De schrijfster van *Lief en Leed*, die zich, na bij menig uitgever met haar manuscript bot te hebben gevangen, — het zij ter harer eere gezegd, — menige wijziging door Van Kampen liet welgevallen, die jonge Jufvrouw is wel geen kolonelsdochter, „bij welke men over niets verbaasd moet staan," *mais il est cependant question d'épaulettes.* Hebt Gij nooit van den Chirurgijn-Majoor G. gehoord? Waarschijnlijk wel, want de luidjes zijn intiem met de familie v. d. H., en die kent Ge, naar onze Hollandsche uitdrukking, van haver tot gort, of men ze *ontbolsterd* had. De man had hier een overdrukke praktijk, — moet ik zeggen, dat ik van G. spreek, die voor jaren afscheid nam van zijn korps en zich hier vestigde? waarschijnlijk wel, want het is U moeijelijk *the association of ideas* in mijn hoofd te volgen, daar Gij de draden niet ziet. Van den Brinks opstellen verpligten mij in Locke felen, weet Ge.

beklagenswaard in onze maatschappij: wat de Zweden fö-genie noemen, blijkt hem geheel ontzegd.

22sten Aug.

Verkneukel U, Gij hebt den wil van de reis gehad — *Nederland* en de *Spectator* mogen van mijne *Poëzy* hebben gewaagd, Gij zijt de eerste, de eenige, die *Florence* heeft beoordeeld. Gister, Zondag, omstreeks half vijf ure, bragt de post ons Uwen aangenamen brief en in de *Java-Bodes* de recensie [1] waarvoor ik van harte dankbaar ben.

Aangenaam bleef de eerste, al bereiden die letteren ons op eene maand stakens [2] der wisseling onzer gedachten voor. Ieder heeft zijne idiosyncrasiën, en Gij de Uwe, in het schrijven van zelfs een „kattebelletje" — dat Ge nooit schrijft, in hooge mate. Er zijn, die letterlijk niets meer behoeven om een brief te schrijven, dan een stuk papier, wat inkt, en eene pen, die overal gelegenheid vinden, zich neer te zetten, om hunne gedachten meê te deelen, die zich van die gedachten naauwelijks vooraf rekenschap geven. Ze schrijven zelden ordelijk, geregeld, fraai; al wat ten hunnen voordeele te zeggen valt is, dat zij ten minste wat doen, als de anderen zwijgen. Anderen behoeven zooveel voor een brief, een rustig uur, een prettige kamer, pen, inkt, papier, als zij dagelijks gewend zijn — wat zijn die kieskeurigen beklagenswaard, wanneer zij gelooven te moeten schrijven en er toch zoo moeijelijk toe komen. Ik heb er een gezien, die zich zelven beschuldigde, zijne lieve vrouw te lang zonder berigt te hebben gelaten, — die zich eindelijk vermannen ging. De zaal was groot genoeg om een hoekje te kiezen, waarin rustig te pennen viel, — het schrijfgereedschap liet niet veel te wenschen over, — hij had maar sober ontbeten, en dus was het niet zijn maag, die het hem

[1] Sedert opgenomen in *Litt. Fantas. en Krit.* III.

[2] Vgl. blz. 209, noot 2.

moeijelijk maakte. En toch zag ik, hoe hij drie malen ging verzitten en de pen beroerd en de inkt drassig vond en tot twee keer toe werd de begonnen epistel verscheurd. Had hij het nageslacht voor zich, gluurde het over den schouder zijner aanvallige echtgenoote? Hij beslisse het zelf, maar als ik zoomin uit Samarang als uit Soerabaja een letter schrift krijge, ik zal aan St. Jean de Maurienne denken, en er hem niet minder lief om hebben! Intusschen mogen deze regelen hem overtuigen, hoe ongaarne ik de frissche indrukken uit Java's Oosthoek derven zal.

Egoïst dat ik ben, zoolang over de mij toevende ontbering te klagen zonder U te danken voor het mij geschonken genot. Hoe ik wenschte jonger te zijn om partij te kunnen trekken van menigen wenk. Scherpzinniger ontleder, dan Gij zijt, heb ik nog niet aangetroffen — slechts waar de politiek in het spel komt, is Uw anders zoo heldere blik bevangen. En dat is erger dan een enkele maal uit den toon vallen — hoe heet dat in de muzijk, als men niet valsch, maar in plaats van uit de keel, uit den kop zingt? „De hooge *cis* is het niet, Mevrouw!" maar het is een leelijk zwak in eene overigens zoo helderen, zoo hoogst gedistingueerden stijl bij wijlen *à plaisir* grof te zijn. — Withuijs en van den Bergh in dit opstel, een paar andere plaatsen in *Bakhuizen v. d. Brink*. Dat kan mindere dan Huet ook, maar iemand zoo juist definieeren: „dichterlijk waarnemer," zoo volkomen apprecieeren, wie kan het als hij? Die plaatsen zou Sainte Beuve onderschrijven, — *le texte est falsifié*, zou hij van de andere plaatsen zeggen. Is er een valsche *cis*, Mevrouw?

Het verbaast mij niet, dat Gij op Uw tegenwoordig standpunt geen vrede kunt hebben met den Koning-President, van wien ik — droom, — met een volk, dat aan het hoofd des vooruitgangs zou staan, — Utopie — maar die distinctie van

den „frieschen edelman” [1] schut ik. Een Overijsselsch patriottenkind — het koningschap bij gebreke aan beter voor lief nemend, maar het tweede Oranjehuis prikkelend, zich zooveel mogelijk naar de groote mannen uit het eerste te vormen, — is dat proza?

Ik gun Tollens Uw pluimpje, maar God behoede ons voor zijn huisgezin, en zijn vaderlijk hoofd!

Dante's burgerkroon, — de eenheid van Italië, Gij moogt er niet meê spotten, — als er van Europa iets over zal blijven, *vis à vis* de Nieuwe Wereld tegenover het Anglosaxische menschenras, dan moeten de volken zich ontwikkelen en hunne vorsten boven het hoofd wassen.

Victor Cherbuliez's *Prince Vitale* is een heel mooi boekske, maar dat behoefde ik immers niet te zeggen? In mijne beschouwing kan *zijne* Renaissance geen plaats vinden, ik geloof aan haar zegen niet.

Heb ik ooit zooveel over mij zelven geschreven? Nimmer, maar mij weervoer ook tot nog toe het genot niet, uit een ander werelddeel beoordeeld te worden door iemand op wiens goed- of afkeuring beide ik zooveel prijs stelle als op de Uwe. En daarom nog eens: wees gedankt.

Wat heb ik mij van morgen dwaas boos gemaakt op — raad eens op wien? Hij had allerlei grieven tegen mij; de koddigste was, dat hij het mij niet ten goede kon houden, dat over een boekske, 't geen hij verleden jaar der Redactie van de *Gids* toezond, nog geen woord was gezegd!

Het boekske is het *Open Havenfront of de Weg naar Zee*, de man is Adriaan Huet. Toen hij vernam, dat ik sedert '65 had opgehouden Redacteur te zijn, sloeg het onweer bij v. Vloten in. Deze had een opstel van U verminkt, — de *Nieuwe Rotterd.* was voor U opgekomen, Uw vriendschap met Van Vloten zou nu wel uit zijn. Allemaal nonsens — Van Vloten

[1] Vgl. het slot van B. H.'s artikel over *Florence*.

haalde Uw woord over De Vries aan, — koorn op zijn molen! — de dagbladen maakten de zaak door hun gerel nog gekker.

Er is veel waars in Uw opstel over de Haagsche kermis en den Minister van Bosse, al getuigt het juist niet van den eerbied der Indische pers voor gestelde magten. Ik wensch de zegelbelasting niet weerom, maar ik heb nooit geloofd, dat als zij was opgeheven het om ons heen van genieën wemelen en tintelen en schitteren zou. De jongste dagen bewijzen in hunne verslagen van de Biltsche feesten, tot welke diepte wij dalen — om te vallen.

O die Koning! geen kegeljongen!

Ik ben van Adriaan afgedwaald, maar weten moet Ge waardoor ik hem kwijt werd. Mijne opmerking, dat hij, bij de zamenkomst over de Landengte van Suez en den invloed, dien de opening van haar kanaal op den handel hebben zou, buiten de orde was gegaan, maakte geen indruk.

Een zevenponder, dacht ik

„Huet te heeten" kreeg hij, „en excentriek te zijn, dat is zoo goed als synoniem, Mijnheer! *mais vous abusez de la permission de votre „nom"!*"

„Nu begrijp ik U," zei hij en wij scheidden. Ik hoop, dat hij in Onze Werklieden eene afleiding van Onzen Waterweg vinden zal. Twee stokpaarden, het eene is een veiligheidsklep voor het andere.

den 24sten.

Ik heb de tentoonstelling nog niet weder bezocht; en toch tengevolge van deze een allerinteressantste kennis gemaakt.

Verbeeld U, Noorwegen is hier, van wege het gouvernement, vertegenwoordigd geworden door een man van middelbaren leeftijd, die weinig Duitsch, minder Fransch en Engelsch, die eigenlijk slechts Noordsch verstaat en ter expositie hier slechts een tal van boeken over armwezen en handwerksbedrijf bragt, door hem in de landstaal geschreven.

„Ik heb ze teruggenomen" zeide hij, „eer de Jury hare beoordeeling begon, geen schepsel had er een oog ingeslagen."

Ik trachtte hem het onpraktische van zijn gedrag in beeld te brengen. „Als ik eens te Bergen of te Christiania," zeide ik, „met mijne boekskens op de markt ging staan, men mogt de bandjes bekijken en mij aangapen, maar verder zou ik er toch niet door komen!"

Hij gaf het toe, maar hij had met Mr. W. van der Vliet er over gesproken.

„En die heeft U aangezien voor gek, dat Gij U aan dergelijke dingen wijdde!"

„*Maaskê* (misschien!)"

En toch is Eilert Sundt inderdaad een opmerkelijk mensch, wiens kennis ik hoop aan te houden.

Als candidaat voor den Heiligen Dienst, was hem bij gebrek aan beroep het preeken in een tuchthuis opgedragen. Hij bezocht vervolgens de gevangenen, hij trof onder dezen een man aan, wiens gelaatsvorm en gelaatskleur niets Noordsch hadden. De stuggert wilde naauwelijks spreken. Een herhaald bezoek bragt niet veel verder, eindelijk hoorde hij eene bekentenis van velerlei vergrijpen, stelen, rooven enz., volgens de meening des mans, die er zich aan te buiten had gegaan, de natuurlijkste dingen ter wereld. Sundt ving uit dat verhaal eenige woorden op, die hij zich uit geen Europeesche taal kon verklaren. Wat het sanskriet? Tehuis gekomen, snuffelde hij en twijfelde niet langer, — die boeteling was een Zigeuner, Bohemien, Heiden, wat Ge wilt. Sundt sprak er den man den volgenden dag van als hield hij dit voor zeker. „Zou ik mij verraden hebben?" las hij op het gelaat van den gevangene, — maar Sundt wist hem vertrouwen in te boezemen, en zie, wat men nooit geloofd zou hebben, ook Noorwegen had zijne gipseys, zijne Zingales, tot in dat ruwe Noordsche land waren die kinderen des Oostens doorgedrongen.

den 26sten.

Gister opgehouden, vaar ik heden voort.

Als een andere George Barrow spoorde Sundt de Heidens in Noorwegen op, leefde en zwierf met hen, — het Noorweegsche Gouvernement kende hem een jaargeld toe, voor 't welk hij slechts, als hij gereed was, een verslag had uit te brengen. Deze studie van de laagste trap des levens leidde Sundt tot die der armoede ten zijnent, — hij gaf verscheidene werkjes uit over de minst bekende toestanden in het hooge Noorden. Hij is sedert getrouwd en heeft kinderen, hij hoopt nu hier of daar predikant te worden, om een patriarchaal leven te leiden. Zooiets als Gœthe van Goldsmiths *Vicar* zeide, maar eenvoudiger, „mijne dienstboden zullen met mij aanzitten — ik heb met die scheiding van standen weinig op!"

Velerlei had hem hier in ons land verbaasd en getroffen, — het vreemdst had hem, die uit een land komt, dat eigenlijk alleen Lutheranen kent, — de eendragt geschenen, hier trots zoo verschillende secten bewaard. „Het natuurlijk gevolg daarvan moet indifferentisme, moet scepticisme zijn," meende hij. Maar toen ik hem vroeg en op grond mijner lectuur van Noordsche boeken, Noordsche dagbladen enz., was ik van mijne stelling zeker, toen ik hem ondeugend vroeg, of ten zijnent niet zoo zeer als elders onze eeuw zich kenschetste door een strijd tusschen geloof en onderzoek, toen zuchtte hij.

Het was aardig met hem te praten over het Noordsche mysticisme, zoo oorspronkelijk door de stoute, harde natuur gekleurd.

Maar Gij hebt weinig aan deze onvolledige mededeelingen en daarom bewaar ik voor een andermaal eenige bijzonderheden over het bezoek eens Schots, mij gister ten deel gevallen, die, opmerkelijk genoeg, John Anderson heette. Het allerliefste liedje van Burns

John Anderson, my Joe, John,

nam mij dadelijk voor den man in.

Gij hebt mij in Uwe recensie wel eenigen slag willen toekennen, een portret in verzen te leveren, maar weet Gij wel, dat ik het toch niet zou durven beproeven er van U een aan te leggen? Er is meer overeenkomens in ons dan scheidens, al ware het laatste zelfs grooter, mijne belangstelling in een geest als den Uwen zou er niet om afnemen, maar eene eigenlijke definitie!

Is het noodig, dat ik mij om een portret kwelle? dat ik U aantoone, dat Ge in 1864 verre van kinderachtig, alles behalve kinderlijk waart? Volstrekt niet, want

Wasz man von der Minute ausgeschlagen,
Giebt keine Ewigkeit zurück.

Uw leven, Uwe plannen, Uwe vooruitzigten zijn geheel anders geworden — en ik laat mij de hoop niet ontnemen dat onze letterkunde er ten slotte bij winnen zal. Maar hoe dit zij, van mijne zijde verzeker ik U, dat geenerlei politieke excentriciteiten mij U zullen doen opgeven, — dat het dier armzaligheden niet gelukken zal, ons te scheiden.

Quack is heden driemalen hier geweest, zonder mij tehuis te treffen. Het spijt mij zeer, maar ik had veel te doen. Hij ondervindt allerlei moeijelijkheden met zijn portret van Van der Hoeven; ieder lid der familie stelt zich een anderen Martinus voor. Overwin eens zoo veelsoortige verbeelding met eenige potloodstrepen.

Sophie verzoekt hare hartelijkste groeten. En Gij drietjes gedenk, als hij het U doet

Uwen E. J. P.

Champfleury's beeldekens, [1] zullen zij in de oogen Uwer lezers genade vinden?

[1] *Histoire de l'imagerie populaire*, Paris, 1869.

XXVI [1]

Bakhuizen van den Brink over Hugo de Groot, in een brief uit Wolfenbüttel, 12 Dec. 1844, aan Mejufvrouw A. L. G. Toussaint.

„En toch" zoo besloot hij zijn oordeel over mijn *Rijksmuseum te Amsterdam*, „en toch, had hij het mij, zooals vroeger, in het kleine kamertje voorgelezen, dan zou ik hem gezegd hebben, zie toch vooral dat kleine, bevallige schilderijtje niet voorbij, dat op de groote zaal naast de deur hangt. Dat bescheiden jongske in het boekvertrek, het is de dertienjarige Hugo de Groot. Hoe veel valt er niet te fantaseeren over de studie van den knaap, wiens mannelijke leeftijd zóó door al de schokken van zijne eeuw zou bewogen worden, en het aan die studie te danken had, dat hij des ondanks bleef, wat hij als knaap beloofde: het licht zijner eeuw. Laat het onderwerp dat hem bezighoudt zijn wat het wil; hetzij de Bijbel, dien hij verklaarde, zooals niemand vóór hem; hetzij zijn *Corpus Juris*, die eene eeuw lang de vraagbaak voor de regtsgeleerdheid bleef; hetzij een Grieksch of Latijnsch dichter van wier beoefening hij twee jaren later, op zijn vijftiende, eene proeve leverde, waarvan de wereld verbaasd stond: hij is eene noodzakelijke schakel in de keten van groote mannen uit Frederik Hendriks eeuw."

De les kwam te laat, eerst dezer dagen, tot mijne kennis, om er partij van te trekken, maar U dit exemplaar van de Groots werk aanbiedende, doe ik gaarne boete.

de Uwe.

Amsterdam 26 Aug. 1869,
Aan Cd. Busken Huet
helaas op Java.

---

[1] Geschreven in een exemplaar van de Groot's *Commentarius de Jure Praedae*, door P. aan B. H. toegezonden.

XXVII

Amsterd., 31 Aug. 1869.

Lieve Vriend!

De fransche Mail kwam ditmaal een dag later dan gewoonlijk, kwam eerst gister, Maandag-middag aan. Zij bragt een brief voor Sophie mede van Mevrouw; de Eerste Klagt uit de Eenzaamheid. Maar ik heb geen regt ondeugend te zijn, bij zoo berustend gedrag in leed. Gaat Gij echter eens weder uit de stad, zorg dan, het drie maanden vooruit aan te kondigen, ik zal dan een antwoord met groote letters schrijven.

Het verheugt mij zeer te zien, dat ik mij over Gideon onnoodig ontrustte, het is waar, hoe veel hij moge gezien hebben, — het maakt in vele opzigten geen indruk in die jaren, — en buitendien de studie der menschen is voor hem nog een braak veld. Is het echter ook in menig opzigt geen ondankbare steenrots?

Het aan banden leggen der drukpers is onbetaalbaar, [1] vooral, dewijl Gij zelf wel hoe langer hoe minder aan die missie of roeping gelooven zult.

Ce n'est plus dans l'air, ni à Berlin ni à Paris.

En toch zou ik onopregt zijn, als ik verzweeg, hoe veel genoegen het mij doet, dat Uw groote mannen Bismarck en Napoleon weer een beetje in de schaduw gaan, de eene pruilend in de lommer van Varzin, de andere eene abdicatie overleggende.

Wij hebben Zondag een alleraangenaamsten dag doorgebragt, een dagje als van ouds. Om 9,20 van hier naar Utrecht vertrokken, wachtte Quack ons aan 't station op en reden wij met hem en zijne vrouw over Maartensdijk naar de Vuursche.

[1] Vgl. B. H.'s studie over Potgieter, *Litt. Fant. en Krit.* XIII, 76.

Heugt U het gezigt nog van onder de groote linde voor de boerenherberg op het kasteel van Bosch van Drakenstein? Het was een oostersche dag, geen wolkje aan den hemel, zon door de linden, zon door de eiken, zon door de beuken, verscheiden in het oneindige, maar toch overal zon. Wij gebruikten ons twaalf uurtje te Baarn — een somber romannetje aan het tafeltje ter onzer slinke, de dochter van den Notaris B., die geëngageerd is geweest met X. Eerst toen zij overal visites hadden afgelegd, begreep de weeuwenaar, dat het toch eigenlijk te dwaas was, een meisje te huwen, maar een jaar ouder dan zijn oudste dochter. En hij ging naar Brussel en schreef van daar of zij hem niet liever bedanken zou. Cats zou er van gezegd hebben:

Vooraf gedaen, daarna bedacht,

maar Cats en X. hadden beide een dril om de ooren verdiend.

Het bleeke kind maakte een pijnlijken indruk, maar ondanks dien, had men eerbied voor haar.

Het rijtuig reed door naar Soestdijk, wij wandelden het bosch in. We kwamen niet vele, maar toch enkele Nederlanders tegen, — hoe Gij drietjes met ons gingt! Wanneer zal dit meer dan in fantasie, wanneer in werkelijkheid het geval zijn? Voor eerst nog niet, vrees ik — de lucht hier is nog lang niet klaar. Verbeeld U, in de maand, die Quack te Berg en Daal doorbragt, heeft Opzoomer *mir nichts, dir nichts*, de *Java-Bode*, die op het Leesmuseum te Utrecht was, — afgeschaft. Niemand las dat blad dan Prof. Quack. En die zal zorgen, Mr. Opzoomer, dat het U ten spijt er weêr komt.

Het bosch was verrukkelijk! Alreeds had de herfst over linden en beuken zijn adem doen gaan, rood en bruin stak heerlijk af tegen het donkere sparregroen. De *berceaux* waren hier en daar vast wat ijl geworden, maar om de vijvers heen heerschte het breede geboomte nog onbeperkt.

Wij gingen een oogenblik bij Van Leersum, de naam leeft nog, al is de man begraven, wij gingen een oogenblik zitten, bij den driesprong der wegen naar Baarn, naar Rijsenburg en naar Soest. Het was zeer warm, maar eensklaps zaten wij in een wolk van stof, eensklaps stak een storm op, en, eer wij in het rijtuig zaten was het schitterend azuur in een graauwen dampkring verdwenen, geen zonnestraal meer, tot wij bij Quack aan tafel gingen en de disch en het gesprek niet langer naar buiten deed uitzien.

1 Sept.

Gister avond kwam de *Gids* voor deze maand — een goed nummer, geloof ik, al is het geen luchtig, maar Ge begrijpt, dat ik noch Wolters', [1] noch Van Deventer's [2] opstel reeds gelezen heb, — dat van Quack begon ik dadelijk en legde het nommer niet weer neer, voor ik het gansche stuk had gelezen.

Ligt het aan de meerdere bevattelijkheid der behandelde zaken, dat dit stuk [3] me toeschijnt het eerste ver te overtreffen? Toch niet, dunkt mij, er zijn dieper vragen over de ziel in, dan het vorige over den geest te berde bragt, maar er is meer heerschappij over de stof en inniger medelijden met den man, die allengs ongelukkiger wordt. Hoe interessant is de schets van den Professor, XI. Hoe herleeft Da Costa in XIII. Welk een tegenstelling in het binnen en buiten der serenade XIV. Hebben wij in Nederduitsch proza een wedergade van dergelijke dichterlijke en diepe beschouwingen? Het fragment XVIII schijnt mij een meesterstuk.

Ik worde bijna tot de blaauwe roos der romantiek bekeerd. Quack, die vrijwillig afstand deed van een grooter inkomen, om meer voor de studie te leven, is zulk een verleidelijk

[1] *Hugo de Groot als verdediger van het Christendom.*

[2] *De Nijlbronreizen der Engelschen.*

[3] *Martinus van der Hoeven.* Tweede gedeelte.

voorbeeld. Gij kunt begrijpen, hoe de studenten met den professor dweepen, die voor hen werkt en met hen leeft. Wat ben ik benieuwd naar den indruk, dien deze stukken op U zullen maken. Mij dunkt, zij moeten U uit de lagere wereld der journalistiek weder in de reinere Uwer *Toespraken* overbrengen! Voor Indië zijn geen van beide geschreven, maar daarom juist blijf ik Uw vertrek naar Java betreuren. Gij hebt U vergeefs door Koorders in het bad dier maatschappij laten dompelen, — Gij heft er U weder uit op en schudt de laauwheid van U.

Wat hebt Gij toch voor een vreemdsoortig. publiek, dat Ge gelooft de verzen van Musset te moeten vertalen, en er die dan ter kastijding van Uw eigen proza toch onder laat drukken?

„Vooroordeel, een vooroordeel" enz., *médecin, et ce qui s'en suit.*

Ge zijt blijkbaar van huis geweest, bij de ontvangst der Ingezonden stukken, anders hadt Gij den ambtenaar, die 12 maanden op wachtgeld is, niet toegestaan, van *fashionable pauvrety* te praten, en *passez moi la rhubarbe, je vous passerai le séné* niet in *poivre* doen verkeeren. Hoe Keuchenius het hem in kon peperen, zoo hij het wilde.

Een jonge Advocaat W., is het driemanschap Baarda, Charbon en Beets komen versterken! Tot nog toe echter gaat de Haarl. Courant er niet door vooruit. Ik krijg hoe langer hoe hooger begrip van een volmaakt journalist, *c'est comme les melons.*

Ik heb goed gekscheren, zult Ge zeggen, maar inderdaad, het gaat er mee als met theoretici en de practici, in de *Kladderadatsch.* „*Die es wissen, können es nicht, und die es thun wissen es nicht.*"

Quack zou *f* 3000 kunnen verdienen, als hij jaarlijks zeventig opstellen wilde leveren voor de *Nieuwe Rotterdammer*, — maar zeventig opstellen, van een professor, die geen dictaten wil leveren.

Later.

Het opstel van Wolters over Huig de Groot getuigt van veelzijdige studie des onderwerps. Eindelijk hoop ik U dezer dagen het verlangde latijnsche boek [1] van de Groot te zenden. Schrijf mij eens of eenige der *Gemeinverständliche wissenschaftliche Vorträge*, van Virchow en von Holtzendorff naar ingesloten programma voor U eenig belang hebben. Zoo ja, dan gelief mij de nommers die U aanlokken, op te geven. Ik heb er eenige, die mij interesseeren, laten komen en las vele met genoegen. De Duitschers hebben van die dingen meer slag dan wij.

De scheepsmakelaar Boelen alhier geeft zich veel moeite voor een stoomvaart naar Java, — het is hem gelukt, er Prins Hendrik voor te interesseeren, — maar zullen de Kamers eenige tonnen subsidie toestaan? *J'en doute beaucoup*, vooral nu de koffij een streep haalt door het budget. Met Boelen maken Jan Boissevain en J. G. Bunge de commissie uit. Al heeft de laatste China, Java en de Engelsche Oost bereisd, de energie zal van Boelen moeten komen!

Een brug over den Oceaan, het project Vlissingen-Norfolk eischt ook millioenen. *Allez voir, s'ils viennent, Jean!*

Ik vernam heden van Hubrecht dat Uw Neef Joost niet langer de Haagsche correspondentie voor de *Java-Bode* schrijft. Ik kan dit besluit slechts toejuichen, want al is hij geen gloeijend liberaal *le ton jure* met Uwe beschouwingen. Ik ben benieuwd wie ik in zijne plaats zal zien opdagen.

Sophie lijdt aan een kramphoest, maar voegt er hare groeten niet minder hartelijk om bij de mijne. Het ga U drietjes goed als ons beiden. *C'est du Montaigne tout pur.*

[1] De *Commentarius*, vgl. boven.

XXVIII

Amsterd., 7 Sept. 1869.

Lieve Vriend!

Wat ge wêer doet, niet alleen op reis gaan, al schrijft Ge ook trouwer naar Batavia dan Ge het naar Bloemendaal plagt te doen. Den ganschen dag, wij ontvingen heden den brief van Mevrouw van 25 Julij, hebben wij HEd. en Gideon voor ons gezien, verdrietig en bekommerd. „Maar de *Bode*" och, laat die zijn weg vinden door Uwe artikelen, — het is beneden U die door Uwe persoonlijkheid aan te bevelen, ook zijt Ge daar niet plooibaar genoeg toe! In Indie als hier, hebt Ge maar éénen bondgenoot, Uw talent, en al heeft dit eene zware taak om te verzoenen en te doen vergeten, het is er groot genoeg voor!

Vindt Ge die beschouwing wat *too homely*, ik schrijf haar onder den indruk van Sophies ongesteldheid, die nu eenige dagen gelukkig een gewenschten keer neemt. De weersverandering op Zondag voor acht dagen, de overigens prettige rid van Soestdijk naar Utrecht voert waarschijnlijk al dat catharrale, rhumatische enz., ten nasleep mêe.

Het was geen onmogelijk rijtuig, Mevrouw! maar de dames wilden geen mantels mêenemen! En toch,

Quand il fait chaud
Prends ton manteau etc.

Het statistische Congres werkt weinig, maar amuseert zich uitmuntend, hoor ik. De Koningin is weder de eenige van de famille, die de eer des huizes tracht op te houden. De hoopvolle erfgenaam des troons is door Papa tot Eere-voorzitter benoemd of aangewezen, maar hij kon de zittingen niet openen,

hij gaf de voorkeur aan de jagt! Verlangden de Heeren eene audientie, liet Z. H. mondeling in antwoord op eenen beleefden brief weten, dan zou hij een dag bepalen. Hoe heb ik mij daarom gisteravond geërgerd aan de beleefdheden des ondanks door Vissering in zijn toast jegens de famille verkwist. Zwijgen zou zoo waardig zijn geweest. Er loopen onder die gedelegeerden allerlei intriguanten — het is velen maar om een ridderlintje te doen, maar des te meer indruk zou het gemaakt hebben, als een Hollander zich fatsoenlijk onafhankelijk had getoond! *Que voulez-vous?* dergelijke begrippen zijn niet aan de orde van den dag. Wie die heeft, doet aan geen congressen mee, — tenzij die ten zijnent worden gehouden en men gelegenheid hebbe, uit een hoekje toe te zien *combien*, als Luzac zeide, *la comédie humaine est amusante.*

Lion heeft het toch mis gehad, het huwelijk van Prinses Marie met den *Fürst zu Wied* gaat wel door. Onder voorwaarden, zeggen de couranten, dat de jonge luidjes, en daarmee de duiten, in 't land blijven. Zou Prins Frederik er berouw over gevoelen, dat Louise de helft van zijn vermogen naar Zweden zal overbrengen? Hij heeft tenminste het huwelijk zijner kleindochter in Stockholm niet bijgewoond. Volgens de Zweedsche bladen moeten beide volken hartelijk deel hebben genomen aan de gebeurtenis. Men heeft der jonggetrouwde een fijn compliment gemaakt; bij haar optreden in Koppenhagen herinnerden hare gebaren en gesprekken aan de Koningin-Weduwe van Zweden, de bevalligste en tevens waardigste vrouw, die ik ooit heb gezien, aan Josephine Eugénie uit de dagen, toen zij de bruid was van Oscar.

Het spijt mij voor de oude vorstelijke familie bij de gratie Gods, dat die uitverkorene toch eigenlijk maar eene dochter des volks was! Maar sympathiën en antipathiën zijn zoo willekeurige dingen.

Die Wieds mogen meêdoen, als er sprake is van oude familiën.

Wied uitgestorven in de 13de eeuw. Wied-Runkel, *erloschen* 1824.

Wied-Neuwied:

dat klimt in het eerste geslacht tot de elfde eeuw op; gaan de Nassaus hooger? Ik geloof het niet, de Arenbergs hielden zich voor ouder. Maar hebben beide, de Wieds en de Arenbergs de bijzonderheid, dat hun geslacht al twee malen in de mannelijke linie uitstierf, en de Lignes de Arenbergs vervingen, evenals de Runkels de Wieds, daarvoor bleef Nassau bewaard. Helaas, het begint er met onzen tak povertjes uit te zien, en ik heb kennissen, die zich reeds de photographiën der knappe jongens van den Groothertog van Saxen Weimar Eisenach hebben aangeschaft, indien — *ce que Dieu prévienne!*

Er zijn zonderlinge geschiedenissen in dat huis Wied voorgevallen, in 1769 een gruwelijke mésalliance. Luise von Wied-Runkel trouwde 33 jaar oud, Johan Gotthard Hardt, procurator *am Reichskammergericht zu Wetzlar*, 9 jaren jonger dan zij. Hoe dorst hij de oogen naar haar opslaan? Zij was dichteres; hare verzen hebben Varnhagen von Ense tot in het diepst der ziel getroffen!

Fantaseer eens wat verzen dat moeten geweest zijn!

Iets anders, voor U zeer merkwaardig.

Omstreeks het midden der achttiende eeuw leefde in Neuwied, onder graaf Alexander, de Oostenrijksche officier von Tondern, die de *Gesprekken in het Doodenrijk* schreef of de *Neuwieder Zeitung*, die in de Rijnstreken voor het eerst wat licht verspreidde, die in Oostenrijk na werd gedrukt en haren uitgever een inkomen van niet minder dan 15000 gulden 's jaars bezorgde, drie maal zooveel als de *Augsburger Allgem. Zeitung* weleer den baron von Cotta opleverde.

Encore dans l'enfance de l'art, niet waar? Intusschen, hebt Gij de *Doodengesprekken* ooit gezien? Mij heugt zulk een boek uit mijne jeugd in de handen van B. Glasius, —

die daardoor sedert zeker aan de saaije stof der kerkgeschiedenis is geraakt, — maar dat boek had toch niets van een journaal.

Een *curiosen* Prins heeft dit Neuwied tegen het einde der achttiende eeuw in Carl Friedrich gehad. Hij twistte met Nassau-Weilburg over eene erfenis. Zijn Kanselier moest om dat proces verscheidene jaren in Weenen doorbrengen. Hij leverde ten slotte de rekening zijner uitschotten in:

2000 gulden *für entbehrte eheliche Freuden.*

En wat zei zijne Doorluchtigheid?

„Aber bester Herr Kanzlei-Director, Sie sind nicht klug!"

De bestrafte antwoordde *höchst unbefangen:*

„Durchlaucht! es kostet mich mehr!"

O bon vieux temps!

Den 8sten.

Wat ben ik gister-avond in Vehse [1] verdiept geraakt! Dat komt er van, als men naar het kamertje heeft te wippen, om te snuffelen!

Ik ben zeer nieuwsgierig naar Uw oordeel over Ulbach's *Contemporains.* Gister ontvingt Ge weer een paar: *Rouher* en *le Duc d'Aumale.* Ons postkantoor eischt, dat drukwerken twee dagen, voor de mail vertrekt, worden bezorgd, anders zou men het op den laatsten dag te druk hebben. En van Van Kampen, die mij de brochures bezorgde en bij wien ik voor twee exemplaren inteekende, ontving ik een enkel op den dag der uitgave, en een ander veertien dagen later; vindt Ge het geen kostelijke bijdragen voor de vlugheid van het letterkundig verkeer ten onzent, in het Jaar des Heeren 1869? Ik zou daarvan een boekje kunnen opdoen, en over den rijkdom? onzer openbare bibliotheken bovendien, verpligt als ik mij tegenwoordig dikwijls zie, voor de opstellen van v. d.

---

[1] *Geschichte der kleinen deutschen Höfe*, VII, 235, 254.

Brink naar het een of ander oud boek te zoeken. Onze Academie is onbegrijpelijk rijk in tijdschriften en verslagen over andere Academies. *Quels trésors!*

Onze stadsbibliotheek heeft van alles iets en niets volledig! Maar ik laster. Gister was ik er en trof den Heer Molster aan, lid des bestuurs! Hij kwam de erfenis inspecteeren door zekeren Blikman Kikkert dees bibliotheek vermaakt. Zes en vijftig deelen, pamfletten, brochures en couranten over den Belgischen Opstand, en curiositeiten zonder tal, een stukje van de vlag van v. Speijk, een stukje van den rok van v. Speijk, een stukje van het roer van de boot van v. Speijk. Er was eene figuur in de zaal, die mij bij al die dwaasheden aantrok en vertroostte: een blonde knappe jongen, die naauwelijks opkeek, die verdiept zat in de hulde van Quack aan Martinus v. d. Hoeven. Het groote publiek vindt de opstellen overdreven, maar wie ze genieten kunnen, hoe ze ze waardeeren!

Mevrouw Huet klaagt in haar brief aan Sophie, over de *douceurs* die Keuchenius en Lion aan Uw adres in de wereld zenden, en haar trouw doen geworden. Een goede raad, antwoord er niet op. Het is de schaduwzijde Uwer keuze, dat Ge dagelijks onaangenaamheden van die luidjes hooren moet, maar het betere gedeelte van Uw publiek zal het U dank weten, als Gij er geen notitie van neemt. Het is beneden Uw talent aan zulk gekrieuw Uw tijd te besteden.

Daarin is de man, van wiens gedenkteeken ik eene afbeelding bijvoege [1], ten minste wijs geweest: hij heeft nooit zijne gaven aan twist verkwist. Mooi vind ik het *In Memoriam* niet, spotters zouden zeggen dat de marteling der zwaan, die niet wegvliegen kan, deerniswaardig mag heeten!

---

[1] Een afbeelding van het monument op het graf van J. Van Lennep.

Den 9den.

Ik had gedacht, dezen tusschen twee en drie uren heden morgen te voltooijen, maar wij kregen bezoek van Mevr. D. J. van den Brink, de echtgenoote van een neef van Bakhuizen.

Mr. de N. ziet met al de marges van een Jonkheer op dien van den Brink, koopman in bouwmaterialen, neer. Ik had de eer niet, Mevrouw de N. de eerste te kennen, eene Jonkvrouw de B., ik doe het evenmin de tweede, eene Jonkvrouw de K., maar ik vind Mevr. v. d. Brink-Frankenberg, de zwartoogige brunet, eene alleraardigste vrouw vol levendigheid en gracieuse manieren, *mais ça ne se rencontre pas tous les jours*, beste Jonkheer! Zij kwam eene dochter van Bakhuizen presenteeren, de oudste uit den eersten echt, Madlle Julie. Nicht, *qui s'excusait pour ses logés*, was onbetaalbaar, in twee dagen had ze Julie het Volkspaleis, het Vondelpark, het Rijkspaleis van den buitenkant, en ons laten zien! — Gisteravond waren zij in het Volkspaleis op het voorplein geweest, — aan het tafeltje naast het hunne hadden *trois ouvriers français un ouvrier russe à faire* genomen.

„*Mais qu'est-ce donc que votre Russie en comparaison de la France? Vous commenciez une ère de civilisation quand nous en finissions la quantième, vous avec votre Pierre le Grand, nous avec notre Louis Quatorze.*"

„*Permettez Messieurs!....*"

Maar de man mogt niet aan het woord komen.

„*Nous avions notre Bossuet, notre Pascal, notre Voltaire, notre Rousseau.*"

„*Permettez Messieurs!*"

„*Nous avions notre Cicéron!*"

Toen, zeide Mevr. v. d. B., dacht ik het uit te gieren.

Wat benijde ik die vrouw hare ooren!

Sophie vergunt mij, om haren brief, dien zij te onbedui-

dend vindt, een heden ontvangen epistel van Mej. Marie T. bij te sluiten. *Glissez sur le commencement*, een val is altoos een leelijk ding, al valt men ook maar armzalig op een handenwaschkom van groote dimensien.

Er wordt moed vereischt om zulk een brief te verzenden aan iemand die er deftige of geene schrijft, — maar in een verloren uur heeft die gekheid op Java hare waarde.

Beterschap met Gid! Van harte met ons beider groeten.

De Uwe.

XXIX

Amsterd., 20 Sept. 1869.

Lieve Vrienden!

Mevrouw Huet ontvange onzen hartelijken dank voor den alleraardigsten brief, ons heden met de *Java-Bodes* van het laatst van Julij en het begin van Augustus geworden. Dank dier attentie, — moge het blad bij het uitstapje van Mijnheer lijden, — onze correspondentie blijft er haren geregelden gang om gaan. Hoe het berigt van Gi's welstand ons verheugde, behoef ik niet te zeggen.

Intusschen, heb ik ooit mijn hieroglyphen verwenscht, ik deed het nu. Ten eerste hebben die brieven niet de afleiding gegeven, toen deze het meest werd vereischt, ten andere, welken indruk zullen zij maken, thans na elkander gelezen, zonder die tusschenpooze van dagen of weken, welke aan onbeduidendheden het frissche der nieuwheid waarborgt, zonder de afwisseling, die het tijdverloop van de eene tot de andere mail aan mijn voorhouden van den spiegel geeft.

Dickens heeft voor zijn *All the year round* aan Shakespeare den regel ontleend

The stories of our Life from year to year,

mijn epistels hebben wel iets van

The story of our Life from day to day.

Was het tijdstip Uwer reize nu maar niet juist in een kwaden moesson gevallen, in een moesson, die hier nog geen vrede met U hebben doet.

Lees met dat oordeel des onderscheids mijne brieven, bid ik, — lieve Hemel! alsof die indruk niet reeds lang was uitgewischt, als Gij deze letteren ontvangt.

Hoe nieuwsgierig ben ik naar de indrukken der reis. Al krijgen wij die niet in dezen vorm, welken die uitdrukking doet vermoeden, in de volgende stukken zal het zigtbaar zijn, hoe de vergelijking der beide stelsels bij U heeft gewerkt. Het zal dubbel belangrijk zijn, dewijl we de discussiën over de Agrarische wet te gemoet gaan! Harthoorn heeft zijn best gedaan, maar als ik U in Paris herschep, wien kent Ge dan den prijs der verveling toe, hem, Holle, of Stuart?

Ik aarzel...

Wij hebben gister, Zondagochtend, een bezoek gehad van twee geëngageerden, die mij het levendigste besef gaven, hoe oud ik al werd. Als of ik dit nog behoefde? *C'est selon*; er zijn dagen, waarin ik het vergete, er zijn dagen, waarin ik het gevoele, maar zoo duidelijk, zoo treffend! De jonge man, een krachtige gestalte, een bruin gelaat, niet overlevendig van geest, maar met een helder verstand bedeeld, is de zoon van een meisje, waarmede ik naar het Engelsch Genootschap ging, toen het *Wapen van Emden* nog de vergaderplaats der leden van ik weet niet meer welke loge was. Dat *Wapen van Emden* is nu sedert tal van jaren verbouwd tot het manufactuurmagazijn het Keizershof — de Engelsche taalmeester, die de voorlezingen organiseerde, zit met zijne vrouw in Australie — Jakob van Lennep, die de held van menigen avond was, rust onder zijn leelijk monument te Ooster-

beek! En het meisje, een zeer jeugdige, zeer slanke, zeer innemende blondine, is N. B. de dochter van het broertje der schoone, wier cavalier ik mogt zijn, het broertje was toen een twaalfjarige knaap, het had alle dagen de koorts, het zou niet lang leven! IJdele voorspellingen! — de ouders van den jongen man, Mr. J. C. de V., zijn beiden lang dood, de vader van het meisje, Mr. A. de V., leeft nog, want het is een engagement tusschen neef en nicht. De Jufvrouw heet Maria de V., en trok bij de lezingen, die Dr. Doorenbos dezen winter over Historie hield, zeer de opmerkzaamheid van Sophie. Zij waren dan ook dadelijk goede kennissen, den jongen de V. hebt Ge wel eens ten onzent aangetroffen. Hij vroeg belangstellend naar U, zal ik hem uit Uwen naam feliciteeren? Als Gij over het neef en nichtschap heen kunt stappen, is er geen gevaar bij, en hebben zij vrij wat kans op geluk!

De Bosboompjes — onwillekeurig gebruikt men het diminutief ondanks al hun genie, zitten te — raad eens waar?

Dagen lang heeft de koffer gepakt gestaan, dagen lang heeft het gure weder hen weerhouden. Verleden Zondag 12 dezer dacht Aal, dat er van de gansche reis niets meer komen zou, — het was wonder, dat de vreeselijke storm den heelen Zuidwal niet meesleepte. Dat die dag met den Pinkster, beruchter heugenis, mocht wedijveren, zult Gij uit den *Spectator* zien. Wij hebben dien ochtend, noch middag, noch avond een voet buiten de deur gezet, al waren al de buitenlandsche leden van het Statistische Congres in het Volkspaleis te kijk. Een der heeren, die er de gasten ontving, geloofde niets minder, dan dat de glazen kast hen op het hoofd zou komen. „Slechts brand," gaf ik hem ten antwoord, „slechts brand, zegt Alberdingk, is in een gebouw van ijzer en glas gevaarlijk." — „Als ik er eens weer zulk een baantje heb, moge hij het waarnemen!"

Ongelukkig dacht hij niet aan de statistiek, zoomin als

Mevr. Bosboom, die ik al dien tijd op den gepakten koffer zitten liet. „Ik deed het uit dankbaarheid, zou ze zeggen, „als wij eens op reis waren gegaan, *Cher!* en dan die leelijke Moerdijk!"

Het paartje is te Brussel, waar zij de Septemberfeesten zullen bijwonen. Goden en menschen! waar moet het heen?!

Maar er liggen ettelijke meimaandjes tusschen 1830—1869.

Faut d' la mémoire etc.

Apropos, gister in Falcks *Brieven* snuffelende, heb ik gezien, *comme les beaux esprits se rencontrent:*

Faut d' la vertu, pas trop n'en faut.

A. R. Falck en Cd. B. H.

In de *Java-Bode* wordt een lied aangekondigd:

Mijn beminde is een ruiter,

is dat misschien eene navolging, eene verhollandsching van

Mein Liebchen ist ein Waffenschmied
Und ich bin seine Braut

waarop het studentenconcert ons voor twee jaren onthaalde? Uw muzijk-criticus M(aestro?) [1] zal 't wel weten.

O Bellini, afschaduwinge der afschaduwingen van *il divino* Giovanni Giacomo Rossini als *Louis XV de Pharamond.*

Den 21sten.

Nippold — die zijn tweede deel van *Bunsen* heeft voltooid, en bovendien dezen zomer nog een dikkert van vier of vijf honderd bladzijden geschreven, *Wie man zu Rom kommt* — Nippold is verleden week hier door gevlogen, om nog in Katwijk te gaan baden. *Mir nichts, dir nichts*, dat wil zeggen, zonder een letter schrift wierp hij mij uit Leiden het bovenvermelde tweede deel naar het hoofd. Goddank bleef ik van

[1] De heer H. Meijl, die steeds M teekende, was muziekkritikus van den *Java-Bode.*

de bekeeringsgeschiedenissen naar Rome verschoond, begrijpt Gij U, hoe men zulke dikke boeken schrijven kan? Ik niet.

Les longs ouvrages me font peur, mij zijn de lijvige een walg. Gister-avond heeft niet de schrijver, maar de mensch intusschen van zich doen hooren, — ik had juister geschreven, als ik den theoloog had gezegd. Een onbekende deed zich aandienen,

Ch. Hoenes,

met zijn kaartje, waarop Nippold eenige regels had geschreven.

„Heeft hij in Katwijk nog een kamer gevonden?"

„*Nein, die Saison war schon vorüber* — hij logeert te Leijden, en gaat alle dagen in zee een bad nemen!"

„En U, Mijnheer?"

Hij bezocht Holland *in kirchliches Interesse.* Goede Hemel! een modern. *Ja, gewisz*, hij had avondjes doorgebragt..

Ungemein wichtige, zegt Sophie, bij Kuenen, en bij Scholten, hij had er Prof. Loman en Dr. van Bell aangetroffen, beide hadden op hunne kaartjes hunne woonplaats geschreven, ten einde hij hen hier bezoeken mogt.

De jonge man herinnerde onwillekeurig aan Pol, maar hij had boven dezen een verhemelte voor, — toch vond hij in Sophies oogen geen genade. Want al kreeg hij op mijn verzoek koffij — zij was niet gul genoeg, er cognac op te laten volgen.

Toch had de Wurtemberger, die in zijn land op de manier van Baden de verlichting hoopt te doen zegevieren, toch had hij die hartsterking wel verdiend voor de vele proeven, *worauf ich seine Gutmüthigkeit setzte.* Onaardig was hij niet, toen hij me vroeg, „*ob es hier im Lande viele Leute gab, welche mit mir gleich dachten?*" „Dat moogt Ge Loman en Van Bell vragen," was mijn antwoord. Bij het afscheid beloofde hij mij „zijn eerste boek" te zullen sturen, — de hemel geve, dat het niet al weer een *kirchliche Rundschau* zij. „*Und soll-*

ten wir uns hier nicht wieder sehen, dann im Himmel mit Gœthe."

„*Allerdings in guter Gesellschaft*," viel ik in.

„*Und mit Strauss*," zei de ondeugd, die mij verteld had, dat hem veel beter positie dan de Kerk hem ooit geven zou, was aangeboden „*in eine Journalistenstelle.*"

„*Aber die Journalistenwelt ist mir zuwieder!*"

Vivent les violettes de Parme! Al kan ik in dezen Mevrouw Huet het gewenschte zaad nog niet zenden, ik dank deze poging eene aardige kennismaking.

Heden-morgen vroeg hadden we voor het eerst sedert lang blaauwen hemel en zonneschijn. Sophie, die weer uit mag gaan, daar de hoest zoo goed als geweken is, proponeerde mij eene wandeling naar het Tuinpad. Amsterdams omstreken zijn leelijk, vandaar, dat we zoo ingenomen zijn met het Vondelpark, maar het wegje naar het Tuinpad is een der leelijkste. Slootjes en bruggetjes zonder tal, het gegons van molenwieken — als wij uitgaan hebben wij veelal wind — eenige looijerijen en afschuwelijkst van al, uitspanningstuinen, die de gedachte wekken of wel eenig schepsel beklagenswaardiger is dan wat zich daar uitspannen moet. Fantaseer eens over zulk een togtje. Eindelijk zijn wij bij den bloemkweeker, groot is zijn tuin niet, armelijk zijn huisje — en toch, dat alles vergete ik, want hij, die ons tegemoet komt, die jonge mensch met zijne zwarte haren, zijne witte tanden, met zijne donkere oogen en oostersche kleur, de jonge bloemenkweeker, is een Joodje, David J. Het is de eerste maal mijns levens, dat ik een Israëliet aantref, die zich in de natuur verlustigt, die met bloemen omgaat. Het trok mij aan, en de kweekeling van *Linnaeus* scheen inwendig te houden, wat hij uitwendig beloofde. Hij jammerde over het weder, hij had om de stormen zijn meeste gewassen te vroeg binnen moeten brengen; zijn mooije dahlias, hij was verpligt geweest, ze af te snijden, — en toch plukte hij voor Sophie een ruikertje van heliotropen, anjers, najaarsseringen

en roode en witte rozen, dat ik wenschte voor Mevrouw in te kunnen sluiten. Hij worstelde daarbuiten gedurig met de koorts, zijn associé, een Christen, had hem gruwelijk bedrogen, hij kon het voor hem gebouwde huisje om de vocht nog niet betrekken, maar toen ik belang in zijn vak toonde te stellen, werd hij opgeruimd, welzeker zou hij mij zaad van *violettes de Parme* bezorgen, „hier heeft het een jaar noodig om te ontkiemen, maar neen, dan gaat het in de Oost gaauwer." „Hier heb ik nog plantjes." Oef, buiten die felle wind, en binnen die warmte; het lijkt me niet, zei ik, en U evenmin met Uw koorts. „Och, dat is mijn vak."

Chacun sa passion, — maar ik mag de menschen wel, wier hartstogt binnen de stille wereld voert, welke veel aardiger is, zei mij Miquel eens, dan onze hoogere georganiseerde.

En toch is Miquel iemand, die de hoogere organen wel weet te apprecieeren.

Den 22sten.

Waarom eischt men toch bij iedere opening der Staten-Generaal een troonrede, hetzij er iets te vertellen zij of niet? Als het facultatief ware, hoe belangrijk zouden de weinige worden, — thans is het grootste gedeelte — louter vervelend! Het zij dan, dat men er aanleiding uit neme om aanmerkingen te maken, als het *Dagblad*, en daardoor bewijze, dat ook de haat verre is van altijd bezielend te zijn. De taalkundige gissingen zijn nog het aardigste, *mais ce n'est pas jurer gros!* Veel piquanter is de liefhebberij van Hofman, slechts conservatieven te benoemen! Hij krijgt er een zoodje door zaam! In mijne jeugd heb ik een tooneelstukje zien vertoonen: *Nourmahal of de regeering van vier en twintig uren. Comme elle s'en donne!* maar zooals de naam aanduidt, het stuk speelt in het Oosten, zij is eene sultane, zij schept den ganschen staat om. Arme Hofman, die niets anders vermag, dan een

stoet naar Z. M. te sturen, die hem een drietal komt voorslaan, in schreeuwende tegenstelling met het Bentje!

Het blijft nog altijd de vraag, of onze liberalen het eens zullen worden over de Agrarische wet. De conservatieven, onder deze, *ne vous en déplaise*, de eenige conservatieven, die wij hebben, de mannen, die in 1848 meenden, dat zij de volmaaktheid hadden gegrepen, Thorbecke *en tête*, wenschen het behoud van De Waal voor alles. Maar Van de Putte heeft geen vrede met den bedaarde, — en ik kan het mij van een man in de kracht des levens volkomen begrijpen.

Den 23sten.

Wie onze journalistiek vertegenwoordigen zal te Suez, schijnt nog niet bepaald. Men noemt voor den *N. Rotterdammer* den Heer Nijgh, voor het *Handelsblad* den Heer Diedrichs, *mais ça serait ridicule*; is de Onderkoning voor de Oostersche pers even beleefd geweest als voor de Westersche?

President en secretaris der Kamer van Koophandel zijn uitgenoodigd October in Parijs te zijn, om als gasten van Egypte,

Le tems de l'Arabie est à la fin venu,

naar Suez te worden gevoerd en vervolgens een uitstapje te maken naar de watervallen van den Nijl. De president, de Heer Fr. van Heukelom, heeft er echter geen lust in, de Heer Quien geen tijd, maar de Heer Joan Muller, een der Leden der Kamer en Associé in het bekende handelshuis James Barge, zal gaan. De secretaris, Mr. N. J. den Tex, de opvolger en de vriend van Quack, gaat mede, ik verheug mij voor hem in dat uitstapje. Zij stellen zich voor, in Dec. terug te wezen. Voor Mevr. den Tex (Hester Boissevain) is het geen aangenaam vooruitzigt, maar Amsterdam is, en allerminst voor haar met allerlei relaties, geen Kramat. Haar broeder Charles Boissevain blijft toch ontwikkelen in zijne keuze van veelzijdige onderwerpen en beschouwingen in de Engelsche

Post in het *Handelsblad;* waarom schrijft hij tevens onvolledige beoordeelingen in de *Gids?*

Waarom? ja waarom sluit ik, die voor jaren, als redacteur van de *Gids*, aan v. Vloten zijn opstel over A. von Humboldt, „*Een koninklijk geleerde*," terugzond, waarom sluit ik in dezen een photographie des mans, met een paar lauwertwijgen versierd? Is mijn standaard van moraliteit gedaald? Toch niet, hoop ik. Maar

Le siècle ou nous vivons est un mauvais moment.

En toch heeft de tijd zijne belangwekkende zijde, Frankrijk, Engeland, zelfs Pruissen bewegen zich weder in vrijzinnige rigting.

Mij deert dien armen *Père* Hyacinthe met al zijne begaafdheden toch gedoemd om te bukken — kunt Gij nog conservatief blijven?

Vele hartelijke groeten, — ik verlang naar berigten over Uwe reize.

Als altijd

de Uwe.

XXX

Amst., 27 Sept. 1869.

Lieve Vrienden!

Gistermorgen vroeg, Zondag, was het mooi weder.

„Ga aan de proeven van *Bakhuizen van den Brink*" zei de pligt.

„Ga naar Haarlem" zei de lust, „als Gij den Herfst nog in den Hout wilt genieten."

Om negen uur togen wij uit, maar onder weg bewolkte de hemel, en liep de wind zuid-west.

„*Serve you right*" *said duty*. „Het zal wel opklaren" beweerde Sophie.

En het klaarde op!

In onzen wagon namen Mr. en Mevr. P. en hun jongske plaats, hij is een der Directeuren van de Holl. Suikerraffinaderij, ik geloof, dat hij zijn fortuin maakte met het bouwen van molens in Egypte. De Khedive is aan de orde van den dag. Mevrouw zeide, dat zij eene bedevaart deden naar een buitentje onder Santpoort, vroeger door hen gedurende een paar zomers bewoond, het jongske droomde van reizen naar aanleiding van een koopman in bijouteriën en rozenolie van de Tentoonstelling — een Turk uit Tunis.

„Wie weet, of Gij er nog niet eens komt?" zei de vader.

„Eerst in Egypte," hernam de knaap.

Wij dachten, maar we zeiden het niet, wij doen ook een bedevaart, — doch ons jongske is verder gegaan dan Egypte. Zoo verweerd, zoo verschrompeld van loover, met zooveel bladerlooze barre takken, heb ik de Dreef nog nooit in November gezien — wij geloofden op de Leliegracht, dat het had gestormd, — hier zagen wij het. Maar voor het Paviljoen, maar om de Hertenkamp, maar in de Spanjaardslaan was het genot er zooveel te grooter door. Geen saizoen zoo schoon ten onzent, als dat waarin de zomer afscheid neemt; het is een gemeenplaats, maar ook eene waarheid, die zich telkens weder gelden doet. Die beurtelings verschijnende en verdwijnende zomer, kunt Gij al hare weemoedig makende weelde nog voorstellen? Ik vrees van neen, Ge wordt vast gewoon, als Gij de oogen opslaat, een gouden zwerk te zien. O, hoe zou ik bij U het heimwee krijgen naar die witte wolkjens, hier en daar wat graauw getint, maar toch om strijd tintelend van rood, daar zij het licht wel onderscheppen, maar niet verdwijnen doen.

„Schei er uit, onmeedoogende!"

Wij keerden door het digte hout naar het Paviljoen terug — Sophie had nooit de daar verzamelde schilderijen gezien mij heugde het naauwelijks meer, wanneer ik er was. Een vreemdeling — de man had zijn Baedeker ter hand, — zag en las, las en zag, met echt duitsch geduld, mij was het, of ik in mijne jeugd werd verplaatst. Maar meer dan toen waardeerde ik Jan Willem Pieneman. Het is slechts *une toile de bataille* zoo Ge wilt, maar wie zijner voorgangers zou zulk een stof zoo hebben aangegrepen, wie zijner volgelingen haar grootscher hebben opgevat? Mijnheer Lelie of Mijnheer Hulssinck, — Mijnheer Nabell of Mijnheer Hodges? Aan het werk, als Ge wilt. Maar Uw arbeid hangt om ons heen, evenals die zijner opvolgers. *Monsieur* Novez, *avec la Toilette de Psyché et Monsieur* Eeckhout, *avec son Mariage de princes et princesses du moyen âge*, en Signore Cornelio Kruseman, een vierde oostersch, een vierde italiaansch en de overige twee vierde niet hollandsch! — „Uit den weg, Mijnheer! uit den weg, ziet Ge dan niet, dat hij U allen de loef afsteekt met zijn Snoek, met zijn Wattier, met zijn eigen portret vooral?"

Er staat eene kleine maar mooije buste van Wattier.

Welk een verband is er tusschen onze kunstenaars en de wijze waarop zij worden vereeuwigd? Voor Dirk Passé of Sardé, — schande voor mij, dat de naam mij niet wil invallen, voor den voorlaatste, die Philips van Bourgondie speelde in de *Jacoba van Beijeren*, voor hem de graveerstift nog, ondanks zijn korten hals en krom staand hoofd, de graveerstift —

voor Snoek het penseel en de lithographie;

voor Wattier de beitel;

voor onze hedendaagsche vermaardheden *the evanescent photography!* Het is billijk, *à chaque capacité selon ses œuvres.* Maar wat blijft er over voor hen die nevens

ouden Peters,
Wij hadden niets beters

staan — voor de helden uit het *Vaderland* van Vict. Sardou, door het fatsoenlijk publiek van hof- en hoofdstad toegejuicht, — wat??

Jufvr. De Boer aan de Houtpoort is lang tot hare vaderen verzameld, hare woonplaats is geen logement meer, slechts of alleen, naar Ge wilt, eene restauratie; Houtman is ook den weg van alle vleesch gegaan, — stalhouder in zijn plaats is nu de oudste zoon van V. d. Berg, uit de *Leeuwrik*. Als die famille er ooit een historicus op gaat nahouden, welk een hoofdbreken zal het den man kosten, de vele logementhouders en stalhouders uit dat geslacht, uit het *Heeren-Logement*, en uit het *Wapen van Amsterdam*, uit *l'Hôtel de l'Alouette* en uit het *Groene Valkje* te rangschikken.

De opgeschoten jongen van dien schoonzoon van Mevr. Quinterne had weergaas vlug een kaprijtuigje voor ons ingespannen, — de wind maakte eenige beschutting voor onze teedere gestellen wenschelijk.

Den 28sten.

Arme Aardenhout! een verdelgende adem scheen over de eiken gevaren, — naakt waren de takken dragelijker te bekennen, dan met kleurlooze, ineengeschrompelde bladen overgebleven. Slechts in de berceautjes was het groen nog aan te zien, — de groote boomen voor Elswout echter hadden den orkaan hunne schatting betaald, maar waren toch koningen gebleven. Zal ik dien ingang ooit langs komen zonder aan het begin van *the Virginians* te denken, zonder van een roman te droomen: *de Borski's* getiteld? Dat poolsche, joodsche ras zou stof in overvloed leveren.

Bloemenheuvel — Lindenheuvel vooral, blijven het neusje van den zalm — Sorghvliet — het zag er niet vrolijk uit.

Als die muren klappen konden, welke andere gesprekken zouden zij mededeelen dan weleer.

Wij waren Zondag voor den eten te huis. 's Avonds begon ik Auerbachs *Landhaus am Rhein*, het is vele kleine tooneeltjes rijk, die grif en geestig zijn opgevat, — maar of het een belangrijk geheel zal worden, dat deel ik U meê, als ik het derde Deel uitheb.

En daartoe is vooreerst weinig kans, want de *Studien en Schetsen* eischen veel nasnuffelens, immers, zooals ik dat boek opvat.

Later.

Heden-middag ter beurze gewierd mij Mevr. Huets opgeruimde brief aan Sophie van den 14den Aug., het leed der eenzaamheid zou haast gedragen zijn.

Alles schijnt voor den Redacteur van de *Java-Bode* in liefheid te wedijveren, — de dames in den Oosthoek — Mevrouw te huis, het publiek van Batavia, — mag ik alleen onvoldaan zijn? Ja, — want telkens hoor ik van de moeijelijkheden der redactie, van de inspanning door het blad geëischt, — van de zorgen zonder tal!! En men gaat vijf, zes weken van huis, en men laat eene vooruit klaargemaakte kopij achter, geene *highly interesting articles*, neen, men heeft *Dalila* [1] en Harthoorn en Harthoorn en *Dalila*!

O herscheppinge der pers van Indië, hoe doet Gij U wachten! *Dann lobe ich mir den J.* Hij belooft voor eenige dagen het zaad der *Violettes de Parme* en het is er, het gaat ingesloten meê. Als het nu maar ontkiemen wil. Daaraan zal immers de dwaze annonce waarin het werd ingewikkeld, toch niet hinderen? *Du tout* — de natuur gaat haar stillen goeden gang, zonder van onze uitspattingen notitie te nemen, dan

[1] Van Octave Feuillet, door B. H. vertaald, als feuilleton voor den *Java-Bode*.

om die niet uit wraakzucht, maar uit ordelust te bestraffen, — dat is het ware woord niet, — te keer te gaan, als zij tegen hare wetten indruischen.

Den 29sten.

Quelle tempête dans un verre d'eau! Het *Dagblad* geërgerd door het weglaten der formule van Hooger Zegen, Van Loon college houdende over een drieëenig God, Sire zijn ministers vooruit in geloof blijkens zijn antwoord, Heemskerk Az. met *bon sens* eene discussie voorkomende. Het is jammerlijk. Even jammerlijk de excuses der Ministers. In Van Bosses plaats had ik mij op Broes beroepen, die zeide reeds 't D. V.[1] is overbodig, dat verstaat zich van zelf.

De Staatsspoorweg-Maatschappij gaat niet leenen, maar krijgt uitstel. Er scheen niet anders op te zitten. In de jongste Vergadering heeft Wichers van Kerchem zich belagchelijk aangesteld. Hij wist den weg naar de millioenen, maar hij wilde het middel niet meêdeelen, voor hij op de plaats zat, die hem toekwam. Hij bedoelde — de presidentsplaats? Hij heeft 280 Aandeelen gekocht voor geldbelegging! Och, wat zijn die gedésoeuvreerde schatrijke Oosterlingen er na hun terugkomst soms jammerlijk aan toe. En wat is Quack gelukkig al die ellende te zijn ontgaan in het nederig professoraat!

Hoe onmagtig is toch zelfs het talent, om het kromme regt te praten, dacht ik, toen ik U hedenmorgen Ulbachs *Victor Hugo* toezond. Hij plooit, hij verdraait, om den wille eener eerbied, die nooit heeft bestaan, en in plaats van gebreken, zwakheden, omkeeringen, hartstogt en ijdelheid te erkennen, maakt hij van Hugo een dier *faultless monsters which the world never saw.*

Het betere portret van De Génestet ziet het licht, tegelijk

[1] Deo volente.

met de afbeelding van Martinus van der Hoeven. Ik zal Quack eens vragen of hij U een exemplaar zijner studie toezendt, anders zorg ik, dat Gij een portretje krijgt. Quack heeft mij diep getroffen, door mijn naam voor in zijne studie te plaatsen. Opdragten zijn ijdele dingen, maar deze doet mij genoegen: niet, omdat ik haar verdiende, — wat weet ik van philosophie, — maar dewijl Quack er door erkent, dat ik hem altijd tot iets hoogers aanspoorde, dewijl hij mijne — barheden daarmede koninklijk beloont.

Letterkundig nieuws is in den zomer schaarsch; of het in de andere seizoenen overvloeide! Wij zullen hier weer een lid der Tweede Kamer moeten kiezen. De pruiken noemen Pijnappel, *Burgerpligt* Bosscha, bij de vorige verkiezing om den wille van de Lange door v. Hees in den steek gelaten. Groen beveelt ons Foreest aan, — hoe kon partijgeest zelfs zulk een man verblinden! Hij heeft hier ter wereld geen kans, wat geeft Amsterdam om eenmaal 's jaars eene Van der Palmsche redevoering?

Hoe vlei ik mij eerlang, eene reeks degelijke artikelen over Java in den *Bode* te zullen lezen, — Ge kunt nu bij vergelijking oordeelen.

Vele groeten van ons beidjes. Van harte de Uwe.

P. S. Per *Vice Admiraal May* is L. van Cadix aangekomen. Ware hij niet ongesteld ten gevolge der tochtige kajuit, hij zou ons al verteld hebben, hoe het U gaat — en *mille petits détails que vous dédaignez d'écrire.*

XXXI

Amst., 3 Oct. 1869.

Lieve Vrienden!

„Welkom thuis!" zou ik man en vader hebben toegeroepen ware ik den 18den Aug. ten Uwent geweest; waarom zou ik het nog niet doen, al gewordt deze U eerst drie maanden later? Vrouw en kind, ik ben er zeker van, herhalen gaarne den kreet, als Gij dezen voorleest. Ge gaat niet weder zonder beide zoo lang op reis.

Donderdagavond hadden wij een bezoek van Nippold, het was ter afscheid. Tijd tot schrijven had hij niet kunnen vinden, wat wonder? er was in Katwijk geen logies te krijgen geweest, — ieder ochtend wandelde hij er dus heen, of voer met het boeijertje, ieder avond keerde hij naar Leiden terug, en had bij Kuenen, Scholten, Heinsius en Cobet vrijen toegang. Het viel niet te vergen, dat hij in die professorenwereld uwen dienstwilligen dienaar gedacht, — het was wijs van hem, dat hij ons niet verzocht, tot hem te komen. „Uw instinct heeft U gezegd, dat het mij in dien kring wat benaauwd zou vallen." *Er bejahte*, en het vergrijp, niets van zich te doen hooren, is hem kwijt gescholden.

Hij heeft het inderdaad nog altijd even druk. Waarmede? Met zijne boeken. Tegen den 13den dezer wordt hij in Berlijn verwacht, om de bouwstoffen van het derde deel van *Bunsen* te ordenen; voor dien tijd moet hij nog, wie weet hoeveel vellen van zijn werk *Hoe men naar Rome verdwaalt?* corrigeeren. Ook heeft hij de stof te schiften voor een tiental voorlezingen, die hij gedurende den winter in Berlijn, Breslau, Magdeburg u. s. w. denkt te houden.

„En wat geeft dat?" vroeg Sophie.

Niets dan de reiskosten en gelegenheid, menschen te leeren kennen. „En Uw Professoraat?”

„Och, dat brengt als alle extra-ordinaire de kosten van huur en verlichting en verwarming eens lokaals niet op, — ik verdien er 's jaars geen honderd gulden mee.”

Dus altijd maar *Bunsen*, dus altijd weer een boek, de positie blijft précair. Het is waar, die van een gewoon professor *ist auch nicht glänzend*, jaren lang f1200 à f1800 en ten langen leste na vijf lustrums wachtens mogelijk f3000! Voeg daarbij, dat volgens hem Heidelberg weinig minder duur leven is, voor wie met een inkomen van dien aard huis moet houden, dan Leiden.

Wetenschap en weelde zijn nog altijd twee, ook in het wetenschappelijke Duitschland!

Het gesprek kwam op Pierson die, volgens Nippold, eerst gepolst is, of hij te Neuchâtel Buisson zou willen opvolgen en eerst als hij het beroep heeft, tijd van beraad vragen zal.

„En zijne colleges?”

„Geven niet meer dan de mijne, hij heeft ook maar, als extraordinaris, regt om voorlezingen te houden.”

Is het waar, dat hem dit om den wille van zijn ongeloof moeijelijk is gemaakt?

„Hij heeft den menschen moeten verklaren, dat hij niet buiten de kerk stond, dat hij die dingen in Baden anders had leeren beschouwen, dan in Holland.”

„Armzalig.”

Maar daar wilde Nippold natuurlijk niets van weten, hij had de laatste twee dagen in den Haag bij Koetsveld doorgebragt — en plaagde ik hem: „Gij hebt hem kunnen verzekeren, dat Uw tweede kind was gedoopt?” „Elisabeth” hernam hij.

Als naar gewoonte, beoordeelde ik Koetsveld onbillijk.

„*Es musz auch solche Käutze geben.*”

Toch niet, — hij verklaarde uit Huets recensie veel te hebben geleerd, menige eigenaardigheid was er hem helder door geworden.

„Ook zijne halfheid?”

De goede jongen moest nog naar een verjaarsfeest bij de van B. Hij zag er inderdaad beter uit, — dat ik voor een goed deel daaraan toeschrijve, dat hij een secretaris nahoudt: dat voortdurend pennen voor die eeuwige excerpten eischte te veel van zijn borst. Curieus genoeg is zijn secretaris een meisje. Verbeeld U welk een roman. Eene boerendochter van betrekkelijk welgestelde boeren heeft hard gewerkt, om haar eigen schoolgeld te kunnen betalen en toen werd zij leerlinge voor de telegraphie, toen secondante, en nu is zij secretaris van zijn Hooggeleerde. Hij heeft haar te Bonn op een school in zijn jeugd leeren kennen, hare opstellen waren ortographisch de slechtste, maar er stak verstand, er stak oordeel in. Nippold trachtte haar voort te helpen, zij werd door zijn voorspraak gouvernante, thans zou zij gaarne wat meer verdienen dan *Bunsen* en *Rome* afwerpen — ziet Gij op Java voor haar een kansje? Telegrapheer dan:

Prof. F. Nippold, *auf Reisen in Nord-Deutschland*, — de brief „aan Boerhaave in Europa” kwam wel teregt.

We zijn gister-ochtend naar *Linnaeus* geweest, — de Tentoonstelling voor den handwerksman belette die van vruchten en bloemen, zoo als vroeger het plan was, in het Volkspaleis te houden — bij weder als wij gister hadden won de zaak er bij. Het landschap in de Watergraafsmeer is lang zoo fraai niet, als de Hertenkamp, waarin ik eens eene expositie in de vrije lucht genoot, — maar voor betrekkelijk weinig bloemen was het lommer van *Linnaeus* voldoende, en in de heerlijke najaarszon was de wandeling naar de dreven tusschen dalias en fuchsias, die werden ingezonden, en reseda en heliotropen en rozen, die de inrigting zelve kweekte, inder-

daad een genot. De broeikassen waren bestemd voor de fijnere planten, voor afgesneden bloemen, voor siergewassen, en ook deze wonnen door de verscheidenheid, welke de kweekerij van *Linnaeus* zelf er aan bijzette. Een ander gebouwtje bood vruchten aan en weer een ander bouquetten en verscheidenheden uit den vreemde. O welk een tantaliseering waren die appelen, die peeren vooral uit Belgie, ons beschamende, die in den tijd van Huyghens de eerste kweekers waren, en nu! Als het de B., die aan het hoofd van *Linnaeus* staat, gelukt, zal hij ons deze doen inhalen.

Intusschen zijn er, die beweren, dat, al laten de boomen zich hier als daar leiden en snoeijen en vervormen, zoodat een leelijke vruchtboom een sierlijk berceautje vormt, of een vijfhoek, en even zoovele takken boven elkander uitspringende of — maar Uwe fantasie gaat boven mijne beschrijving, er zijn die beweren, dat wij uit België toch den Belgischen grond niet kunnen aanbrengen.

Eenige peeren, *beurées*, eenige appelen, de pippelings en de alexanders, ik zou ze schilderen, als Ge vruchten mogt eten. Thans nu hij zich met de Oostersche niet mag schadeloos stellen, zou ik hem met de Westersche dubbel plagen — en in dat karakter verkies ik het enkel- boven het meervoud. Slechts een gekheid.

Er waren allerliefste appelen, glad als satijn en wit van kleur als dit zijn kan, — de drie op het bordje tentoongesteld geleken de gratiën, er was geen Paris, die de een boven de andere zou hebben verkozen.

„Alles goeds komt tegenwoordig toch uit Weenen," zei Sophie, „*pain de luxe*, *Wiener Bier*, en hier *pommes de Vienne*."

„Alles goeds" vroeg iemand, „ook Wiener begrippen?"

„Die worden dagelijks beter."

„Als de Metallieken?"

Maandag 4 Oct.

Gister, Zondagmiddag, kwam Quack voor den eten een uurtje praten, de vergadering voor de *Gids* was saai geweest. Van het October-nummer zal Knoop's opstel wel het meest gelezen worden door oude officieren; de bijdragen van Fruin en Buijs wedijveren in taaiheid. Welk een herkaauwen! In het gansche opstel geen enkele geestigheid of het moest die Pierrot zijn! [1] Men ziet den nummers de stemming der heeren op zulk een vergadering aan; ieder maakt zijn deel *et tout est dit.* Het is verbazend, hoe die doctrinaire professoren dien club hebben gereglementeerd en in administratie en centralisatie doen opgaan.

Zoo nam Buijs gister-morgen *comme de droit* het werkje van Van Houten tot zich: *de Toekomst onzer Finantiën.* Ik beveel U het boekske aan. Het is een blijk, dat niet alle aankomende jongeren gelooven, dat wij in 1848 in ieder opzigt het toppunt van gelukzaligheid bereikten, maar tevens dat er nog andere wegen open zijn om verder te komen dan dien des teruggangs.

Quack beleeft bij enkelen plezier van zijn hulde aan M. van der Hoeven, bij de menigte echter? Maar wat had eenig schrijver, die zich zelven eerbiedigt, daar ooit aan.

La popularité, c'est la grande impudique.

Intusschen, ik vrees, dat ik gelijk zal krijgen. Utrecht is geen wenschelijke woonplaats, de Utrechtsche professorenkring vooral geene aangename atmospheer voor iemand van zijne gaven. Leiden zou mogelijk iets beter zijn, hoe zeer ik hoe langer hoe meer geloof, dat we in ons klein land maar

[1] Buijs, *de Conservatieve Partij,* in de *Gids,* 1869, October, p. 94. „Haar lot (dat der conservatieve partij) is.... het lot geweest dat in de meeste pantomimes voor Pierrot is weggelegd. Van alle kanten vallen klappen, maar alle klappen komen op zijn rug neer."

éene universiteit moesten hebben. Dan zou er voor menschen van iets meer dan gewonen aanleg gelegenheid tot onderhoud en opwekking zijn.

Quack spreekt altijd gaarne van U, — hij wenschte zeer U uitzigt te kunnen geven hier terug te komen. Niet aan het hoofd van het *Dagblad*, *ça va sans dire sous la tutelle* van het wonderkind Heemskerk Az., bah! Bovendien, als we zamen zijn dan houden wij het er stellig voor, dat Ge boozer zijt dan wij tweetjes op onze quasi liberalen, maar daarom *au fond de votre âme* zoo weinig conservatief als hij of ik. Maar terugkomen, terugkomen, voor wat? Voor een professoraat in de Nederl. Letteren *f* 3000 of *f* 4000? Het zou U weinig aanlagchen, vreeze ik.

Quack denkt met 1 Jan. historisch politische artikelen in den *Nieuwe Rotterdammer* te leveren, twee in drie weken. *Un tour de force.*

Den 5den.

Zeker, de Dusseldorfer schilderschool heeft hare eigenaardige gebreken, overdrijving der schaduw, bontheid van kleuren, en echter hoe aangenaam was ons heden de afwisseling door een schilderij uit haren kring op de Tentoonstelling van *Arti et Amicitiae*. Onder de tweehonderd en zooveel stukken zijn er geen twintig, die bewijzen, dat de schilder zich eenige overpeinzing getroostte. Bles is aardig door *Grootvaders lievelings-duo*, uitgevoerd door een meisje dat zingt en een ander, dat haar op de harp accompagneert, maar als Gij U aan de beide jonge kopjes en aan den ouden officier, — minder leelijk met zijn driekant steekje, dan onze helden met hun kolbaks — als Gij U aan deze hebt verzadigd, dan doet Gij de overige familie, het halve schilderij cadeau. Van Trigt heeft *Hans Sachs* pogen te geven en gaf slechts een luchteffect in een scheef vertrek, — geen schepsel. die den schoenmaker

ziet tusschen een bloempot en een bijbel, zal gelooven, dat hij zich in gezelschap van een origineel genie bevindt. Kon de kunst dat niet zeggen, dan houde zij haar muil. Er is een mooije eik van Ter Maaten — er zijn velerlei landschappen, er is een gelukkig beeldje *St. Bavo*, van Stracké: maar als ik er mij in gedachten in verplaats, dan zie ik slechts de *Westfaalsche Bruiloftsoptocht* van F. Kels te Dusseldorf, een druk leventje, een echt duitsche hutspot, *viel animalisches Leben, mehr Gemüth wie Geist, aber zugleich Natur und Frohsinn.*

Een heerlijke linde bloeit ons tegen, *der deutsche Liebesbaum*, links van ons worden wij de versierde boerenwoning gewaar, regts loopt de weg op naar den lommer, die ons verkwikt. Hoofdgroep zijn van zelve bruidegom en bruid, hij, *beglückt und siegend*, zij *beglückt und sittig* — achter haar velerlei hartstogt en de drie speelnootjes, achter deze de aanstrompelende oudelui. Vóór hen de gasten, die hen te huis verbeiden, de straatmuzijkanten, wier rookwolkjes de lucht invliegen, de toekijkende jeugd van 't dorp op den voorgrond, links een alleraardigst dansende jongen, die zijn zusje meetroont, op den voorgrond regts de — kippen en de haan, vol *Stolz*, een greep uit de *Luise.* Er is afwisseling genoeg, bemerkt Ge, en toch keert de blik, de gedachte telkens tot het bruidspaar terug, *absichtlich* zijn ze geenerlei bijzondere gemoedsaandoening bij . . . . [1] van andere ten prooi en niet te minder fantaiseert Ge er voortdurend over, bezielt Ge die beeldekens onwillekeurig. Is dat niet de triomf des schilders, die, wat wilt Ge, gevoeld heeft en gedacht, die niet louter op zijn toonen en zijn tinten heeft vertrouwd?

Doch wat hebt Ge op zooveel honderd mijlen afstands aan die invallen en vragen?

Wat Gij er aan hebt, al wat U, als de post heden deze letteren meê zal geven, te zenden valt, eene afspiegeling van

[1] Onleesbaar: misschien staat er „uitsluiting."

ons leven, van wat in mij omgaat. Ik moest wel van dien boerenoptogt spreken, naar huis keerend ontmoetten wij de rijtuigen van het heden gehijlikte paar in onze buurt, de bruid, Mej. M., vier of vijf huizen van het onze, de bruigom, Van M. Het waren zes of zeven koetsen, landauers, victorias *que sais je*, een prettig coupeetje vooraf, mooije paarden, Ge hadt ze moeten zien, de schimmels van Bunge zijn nog altijd van zessen klaar, blinkende tuigen, het zilver staat prachtig op de spiegelgladde rossenhuid, knappe koetsiers, hetzij ze grijzen baard droegen, in Londen honderd pond 's jaars waard, of zwarte knevels hadden en oogen, die van levenslust tintelden, alles was heerlijk te zien, maar het gezelschap haalde niet bij mijn boertjes. De famille M. is verre van een leelijk menschensoort te zijn, de famille Van M. is bepaald een mooi — de verwanten van de bruid, de T.'s, zijn breedgeschouderde luidjes, de bruigom had uit zijnen kring de gedistingueerde W.'s bij zich, — maar schortte het aan de zwarte rokken en zwarte hoeden der heeren, of aan den vorm van de kleeding der dames, alle pracht van satijn en shawls, alle hoedjes met bloemen en kant, ze gingen schuil voor de strikken en kwikken der Westfaalsche boerinnetjes.

Toon mij, arme stad
Zulk een wellust, zulk een schat.

Ik heb geen tijd, juist aan te halen, of wat ik nog liever zou doen, wijzigen, de beursklok slaat!

's Avonds.

Mijn stemming voor de bruiloft is voorbij — al wordt onze gracht te klein voor al de rijtuigen, die de gasten uit het ouderlijk huis van de bruid komen terughalen van het dejeuner. Al wat ik nog doen kan, is den jongen lieden te wenschen, dat hun gansche leven den schoonen dag gelijke, waarop zij in den echt werden vereenigd. Er is kans op, hij

is een beste, bedaarde jongen, al komt hij mij bij wijlen verzen voorlezen, en zij schijnt een stil meisje.

Dus een herfstgeluk in de lente des levens, zegt Mevr. Huet. „Zeer Hollandsch."

Och „passie," weet U „is geen olie in de heilige lamp der deugd," *et du reste, qui sait s'ils ont tort et*

Si l'art d'être heureux
N'est pas tout l'art de vivre.

Dat maakt stellig de politiek niet, wat hebben wij weder een moeite, om een Lid voor de Tweede Kamer te vinden ter vervanging van Van Reenen, *encore une étoile qui file, qui file, file et disparaît.*

Burgerpligt beveelt Bosscha aan, deels om de onderwijskwestie, deels om het vergrijp van P. M. G. van Hees goed te maken, die bij de laatste verkiezing Bosscha (dien hij zijn invloed beloofd had) glippen liet, daar hij de kans voor M. de Lange schoon zag!

De *Grondwet*, onder den invloed van Joh. C. Zimmerman, die nog altijd in candidaturen meetelt, dringt aan op de verkiezing van N. J. den Tex, een besten jongen, maar dien men een slechten dienst bewijst, door hem nu reeds te stemmen.

Amsterdam wil E. H. s' Jacob, die reeds vroeger Lid, die *au fait* geloof ik Advocaat was.

Nederland en Oranje: den man van één koe, Mr. Cornelis van Foreest.

Wat draaijen wij in een klein kringetje rond!

Het gerucht houdt aan, dat Mr. P. Mijer zal teruggeroepen worden. Spotters zeggen, dat Ge dan Mr. P. P. van Bosse in zijne plaats krijgt, die aan zijn opvolger het uitwerken zijner finantieele plannen zal overlaten, zooals Mijer het de koloniale deed.

Nous y gagnerions, want althans volgens dezelfde *on dits*

zouden we dan tot Minister van Finantiën Mr. S. van Houten krijgen. Niet alleen daarom intusschen heb ik U 's mans boekske over onze finantiën toegezonden, — Ge kunt er buitendien partij van trekken.

De *Conférences* van Père Hyacinthe, *tout beau français qu'elles sont*, is wel niets voor Uw publiek. Het *Landhaus am Rhein* blijft interessant, al baseert zich al die luister op het geld, door een slavenhandelaar verdiend. Wie geeft ons toch eens een prettig boek zonder gruwelen?

Avis au lecteur!

Van harte, na vele groeten aan U drietjes,

de Uwe.

XXXII

Amst., 17 Oct 1869.

Lieve Vrienden!

Het stormt uit het Zuid-Westen, — regen en hagel wisselen elkander af, daarenboven is het koud, of de winter voor goed gekomen ware, — alle uitgangsplannen zijn verijdeld, — gelukkig dat Sophie de haarden vroeg heeft doen zetten, mijn vuurtje vlamt ten minste vrolijk op.

Welk een verschil met het begin der afgeloopen week; toen was het zulk zacht, zoel weder, dat we Dingsdag werden uitgelokt eens naar Bodegraven te trekken.

De trein naar Utrecht was bepaald op 9,20, zegge twintig. Precies negen ure heet het stembureau op te gaan, met klokslag was ik vóór het Huiszittenhuis — het gold de verkiezing van een lid van de Tweede Kamer en voor den Gemeenteraad. Tot Maandagavond toe werden wij gebombardeerd

met aanbevelingen en raadgevingen. ***Burgerpligt*** had Bosscha tot candidaat van het Binnenhof en H. M. de Vries voor hier — de ***Grondwet*** Mr. N. J. den Tex, den vriend van Quack, en H. M. de Vries, ***Amsterdam*** en ***Regt voor Allen*** hadden beiden Mr. E. H. s' Jacob voor de kamer en Mr. J. R. Corver Hooft voor den Raad.

Maakte ik mij voor een der candidaten warm? Och neen, Bosscha scheen mij voor 't oogenblik *le superflu non nécessaire*, als kampioen van 't onderwijs, — Den Tex dunkt mij te jong voor de kamer, — s' Jacob? ik geloof niet, dat conservatieven of reactionnairen veel in hem zullen winnen. En de Raad? Corver Hooft is een eerlijk patriciër, dien men mijnentwege dezen zomer lid van den Raad had mogen laten — H. M. de Vries, een zoon van mijn oude vriendin Mimie de Vries, de élegante.

Waarom verzuimde ik dan dien dag toch de stemming niet?

Omdat men er blijk van moet geven, als men op vrije verkiezingen prijs stelle, al wenschte men, dat wij beter kiesvereenigingen, kiesvereenigingen met bepaalde beginselen rijk waren. Deze zullen ons echter door onthouding niet geworden en dus stond ik vóór de deur van het stembureau 9 uur 2 minuten.

Daar knarsten de oude hengsels, — de Heeren zullen oogenblikkelijk geholpen worden — zei de bode.

„Gaat U zoolang in deze zaal!"

Het zou in elken anderen toestand niet onaardig zijn geweest, een kijkje te nemen van die doelenstukken, — menschen, die ook wel eens hadden gewacht, eer zij werden geholpen! maar het werd 9.4 en 9.5 m.

Daar kwam mijn buurman, de Officier van Justitie of Regter — ik ben in de magistratuur niet tehuis — en minder met de insolence als Officier dan met een gepast gevoel van waardigheid, maakte hij een einde aan het getreuzel en ging binnen.

Wie waren de treuzelaars?

President d'âge een cynicus, die zijne maîtresse plagt te bezoeken als hij van de avondmaalsviering kwam. En zijne assistenten? Twee raadsleden welke Burgerpligt op haar geweten heeft, — liberale, en toch onbeduidende joviale, van G., de lettergieter T. die in zijn jeugd een kippebeentje inslikte en van de gevolgen niet genezen werd, dan door een uitstapje naar Java.

Waardeer toch Uwe alles heelende, heilzame lucht, — al waardeer ik het wonder, dat zij werkte, niet „bizonder", zou J. ten Brink schrijven.

De President wees ons aan, of we geen oogen hadden, „het r oode briefje in de roode bus, het witte in de witte"; 9.6 of 9.7 m. zat ik in de vigilante — Sophie wenschte intusschen, dat ik liever niet ware gaan stemmen.

Ik verbeeldde mij practisch het beste antwoord op die verzuchting te geven, door den sleper aan te sporen, „hard, heel hard" te rijden.

Het viel het arme paard hard genoeg!

En toch kwamen wij 5 minuten te laat. Er is niets zoo doodsch, niets, dat tevens zoo wanhopig maakt, wie te laat kwam, als een station, van 't welk de trein pas is vertrokken. De wachtzalen zijn leeg, de plaatsbureaus gesloten, en de een of ander achtergebleven beambte staart U aan, als vroeg hij:

„Wat drommel, wat doet Ge hier?"

Ik keek sip op mijn horloge: 9.25, ik had geen regt tot klagen, eigen schuld deed mij te laat komen. Maar soms inspireert het ongeluk. Om 9.45 ging de Hollandsche trein, er viel evengoed over Leiden naar Bodegraven te reizen en over Utrecht tehuis te komen, als omgekeerd, zelfs zouden wij er ten onzent in plaats van te zeven, te half zeven door eten.

„Breng mij dadelijk naar het Hollandsche Station."

„Onmogelijk," zei de sleper, „in twintig minuten! het eischt een half uur."

Onmogelijk — en zijn buurman, dien ik vragend aankeek, die een *trainard* achter ons had afgeleverd.

„Onmogelijk!"

Maar we waren niet langer met ons vieren, Sophie, mijn persoon en twee koetsiers, er was een vijfde bijgekomen, die geluisterd had, die kans zag, een vijfje te verdienen! O gevatheid der kinderen Israëls! wat haalt bij U, stonden daar niet op verren afstand — het plein voor het station is aanzienlijk vergroot, — tal van vigilantes, haren kans op den eerst volgenden trein verbeidende? Ons joodje liep ze al langs:

„Wie brengt Mr. en Mevr. in twintig minuten naar den Holl. trein?" — „Ik" en we reden al weg en we holden de Weesperstraat over, de Jodenbuurt door, den Zeedijk op, van voor de Haarlemmer poort door de beambten van den Hollandschen gezien, hoorden wij Roosdorp [1] knorren over ons laat komen en bliezen, zittende, uit van den angst en stoomden!

Een oogenblikje rust!

Byron maakt in zijn *Beppo* een cynische aanmerking over den toon, die in begrafeniskoetsen pleegt te heerschen, als het lijk ter aarde besteld is en de rouwdragers huiswaarts keeren — ik zou de plaats aanhalen, als Ge niet beter kondt doen, door het stukje zelf over te lezen; — wij hadden in onzen waggon een bewijs, hoe dwaas men doet, jongelui uit te noodigen bij het begraven eener oude tante tegenwoordig te zijn. Jufvrouw Mietje X. stierf dezer dagen in den Hout, ze zou dien dag begraven worden, de neefjes en nichtjes togen er om naar Haarlem. Zouden broeders en zusters niet hebben volstaan? Een zesweeksche rouw geeft een alleraardigst toilet, zwart en wit vloeijen zamen in keurig grijs, — voor dien dag moge het zwart nog de overhand hebben, *le gris s'annonce* en buitendien, gitzwarte parures, gitten broches,

[1] De stations-chef.

gitten bellen *sont la rage.* Ik weet niet, of Jufv. X., twee en zeventig jaren oud geworden, in hare jeugd poeder en moesjes droeg, maar ik weet wel dat die chignons der nichtjes bij hare begrafenis pasten. En dan die twee lange krullen, die dolle *repentirs.* Ach, de oude vrouw zal wel de hare hebben gehad, maar droeg zij die ooit te kijk? Er waren twee heeren X. en een — de gemaal van het aardigste nichtje — Dr. S. bij. *Sans doute il avait beaucoup vu, Paris et Vienne surtout, mais avait-il beaucoup retenu? J'en doute, tant au physique qu'au moral.*

Dat ruischte, toen zij uitstapten.

Een oud Leidsch student kent den weg van de eene Hoogeschool naar de andere — hij weet, hoe lief Alphen ligt. Wij gebruikten er ons twaalfuurtje, we hadden ons in Leiden maar kort opgehouden, Sophie bij Saartje, die logeert ten huize van Mevr. Burgersdijk — de moeder van Van Vlotens *bête noire* — mijn persoon bij Prof. Cobet.

Zeg nog, dat ik met philisters omga!

Om twee uur waren wij in Bodegraven.

Et qu'allez-vous faire dans cette galère?

Het zal U blijken, lieve Vriend, als de tweede aflevering der *Studiën en Schetsen* het licht zal zien. Wanneer? Och! de bedaarde oude Heer slaagt er soms *à force* van geduld in, eenige brieven van Van den Brink uit 1830/34 op te sporen.

Als het maar de moeite beloont! *Que sais-je?* Voor mijn ijver te stemmen, werd ik het niet, want vriend Den Tex en De Vries dielven het onderspit. Overigens kon het erger geloopen zijn, dan s'Jacob en Corver Hooft!

Dingsdagavond den 19den.

Ik grom vaak, maar ik prijs liever, en hoeveel gelegenheid hebt Ge mij tot het laatste gegeven, door Uwen veelzijdig belangrijken, alleraardigsten brief van den 2den September.

Volere è potere, carino!

Voor alles mijne deelneming in het verlies, [1] dat Gij leedt, en in de verbetering van Gideons positie. Voor mij, die den armen blinden man niet heb gekend, overweegt het laatste natuurlijk het eerste. Ik heb met het karakter op van iemand, die over alles klaagde, behalve over zijn eigen deerniswaardig lot, en dit toch zoo diep gevoelde, dat hij op zijn sterfbed verlangend het oogenblik begroette, waarin hij uit zijn lijden zou zijn verlost! Ge ziet, dat Uw broeder Charles mij Uwen brief lezen liet, — ik doe het hem ook den Uwen, zoo leeft hij ons beider leven mede. Om tot dien kreet van den verscheidene terug te komen, Gij hebt geschreven „zich in het onvermijdelijke te schikken," enz. — hij deed het! Hoe zwaar valt het, al stemt men de wijsheid der uitspraak toe, haar in praktijk te brengen. De testamentaire dispositie verbaast mij niet, — Hazlitt zelfs zou er geen partij van kunnen trekken, ten bewijze onzer grilligheid enz.

Wat natuurlijker, dan dat hij, jonger, zich meer in den toestand zijner zusters verdiepte, dat hij later dacht, de teerling van het lot van deze is toch geworpen? Toen kwamen er neefjes, op Java geboren of uit Europa over, hij wist hoe moeijelijk, hoe onmogelijk het is, de opvoeding van deze ten Uwent te voltooijen, de hoop, de jeugd ten schuts te zijn, lachte hem aan. Hij werd familieziek, meent Ge, maar wat bleef dien armen oudvrijer dan anders over, dan de naam, dien hij, dien de zijnen hadden gedragen?

Moge Uw volgende het aanvankelijk gunstig berigt over Gideons herstel bevestigen!

Uw reisverhaal heb ik met groot genoegen gelezen, — het uitstapje heeft U goed gedaan. *Tout anachorète que vous vous croyez* zijt Ge niet half de Stoïcijn, die Ge zoudt willen

[1] Het overlijden van den heer Daniël Busken Huet, ouderen broeder van Cd. B. H., te Samarang.

wezen. Gister-avond bragt Van Vloten hier een paar uren door, — die mag immers wel komen? hij beweerde van geen toorn te hebben geschreven, hij had van wrevel gewaagd. *C'est moins facile à avaler, mais c'est plus juste.*

Uwe geschriften der laatste jaren verraden door menige kalme opmerking heen en tal van blijken van geest vooral, een bitterheid uit krenking gesproten. Lees *Lidewyde* eens over, ik eisch thans zoo min als toen, dat Gij Uwe verwijten zult terugnemen, maar gelooft Ge niet, dat Ge, minder wrevelig, de behoefte zoudt hebben gevoeld, die door *le revers de la médaille* op te wegen?

„Onhartstogtelijk persoontje!" Gij, die Uwe voormalige vrienden alleen bestrijdt, omdat ze U toeschijnen aan monomanie te laboreeren! En dat zal ik, in allen eenvoud des harten, aannemen als een bewijs van bezadigdheid? *Pas si bête!*

Slechts op dit punt zijn wij het ééns. Hadden Uwe conservatieve geniën maar een bepaald programma, liever nog een bepaald plan, hoe er met de Oost moet worden gehandeld! Maar terwijl Gij beweert, dat wij alles te onderst boven zullen keeren, door Westersche begrippen op Oostersche toestanden toe te passen, faalt bij U de man — dien Ge verleden jaar verwachtend te gemoet zaagt!

Maar de mannen zijn ook al niet *à toute épreuve.* Bismarck mokt in zijn tent te Varzin en Napje maakt *bonne mine à mauvais jeu!*

Een ieder geschiede naar zijne werken, maar dat Ge geen sympathie hebt voor Castelar's Ode, dat houde ik U niet ten goede.

Comment en un plomb vil l'or pur s'est il changé!

Sainte-Beuve dood! — Gij zult zeker den handschoen toewerpen aan Prévost-Paradol, [1] al vind ik, dat deze slechts

[1] Die in het *Journal des Debats* van den 15 Oct. 1869, in een overigens waardeerend artikel, gewezen had op een zeker gebrek aan idealisme in het karakter van Sainte-Beuve.

de waarheid heeft gehandhaafd, ook tegenover een in vollen glans ondergegane ster.

Gij hebt mis gezien, toen Ge Quack te kieskeurig geloofdet, om eene studie van Martinus te voltooijen, — en wat den vuurdoop betreft, die hem nog faalde, Opzoomer heeft dit baantje op zich genomen. Ik had de toespraak van den laatste liever in het licht zien verschijnen, dan dat dolle opstel van Vreede: „Sire! uw vertrouwen zal niet worden beschaamd!"

G. Keller is eens weer de oude geweest in zijn persiflage van den indruk door die rede gemaakt, — de eene student: „drinkt Ge geen tokayer meer?" De andere: „ik heb nooit van patrijzen gehouden."

Onmogelijk Huis van Oranje, alsof de ellende, die wij beleven, alleen mogelijk ware. Alsof de vertegenwoordigers der Wetenschap uit den vreemde moesten worden afgescheept op de audiëntie, met een *plus loin!* beginnende bij Quetelet. Ze hebben op het afscheidsdiner teregt gedronken: *A la patience des Hollandais!* Gister werd die weder op de proef gesteld bij de sluiting der Tentoonstelling. Sire verscheen niet, de Prins van Oranje evenmin, — wie kwam? Prins Alexander!

„Regeren is een qualiteit!"

Mijn Mandarijn is nog niet gekomen, volgens de laatste berigten danste Francis nog te Havre *mais comme tout finit ici bas*, zoo zal de wals daar ook wel een einde genomen hebben, — evenals mijn gekrabbel het voor heden doet!

den 20sten.

Uwe scherpzinnigheid faalt, wanneer Gij in ernst meent, dat de luidjes van den *Spectator* mij zullen inpakken. Het tijdschrift had, ondanks al zijne verdiensten, mijn sympathie niet, toen Bakhuizen aan het hoofd stond, wat zou mij thans aanlokken? Er is iets ruws in hun toon, dat mij onaangenaam aandoet, ook al hebben zij *au fond* geen ongelijk. Bovendien

ik heb er mij, zonder het te zeggen, altijd wel bij bevonden, in mijn isolement mijn kracht te zoeken, waarom zou ik 't nu, op mijn ouden dag, met die bent aanleggen?

Helaas! helaas! Quack had een vraagteeken kunnen zetten achter zijne opmerking over de Roodhuiden, een verwonderingsteeken ten bewijze van beklag,[1] maar het feit zou er niet minder het feit om zijn gebleven; er zijn rassen, voor welke de beschaving een koppensnelderscbe is. Gaat het in Nieuw-Zeeland met die Maoris beter? Waar de blanke baas wordt, maakt ze, wat Ge wilt, aan het Nomadenleven een einde, het is een lagere vorm!

Gij ontvangt met deze mail: *Hausmann* — ik vind niet dat Ferragus vooruit gaat. Het is waar, de figuur is van minder allooi, het is waar, wij, die het oude Parijs niet liefhebben om zijne heugenissen, wij kunnen ons moeijelijk voorstellen, hoeveel weerzin hij opwekt, die er zijn schendige hand zoo onbesuisd aan sloeg — ten deele ten dienste der tiranny — maar daarom behoeven wij met grootpapa en papa Hausmann niet gekweld te worden. Onloochenbaar had Bakhuizen gelijk, toen hij opmerkte dat zelfs Plato reeds al te goed wist, wie in Athene van ouder tot ouder fatsoenlijk man was geweest — had hij gelijk, toen hij verklaarde, geen satire te kennen, zonder personaliteit? *mais il y a personalité et personalité.* Aan Taine houd ik dat onderzoek naar het voorgeslacht gaarne ten goede, het behoort tot zijn stelsel, hij verklaart er door, maar Ulbach had Hausmann kunnen schetsen, zonder zijn kracht te zoeken in een paar tegenstellingen, die louter hatelijkheden zijn. *Mais c'est encore la politique!*

De Bosbooms zijn uit Belgie teruggekeerd, zeer tevreden over hun reisje — slechts waren zij tehuis gekomen, teleurgesteld, nog geen brief van Mevrouw Huet te vinden.

---

[1] Toespeling op het slot van het *Politiek Overzicht* van Quack in de *Gids* van Juli 1869.

Bosboom was alleraardigst in zijne schetsen van Belgischen bluf, Belgische belangstelling in kunst, Belgische geestdrift voor iets geniaals, maar om U dat mêe te doen genieten, zou ik zeker moeten zijn, dat Ge U bij ieder zijner woorden ook zijne gebaren voorstelt. Ze waren op reis gegaan, te midden der Brusselsche driedubbele drukte der Septemberfeesten, de revue van dertigduizend man, de inwijding van *la Gare du Nord*, de tentoonstelling van schilderijen. „Zij is maar stilletjes in Antwerpen gebleven, terwijl ik in Brussel logis besprak; zij heeft heel aardig een ochtendje doorgebragt in den *Jardin Zoölogique*. Wat bouwen zij in dat Antwerpen! — Vooral kerken, — wij wandelden en ik vroeg: Wat zal daar komen? Een signoor zei: „Wel een kerk, Mijnheer! *la Belgique*, dat zal U wel weten, al is U een *étranger*, *la Belgique* is catholijk." En we wandelden voort en we vroegen het een ander: „*Tas de cléricaux!*" zei hij, „al weer een *cloître!*""

En Mevrouw, vroeg ik, hield die zich goed?

„Och, ze had maar plezier met de lui over Leys te praten, *Monsieur le baron*, die zooveel voor de stad deed."

„Gij hebt hem wel gevenereerd," zei Gertrude.

„*Pourtant* niet meer dan hij meriteerde!"

Dat deed onze artiste goed. Toen de drukte der revue was afgeloopen — nog heugt mij haar woord op het terras te Scheveningen tot Mevrouw V.: „Mevrouw! ik ga nooit naar revues" — toen togen zij naar Brussel. „Ik heb nog een der avonden van *le Grand Festival* bijgewoond, — toen was zij vroeg ter ruste gegaan — maar zij heeft toch een *promenade musicale* in de nieuwe *Gare* meegemaakt, natuurlijk maar een uurtje, toeziende uit een hoekje, weet je."

Och, Mevr. Huet, schrijf toch eens naar 's Hage. *Frits Millioen* behoeft immers niet te worden vermeld. De regte lust, weer aan het werk te gaan, is er nog niet, de eens zoo rijke ader vloeit traag! Ik wenschte haar te kunnen over-

Onze postdirectie, lamlendig als zij overigens is, geloovende, dat wij om harentwille daar zijn, en niet zij om ons, — gaat schootvrij, door het postmerk van Parijs 24 Oct. Ik heb me dus ook wel gewacht er Hordijk over te klagen, — het naturelletje zou van plezier heen en weer zijn gegaan, als hij zich zegevierend kon vrijpleiten. En toch heeft de vertraging mij gister een te onaangenamen dag bezorgd, dan dat ik mijn antwoord niet zou zijn begonnen, met dit bewijs, hoe aangenaam het mij is geweest, dat Gij schreeft, zoo lang en zoo aardig bovendien.

Geloof echter daarom niet, dat Gij het voor de tweede maal in dezen laatsten, evenals in Uw vorigen voor den achtsten keer beproefde pleit hebt gewonnen. De repliek moet Gij slikken, maar ik zal trachten deze zoodanigen vorm te geven, dat Gij *à volonté* er op terug kunt komen, of de quaestie adjourneren tot —

Nicht über Zeit- noch Landgenossen
Muszt du dich beklagen;
Nachbarn werden ganz andere Possen,
Und auch Künftige, über dich sagen.

Het eischt minder verbeelding dan Gij bezit, U met die aanhaling uit *Sprichwörtlich* drie vierde eener eeuw vroeger bij Gœthe verplaatsende, den tegenovergestelden sprong even vlug te doen, en U voor te stellen, dat een criticus, zooals wij ons dien droomen, onpartijdiger dan wij het ooit zijn geweest, over vijfenzeventig jaar ons beider brieven doorsnuffelt.

„*Comme le prochain est amusant*, dat is toch van alle eeuwen," zoo begint 's mans monoloog, als hij Uwe twee laatste epistels heeft gelezen, „een zoo onhartstogtelijk persoon! „hoe kon die knappe vent zich zelven dus beet hebben!"

„„Wat zijn vrienden, de liberalen voor hem deden?" Wel, „al wat ooit ter wereld voor een auteur is gedaan, en wat deze „tot het liefste plagt te zijn; bewonderden zij hem dan niet?

„Wie vond er een Carl August dan Gœthe, en was het nog „wel geniaal van den laatsten, toen hij uitriep: „wat heeft „mij Europa gegeven?" zou het hem niet fraaijer hebben ge- „staan, als hij Carl August anders had gehuldigd? Wat zijn vrien- „den, de liberalen, voor hem deden? Zij volgden hem, zoo „lang hij hen voorging, mogt hij meer vergen? Maar hij „zuchtte onder het ondragelijk juk der Enschedé's! Hm! hm! „hij woonde, als wij zekere rijmen zullen gelooven, in een „lief huis in een der aardigste streken van ons land en trots „al zijn zwoegen had hij toch tijd die *Kritiek en Kronijk* te „schrijven, waaraan wij zijn *Litterarische Fantasiën* hebben te danken!"

Ach! die Künftigen sind nicht gerechter, meinen Sie, wie die Zeitgenossen!

Maar mijn snuffelaar is nog niet aan het einde, Amice!

„Wat natuurlijker dan dat een geest als de zijne liever vrij „was, dat hij van onafhankelijkheid droomde? Maar sloeg hij „er den waren weg toe in? Hij neemt de redactie van een „tot nog toe liberaal blad op zich, — hij zoude zoo gaarne, „zegt hij, — „onzijdig" op Java zijn gekomen. En hij steekt „zich vooruit in een wespennest, waarvan hij in Indie geen last „zal hebben, hij kiest partij voor orthodox en katholijk in de „schoolkwestie, en hij stemt voor Koorders, die het beste wat „men doen kan om een grooten naam na te laten, niet heeft „verzuimd, vroeg te sterven, en toch geen roemruchte faam „naliet."

Mijn mijmeraar leest een paar plaatsen Uwer brieven nog eens over.

„Die verhouding met dien vriend blijft duister" — de man weet niet, dat het opstel over Vondel [1] mij ter kwader ure aangeboden scheen, de man weet niet, dat Gij plezier hadt, de *Gids* beet te hebben door een — eisch te doen, en al

[1] Vgl. het schrijven aan Zimmerman, *Brieven van Cd. B. H.*, I, 181.

leefde ik over vijfenzeventig jaar met den snuffelaar, ik zou hem kwalijk duidelijk kunnen verklaren, hoe Uwe toenmalige beschouwing van menschen en dingen mij dikwijls zeer deed, hoe mijne ongesteldheid mij nog prikkelbaarder maakte.

Wat ik hem wel zou kunnen vertellen is, dat ik U, toen Ge mij kwaamt meedeelen, dat Ge naar Java dacht te gaan, de zaak afried. Moge ik niet over vijfenzeventig jaar, maar over vijf, daarin mis gezien hebben, al wil de *Hollandsche Java-Bode* voor mij nog niet opdagen!

Ik leen mijn mijmeraar weêr het oor.

„Allervreemdst blijft het, dat dit overigens zoo helder hoofd, „dit overigens warme hart, zich niet kan voorstellen, hoe het „zijnen vrienden te moede moest zijn, toen hij met al het „ploertige en poenige zijner partij ook hare beginselen over „boord wierp! Viel het dan zoo moeijelijk zich te verbeelden, „hoe dit den trots der tijdgenooten niet slechts krenken moest, „maar ook de jeugd, die met hem had gedweept schokken „in haar heiligst geloof aan eene betere, hoe ver dan ook „verwijderde toekomst!"

Und die Nachbarn?

Ik versta den wenk en zal het U niet euvel duiden, zoo Gij de debatten voor gesloten houdt. Morgen hoop ik slechts in het tegenwoordige te leven!

26 Oct.

Naar mijne hieroglyphen te rekenen, ontbreekt aan de voorstelling van gister de vereischte Egyptische duisternis eener phantasmagorie niet.

Ik doe beter eene andere pen te nemen, nu ik over opstellen heb te spreken, die helder zijn als glas, eene enkele noot uitgezonderd, waarover straks nader.

Er zijn onder deze, die Uwen lezers in Indië meer belang zullen inboezemen dan ons, maar dat is eer een verdienste,

dan een gebrek. Voor mij moge *Feuillet*[1] en *Nightingale*[2] het van *De nieuwe Suikerwet*[3] en van de *Lessen uit Londen*[4] winnen, *chez vous il en sera autrement.*

Het eerste stukje houdt intusschen een gulden woord in, dat alle partijen beamen. „Het eerste zedelijke voorschrift voor den Staat is energie." Helaas! waarom ontbreekt zij zoowel liberalen als conservatieven, waarom is dat gemis iets kenschetsends van onzen tijd? Bezien wij de dingen van te veel kanten, worden alle voorwerpen voor ons *à facettes?* Gij ziet naar den man uit — ik geloof, dat wij er nog eer in zullen slagen, een stelsel te bedenken. Geef ons in groote trekken een schema van het Uwe — van de Putte gaf het zijne sints lang.

Jules Babuts[5] boek is hier doodgeboren, maar ten Uwent moest het worden aangekondigd en afgekeurd.

Henry Murger[6] is met onloochenbaar talent geschreven, doch hoe hebben wij het met elkâar! „Het streven naar de hoogste schoonheid" — uitstekend! — al is de voorstelling van dien deugdzamen grootpapa, die in zijn tijd Parny las, *au fond* onwaar, — uitstekend, des ondanks, maar waarom sympathie voor het schoone in letteren en kunst, waarom verwachting van deze voor de zeden? en verheerlijking de *la force brutale* of der geslepen veinzerij, op denzelfden dag, in Uwen brief over Napoleon III. Weerzin in het streven naar vrijheid in het openbare leven — de opstellen *Castelar en Motley*[7] — wie

[1] *Dalila*, door B. H. vertaald, *Java-Bode*, 24 Juli 1869.

[2] F. Nightingale, *Over Ziekenverpleging*, ibid. 14 Augustus 1869.

[3] *Java-Bode*, 21 Augustus 1869.

[4] *Java-Bode*, 8 September 1869.

[5] *Felix Batel ou la Hollande à Java*, door B. H. gerecenseerd in den *Java-Bode* van 25 Aug. 1869.

[6] Sedert opgenomen in *Litter. Fant. en Krit.* III. De plaats waarop P. doelt komt voor aan het slot van dat artikel.

[7] De *Regeeringsvorm der Toekomst. Java-Bode*, 4 Sept. 1869.

had die ooit in U verwacht, in U gevreesd? Het is de vraag niet, of wij op dit oogenblik rijp zijn voor de republiek, maar een burger is toch een verhevener wezen dan een onderdaan! Hoe, is het Huet die over de „regeeringsvorm der Toekomst" schrijft, en niet door Castelar's geestdrift wordt bezield; bij Motley's voorstelling niet gedenkt, wat wij geweest zijn, wat wij hadden kunnen worden? „Het hoogste gezag in den staat laat zich niet straffeloos in discussie brengen." Pruik dat Ge zijt, ondanks Uwe mooije zwarte haren, dans een rondetje met professor Vreede! „De Duitsche eenheid is voor wie weet hoe vele eeuwen aan de suprematie van Pruissen gebonden." *Comme la France aux Napoléons*, *j'espère*. „Zonder hartstogt", maar lieve vriend! als Ge mij tot zulke riposteeringen verlokt, dan moeten Uwe *sorties* zich toch niet onderscheiden door bedaardheid.

„*La mouche du coche*" is aardig aangebragt, maar nog liever het inspireerende dier illusie, dan het verlagende van het zwichten voor *Blut und Eisen*.

En nu tot het *Mengelwerk*.

Hoe het mij spijt, dat Ge, ter afwisseling, een opstel van Gorter liet overdrukken,[1] behoef ik het te schrijven? Gij hebt er zelf al het pijnlijke van gevoeld door Uwe allerdubbelzinnigste noot.

De sukkel had nog nooit een beter stuk geschreven,
En toch is 't goed genoeg voor onze *Java-Boo'*,
Noch Gorter, noch 't publiek moest U die noot vergeven,
Mij laten beide koel en 'k doe het U maar noo!

I zoomin als II, die over den prozaïst heeten te handelen, geven een oordeel over het hoofdopstel van het boekske en III tot VI loopen over een bundel verzen, die met weinig woorden verdienden te zijn afgekeurd. Mag de schrijver der

[1] *Nieuwe Werken van Nic. Beets* door S. Gorter in den *Java-Bode* van 4 Sept. 1869 overgedrukt uit het *Vaderland*.

Litterarische Fantasiën zijn zegel hangen aan zulk een prul? Hij drukte wel het gezeur van Du Rieu over. [1]

Comment en un plomb vil l'or pur s'est-il changé?

En nu basta van opmerkingen, (de aanmerkingen in het eerste gedeelte zoudt Ge niet hebben ontvangen, waart Ge zelf niet op die zaken teruggekomen).

Dank voor Uwe mededeelingen over Uwe positie — het verheugt mij, dat het den *Java-Bode* zoo goed gaat.

De reclame van De Waal is armzalig en kleingeestig, — maar Gij hebt het beste middel aangegrepen om de zaak in vergetelheid te brengen. *Men* zal niet dwaas genoeg zijn U

of zoo veel bescheiden ter beschikking te stellen, dat Gij van een rapport [2] plezier kunt beleven,

of er U zoo weinige te geven, dat Gij weigeren kunt, er een verslag uit op te stellen, en toch meer zijt te weten gekomen, dan men ter *Uwer* kennis brengen wil.

Mijer's positie is alles behalve benijdenswaard, maar het schijnt den man louter te doen om gefortuneerd thuis te komen. Anderen beweren hier, dat die schat niet groot zal zijn, daar hij enorme verliezen op vroegere ondernemingen in landontginning ten Uwent heeft te dekken. In elk geval moest men *de part et d'autre* ophouden van *ons* prestige in de Oost te spreken, sints een Gouverneur zoo vertrok en zoo aanbleef, al relt men telkens van hem terug te roepen.

Aristo que vous êtes, met Uw patriciaat — maar begrijpt Ge dan niet, dat de demos den brui van U zoude geven, zoodra Gij lieden iets anders dan zedelijken invloed verlangdet? En dien uit te oefenen, dat staat aan ieder Uwer thans reeds vrij — wat zoudt Gij er bij winnen, zulk een oude marnetjesbent te formeeren?

---

[1] *Een Bedevaartganger naar Troje en Ithaca, Java-Bode* van 11 Sept. 1869, overgenomen uit den *Nederl. Spectator.*

[2] Over de Indische drukpers.

Wat de luidjes van de *Gids* betreft, Quack is de eenige der redacteurs met wien ik als vroeger prate, en deze ziet geen kans iets voor U uit te rigten. Met de *Spectator*-mannen ben ik op geen vertrouwelijken voet, al spreek ik Vosmaer van tijd tot tijd, al krijg ik om het half jaar een brief van Jan ten Brink. Ook hebben die heeren plan, Uw artikel over Van den Brink door overdruk met noten te weerleggen. Het is echter reeds zoo lang geleden, dat men zeide het te bewerken, *qu'on aura eu tout le temps pour le gâter*.

Den 27sten.

„Prijs niemand gelukkig voor zijn dood!" Gij hebt mijne brieven in Uwen jongsten meer verdiensten toegeschreven, dan zij bezitten. Gij wordt er door dezen voor gestraft. Ik had gehoopt gister geleidelijk te kunnen voortgaan, maar buiten allerlei onbeduidend bezoek gerekend. Daarvoor ten minste zijt Gij op het Kramat bewaard! Op deze of gene wijze moet Gij in Uwe mengelingen worden bijgestaan, — al is de wijze hoe mij nog niet helder. In Uw blad over de gebeurtenissen van den dag te schrijven, gaat niet aan, — het zou of met Uwe beschouwingen strijden, of *on aurait l'air d'un faux frère.* Dat hebben Uwe Haagsche en Amsterdamsche correspondenten nu reeds, hetzij dat J. l'Ange Huet zelf op twee gedachten hinkt, hetzij Gij zijne opstellen een beetje wijzigt en aanvult! Maar de vreemde litteratuur biedt neutraal terrein genoeg aan, daarop is geen conflict te vreezen. Van zelf biedt zich daartoe *Björnsterne* aan. Laat dus dat opstelletje nog maar liggen, tot ik U de inleiding zende.

Het arme *Nederland*, ik spreek van het Tijdschrift, zoekt weer een nieuwen redacteur, het geloofde er een te hebben gevonden, maar die aarzelt *et à bon titre!* Verleden herfst is Jan ten Brink, die geruimen tijd de hand in het spel had, terzijde geschoven, — door Schimmel schijnt het mij toe, die

in maar schijnbare vriendschap van de *Gids*-heeren scheidde. Vandaar, geloof ik, het intermezzo der regeering van Mr. Abr. van Luik. (P. A. S. Limburg Brouwer). Thans zou Schimmel gaarne T. (den adjudant van v. Hees) doen optreden als redacteur, maar de jonge mensch heeft den moed niet. Hij was gister bij me, hij vroeg raad en hulp. De laatste mogt ik niet toezeggen, den eersten gaf ik in de woorden van Van Haren:

> **En leer op nietwes staat te maken,**
> **Als 't geen in eigen krachten is!**

„Dan bedank ik."

Dat was natuurlijk zijn zaak. Kenschetsend voor N. was T.'s verslag van een bezoek bij dezen afgelegd. N. verklaarde moeijelijk te werken, De Veer daarentegen kan zoo vlug niet schrijven, als de gedachten hem toestroomden. (Ik heb *Frans Holster* niet gelezen — en wist dus maar enkel van den rijkdom in *Agatha Welhoek*). Maar al kon N. zelf geen hulp beloven, T. moest maar zijn best doen, onbekende geniën op te sporen: „Als er iemand zich aangordde, om te verzamelen wat verstrooid is, en te vergaderen wat verloren gaat, welke schatten zouden er aan het licht komen!" Het aangorden is geen bezwaar, zei T. maar als ik nu van huis tot huis aanschel en vraag: woont hier ook een vergeten genie? zal men mij dan niet voor gek houden?

„*A coup sûr, mon ami!*"

Uw woord van hulde aan Quack heeft mij veel genoegen gedaan, — ik ben nieuwsgierig te zien of de volgende verslagen der redevoeringen van Martinus U meer behaagden. Het schijnt mij eene der veelzijdige verdiensten van Quack, dat hij daardoor een begrip van Van der Hoevens standpunt gaf.

Wat is er toch van Uwe studie van Roemer Visscher geworden? De handboeken zijn zoo zeer aan de orde van den

dag, dat het mij spijt, dat deze in portefeuille bleef. Van Vlotens *Dicht* werd, geloof ik, terwijl Ge nog hier waart, reeds herdrukt, thans is ook zijn *Ondicht* aan de beurt. Jammer genoeg stelt zijn uitgever hem in het getal bladen enge grenzen.

Hoe verscheiden staat het oordeel. Al hadt Ge nog honderd cruditeiten meer over Van den Brink laten drukken, zou mij dit ontslaan van de verpligting, die zoo veel mogelijk te verklaren? Immers neen, want zijn werk staat met zijn karakter als ons aller in het naauwste verband.

Of gelooft Gij, dat de nakomelingschap iets hebben zal aan beeldtenissen als tot nog toe van Jacob van Lennep het licht zagen?

Ingesloten een bewijs van Sophies zorgen voor U en de Uwen. Moge het kistje zich na ontvangst dezes niet te lang doen wachten.

Luttenberg is hier ziek aangekomen, ik heb dus tot nog toe van hem niet gehoord, hoe het U en de Uwen in het dagelijksche verkeer gaat. Over den *Java-Bode* heeft hij mij bij het terugzenden van eenige geleende exemplaren veel goeds geschreven.

Of het aftreden van Keuchenius [1] winst of verlies is, zal U nu reeds gebleken zijn. Van hier gezien schijnt de man U weinig te hebben geprikkeld, en ik heb dus geen reden, zijn verdwijning te betreuren.

Onder een hagelbui gaan onze hartelijke groeten naar het Oosten.

de Uwe.

27 Oct. Naschrift.

Lieve Vriend!

Uw broeder Charles heeft de attentie, mij drie nommers

[1] Als redacteur van het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad*.

van het *Vaderland* te zenden, 2 Oct. en 22 Oct. I en II van den „Letterkundigen kout” van Gorter, en, het derde 16 Oct., waarin een artikel van iemand, die met I geen vrede heeft. Zij heeten over Génestet te handelen, maar *à propos de bottes* doen zij het over Molière en Sainte-Beuve.

Bewonder nu, waardeer, eerst die velerlei onjuistheden over Molière en dan die *veelzijdige* (?) voorstelling van den afwisselenden (*verpuppenden*) Sainte-Beuve. Geloof mij, *Arcachon* was het gelukkigst opstel van dien man, alles liep voor hem mee, zijn ziekte als zijn reis. Sedert vinde ik de gaaf van een kijkje op iets te hebben, veel minder bij hem dan de zucht om *a sad want of study* te verbergen. Ik heb tegen Tiele nog op mijn hart, dat hij als echte Dominé, modern of orthodox om 't even, als een pedante steek, geen oogen had voor Mevrouw Huet — maar zijne laatste opmerkingen contra Gorter zijn toch *ad rem*. Gij, getrouw lezer van het *Vaderland!* zult er, hoop ik in Uw opstel over Génestet, partij van trekken.

De *Java-Bode* was door Opzoomer, gedurende Quacks afwezigheid op Berg en Daal, voor het Utrechtsche leesmuseum afgeschaft!! Heden schrijft hij mij, er in geslaagd te zijn, het blad toch eindelijk weer te krijgen. Hij had de voorlaatste en laatste bladen gelezen. „In de eerste vond ik niet veel: Huet was weg. In de laatste? Het stukje over Murger telt niet mede — het is nog een reminiscentie van vroeger.”

En ik die er een terugkeer in zag! — Quack zal mij voor U een overdruk van zijn *Martinus* zenden.

Quack schreef mij verder: „Wat heeft Opzoomer zich over mijn opstel dwaas aangesteld. Hier in Utrecht durft men er onder de Liberalen niet meer over spreken, en ben *ik* in den ban gedaan.”

„Welk een fraaije republiek der letteren hebben wij!”

A qui le dites vous?

Het verheugt mij bij deze onbeduidende regelen het pamflet

van Opzoomer [1] te kunnen voegen. *Tout conservateur radical que vous vous croyez*, zult Ge toch in hartstogt ontsteken over dien conservatieven liberaal, die waarachtig gelooft onze middelmatige jongelui te moeten waarschuwen toch niet geniaal te worden als Martinus!

En dan die insinuatie op blz. 30, wien mag ze gelden?

de Uwe.

P. S. Niet alleen bij dames is het P. S. interessanter dan de brief.

XXXIV

Amsterd., 3 Nov. 1869.

Lieve Vriend!

Uw alleraardigste brief van den 17den September gewierd ons weder op Zondag, ditmaal aan tafel — de opgeruimde stemming, waarin hij geschreven werd, deed ons plezier. *Que diable allait-il faire dans cette galère?* riep ik U in gedachte toe, terwijl Gij U over Uw avond bij Gounod's *Faust* beklaagdet. De groote Opera's zijn niet voor ons gelijken gezet, Amice! — van den zomer hadden wij aan vier bedrijven der *Huguenots* te Dresden overwèl. Een Opera-bouffe — de eenige, die ik volkomen meê geniet, — is hier een witte valk — in de poezy keert men het treurspel den rug toe, — in de muzijk is de *scria* nog aan de orde van den dag. De goede dagen van de prettige *Opéra Comique* op de Erwtenmarkt, van *die komische Oper* in de Amstelstraat, waar zijn ze? *Ou sont les neiges d'antan?*

Klagten van een ouden pruttelaar, die ik besluite met de

[1] *De Vrije Wetenschap, redevoering*, Amsterdam, 1869. Opzoomer trok daarin tegen Quack's beschouwing van Martinus van der Hoeven te velde

vraag, waar is voor de eerste maal van de *neiges d'antan* gesproken, als of men die zoo gaarne nog eens weêr zou zien? Onder den Indischen hemel misschien?

Gij ontvangt met deze letteren de lang beloofde stukjes van Onno Zwier [1] en een exemplaar der gedachtenisrede van *Martinus van der Hoeven.* Quack schreef mij, dat ik hem verpligten zou door het U toe te zenden, als ik geloofde, dat het U genoegen zou doen.

Daaraan was geen twijfel, en dus ging het op de post. Maar deel mij in een volgenden eens mede, zijn ten Uwent de kakkerlakken inderdaad nog erger plaag dan de onwelriekende Chineezen en de transpireerende koelies? verteeren zij werkelijk alle niet ingebonden boeken? Zoo ja, dan dring ik, bij wie mij weêr een present exemplaar voor U aanbiedt, op inbinden aan. Het doel van dergelijke attentie is, dat het boek bewaard kunne blijven. Of hebt Gij binders ten Uwent?

Mevrouw Huet vraagt: „Wie is *la comtesse Dash?*" zie hier, wat ik er van weet.

C'est une „heroïne" comme on dit en style du dix-huitième siècle, sa vie est un roman. Femme du général Saint-Mars" (— *quel drôle de Saint!*) *„elle a traversé en étoile les salons de Paris. Un instant, le roman a tourné à la ballade: un jeune Valaque, un hospodar, s'était enamouré d'elle et l'avait enlevée non seulement aux lettres, mais encore à la France. Madame Dash a écrit considérablement: un de ces ouvrages porte pour titre „Mikael le Moldave;" un autre „Histoire d'un Ours." On la lit avec plaisir."*

Mij dunkt *une femme de cette trempe* kan zeer wel *les Galanteries de la Cour de Louis XV* uit hare fantasie..... Intusschen gebiedt de billijkheid er bij te voegen, dat ik mijn wijsheid geput heb uit *La Lorgnette Littéraire par* M. Charles Monselet, *ni le plus impartial, ni le plus immaculé des écrivains.*

---

[1] *Leven van Joh. Camphuis* en *Van Japan.*

Louis Etienne — ik hield den naam *en simplesse* voor een echten, — maar Uw broeder Charles giste, dat het slechts *prénoms* waren, waarbij Coquerel moest worden gevoegd.

Gideon de Clercq — die de Coquerels persoonlijk kent, — schat intusschen het talent van Athanase hooger dan dat van Etienne. Is dit werkelijk het geval, dan moet Louis Etienne een ander zijn, want de voorlezing van Athanase over Rembrandt, hier verleden winter gehouden, *manquait (ce qui ne devrait jamais manquer à un Français), manquait de tact.* Was het niet beleedigend ons te komen vertellen, wat wij in de *Nachtwacht* moesten bewonderen?

Gideon zal de kwestie aan het welwikkend veelzijdig oordeel van Réville onderwerpen, *qu'en dirait-il, s'il savait qu'on la lui fit pour vous?*

De *Rayons perdus*[1] zijn intusschen besteld.

De *Portraits Contemporains*[2] zullen U evenzeer geworden, — er is buitendien verleden jaar een herdruk verschenen van de *Portraits Litéraires*, 3 deelen, en de *Portraits de femmes*, 1 deel. Ik zal U die echter niet over de post zenden, maar per kistje. Ik dacht, dat Gij Sainte-Beuve compleet hadt. Dus *Port Royal* en *Virgile* en *Volupté* ook niet?

Ondeugd! heb ik het er dan in de wereld der letteren naar gemaakt, dat men mij present-exemplaren of overdrukjes zenden zou? In de *Wetenschappelijke Bladen* schreef Uw zwager van Deventer een hartelijk woord, in *Nederland* van Limburg Brouwer eene goed gemeende aankondiging — maar ik zal niet zoo dwaas zijn den een als den ander aan Uw spotzucht prijs te geven. De *Gids* zal er van blijven zwijgen, evenals van de uitgave van Van den Brinks Nalatenschap. Zimmerman, die er over dacht te schrijven, zond mij dezer dagen de daarom maanden lang onder hem gehouden laatste afleve-

---

[1] Versbundel van Louisa Siefert.

[2] Herdruk van Sainte-Beuve's bundel.

ringen van Van Lenneps *Vondel.* Voor dat twaalfde deel heeft Beets een opstel tot lof der uitgave geplaatst. Aanvankelijk scheen Zimmerman dit te willen vergelijken met mijn oordeel over *Vondel met Roskam en Rommelpot. Il s'en est ravisé*, en ik heb mij dus te vergenoegen met de notitie, die Beets nam in twijfelaarsphrasen als: „Daar zijn er, die zouden hebben verlangd en daar zijn er, die zouden hebben gewenscht," maar, en och ja, de maars zijn zoo flaauw, dat men er zich wel bij kan nêerleggen, als men in een dutterige bui is!

Wilt Gij weten, welke litteratuur thans ten onzent *gang und gebe is*, lees het laaste nummer van *Los en Vast.* „O, Middachten! Middachten! ik kan mij best begrijpen, dat de ploerten er pret in hebben". *Voor en tegen 't naar buiten gaan*, — als ik maar bewaard blijve voor wandelingen met den een en gesprekken met den ander. *Sint Bogermans-dag*, — hoe is het mogelijk, dat men zich verlustigt in het opdelven al dier oude theologisch-duivelsche hatelijkheden?

„Als men dominé is of was, niets natuurlijker."

4 Nov.

De *Gids*, die U met deze letteren gewordt, is dik genoeg, — maar veel meer valt er niet van te zeggen. Het *Politiek Overzigt* van Quack getuigt, dat om dit maand aan maand interessant te doen blijven, men meer tijd ter lectuur moet hebben, dan hem overschiet. Welk een opstel over Spanje zou hij ons kunnen leveren, als de Spaansche bladen ter zijner beschikking lagen, als hij er van de Spaansche letterkunde partij voor trekken kon.

Gij bekeert mij allengs tot Uw gevoelen, dat een goed dagblad, een goede revue, zooveel medewerking eischt, als schier nooit te krijgen is — altijd de quadratuur van den cirkel!

Of de redacteurs tenminste zoo eerlijk waren, als de *Spectator* zich in verhouding jegens U toonde, door Uw *Bakhuizen* te

laten overdrukken, — als van Duijl het niet bleek, Keuchenius het woord gevende, zonder dat Gij het hadt. Mij schijnt Uw artikel *de Java-missie*[1] een flinke voorstelling van den toestand. Over de middelen om dien te wijzigen, valt te praten, — over de waarheidsliefde waarmede Gij voor Uw gevoelen uitkomt, moest maar één stem zijn, — evenals over het juiste Uwer bedenkingen tegen wat men de bekeering gelieft te noemen.

Zouden de *Spectator*-luidjes nu waarlijk dat Van Lenneps-monument mooi vinden? Het is mij onmogelijk het te gelooven. Ziehier wat zeker iemand er bij schreef:

Waarom vereeuwigt ge in die zwaan
Ons toch van Lenneps droefst gebrek?
Vergeefs is 't luidste wiekenslaan,
Ontvoert haar vlugt niet aan de plek!
Ten beeld, waaruit bewustzijn sprak
Verkoos hij zich bij 't: „Elk zijn wijs"
Een vink, die kweelde op lagen tak, —
En gaf zich nog der gisping prijs.[2]

Vrage aan Loman[3]:

„Wij zouden in onzen tijd niet genoeg hebben aan Schleiermacher, wij hebben het aan Opzoomer, gingen wij vooruit?"

Later.

In den enveloppe van dezen brief ontvangt Gij de proeve eener Inleiding voor het stukje van Björnson ten behoeve van Uw Mengelwerk. Met *De Vader* zal het misschien in één nummer een dragelijk figuur maken. De zorg voor aanvulling, wijziging, verbetering, worde Uwer vriendschap toevertrouwd.

---

1 *Java-Bode,* 15 September 1869.

2 Beets merkte in zijn verhandeling over J. van Lennep op, dat „de wijs van v. L. ditmaal die van Scott en Byron was." (Noot van Potgieter.)

3 Naar aanleiding van een artikel van dezen over Opzoomers *Godsdienst* in den *Gids* van November 1869.

Ik begin te gelooven aan de berigten van aardschuddingen uit Frankfort en omstreken, want terwijl ik dezen sluit, hebben wij verschrikkelijk weder, stormvlagen en hagelbuijen houden beurt. Zoo ooit, zegenen wij het, onder den indruk van zulk een dampkring, dat Ge niet langer van Bloemendaal naar Haarlem en *vice versa* hebt te rijden, — maar toch blijft de vraag over:

„Waarom dan zoo verre?"

Sophie beweert, dat het haast Kerstijd is, als U deze gewordt; mis, zeg ik, 11 of 12 Dec. op zijn laatst.

En tout cas, c'est assez long.

Doortje Penning Nieuwland wordt minder [1] — de gedachte aan den dood op die jaren is ondragelijk.

Vele groeten van ons beiden aan U drietjes. Van harte

de Uwe

XXXV

Amsterd., 15 Nov. 1869.

Lieve Vriend!

Au risque van door U optimist te worden gescholden, — hoe slaat de weegschaal tusschen het weelderig Azie en het wegstervend Europa ten voordeele der laatste over, als ik Uw geschenk van de *Luimen mijner Muze*, met dat der *Rayons Perdus* [2] beantwoorde. Goede Hemel! stel U eens voor, dat Louisa gedoemd was, de kennis van Jozeph te maken! Het is al erg genoeg, dat Gij U verpligt zaagt van zulk een product notitie te nemen. Welk een publiek, dat daarvoor ooren heeft!

En het is Busken Huet, die de taak heeft aanvaard, die

[1] Nichtje van Cd. B. H.

[2] Dichtbundel van Louisa Siefert.

pers den weg te wijzen. Goden en menschen, zal de nakomelingschap het gelooven?

Het is het verwenschte van den afstand, op welken wij ons van elkander bevinden, — het is de jammer, dat er drie maanden verloopen zijn eer wij elkanders antwoord ontvangen, — waardoor het mij naauwelijks meer heugt, wat ik onder den indruk van een zonnigen voordenmiddag over het Paleis voor Volksvlijt heb geschreven. Het heeft ten minste van Uwe zijde een diatribe uitgelokt, die mij zeer heeft geamuseerd — want in mij is het niet te verwonderen, dat ik bijwijle eens iets apprecieer, maar dat Gij dat gebouw van ijzer en glas met zijn slanke kolommen, dat Gij *le grand magicien* prijsgeeft, heet dat in Uw rol blijven? *Allez-donc* — ik zou toonen, geen scherts te verstaan, ik zou het voorregt onwaard zijn *d'écrire à un de ces esprits emportés et mobiles, qui sont toujours à l'extrémité de leur expression ou de leur pensée. Avec eux rien ne vous étonne: on n'en est jamais avec eux à une contradiction près.*

Geef mij tot boete van den laatsten zin eens eene keurige hollandsche vertaling.

Z. M. heeft eindelijk kunnen besluiten de presidenten en secretarissen van de Tentoonstelling en van het Statistisch Congres te decoreeren! — men beweert, dat hij het niet wilde doen, zoo hij ook de vriendjes van den Weerbaarheidsbond in Utrecht niet tot ridders mogt slaan. Ik weet waarlijk niet waarom Fock het hem ontzegde, als hij dan ook eenige buitenlandsche vermaardheden den Leeuw had gegund. Er zou op die wijze ten minste van de *quincaillerie des rois* partij zijn getrokken. Thans geven die vreempjes, die toch door ons hof al zoo vriendelijk behandeld zijn, Holland heinde en ver eene barbaarschheid na, waaraan wij toch eigenlijk ontwassen zijn. Of kom ik niet alle dagen en in iedere straat gedecoreerden tegen?

Den 16den.

Gister-avond kwam Hacke een uurtje praten, — hij heeft zijn plan, den winter in Italie door te brengen, opgegeven. Waarom? Ten eerste dewijl hij de bevalling zijner dochter wilde verbeiden, die dezer dagen gelukkig afliep, ten tweede daar het *Vagevuur* in volle correctie is, en vroeg in het voorjaar zal opvlammen. Vinden die verontschuldigingen genade in Uwe oogen? Een grootvaderschap en een vaderschap over eene vertaling, hoor ik U zeggen. Het eerste kind heet naar den ouden Tienhoven, dit zal naar hem heeten, — hij heeft zoo lang op het *Purgatorio* geblokt! — Ge gaat mij al meê beschuldigen, dat ik uit mijne rol val.

Ik beken gaarne, dat Gij het bij de zamenkomst over de suikerregeling niet hebt gedaan; stokebrand, zoudt Gij er U in hebben verkneukeld, als het voor die discussie eens fiksch had geblaakt.

Ik mag Van Hemert geen ongelijk geven, dat hij „holah!" riep. In goeden ernst, wat zou het hebben gebaat, wat doen het de jongste debatten in onze Tweede Kamer? Conservativen en liberalen bekennen om het zeerst, dat het zoo niet blijven kan, terug durven de eersten niet, vooruit, *flink* vooruit, de laatsten even min. Allen roepen zij om een man, een man, die doortaste, die herscheppen zal, — waar is de lantaarn, bij welks licht wij hem zullen vinden?

Op dat standpunt, ik ben nu in mijn rol, geloof ik, begrijpt Gij, dat Uw schets van Lebret [1] mij heeft geamuseerd, — al interesseerden mij de toelichtingen over Cultuurstelsel en Vrijen arbeid maar weinig. Ik geloof, dat men voor die dingen even speciaal hersens moet hebben als voor de philosophie — zouden de Duitschers *vielleicht besser wiszen*, *wie man eine Kolonie benützt?*

[1] Een planter met wien B. H. in Oost-Java kennis maakte. Vgl. *Brieven van Cd. Busken Huet,* I, 211.

Maar Java is geen kolonie, zegt Gij, het is een wingewest, — en ziet, vriend, dat ook ik al mooi met definities schermen leer.

Het kaartje bij Uw *Pacific Spoorwegen* [1] is achter gebleven, het spijt mij, en waarom? Dewijl ik plan heb, naar de Staten te gaan? Toch niet, maar op hoe kleine schaal het mogt zijn uitgevoerd, het zou mij gelegenheid hebben gegeven, U met den vinger aan te wijzen, hoe vele gelegenheden Gij ongebruikt voorbij liet gaan, Uw opstel een weinig locale kleur te geven, waardoor het zoo veel zou hebben gewonnen.

Maar ik verg te veel van een journalist, — die in het centrum der Beschaving van Ned. Indië geplaatst (v. *Luimen mijner Muze*) artikelen moet schrijven over *Altaar tegen Altaar!* Het staat mij te minder wel, zoo moeijelijk te zijn, daar het mij in de laatste veertien dagen zelfs niet mogelijk is geweest, U een blijk van goeden wil te geven, door het voortzetten mijner bijdrage over Noorsche Litteratuur. Ten deele is Eilert Sundt er schuld aan, die op mijne aanvragen ten behoeve van dit stukje niet heeft geantwoord. Uw blad is niet groot genoeg om lange vertalingen op te nemen, en voor eene bloemlezing ontbreken mij nog bescheiden. Mijn schred is een bedaarde en toch ga ik voort, maar alleen het regterbeen opligtende, zegt Gij.

Den 17den 's ochtends.

Het Huis van Oranje heeft in de laatste tien jaren alles gedaan om het bij ieder te verkerven, zelfs bij hen, die er nog eene kracht in zien, die van een witgepluimden koning droomen, enz., maar bij het weder staat het nog in blakende gunst. Zondag regende het, dat het goot, gister en eergister

[1] Artikel van B. H. in den *Java-Bode* naar aanleiding van de opening van de eerste *Pacific*-baan. Er was bij het nummer een kaartje der baan gevoegd, dat P. niet schijnt bereikt te hebben.

hadden wij 's avonds en 's nachts stortbuijen, 's daags betrokken lucht, heden-ochtend vroeg was het mistig, maar nu om één ure geeft November al wat November vermag,[1] blaauwe lucht en bleeke zon. Welk een partij zal het redevoerende Nijlpaard [2] er van trekken!

Voor de Cantate van Beets komt de zegen, of liever de onderscheiding te laat, zoo'n muziekstuk moet weken te voren worden ingestudeerd. En wij hebben nu wel nationale solisten, maar juist aan deze mangelt, zou Hooft zeggen, de vaardigheid, er een ariatje mee in te vlechten: van blad zingen is ieders zaak niet. Amsterdam vlagt voor de feestelijkheid niet.

Des Avonds.

Prijs toch niemand gelukkig voor zijnen dood! Het Huis van Oranje schijnt het ook bij het weder te hebben verkorven! Het mist, het motregent, arme illuminatie, arme receptie bij Prins Frederik. Hoe zullen die *flunkies* neerzien op die beklonterde gasten, — op verre na allen niet rijk genoeg om zich op zulken avond door huurkoetsiers te laten afzetten, en in dat geval die eigenaardige lucht van zulk een haagsch rijtuigje met zich brengend.

Onze journalistiek, *qui voit tout en beau*, zal van deze bijzonderheid geen melding maken, maar ik ben zeker, dat het paleis drie dagen lang zal worden gelucht.

Wat drommel mag het Luitenantje [3] scheelen, dat hij U niet opzocht? Zou hij Tantes brief voor de doos van Pandora aanzien? Of vreest hij, dat ze zijn hartsgeheim aan Mevr. Huet heeft toevertrouwd? Maar al houdt hij Tante daarvoor in staat, hij is maar een blond, bleek Luitenantje, als hij daarom aarzelt, H.Ed. onder de oogen te komen.

[1] Bij gelegenheid der onthulling van het monument van 1813.

[2] J. J. van Oosterzee. Vgl. dl. I p. 316.

[3] Neef van Mevr. Bosboom-Toussaint.

Oostwaarts gaat niet de stee der beschaving, maar wel onze jeugd. Mr. N. heeft het er niet op laten aankomen of het Z. E. Mijer behagen zal op den wenk van den bedaarden De Waal om meer jongelui aanzoek te doen. Mr. N. heeft *à tout hasard* in het stoomklipper fregat *Utrecht* voor René Bakhuizen plaats genomen — den 12den December gaat hij van Brouwershaven naar Batavia onder zeil. René zal hoop ik, nog wel eens een paar dagen hier bij zijn neef komen logeeren, en U dus kunnen vertellen, hoe wij in dit ondermaansche tranendal voortsukkelen.

The spanish Gipsy is geen blijk, geloof ik, dat George Eliot vooruitgaat. Er zijn voortreffelijke passages in, maar het geheel loont niet — hare Spanjaarden zijn minder gelukkig geteekend dan hare Italianen. Ook de gipsy's is een afgezaagd thema, en de poezy, welke men in hartstogt legt, zoo vaak vertoond, en *au fond* zoo onwaar, — dat men het dichtstuk maar met moeite uitleest. Hoe jammer van zoo veel talent. — Louis Etienne is *tout simplement* Louis Etienne, zegt het Rotterdamsch Orakel onzer dagen, Gij mogt het vroegere eens meenen.

Of deze brief voorbestemd is, proeven op Uw geduld te nemen? Ik geloof het schier, want over dat boek van Lucian Müller [1] wil ik wel met Cobet eens voor U praten, maar Doorenbos noch Kappeyne schijnen mij daar de regte luidjes toe. Al blaast de wind bij Cobet misschien wat bar, ik weet dan ten minste uit welken hoek.

Den 18den.

De lijst der premiën, getrokken in de loterij van de voorwerpen der Internationale Tentoonstelling in het Volkspaleis, is uitgegeven, en wordt gevent langs de straten, — de reeks

[1] *Geschichte der klassischen Philologie in den Niederlanden*, Leipzig, 1869.

van teleurgestelden is groot! „Waarom zoudt Gij niet gelukkig zijn?” fluistert de hoop ieder in bij het nemen van een lot. „Waarom niet?” herhaalt de bedrogene schamper, als hij een niet heeft getrokken. En toch, — die indruk gaat voorbij, en het lijdt maar kort of wij laten ons weer beet nemen, en dat niet enkel in de Loterij.

Sophie geeft mij aanleiding tot deze fraaije regelen. Zij zit verdiept in de loten en de lijst, „één prijs!” en wat: Een microscoop in een doosje! — „Een niet, een niet, een niet, toch weer een prijs.” En wat? „Een fleschje bonbons!” Nieten, nieten, nieten, neen waarlijk nog een prijs: „Een alpaca parapluie!” Uitmuntend voor Betje [1] als het niet beneden hare digniteit is. Er heerscht stilte. „En al de overige, nieten?” „Met uitzondering van één prijs nog.” „Wat?” „Een Engelsche koffiekan!”

Sophie had zich zoo gevleid een naaimachine te trekken, niet voor haar zelve, neen, voor Jufvr. M., die modiste wil worden, en in haar magazijn nu 's daags wel de machine van het atelier mag gebruiken, maar er 's avonds voor haar zelve behoefte aan zou hebben.

Vele groeten van de Vrienden van de Leidsche Gracht, Uw broeder stelt zich voor U de volgende mail te schrijven. Het blijft met de kleine lijderes ten huize Mevr. Penning achteruitgaan. Op haar verlangen is het zusje uit Brussel overgekomen. Volgens Dr. Wurfbain kan het lijden toch nog eenigen tijd aanhouden.

Gedenk ons beiden, zooals wij het U drietjes doen.

de Uwe.

P.S. Louis Etienne heeft eene vruchtbare pen.

In de jongste aflevering der *Revue* weer eene studie van Hazlitt.

---

[1] Potgieters dienstbode.

Luidjes! die zoo gelukkig zijt op Java, mist Gij dan in het geheel de schemering niet? Beets heeft er van gezongen:

Voor ons, in 't Noordsche land geboren,
En door een trager zon gewekt,
Wordt dat gezegend uur gerekt
Van schemerschijn en twijfelgloren.

Ada van Holland, geloof ik. Sla het eens na, Beets naamt Ge toch mede. Ten Kate weet er in zijn *Planeten* meer van te vertellen, naar aanleiding van Uranus:

Lieflijk is het schemeruurtjen,
na den drukken, zwoelen dag,
Als het suizend avondwindjen
't gloeiend voorhoofd koelen mag,
Als het marktgewoel der waereld
met zijn laatsten wanklank zwijgt,
En de psalm der nachtegalen (?)
trillend naar den hemel stijgt;
Als de hemel al zijn oogen
opent en ter-neder-ziet,
Met een glimlach, die beteekent:
„God, uw God, vergeet u niet!"...
In 't vertrouwlijk schemerschijnsel
worden alle hoeken rond,
Slaapt de Zorge, poost de Zonde, (!)
sluit zich de open zielewond.
't Beter Ik hervindt zich-zelven,
luistrend naar zijn harteklop.
't Bloemtje' in dauw, de Hoop in tranen,
luiken in de lommer óp.
Schijndoôn roepen uit de diepte:
menschen, wenschen, lang niet meer.
Vriendlijk zet uw zaalge Moeder
zich in 't oude hoekjen neêr.

De Eerste Liefde, jong als immer,
fluistert zacht: „Herkent ge mij?”
En de geur der witte rozen
waait U met haar schim voorbij.
Of — Verbeelding, fee der Toekomst,
Vult opnieuw met gouden draân
’t Los gereten spinrag-weefsel
Uwer schoonste droomen aan,
Bouwt paleizen in de wolken,
of een hemel, die begint
Bij een drempel, groen van mirten,
bij het wiegjen van een kind!
In de scheemring zag de Geestdrift
allereerst haar Ideaal.
In de scheemring bad de Twijfel
’t „Onze Vader” d’eerste maal.
Welkom ons, Gij wensch des Dichters:
mocht het soms, bij ’t hoogst genot,
„Liefelijke Scheemring wezen
in Uw zalig Huis, o God!”

Maar, *après tout*, schemert het den poëet toch te lang op Uranus.

XXXVI

21 Nov. 1869.

Lieve Vriend!

Conservatief moogt Ge zijn, zooveel Ge wilt, niet enkel ten behoeve van Uwen *Bode* blijft Gij de *Débats* lezen, en hebt U voor weinig weken verlustigd in een artikel van Jules Janin. Het gold eene nieuwe vertaling van Horatius, het deelde eene vertaling mede der Ode aan Pyrrha van de la Fontaine.

Hoe herinnerde ik mij bij de lezing de moeite, die Gij U voor twee jaren gaaft, om het schendig gebruik aan te toonen door Ten Kate van haar gemaakt.

Het was als Uw geheele recensie, *peine perdue* voor hem.

De *Planeten* zijn de *Schepping* opgevolgd, *de mal en pire.*

Après l' Agésilas,
Hélas!
Mais après l' Attila
Hola!

Eerste zang, Prologus, de Aarde. Tweede zang, Uranus. Derde zang, Saturnus. Vierde zang, Jupiter. Vijfde zang, Mars. Zesde zang, Merkurius. Zevende zang, Venus. Achtste zang: Intermezzo. Het Lied der Planeten. Negende zang, de Nieuwe Aarde.

Het ware te veel, zelfs van U, gevergd, dat uit deze dorre inhoudsopgave het plan iemand toeschemeren zou. De Prologus laat zich spoedig vertellen. Hij heeft met het gansche dichtstuk gemeen, dat er weinig in gebeurt.

De Kerstnacht was weer gekomen, een westersche, we zijn in den winter, — een duitsche schier, de kindertjes dansten om den boom met den ingebeelden schat, — een hollandsche, een Ten Katensche, hij was in de kerk geweest — hij had gepreekt, neen, dat mag ik niet zeggen want „Het aanschijn van den glans der geestdrift overgoten (Had) Een andre Simeon (er) 't Levensboek ontsloten." Onder den nazang, houd mij de nuchtere uitdrukking ten goede, was het, of de Echo van den Engelenzang wegsmolt in een „Gloria" van deze, — die orthodoxie is toch verzot op een catholijk tintje. — En over 't kerkhof ruischte een fluisterend Amen na. — Als het fluisteren aan het ruischen gaat, *gare aux suites.*

De schare ging uiteen, — en hij naar buiten. Er is een wanluidend fluiten door den treurwilg, door zijn naakt getakte, — de starren zien met koude flikk'ring neer, — de maan verschuilt zich achter wolken — door zijn leden gaat,

geen wonder, kille huivering. Hij struikelde *op* zijn schreden, en daar hij natuurlijk in de duisternis niet doen kon, wat men gewoonlijk doet, als men dreigt te vallen, kijken waardoor men gevaar liep, grijpt hij naar 't voorwerp waar zijn voet op stiet:

Een bekkeneel!

Hoe nu, gij groeve! kunt gij niet
Den roof bewaren, dien uw wreede honger gaârde?
Is daar geen plaats der rust, noch óp noch ónder de aarde?
Zoo moog' de zwerver in den kalmen schemerschijn
Der boekcel wonend, mijn *memento mori* zijn!

Het zal dichterlijk moeten heeten, dat hij ons het verhaal spaart, hoe hij naar huis ging, hoe hij het doodshoofd mede nam, want *mir nichts dir nichts* volgt er:

'k Zat peinzend bij den haard. De laatste vonken glommen
In d'asch, waarop ik staarde. En 't kwam mij voor, als klommen
Er schaduwen omhoog; en in heur schemering
Verdween het kruisbeeld, dat nabij mijn sponde hing.

Weer een Roomsch toetsje!

Het doodshoofd grijnsde uit de ledige oogenkassen
Mij aan, en 'k hoorde een stem gelijk het nachtuil-krassen

Een Dominé, die toegeeft, dat er daguilen zijn!

In de oude toren ... 't Is *misschien* een *droom* geweest —
Maar 'k waakte met mijn hart, en luisterde in den geest:

Er steekt niets verbazends in, dat men, in zoo vreemde toestand, wonderlijke dingen hoort: luister eens mede.

„Ginds, onder zooden
„Of marmeren zerk,
„Doet bij de dooden
„De Ontbinding haar werk:

„Heeren en slaven
„Bozen en braven,
„Wijzen, dwazen, Klein en Groot
„Alles slaapt in 't slijk der graven —
„Spotter van ouds, Communist is de Dood!

Maar als Gij nu geraden hebt, dat die stemme, die coupletjes (zingt), nog vier in getal, waarin de draak wordt gestoken met de aanmatiging, dat het menschelijk geslacht zelfs de engelen voorbij meent te streven, dat de zandkluit — de aarde met verlof! — het middenpunt zou zijn van 't gansche Heelal, dat hier het lot van eeuwigheden!! zwijgend beslist zou zijn aan het hout van een kruis, — het doodshoofd is, dat hij op heeft geraapt!

A propos de bottes, komen de planeten op de proppen:

„Kindervertelsel!
„Uw waereld van slib,

het vers is zeker begonnen onder den indruk der nieuwe bestrating, de Quenastkeijen, geloof ik, geven een eigenaardig vet op,

„De Aarde, in het stelsel
„Der zon, is een stip!

of zou *slib* zijn om op stip te rijmen? Er school dan in dat *stip* een gevaarlijke *klip*, die men niet in een *wip*, ontkomt zonder *trip*, tot splijtens der *lip*.

„En wat zelfs heeten
„Alle Planeeten
„Die om éóne Zonne gaan,
„Bij de gantsche Zonnen-keten?...
„Enkele droppels in d' eeuwige oceaan!

„Reuzige bollen,
„Met vlammenden gloor,
„Wentlen en rollen
„De Oneindigheid door!

„Zelf moogt ge u prijzen,
„Wie zal bewijzen,
„Aarde vol ellende en strijd!
„Dat bij al Gods Paradijzen
„Gij het Siberie der Schepping niet zijt?"...

Wie dat bewijzen zal? Ten Kate, die het ons doet stellen, als of wij een Godsbegrip hadden, dat rijmde met de verlustiging in het scheppen van Siberiens!

Een hoongelach vervangt de bittere reden, klapperend sluiten zich de tanden van het doodshoofd op elkaar, — de oogen schijnen niet meer, — de nevel wijkt, het gestarnte schijnt weer helder — als men slechts waakt met zijn harte, laat de toestand natuurlijk aan duidelijkheid te wenschen over.

Hij mijmert lang.

Daar ruischte 't. Iemand ging mijn aangezicht voorbij.
Hij stond. 'k Zag niets, maar voelde — een Hemelsche Nabijheid,

enz., enz.

en dus sprak de Hoorbre Stilte:
„Hoe zoo mismoedig 't hoofd gebogen in den schoot?
„Daar is een Twijfel met de lippen van den dood,
„IJskoud en dor — maar ook een onverzaadlijk Streven
„Naar de Eeuwge Waarheid, dat een heimwee is naar 't Leven.
„Een weinig proevens voert van God af, maar 't genot
„Der vólle kennisvrucht, Gods gave, voert tot God!

Du Pascal! mais moins juste!

En nu komt de man tot zijn doel, de Bijbel heeft nergens *gezegd*, dat de Aarde in 't midden der Warelden gezeten, de Kroon is van 't Heelal, maar dat het daarom toch wel zoo zijn kan, zoo zijn zal, — wie weet?

Welk een nagalm van vroeger voorstellingen en vroeger verzen in de volgende:

„'t Onuitspreeklijk Opperwezen
„Is geen Verre Majesteit,
„Nimmer uit de rust verrezen
„Van een vorstlijke eenzaamheid:
„Geen gevoelloos Alvermogen,
„Dat Zijn waerelden als zand
„Sprenkelt uit gevulde hand,
„Maar ze niet meer volgt met de oogen,
„Onverschillig waar en hoe
„'t Grillig lot ze dwarlen doe!

Roule au gré du hasard, dans les déserts du vide!

„God is levend, eeuwig-levend,
„Maar ook uit Zijn overvloed
„Overstroomend, leven gevend,
„Goed als machtig, mild als goed.
„Onderscheiden, niet gescheiden
„Van wat door en tot Hem werd,

Wij dalen:

„Zoekt Zijn teederminnend hart
„Zich naar 't Schepsel uit te breiden.
„Daarom moeten in 't Heelal
„Wezens worden, Levens rijpen,
„Die iets van Zijn wil begrijpen,
„Die Hem minnen bovenal!
„Dát vermag het Stofgebied
„Dàt, de Lager Schepping, niet!

Er volgt een lofzang op den mensch, dien Gij U denken, liever nog droomen kunt.

„En als nu die woning van alle Planeeten,
— „De hangende tuinen van 't Zonnepaleis! —

O Babylon! O Semiramis!

„Eens de eenige huizing en lusthof mogt heeten,
„Voldoende aan den Mensch in zijn heiligsten eisch?

als daar nu eens door Zestig Eeuwen, de wieg van zijn kind, het Werk des Verlossers, werd bereid

„Gij aarzelt nog? Welaan, gij twijflaar, kom en zie!....

En hij gaat de lucht in en wordt daar door een rei van Engelen begroet, die het Kerstlied paraphraseeren.

Ik zou aan Uwe vinding moeten twijfelen, liever aan het begrip, dat Gij U van die van Ten Kate vormt, als Gij nu niet voorzaagt, dat de

planeten beschreven worden als onbewoonbaar of ten minste minder bewoonbaar dan de aarde door — menschen. *Ça va sans dire*, meent Ge, maar het referein, dat het uitstapje naar Uranus besluit:

Moederaard, die ik verliet,
Neen, uw kind behoort hier niet!
Voor onze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die waereld wezen,
Die Ge als Meerdre hulde biedt!

herklinkt, als Saturnus is bezocht, — als Jupiter is beschouwd als Mars, Mercurius en Venus zijn beschreven, waarlijk, om het zoo vele malen te doen drukken, is het niet mooi genoeg!

Eine Tabelle, die Zahlen-Elemente der Planeten (mittlere Entfernung von der Sonne, siderische Umlaufszeit, Excentricität der Bahn, Neigung gegen die Ekliptik, Durchmesser, Masse und Dichtigkeit) umfassend, bietet jetzt in einem überkleinen Raume den Stand der geistigen Errungschaft des Zeitalters dar. Man versetze sich einen Augenblick in das Alterthum zurück; man denke sich Philolaus der Pythagoreer, Lehrer des Plato, den Aristarch von Samos oder Hipparchus im Besitze eines solchen mit Zahlen gefüllten Blattes, oder einer graphischen Darstellung der Planeten-Bahnen, wie sie unsere abgekürzesten Lehrbücher darstellen: so läszt sich das bewundernde Erstaunen dieser Männer, Heroen des früheren, beschränkten Wissens, nur mit dem

vergleichen, welches sich des Eratosthenes, des Strabo, des Claudius Ptolemaeus bemächtigen würde, wenn diesen eine unserer Weltkarten (Mercator's Projection) von wenigen Zollen Höhe und Breite vorgelegt werden könnte.

Goede Humboldt, [1] wat zouden die luidjes, die van sfeerenmuzijk droomden, welke wij zouden vernemen, als zij ooit een oogenblik ophield, wat zouden zij van het *Intermezzo*, van den achtsten Zang, van het *Lied der Planeten* hebben gezegd? Twee zangen en twee tegenzangen, in maat Tegnèr's voortreffelijk dichtstuk *Aan de Zon* te binnen brengend, is er maar ééne gedachte in, de slotzang geeft ze het meest poëtisch:

U een Jubelgeschal,
Wet en Ziel van 't Heelal,
In uw duizendvoud Rijk
Steeds U-zelven gelijk!
Allen waerelden saam',
In heur roeping en lot,
Zijt Gij 't Eene in het Al, o onwraakbare God!
Harmony, Harmony is Uw naam!

De Negende Zang, de Epilogus, de Nieuwe Aarde, moet de kroon zetten op het werk. Waarom de dichter, die naar het Lied der Planeten heeft geluisterd, terugkeerende op de Oude Aarde, niet geloovig berust? Wel, dan had hij immers niet van de Nieuwe kunnen reppen! In plaats van het bekkeneel vindt hij een half ontloken roos in zijn cel, ook wordt het crucifiks zichtbaar in lieflijk licht, van de sobere decoratie wordt alle mogelijke partij getrokken, maar het baat niet. Zwaard, Pest, Honger, maken die Oude Aarde tot een alles behalve prettig verblijf, hij weeklaagt bitter:

---

[1] De door P. aangehaalde plaats staat in den *Kosmos*, III, 375.

Daar nam die bij mij was de liefelijke roos,
En streek haar zachtkens mij twee driemaal over de oogen;
Zij loken zich. Maar in verrukking opgetoogen
Voelde ik me opeens verplaatst.

Hij is tot den Berg Sions gekomen, het Hemelsche Jerusalem en ten derden male verneemt hij de Geestenstem:

tot deze gaan de Volkren en geslachten

en ziet, drie groepen dagen op:
de Christenen,
de Heidenen,
de Joden.

Eenige tooneelen van die waereld blijven beneden de prophetische van het verkeer des wolfs met het lam enz.

Daar ruischt het nog eens om hem:

Ik durfde niet opzien! 'k moest hooren, 'k móest hooren...
Een stem dicht nabij me, háar hoorde ik te voren...
Mijn kind in den Hemel! zijt Gij dat geweest?...
Dus zongen die Chooren:

Het nieuwe Kerstlied.

Ik zou onbillijk zijn, als ik niet getuigde, dat de versificatie vloeijend is, dat enkele beschrijvingen van talent getuigen, maar ik zou onwaar wezen, als ik er niet bijvoegde, dat alle absentie van handeling het vers gloeijend vervelend maakt, dat zelfs de gedurige toespeling op, de gedurige verwijzing naar het hemelsche eindigt met verdrietig eentoonig te worden. Bewonder dus mijn geduld en wilt Ge het beloonen, deel mij mede of de Chineesjes, die U omringen, iets weten van wat Humboldt [1] ons van dat volkje vertelt:

„*Während die sogenannten classischen Völker des Occidents, Griechen und Römer, wohl bisweilen den Ort angaben, wo ein Comet zuerst am Himmel gesehen ward, nie etwas*

[1] *Kosmos*, I, 105.

über seine scheinbare Bahn, so bietet die reiche Literatur der naturbeobachtenden, alles aufzeichnenden Chinesen umständliche Notizen über die Sternbilder dar, welche jeglicher Comet durchlief. Solche Notizen reichen bis mehr als fünf Jahrhunderte vor der Christlichen Zeitrechnung hinauf und viele derselben werden noch heute von Astronomen benützt."

Och, zend ons eens een photographie van Gideon, met al die staartmannetjes om hem heen, in een oostersche nacht astronomie studeerende.

Den 22sten.

Heden, Maandag-morgen — aan het ontbijt — gewierden ons Uwe aangename letteren van den 12den October.

Als iemand van de baden thuiskeert, vraagt men hem: En heeft het U goed gedaan? en het antwoord is gewoonlijk: Och, dat zal blijken, het moet nawerken. Uw uitstapje schijnt na te werken en uitstekend ook.

Over Uwen Joseph hebt Ge reeds in mijn vorigen mijn gevoelen vernomen — voor „*lollig*" heb ik nooit zin gehad, — betreur het, beklaag het, *le fait est tel!* Het zonderlingste is, dat die menschen Uw stijl fraai vinden, maar daar hebben de Jannen geen regt toe, — wat kunnen zij er in waardeeren?

Ik zou het heel aardig vinden, één maand met U op Java te reizen, maar als het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad*[1] daartoe slechts gelegenheid geeft onder voorwaarde elf maanden met U te krieuwen, *alors grand merci.* Het is al erg genoeg, dat ik mij van tijd tot tijd verpligt achte U mee te deelen, èn hoezeer onze wijze van zien verschilt, èn hoe weinig de Uwe hier gegoûteerd wordt, — maar mij te beijveren om in het publiek de hatelijkheden te beantwoorden, die Gij U niet zoudt kunnen weerhouden

1 Dat op dat oogenblik een redacteur zocht.

„te lanceeren," zegt Mevrouw B. met sonore stem, waardoor *lan* en *cee* zwaar wordt als een waschstok,

welk een pret. Dat ik U anders wil hebben, blijve onder ons, evenzeer als dat ik het betreure, dat Gij U aan een vak blijft wijden, dat in ons kleine en in Uw groote land toch weinig gelegenheid geeft — ei lieve! vul zelf dezen zin aan.

Maar Ge zijt tevreden, — en al moge ik voor den letterkundige meer wenschen, — voor den echtgenoot, voor den vader mag ik niet veeleischender zijn, dan hij zelf. Intusschen, ik zie niet in, dat Ge, bij meer studie hier gevaar zoudt hebben geloopen in *redites* te vervallen, — integendeel, Uwe positie als Redacteur van een dagblad met eene bepaalde rigting, bedreigt U daarmeê veel meer. Moogt Gij b. v. als ik, dat eeuwige twisten moede, De Waal en zijne tegenstanders om het zeerst den zak geven, na beider halfheid bij de laatste discussie over de vaste bijdrage of het gansche batig slot?

Er zijn prettiger onderwerpen in de wereld, — ten bewijze de *Portraits Contemporains*, [1] die U met deze mail zullen geworden.

Den 24sten.

Apropos van den *Java-Bode*, en eer ik de jongste artikelen met U doorloope, — disponeert Van Dorp nooit over het verschuldigd jaar-abonnement?

Hubrecht en mijn persoontje, wij vonden zamen, dat de Partic. Correspondentie van Uw blad twijfelachtig van kleur was — ik opperde het vermoeden, dat twee pennen er tegen elkander in krasten, — en Hubrecht gaf het mij gereedelijk toe, hij houdt L'Ange Huet voor zeer liberaal en zeer knap. Ziedaar wat er tusschen ons over voorviel, — gaf ik Hubrecht eene meer bepaalde opinie, dan moet ik hebben gefantaiseerd.

Op andere plaatsen daarentegen overdrijft Gij Uw rol, want wist Gij, welk een walging die scherpschuttersboel opwekt,

[1] Van Sainte-Beuve.

— Ge zoudt onze bladen niet navolgen in uitweiding over de verschillende wijzen, op welke de Koning en zijn Zoontje zalig waren.

Bah!

Que diable allait-il faire dans cette galère? zeide ik in mijzelven toen Gij, niet enkel verpligt te schrijven over allerlei onderwerpen uit de zigtbare wereld, van den hyzop tot den cider, U ook in de ingewanden der aarde verdieptet. *Over de petroleumbronnen*, [1] — Mevrouw Huet! brand het nooit? *Elk zijns weegs* [1] — ach neen! dat haartje wil er niet uit, is die Beukhoff nu een schepsel van wien Gij notitie hadt te nemen? *Een nieuwe Oostersche kwestie*, [2] hebt Ge zeker *con amore* geschreven, ik las het met genoegen als bijdrage ter verbetering der pers! Over *Belasting in geld* [3] heb ik geen oordeel. Het is vreemd, maar die kwestie verstompt en terwijl ik Frankrijk en Duitschland te goed acht om door Napoleon of door Bismarck te worden genegerd, weet ik haast niet met wien ik op Java geen vrede zou hebben, als hij ons maar van die „Vrage des dags" bevrijdde.

Een reactionnair uit de bourgeoisie, *mais où serait le mal*, als ik eens geloofde, dat de beweging van 't jaar dertig meer leidde tot de ontwikkeling der massa, dan het loopen aan den leiband van een Napoleon of Bismarck? Maar ik had mijzelven beloofd, voortaan geen woord over politiek meer te schrijven.

Bosboom zou hier zijn gekomen, maar, schrijft Mevrouw, „wie verlaat den Haag te midden van de Oranje-feesten? als men tot Oranje-punch en Oranje-koekjes hier kan krijgen!" Ingesloten een stukje lint, dat ze mij toedacht, *mais que vous garderez mieux que moi, sous verre ou verrou!*

Zij geeft haar neef op, hij heeft zoo min den eenen als den anderen brief, dien zij hem mede gaf, bezorgd — mijn-

[1] *Java-Bode*, 2 October 1869. [2] *Java-Bode*, 9 October 1869.
[3] *Java-Bode*. 13 October 1869.

heer zal geen lust hebben aan S. en geen moed voor Huet! Och, hoe krimpt dat jongetje in! „In de volgende week zal „Reinier, die aanst. Zondag voor het laatst bij ons zal eten, „te Amsterdam afscheid gaan nemen, ik hoop, dat hij het in „het bezorgen van groeten beter zal maken dan Mr. W.!"

Zoo ver Mevrouw — Mijnheer blijft er niet minder om ingenomen met Neefje!

Ik had gedacht, dat U deze uit Munster zou zijn geworden om der wille van Hemsterhuis, maar ik krijg meer bescheiden uit de jeugd van Van den Brink dan ik mij vleijen mogt, en ben dus met mijne inleidende schets nog niet gereed.

Het door U gevierde feest is door ons met deelneming gedacht. Geniet Uw geluk volkomen en wees hartelijk gegroet van ons beiden.

de Uwe.

P.S. De schetsen van Koelman over de belegering van Rome, indertijd in den *Spectator* geplaatst, zijn in de Guldens-Editie herdrukt. Lokken zij U aan? Maar Ge zult den *Spectator* zelven hebben meegenomen.

XXXVII

Amst. 30 Nov. 1869.

Lieve Vriend!

De laatste mail, die Gij uit Holland ontvingt, heeft U, volgens Uw brief van 18 Oct., ons heden ochtend geworden, somber gestemd — het vrolijk schrijven van Uwen broeder, zoo kort voor zijn verscheiden, de dood van Uwe goede tante, — de lezing van de worsteling van Martinus, [1] zij maakten U

[1] Martinus van der Hoeven.

melancholiek — *il y avait de quoi.* Maar Ge keerdet U van het idealisme naar het positivisme, om er partij van te trekken; zal het U vergenoegen?

Wij weten niet, vanwaar wij komen, we weten niet, werwaarts we gaan, — maar er spreekt een stem in ons van iets hoogers dan we om ons zien, van iets heiligers dan we bereiken kunnen; — is het geloof, dat die stem gelijk heeft dat wij haar tot rigtsnoer onzer handelingen moeten nemen, dat we daardoor hier zoo gelukkig worden, als het beneden gegeven is te zijn, — louter verbeelding, ijdele fantasmagorie? De arme menschheid heeft onder geen vorm van godsdienst ooit meer gehad, maar het heeft voor de edelsten onzer volstaan, om goed en groot te zijn. Te moeten berusten is iets bedroevends, hoor ik U zeggen, — maar wat blijft *après tout* voor den positivist meer over, is hij der oplossing van het raadsel eene schrede digter, wanneer hij omlaag zoekt, wat misschien, wat waarschijnlijk, wat zeker omlaag te vinden is. Ik heb allen eerbied voor die begeerte, meer te weten, zij verraadt den aanleg van den mensch, — maar dat het eene behoefte zou zijn, dat zij hier werd vervuld... Wijsgeerige hersens zijn mij, als zoo vele mijner landgenooten, niet bedeeld, — maar als ik naga, wat mij onder de afwisselende gestaltenissen mijns geloofs, als ik zoo spreken mag, eigenlijk gesterkt heeft, wat mij nog overblijft: het is de aspiratie! Zij bezielde, zij bezielt nog — als wij hier eigenlijk eens niets meer noodig hadden dan haar?

Toegepast, doet ze mij geen vrede hebben met een Prins van Oranje, die op de jagt gaat, als hij, de intrigues desavoueerende, de verdiensten van enkele der leden van 't Congres had kunnen en moeten huldigen, — doet ze mij Van Vloten niet uitlagchen, als hij zijn geslacht reeds rijp gelooft voor het eenige, wat den oorlog voorkomen kan, de weerbaarheid van ieder volk, — vergunt ze mij allerminst te glimlagchen

over het soldaatje spelen van een Vorst, wien de herinneringen van zijn huis hooger moesten stemmen, dan...

Het bloed der minverheven moeder
Of grootvaers invloed aan haar zij,

— bevredigt zij mij met den waan, zult gij zeggen, dat eene massa meer zedelijke begrippen, eene massa zuiverder gevoel in de laatste honderd jaren gemeen goed is geworden — al droegen onze dames onlangs eerst crinolines, zooals zij het voor eeuwen al in China deden, valt Gij, Ondeugd, in en overtuigt noch bekeert er mij door — China is het conservatiefste aller rijken ter wereld, en hoe wonder wel voer het erbij!

Van de *Wissenschaftliche Vorträge*, die Gij verlangt, waren er maar drie hier in voorraad, zij geworden U met deze mail, de andere volgen spoedig. Een gansche serie te nemen zou geen economie zijn, wie is zoo encyclopaedist meer, dat hij in die gansche reeks van onderwerpen genoegzaam belang stelt, om die stukken te lezen, — wie heeft er den tijd toe?

Positivist of niet, — ook in dat opzigt leert ons de vooruitgang, beter gezegd, dwingt hij ons, evenzeer tot beperking, tot resignatie. Vroeger verbeeldde men zich, zoo niet alles, dan toch heel veel te kunnen weten, — thans in dat opzigt *il y a au moins du progrès.*

John Forster, de bekende essayist, heeft eene mooije biographie geschreven, — belangrijk zou beter zijn geweest, — van Walter Savage Landor. Hebt Gij ooit de *Imaginary Conversations* van dezen gelezen? Dan zou het talent, het genie, waarvan zij getuigen, U uitlokken dien zonderling nader te leeren kennen. Er zijn trekken van Bakhuizen in dat karakter. Op twintigjarigen leeftijd schrijft hij een, wat poetische voordragt betreft, weergaloos gedicht, *Gebir*, gaf het uit, voor een schelling het boekske, en zegt in de voorrede, dat hij tevreden zal zijn, als er tien menschen worden gevonden van genoeg genie om het te waardeeren, — het overige publiek

gaat hem niet aan. — Het ongeluk van zijn lang leven is geweest, dat hij eigenlijk geen wet erkende. En wat was het gevolg? Forster merkt het treffend op. Onverwonnen werd hij echter nooit overwinnaar.

Het was onder den indruk van den zesden Dialoog, dat ik mijne rhapsodie, — wat zijn mijne brieven aan U anders, met hoe vriendschappelijk een oog Gij ze beschouwt, — dat ik dezen begon. Hier hebt Gij de aanleiding:

The sixth dialogue brought upon the scene the sages and orators of antiquity. Æschines and Phocion are the speakers, *their* twofold theme being Demosthenes and the character and laws of the Athenians. Defects in both are sharply criticised; in the former by Æschines, in the latter by Phocion, whose defence of the great adversary of Philip becomes a lesson in eloquence and government to his rival. The style of the conversation may be judged of by the way in which Phocion checks the impatience of Æschines under the thought of the evil enemies and times that have befallen them, reminding him, that no one from without can inflict worse upon a man than he is always inflicting on himself, and that the remedy for both is the same. „The Gods have not granted us, Æschines, the choice of being born when we would; that of dying, when we would, they have. Thank them for it, as one of the most excellent of their gifts, and remain or go as utility or dignity may require. Whatever can happen to a wise and virtuous man from his worst enemy, what ever is most dreaded by the inconsiderate and irresolute, has happened to him frequently from himself, and not only without his inconvenience but without his observation. We are prisoners as often as we bolt our doors, as often as we walk to Munychia, and dead as often as we sleep. It would be a folly and a shame to argue that these things are voluntary, and that what our enemy imposes, are not. In fine, Æschines, I shall then call the times bad when they make me so." From the point of view of ancient life, — continues Forster — that is true philosophy nor is it, with the proper reserves and limitations, inapplicable wholly to modern thoughts and ways.

En hebt Gij nu, lieve Vriend! Locke's *association of ideas* noodig om het verband tusschen mijne gedachten en deze te ontwaren?

Den 2den December.

Gister-avond ging het niet aan U te schrijven, al werdt Gij ten onzent gedacht. René v. d. Brink is hier om afscheid te nemen, hij denkt den 12den aan boord te gaan, hij bragt den avond bij ons door met zijn neef en nicht, Mr. en Mevr. v. d. Brink en Uw broeder en zuster van de Leidsche Gracht. Wij vonden het eene aardige gedachte, dat René U bij zijne aankomst zou kunnen vertellen, hoe hij het viertal gevonden had, — neef en nicht v. d. B. *ne comptant pas pour vous.* Hij beweert, dat Willem N. gedurende zijn verblijf aan boord geëngageerd is geraakt met Jufvr. M., geloof ik, de dochter van een Resident op Java. Heeft hij daarom geen tijd U te komen zien? Hij keert het liedje om:

Sexe charmant, sexe volage.

Gij ontvangt met dezen *Sainte-Beuve* van Ulbach — Gij zult ditmaal, verbeelde ik mij, meer vrede met den dikzak hebben dan vroeger. Voor mij, ik blijf wenschen, dat Sainte-Beuve in de politiek meer karakter had aan den dag gelegd, — maar zijn trek *vis à vis* Tocqueville, maar zijne hulde aan Louis Blanc hebben iets verzoenends. Ontwijfelbaar kunnen beide, zekere dikzak en zekere bekeerde, van hem leeren, hoe men beminnelijk kan blijven, geen hartstogt botvierende om *les opinions des siens et c'est quelque chose.*

Hij zou bij Plon Plon en bij Mathilde zijn gaan dineeren, hij zou het naauwelijks begrepen hebben, waarom ik wenschte, dat hij er met een indigestie van thuis mogt komen — maar van den anderen kant zou hij er bij Mathilde en bij Plon Plon op hebben aangedrongen, hun naam in dien der fransche letteren op te houden, en noch partijtje noch jagt-

vermaak boven de gelegenheid te stellen, te toonen, dat Frankrijks glorie hun ter harte ging — al moesten zij er Mr. F. en Mr. V. om ontmoeten.

Er is geen Leeuw uitgedeeld bij 't Monument van 1813, daar men dan ook d'Engelbronner er meê had moeten decoreeren. En dat wilden Fock c.s. te regt niet.

Het aardigste woord over dat monument blijft nog het woord van Groen. Als in 1813 de Nederlandsche maagd ware voorgesteld, zegt hij, zonder vrijheidshoed en zonder Bijbel, zou ze met de Franschen het land zijn uitgejaagd.

En toch was Beets fluks gereed, onmuzijkaal als hij is, met eene cantate.

Ge zijt in staat, *faute de mieux*, uit den lijvigen *Gids* voor deze maand Gorter's artikel over Bilderdijk, met een curieus nootje geheel te doen overdrukken, en toch zal ik er niet om gelooven, dat het een mooi stuk is. Zonder verband met binnen- of buitenlandsche poëten van dien tijd, volgt Gorter Van Vloten en Alberdingk nog in dien jammerlijken twist over Bilderdijks tweede huwelijk. Als het ten minste tot eene flinke verklaring leidde, dat die vromen, zooals de la Chaux plagt te zeggen, *sont toujours sur la paillasse.* Op bl. 483, welk eene tegenstelling van beschrijvende en objectieve poëzy — over de eerste geen appreciatie, door Ten Kate meer dan ooit geëischt, over de laatste geene verklaring, te noodzakelijker na den lof:

„Bilderdijk was een groot zielkundige!"

Welk een toepasselijk slot. En dan die „poëzy slechts een hooge vorm van Waarheid!"

Neen, het is toch niet mogelijk, dat Gij het *mir nichts, dir nichts* overdrukt. Dan liever nog die *Antieke Beeldhouwwerken in het Vaticaan*, voor Chineezen en Maleijers zoo interessant door de figuren, die Gij er bij zult doen voegen.

Uw weerzin in Fransen van de Putte's redevoering zal niet

afnemen bij zijn speech in Rotterdam voor de Maatschappij *tot Nut van den Javaan*, — ik doe er U de handigheid, waardoor hij De Waal uit zijn *impasse* „vaste bijdrage," gered heeft, bij cadeau. Telkens wordt de behoefte aan een man meer gevoeld, telkens ook de onbekwaamheid onzer wetgevers om door wetten te regelen, duidelijker. Ik zou de laatste wijze boven de eerste de voorkeur geven, maar vang eens vijftig hoofden onder een hoed.

There was no love lost between Veth and you, maar van nu af zal het zijn *guerre ouverte*[1]. Ik vind Uw greep alleraardigst — maar *Sjibboleth en Sibboleth* zou ik geschrapt hebben. Misschien eischte het Javaansche publiek toelichting, maar dan hadt Gij die voor Uw volkje in een noot moeten geven. Nu komt de oude dominé aan het licht, die ons vertelt wat wij allen wel weten. *Zianre* [2] alleen had gelegenheid kunnen geven tot *ngagadé sawah* [3] te komen, of *Seorsie* of *Georg* voor George, het eerste van dienstmeisjes, het ander van moffen. Gij studeert Geel, het was Geel, die aan Beets niet ten goede kon houden, dat hij na den aardigen trek in de *Masquerade*

Tenzij men 't mom gebruikt der heiligheid,

het toevoegsel gaf, of om der wille van het rijm, of om der wille van de duidelijkheid.

Daar sommigen 't gelaat meê durven sieren!

Hoe komt het, dat de *Java-Bode* van 18 Oct. geen particuliere correspondentie uit 's Hage heeft. Valt het aan de falende concurrentie toe te schrijven? Het *Nieuw Bat. Handelsblad* is alleronbeduidendst.

---

[1] Tengevolge van B. H's. kritiek op Veth's artikel over *de verpanding van akkers op Java,* in het *Tijdschrift voor Neerl. Indië.*

[2] Uitspraak van het woord *genre* door sommige Fransch sprekende Hollanders. (Zie *Java-Bode* 16 Oct. 1869.)

[3] Zegswijze voor: recht van wederinkoop, aangemerkt als blijk van bevoegdheid. (Zie *Java-Bode* 16 Oct. 1869.)

Gij zult Uwe herinneringen van Egypte kunnen gebruiken bij de vermelding van het openen van het Kanaal van Suez. De berigten hier blijven van den tegenstrijdigsten aard, — wij gelooven natuurlijk gaarne, dat het geheel nog maar een kolossale bluf is.

Sophie zal, met de volgende gelegenheid den welkomen brief van Mevr. Huet beantwoorden, heden werd zij er in verhinderd. Niet door groote drukte na de zamenkomst van gister, ach neen, die was eenvoudig „zonder omslag", maar door een paar verpligte bezoeken dezen morgen. De loten of liever de prijzen zijn meegevallen, maar dit beschrijve ze U zelve in een volgenden, de bonbons het minst van alle, Gi zou zeggen, een kale bluf, al heeft het fleschje een fransch papiertje.

Het resultaat der Bibliotheek Meulman is geweest ijdelheid der ijdelheden, het geheel circa f 14 m. De Lutheriana is door Prof. Loman voor de bibliotheek van het Luthersch seminarium gekocht, — de Pamfletten gaan naar Gent f 6500. Als die stad niet was opgekomen, zouden Muller en Nijhoff de verzameling voor 3 m. hebben overgenomen. Ik heb voor f 1.10 gekregen, wat ik er het liefst uit hebben wou: de allereerste uitgave van Starings verzen: *Mijne Eerste Proeven in Poëzy* en *Dichtoefening*. Het geheel verkondigt den Staring van later maar wie zou hem er uit hebben vermoed, wie hem hebben durven voorspellen, ware hij vroeg gestorven?

Als Gij nog hier in het land waart, weet ik wel, wie U geen rust liet voor Gij er een artikel over schreeft!

Wees hartelijk gegroet, lieve drie, van

Zuster en Broeder.

XXXVIII

Amst., 14 Dec. 1869.

Lieve Vriend!

Que diable allait-il faire? enz. heb ik, de hemel weet hoe vele malen uitgeroepen, sedert de ontvangst Uwer op zichzelve aangename letteren van den 26 28sten October, ons gister, Maandagmiddag geworden — sedert het overnemen van het antwoord op Uwe schets van Lion, [1] uit het *Nieuw Bataviaasch Handelsblad*, gisteravond en heden ochtend in onze hoofdjournalen.

Que diable allait-il faire dans cette maudite galère?

Scheelt het er aan dat ik een dag drie vier wegens verkoudheid tehuis zitte, en mij in een dier sombere buijen toegeve, welke met gebrek aan beweging plegen op te komen, eerst langzaam en maar van verre, dan digtbij en zwaar te dragen?

Toch niet, U beiden is eene dergelijke stemming vreemd, en blijve zij het immer, maar er ging echter bij de receptie van het stukje iets bij U om, dat verdiend had zijn tolk te vinden in: *Diable!* etc.

Mevrouw Huet beweert, dat Gij de menschen van beide zijden van de linie tegen U in het harnas jaagt, en dat Gij van de menschen niet houdt. En voor een gedeelte, voegt Gij er bij, *is* dat waar. Ware ik Geel, ik zou U gezegd hebben, dat op Uw standpunt walging en weerzin ten dien opzigte volkomen onbruikbaar zijn, dat er van geen van beide spraak mag wezen. Maar ik laat den wijsgeer zijn wijze van

[1] J. H. Lion, B. H.'s tegenstander in de Indische pers, toen onlangs overleden. B. H. had een algemeene beschouwing van het karakter van den journalist gegeven in den *Java-Bode*.

teregtzetten. *Tant pis pour vous*, *mon Ami!* vergenoegt mij: want zoodoende zult Ge levenslang last hebben van een gebrek aan liefde, om het U misschien niet eens vergoed te zien, als Gij in de sfeer der engelen zult zijn opgenomen. — Doch scherts ter zijde. Het is Uwe liefhebberij, gaat Gij in Uwe zelfstudie voort, de keerzijde van algemeen aangenomen meeningen in het licht te stellen, die te verdedigen, enz., het is een plezier — beweert Gij verder, dat *à outrance* te doen. (Dat zeg ik eigenlijk niet, — houdt U of Gij het gezegd hadt).

En Ge vraagt U zelven nog waarom de menschen niet van U houden? Maar hebt Ge U zelven dan nooit duidelijk gemaakt, wie dat maar bij wijle, maar onder zekere omstandigheden straffeloos doen mag, — wie zich dat daarentegen voortdurend mag veroorlooven, dewijl hij de straffe niet vreest, noch voor deze terugdeinst?

Och, ge zijt dominé geweest, men vergoode U, men vond eenige dwaasheden aardig, paradoxen is zulk een buitenwoord. Soms klonk wat Ge zeidet wel wat vreemd, wat grillig, maar Ge behieldt in het geloof der zieltjes de sleutels van den hemel — „dolen" mogt Gij, „verdolen" kondt Ge niet. Toch kwam er een tijd — maar daarover eerst, als wij het over hem hebben gehad — die dergelijke stoutigheden doet en de gevolgen niet ducht.

Ik zal niet beweren, lieve Vriend, dat wat Gij verlangt

Ce sont là jeux de prince

och neen, *mais ce que vous désirez*, *c'est le luxe intellectuel d'un Diogène* — *sans son abstinence*. Daar hapert het hem. Gij wilt het onvereenigbare. Plaag uw publiek, steek er den draak mee, sla het in het gezigt — het zal het alles lijden, verdragen, het zal U misschien komen aankijken in Uwe ton — maar Ge zult er slechts de meester van blijken, als Gij het verzoekt uit den weg te gaan, opdat het voor U de zon

niet onderscheppe. Te willen dat het U tegelijk voor zijn kwelgeest houde en toch als prins kome bewonderen gaat bijwijle nog aan — te wenschen dat het zich gevoele en er toch naar streve U het leven geriefelijk te maken, *allons donc.* Molière zou onder zijne velerlei originelen een origineel te meer hebben geschetst, als hij U in die stemming had aangetroffen. Als ik teekenen konde, ik schetste den meester, U in die bui van melancholie gaslaande.

Er blijft ter vlugtige beschouwing slechts der *maudite galère* dat diepe woord van X over. Hoe de man er mijne sympathie door won, het moge U blijken.

Ons land was vast te klein voor de botviering van dien lust, ons publiek, hoe goelijk anders, werd wel eens boos bij uwe uitvallen, maar het ging, *tant bien que mal*, toch aan; Ge streedt voor wat Ge waarheid geloofdet met open vizier, en wie dorst Uwe bedoeling verdenken, daar Gij er betrekking en bezoldiging voor prijs gaaft? De heftigste aanval tegen U viel af te slaan, als iemand het waagde, uw karakter aan te randen. *Vous manquiez peut-etre souvent de tact, vous ne manquiez jamais de conviction honorable.*

Daar naamt Gij het besluit naar Java te gaan, en voegdet bij de onverklaarbare maar openlijke verdediging van Koorders, de geheim gehouden missie c. s. Och, kon dat versleten stelsel dan geen anderen verdediger vinden dan U — die Uzelf moedwillig van Uwen zedelijken invloed ter aanbeveling hadt beroofd. Wat zou het een enkele onder Uwe vrienden, wat zou het mij hebben gescheeld, zoo Gij tengevolge van Uw verblijf op Java van liberaal conservatief waart geworden, zoo Gij liever de komst van den man in Officiersrok dan die van een man in Burgertenue had tegemoet gezien? De Missie zou er al of niet om gekomen zijn, maar wij hadden bij U niet een vlaag van humeur te vergoelijken gehad, geene beweegredenen te verklaren, te verschoonen hebben gevonden.

Waartoe dit alles?

Niet om vergeten grieven op te rakelen, maar om den goeden raad te geven *dans la galère* voorzigtig te zijn. Het is U niet gegeven geweest het stelsel van Lion voor het Uwe te doen wijken (hadt Gij een van beide er eigenlijk een waarachtig practicable?) — thans hebt Gij getracht een beeld van den man te geven, zooals hij zich voor Uwen geest vertoonde en *daarin niets beleedigends gezegd*, maar dat publiek, waarvoor Gij Uwe bijdrage liet drukken, kan het die begrijpen, door hartstogt verblind en der grofste driften ten prooi? Stel U dit altijd voor, en Ge zult minder verdriet van Uwen arbeid beleven, al blijft het mij een raadsel hoe Gij, die bij de Enschedé's het gehalte der Indische Pers leerdet kennen, U ooit vleijen durfdet, dat Gij de geschikte man zoudt zijn haar te verbeteren! Gij had met Uwe moderne begrippen even goed naar de Kaapsche boeren kunnen gaan — goede Hemel! welk een volkje!

Den 15den.

Vallen mijne beschouwingen van gister U hard, beste Vriend, schrijf ze mijner ongesteldheid toe, die echter gelukkig betert. Heden mogt ik wegens een vliegende storm niet uitgaan — daar regen en hagel de windvlagen afwisselden, betreurde ik het niet.

The wind has something invigorating maar

Vocht is mijne antipathie

niet enkel in levende klevende handen. Straks krijgt de reconvalescent een oestertje — hebt Ge die ook ten Uwent?

Quack is Zondag hier geweest, het was vergadering van de *Gids*. Hij en Schneevoogt hadden er op aangedrongen de taaije voormiddag-bijeenkomsten eens door een diner af te wisselen. Het zou plaats hebben in het Amstel Hotel. Schneevoogt had de regeling op zich genomen, of het prettig ge-

weest is, weet ik niet, daar ik sedert geen der heeren sprak. Quack vond met mij Gorter's artikel ordinair, zooals het grootste gedeelte van 's mans arbeid schijnt. „We zullen echter wel ongelijk hebben, want zelfs Huet drukte dien over." — „Ik wenschte dat Huet wat meer stukken gaf die zijn vertrek naar Java motiveerden." — „*Allez voir s'ils viennent, Jean!* ik zou al zeer tevreden zijn als hij zijn vroegeren letterkundigen arbeid voortzette. Dat was zijn terrein."

Gij geeft zeker wel aan beide sprekers de rol die hun toekomt, al zet ik er geen P. en geen Q. voor.

Wees hartelijk van ons beidjes gegroet en houd U drietjes kapitaal.

Als altijd

de Uwe.

VERBETERINGEN.

DEEL II.

Blz. 49. r. 9 v. b. staat Cnauer, lees Cauer.

Blz. 151, r. 8—9 v. o., moeten de woorden „zuur zag" wegvallen en gelezen worden: „en de heldere oogen zien mij uitvorschende aan."

Blz. 203, r. 6 v. o. is bij de woorden *Bishop's Folly* de noot te plaatsen: *The Bramleigh's or Bishop's Folly*, roman van Charles Lever (Londen, 1868).

DEEL I.

De heer N. D. Doedes wees in de *Wetenschappelijke Bladen* (Jaargang 1902, afl. 1) eenige plaatsen aan waar de lezing hem twijfelachtig scheen. Ook van andere zijden werd mijn aandacht gevestigd op enkele bijzonderheden, en bepaaldelijk had de heer W. G. Hondius van den Broek, te Utrecht, de beleefdheid per brief mij passages aan te wijzen, waar Potgieter's moeilijk schrift niet juist gelezen scheen of een nader onderzoek vereischte. De volgende plaatsen moeten verbeterd worden:

blz. 46 r. 14 „Bienfait," lees „Pierson."

blz. 55 r. 10 „alsof," lees „alias."

blz. 65 r. 21 „gekregen," lees „gegeven."

blz. 220 r. 3 v. o. „haren nevel," lees „naren nevel."

blz. 246 r. 12 v. o. „knikken," lees „knikten."

blz. 251 r. 12 v. o. „Alex. van Steden," lees „Alex. van Staden."

blz. 283 r. 8 v. b. „belang in U stelt stemt," lees „belang in U stelt, [brengt]."

blz. 301 r. 14 v. b. „voorsprong," lees „oorsprong."

blz. 328 r. 3 v. b. „Heilinger" lees „Herrlinger."

blz. 333 r. 16 v. b. „aesthetik," lees „aesthetika" en schrap de komma.

